

Koordinálatlan városnövekedés az együtt tervezhető térségekben: a települések lehetséges tervezési válaszai

Kutatási jelentés

VÁTI Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság
Nemzetközi Területpolitikai és Urbanisztikai Iroda

Budapest, 2009. május 29.

A kutatás a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium támogatásával, az Építésügyi Célelőirányzat 2008. Településrendezést megalapozó kutatások c. pályázata keretében került megvalósításra

Megbízói témafelelős:

Ráth György

Nagy Eszter

Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium

Területrendezési és Településügyi Főosztály

Készült a

VÁTI Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság
Nemzetközi, Területpolitikai és Urbanisztikai Irodáján

Irodavezető

Salamin Géza

Témafelelős

Sütő Attila

Szerzők:

Dr. Ricz Judit

Salamin Géza

Sütő Attila

Hoffmann Csilla

Gere László

Közreműködők:

Dr. Kovács Ferenc - Szegedi Tudományegyetem (3.2. 3.6., 4. fejezetek)

Dr. Mezősi Gábor - Szegedi Tudományegyetem

Dr. Csatári Bálint – MTA RKK ATI (3. fejezet)

Felkért szakmai lektor: Paksy Gábor

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Vezetői összefoglaló	4
Bevezetés.....	13
A kutatás háttere.....	13
A kutatás célja	13
A kutatás módszertana és lépései	14
1. A városkörnyékek közös tervezésének alapvető kérdései.....	16
1.1. Városok és térségük összefüggéseinek általános kérdései.....	17
1.2. Város-vidék rendszerek Magyarországon.....	19
1.2.1 Város és vidéke rendszerek Magyarországon? Új megközelítés a településhálózat- fejlesztésben	19
1.2.2 A Funkcionális Városi Térségek (FVT-k) koncepciója	19
1.2.3 FVT-k, mint a településhálózat-tervezés alapegységei	21
1.2.4 Településhálózati térségtípusok Magyarországon	24
1.3 A koordinálatlan (nagy)városi terjeszkedés fogalomköre.....	27
1.3.1 Városok koordinálatlan területi expanziója.....	27
1.3.2 Az urban sprawl mozgatórugói és hatásdimenziói.....	30
1.3.2.1. Az urban sprawl környezeti – térhasználati vonatkozásai	36
1.3.2.2. Az urban sprawl gazdasági vonatkozásai.....	36
1.3.2.3. Az urban sprawl társadalmi vonatkozásai	37
1.3.3 Szuburbanizáció és koordinálatlan (nagy)városi terjeszkedés Magyarországon	38
1.4. Az együtt tervezhetőség szabályozási háttere Magyarországon	41
2. Lehetséges megoldások a nemzetközi gyakorlatban.....	45
Szakirodalmi kitekintés	45
2.1 Válaszok, megoldási lehetőségek a városok területi növekedésének koordinálására	46
3. Esettanulmány – Kecskemét és térsége.....	56
3.1 Az esettanulmány-térség sajátossága és az elemzés módszertana	56
3.2 Területhasználati változások a településegységes térségében – távérzékelési módszerek interpretációja.....	58
3.2.1 Különböző időtartamú változások.....	58
3.2.1.1 Hosszú időtartamú változás: 1883–1989 (2000).....	58
3.2.1.2 A területhasználat változásai 1990 és 2000 között.....	62
3.2.1.3 Az 1987 és 2006 közötti területhasználati változások műholdképek alapján ..	64
3.2.1.4 Rövidebb időtartamú változások (1996, 2000–2005)	69
3.2.2 A változások következményei.....	74
3.2.2.1 Ökológiai hálózat és változásai	74
3.2.2.2 Zöldfelület aktivitás változásai és elérhetősége Kecskemét példáján	75
3.3 Szuburbanizációs jellegű folyamatok a statisztikák tükrében.....	78
3.3.1 A településegységes egészét érintő folyamatok	78
3.3.2 Kecskemét közigazgatási határán belül zajló folyamatok.....	98
3.4 Közszolgáltatások szerveződése a városrégióban.....	110
3.4.1 A közszolgáltatások elérhetősége a településeken	110
3.4.1.1 Közoktatás	110
3.4.1.2 Egészségügyi szolgáltatások	111
3.4.1.3 Szociális ellátóhálózat	113
3.4.2 A közszolgáltatási együttműködések	114
3.5 Rendezési tervdokumentumok a térségben és tartalmi összhangjuk	115
3.5.1 Területhasználat-változások nyomon követése a településrendezési tervekben ...	115

3.5.2 Területrendezési tervek összehasonlítása.....	120
3.5.3 A megyei rendezési terv tartalmi vonatkozásai.....	124
3.6 Települési válaszok a kihívásokra: a települési interjúk tapasztalatai	125
3.6.1. A településeggyüttes adottságai, jellemző tendenciái	126
3.6.1.1. Változások a településszerkezetben, térhasználatban	126
3.6.1.2. Természeti, táji adottságok jelenléte és védelme a településeggyüttesben	127
3.6.1.3. Társadalmi összetétel és folyamatok.....	127
3.6.1.4. Gazdaság- és infrastruktúra-fejlesztés.....	128
3.6.1.5. Települési funkciók és elérhetőségük	129
3.6.2. Válaszlehetőségek a koordinálatlan terjeszkedés problémájára.....	129
3.6.2.1. Településközi együttműködések és közös tervezés	130
3.6.2.2. Finanziális és szabályozási eszközök, lehetőségek	131
3.6.3. Településközi együttműködések és közös tervezés: alacsony aktivitás és hajlandóság; pozitív megítélésű nagyvárosi terjeszkedés – az interjúk alapján levont végkövetkeztetések.....	132
4. A nagyvárosi szétterülés, agglomerációs növekedés kezelésének lehetséges válaszai – egy stratégia leendő sarokkövei	141
4.1 Alapelvek	142
4.2 A harmonikus városrégiós fejlődés lehetséges sarokkövei	145
4.3 A megvalósítás feltételei	150
4.4 Lehetséges együtt tervezési tércategóriák-funkciók	152
4.4.1 Az együtt tervezés lehetséges szintjei	153
4.4.2 Alapelvek a várostérségi együtt tervezendő funkciók meghatározásához	153
4.4.3 Együtt tervezési tématerületek	154
4.4.3.1 Lakóterületek terjeszkedésének koordinációja.....	154
4.4.3.2 Térségi zöldfelületi és rekreációs rendszer	154
4.4.3.3 Térségi jelentőségű gazdasági területek	157
4.4.3.4 Mezőgazdasági területek védelme	158
4.4.3.5 Közszolgáltatások közös szervezése-telepítése.....	160
4.4.3.6 Agglomerációs közlekedési rendszerek tervezése	161
Felhasznált irodalom	167

Vezetői összefoglaló

A kutatás célja, háttere

A hazai területi, települési fejlődésfolyamatokban az utóbbi évtizedek során markánsan érvényesültek a klasszikus szuburbanizációs tendenciák, a nagyobb városok környezetüket átalakító területi terjeszkedése, feszültségeket okozó koordinálatlan növekedése, melyre jelenleg hazánkban kevésbé léteznek még szervezett válaszok, hiányos az ezirányú tervezési és szabályozási eszköztár, illetve ezek alkalmazása. Magyarországon e koordinálatlan városterjeszkedés a főváros mellett egyre komolyabbá váló problémaként jelentkezik számos nagyvárosunk és nagyobb középvárosunk térségében is. A városok és környezetük, ellátott körzetük, azaz a város és vidéke rendszerek együttes fellépése, közös, összehangolt cselekvése hazánkban ezen a téren (is) komoly hiányosságokat mutat, noha a különböző együttműködési síkok, területek (közös tervezési, fejlesztési stb. tevékenység) releváns válasszal szolgálhatnának a vizsgált problematikára. A tervezési kérdéskör kapcsán a kutatásnak speciális aktualitást ad az Országos Területrendezési Terv 2008. évi módosítása során a dokumentumba nevesítve bekerülő együtt tervezhető térségek kategóriájának megjelenése, amely tulajdonképpen az ország nagyobb városait és térségüket jeleníti meg. Ezzel kapcsolatban is felmerült a városok koordinálatlan területi terjeszkedésének következményeire vonatkozó információk égető hiánya, hiszen ezek jelentik a tervezési válaszok egy fontos dimenziójának kiinduló pontjait. Az együtt tervezhető térségek pontosan a fent említett (szub)urbanizálódó, ill. agglomerálódási folyamatokkal érintett területeket jelenítik meg, azaz (nagy)városi agglomerációk, agglomerálódó térségek, településegységek környezetében folyó terjeszkedési tendenciákra adható válaszok kerülnek a középpontba.

A kutatás elsődleges, általánosan megfogalmazható **célja a városok területi terjeszkedése kapcsán a koordinálási lehetőségek, és a települések által adható válaszok feltárása a tervezési és szabályozási gyakorlatok számára.** Ezen belül a **célunk volt egy hazai nagyváros példáján megfelelő inputokat adni az együtt tervezhető, agglomerálódó térségekben zajló területi folyamatok irányításához, koordinálásához az érintett szereplők számára.**

A kutatás összességében a közös gondolkodás ösztönzését célozza meg a megoldások szempontjainak összegyűjtésével, ajánlások megfogalmazásával a hazai terjeszkedő nagyvárosi területek tekintetében. A kutatás végeredménye nem szabályozási tennivalók vagy eljárásrend, tartalmi követelmények meghatározása (e témában közelmúltban született egy tanulmány¹), hanem olyan általánosítható következtetések megfogalmazása, melyek e városok és a környező települések számára is lehetővé teszik a társadalmi, gazdasági folyamatok és a (lakó-) környezet fejlődésének és az életminőség alakulásának fenntarthatóvá tételét. A dokumentum javaslati része egy jövőbeni, a városok koordinálatlan területi terjeszkedésére válaszokkal szolgáló stratégia kereteit hivatott megfogalmazni kiegészítve a városterjeszkedésben együtt tervezendő funkciók lehetséges listájával.

Kifejezett lehetőségként tekinthetünk továbbá arra, hogy a kutatás eredményei becsatornázódjanak az OTfT szerint együtt tervezhető térségek terveinek szakmai megalapozásába, a folyamat által érintett települések településrendezési terveinek elkészítésébe, a megyei területrendezési tervek felülvizsgálatának folyamatába, továbbá a fenntartható területi tervezés szemléletének megerősítésébe.

¹ Paksy Gábor: Módszertani javaslat a közös, egyszerűsített településszerkezeti terv tartalmi követelményeinek és az eljárási szabályainak meghatározására. NFGM Területrendezési és Építésügyi Főosztály számára készített tanulmány. 2009. Budapest.

Fontos leszögezni, hogy a jelen anyag javaslati része elsősorban stratégiai problémafeltárásnak minősül, mely ajánlásaival elsősorban a településvezetőknek, helyi „stakeholdereknek”, a szélesebb szakmai közönségnek kíván iránymutatást adni az érintett kérdésekben.

A kutatás lépései és a tanulmány felépítése

A városrégiók, városok és vidékük együtt tervezésének kapcsolódó alapfogalmait, hazai viszonyrendszerét bemutató **1. fejezetet** követően kerül sor a nemzetközi és hazai tapasztalatok, a tényleges új eredmények bemutatására. A kutatás során 3 nagyobb fázisban zajlottak a projekt munkálatai, ezeket a következőkben összegezzük:

- A kutatás megalapozó fázisában került sor a **vonatkozó nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintésére, jó gyakorlatok feltárására**. Ennek során a korábbi kutatási munkák áttekintése, elsődleges feldolgozása történt meg, a koordinálatlan városi növekedésre adható **közösségi válaszok, létező megoldások megismerése** érdekében. Ennek eredményeiről számol be a **2. fejezet**.
- A kutatás második lépését jelentette az **empirikus munkarész egy hazai esettanulmány-terület** kiválasztásával, mely a **Kecskeméti településeggyüttes lett**. A vizsgált térségben végül a nagyvárosi területi terjeszkedés helyzetének, mértékének áttekintő felmérése történt meg, statisztikai adatelemzés, helyi interjúk és távérzékelési módszerek² interpretációja, rendezési tervdokumentumok elemzése alapján. Az eredményeket a **3. fejezet** összegzi.
- A feltárt szakirodalmi és esettanulmányi tapasztalatokra épült az **ajánlásokat megfogalmazó tanulmány, a 4. fejezet**, melyben különös hangsúlyt kaptak a területi tervezés, az OTTrT szerint közösen tervezhető nagyvárosi térségek tervezésére vonatkozó szakmai ajánlások.
- A projekt lezárultát követően kerül sor az **eredmények disszeminálását** célzó rendezvényre. Az anyag ezen felül várhatóan az Európai Városi Tudáshálózat (EUKN) rendszerében is terjesztésre kerülhet, bizonyos részei pedig szakmai folyóiratokban megjelentett publikáció formájában is eljuthatnak a közönséghez.

Városok és térségük összefüggései, problémái

A városi központok és a vonzásterükbe tartozó kisebb települések **funkcionálisan összetartozó rendszert** jelentenek, amelyben a feladat- és funkciómegosztás, a napi illetve ritkább (munkavégzési, szolgáltatás igénybevételi, kereskedelmi célú) ingázás, áttelepülés és a gazdasági illetve döntéshozatali hatalmi súlyokból adódó viszonyok, ellátási rendszerek átfedései kapcsolják össze az egyes elemeket jelentő településeket, illetve településrészeket.

A város-vidék összetartozás a kisebb vidéki központok környezetében is érvényesül, azonban a településeket egységbe szövő kapcsolatok halmozottan sűrűsödnek a nagyobb városok környezetében, ahol a szuburbiák fejlődése, az agglomerálódási folyamatok hatványozottan jelentkeznek, és a központi város hatásaival átalakítja a társadalmi, kulturális, gazdasági, és nem utolsósorban természeti és épített környezetét. Többé-kevésbé erőteljes terület-átalakítási, térhasználati változások azonban a klasszikus szuburbanizáció által kevésbé érintett, ennek ellenére terjeszkedő területű városok esetében is jelentkezhetnek.

A városok fejlődési pályájának a nagyvárosok robbanásszerű növekedését követő szakasza a **szuburbanizációs fázis**, melynek jellemző kísérőjelensége az **urban sprawl**. Ennek során a túl

² Műholdfelvétel- és légifotó-elemzés segítségével a kiválasztott mintaterületen a területhasználat-változás értékelése horizontális (térbeli expanzió) és vertikális (térfunkció szempontjából).

gyorsan növekvő város „bekebelezi” a közvetlen környezetében lévő településeket, kiterjeszkedik, elindul az elővárosodás folyamata. *A sprawl tehát a városok és elővárosok, szuburbiai területi kiterjeszkedését jelenti a városkörnyéki rurális terek irányában. A jellemzően koordinálatlan területi expanziót jelentő folyamat magában foglalja a beépítetlen, szabad terek (természeti területek, mezőgazdasági területek, településen belüli zöldfelületek) időről időre történő átalakítását beépített területekké.*

E folyamat jellemzően nem jár együtt a városok közigazgatási határainak módosulásával, hanem a városi lakosok, szervezetek, cégek a legkülönbözőbb, a városhoz kapcsolódó tevékenységek települnek ki a város körüli településekre. Ez a város körüli tér használatának és szerkezetének radikális átalakulásával jár, ahol a városias elemek kezdenek túlsúlyba kerülni. Ez a szuburbanizációs folyamat akkor válik sprawl-lá, azaz kaotikus szétterjedéssé, ha városok körüli rurális tereket, településeket felkészületlenül éri e folyamatok. Egyes szerzők szerint a szerves településfejlődés helyett a városi hatások, mintegy „leigázzák” a vidéki területeket, a nagyobb területesség (város és tágabb környezete) belső struktúráját felborítja akár zöld gyűrűk megszüntetésével, akár a felgyorsult és felemás agglomerációs települési fejlődésből adódó infrastrukturális, vagy éppen környezeti strukturális feszültségekkel.

Fontos kitétel a fogalmi háttér alaposabb feltárása előtt, hogy kutatásunk során a koordinálatlan nagyvárosi terjeszkedés alatt nem kizárólag a klasszikus, városmagból a központ város környezetében elhelyezkedő kedvezőbb lakókörnyezet biztosító településekre való lakossági (illetve gazdasági funkciók fémjelezte) kiköltözések dominálta folyamatokat értjük. Minden olyan, a beépítetlen területeket, jellemzően természeti-természetközeli területeket bekebelező, a beépítettség intenzitását növelő folyamatot ide sorolunk, amely akár a (nagy)városok közigazgatási határain átnyúlóan, akár részben azokon belül maradván (pl. az esettanulmány-térség központjában, a kiterjedt egyéb belterületi részekkel rendelkező Kecskeméten, mely egykori alföldi mezővárosként kiterjedt határral rendelkezik, s az újonnan épülő lakó- és kereskedelmi jellegű területek térfoglalása pont ezeket külterületen belül elszórtan elhelyezkedő egyéb belterületeket érintik) jelentkezik egy adott városségióban, mégpedig szabályozatlan, nem kellően korlátozott formában.

Megkerülhetetlen kérdés azonban, hogy a városok területi terjeszkedése egyértelműen az urbanizációs ciklus szuburbanizációs fázisában a legerősebb, az urban sprawl, azaz a városi szétterülés, terjeszkedés folyamata és hatáscsokra is ekkor érvényesül leginkább. A szuburbanizáció tehát egyik fő kiváltó oka a koordinálatlan nagyvárosi terjeszkedésnek, és bár nincs kizárólagos feltétlen kapcsolat a két jelenség között, az előbb említett tényekből kiindulva érdemes megvizsgálnunk az urban sprawl jelenségkörét részletesebben is (mozgatórugók, hatások, dimenziók). Hazánkban ugyan az urban sprawl a maga típusos jelenségkörével elsődlegesen a főváros környezetében érvényesül, azonban már több vidéki (nagy)városunkban megindultak ilyen vagy ehhez hasonló folyamatok, akár speciális településszerkezeti sajátosságoktól árnyalva speciális formákat mutatva (lásd az előző bekezdés példáját), sok esetben hosszabb távon a folyamatok mégis az US irányába tartanak. Az 1.3. alfejezetben a koordinálatlan városi terjeszkedés legmarkánsabb megjelenési formájának, a típusos urban sprawl-nak jellemzőt mutatjuk be részletesebben.

A szuburbanizálódó nagyvárosok környéki települések önkormányzatai rövid távú előnyök érdekében jelentősen növelik beépítésre szánt területeiket, ami ellentétes a hosszú távú fejlődés, a fenntarthatóság elveivel. Mind környezeti, gazdasági és társadalmi következményeit tekintve alapvetően káros folyamatról van szó, amely a már említetteken felül kulturális, politikai és városvezetési problémák feltárását és a jelentkező konfliktusok megoldását igényli.

A gazdasági-finanszírozási és társadalmi kapcsolódások mellett – részben ezek lenyomataként – a fizikai tér struktúrái, az infrastrukturális hálózatok, területhasználat különböző zónái, tájökológiai struktúrák is markáns összefüggésrendszert jelentenek a nagyobb várostérségekben. E zónákban az externális hatások fokozottan érvényesülnek, éppen ezért a piac által megvalósított koordináció nem vezet egyensúlyi megoldáshoz. Emiatt fokozottan szükség van a közsféra koordináló szerepére annak érdekében, hogy a különböző közösségek szintjén megfogalmazható közjó (közérdek), illetve annak fenntarthatósága érvényesüljön.

A funkcionális összetartozáshoz azonban ideálisan kapcsolódik egy adminisztratív igazgatási keret, amely legitim intézményt, felelősséget rendel ezen térbeli összefüggésrendszer együttes kezeléséhez. Magyarországon jelenleg a várostérségek együttkezelését jelentő keretek alapvetően hiányoznak. Az elaprózott önkormányzati rendszerben kevés az egy önkormányzathoz tartozó (morfológiai értelemben különálló) település. Sok országban meglépték a települési önkormányzatok összevonását, amely így közigazgatási (önkormányzati) egységbe helyezte az összetartozó településeket.

A várostérségek és azon belül is kiemelten a komolyabb feszültségeket (és lehetőségeket is!) hordozó nagyvárosi agglomerációk együttkezelésének megteremtése egyre sürgetőbb feladatként jelentkezik. Az Európai Unió irányadó szakpolitikai dokumentumai – így az Európai Területfejlesztési Perspektívák, vagy a Területi Agenda – is markánsan megfogalmazzák a város-vidék kapcsolatok megerősítésének, együttkezelésének prioritását.

A közösségi koordináció elsődleges eszközének, a tervezésnek kiemelten fontos szerepe lehetne az elaprózott önkormányzati rendszerrel, a területi szintek gyengeségével jellemezhető hazai viszonylatban. Egy kellően rugalmas tervezés, amennyiben jól illeszkedik egy több szintű kormányzási (governance) rendszerbe, partnerségen és érdemi részvételen alapul, elvileg jó megoldást adhat olyan területi problémák kezelésére, amelyeket rögzített adminisztratív egységek nem fednek le. A valóságban kellő együttműködési kultúra hiányában a tervek érvényesítése egyértelmű kompetencia és eszközrendszer nélkül meglehetősen esetleges marad. Magyarországon ezért meghatározó súlyúak maradnak a formális intézményi kompetenciákhoz (a területrendezés esetében a megye, és kiemelt térség, míg a területfejlesztési tervek esetében a kistérség, régió szintjéhez) rendelhető tervezési folyamatok. Ezért is különösen fontos a rendezési tervezésben az új OTRT-ben az egyes várostérségek együtt tervezési lehetőségének megjelenése, amely a települések önálló kompetenciájába sorolt döntések egy részének közös mezőbe terelésének kísérletével hatalmas kihívást jelent a gyakorlati megvalósítás szempontjából. Az érdekek összehangolása, illetve a közös érdekek megtalálása mellett a várostérségi tervezés szakmai tartalmának kialakítása is hasonló kihívást jelent. (Ez utóbbihoz kíván jelen kutatás is hozzájárulni.)

Az esettanulmány mintaterülete: A kecskeméti településeggyüttes

A kutatás során mintaterületül választott térség, a Kecskeméti³ településeggyüttes, melybe a központi városon kívül Kerekegyháza, Lajosmizse, Ladánybene, Felsőlajos, Nyárlőrinc, Városföld, Helvécia és Ballószög tartozik. Az esettanulmány vizsgálatai során, a 2008-as „*A városok területi növekedése – konfliktusok és kihívások az városi és környező terek között*” című kutatásunkban meghatározott módszertanra építkezve öt főbb elemzési metódust (távérzékelési módszerek és interpretációjuk, statisztikai adatelemzések, helyszíni interjúk és feldolgozásuk, helyszíni terepbejárás, rendezési tervdokumentum-elemzések) alkalmaztunk.

³ Kecskemét a nagyvárosi urban sprawl tekintetében csak mérsékelten tekinthető típusosnak, azonban egy sajátos alföldi szuburbanizációs jellegű folyamatot példáz. A kutatás idő és költség keretei nem tették lehetővé egyéb városok vizsgálatát.

Összességében megállapítást nyert, hogy Kecskemét térségében a szuburbanizáció „speciális formájával” találkozhatunk. Elmondható, hogy itt is megindult az utóbbi évtized során a központi nagyvárosból a környező településekre való lakossági kiköltözés ill. a környező tágabb térségből a városperemi területekre való beköltözés. E folyamat azonban nem egyenlő mértékben érinti az OTTrT szerint együtt tervezhető (és KSH által lehatárolt) várostérség, azaz a kecskeméti településeggyüttes mind a 8 települését. Ténylegesen Kecskemétről való kiköltözést befogadó településnek Helvécia és Ballószög, illetve kisebb mértékben Kerekegyháza minősül, a többi községet és Lajosmizsét e trend még nem érte el (és várhatóan tömeges mértékben a közeljövőben sem fogja). Ugyanakkor a közigazgatásilag Kecskeméthez tartozó, ám morfológiailag különálló szatellit településekre és a város körüli tanyás térbe irányulnak a szuburbanizációs, urban sprawl-t eredményező mozgások. Ez egy speciális, nagyrészt a **közigazgatási határokon belül maradó, ám a külterületet és a szatellit településeket radikálisan átalakító szuburbanizációs folyamat.**

A **területhasználatot** tekintve nagyobb volumenű változás nem mutatható ki a vizsgált időszakban egyik kategóriában (lakóterület, erdőterületek, mezőgazdasági területek, településen belüli zöldterületek) sem. A beépítettség Kecskemét közigazgatási területén belül, illetve az említett szomszédos településeken (Ballószög, Helvécia) nőtt számottevően – ezt alátámasztják lakásállomány változását mutató adatok is. A kiköltözők között többségében **fiatal, gyermekes családokat** találunk. E folyamatokat az érintett **települések vezetői abszolút pozitív tendenciaként élik meg**, további új lakosokat is szívesen csábítának településükre – igaz ez az attitűd a térség mindegyik településén (még a jelenleg stagnáló népességűekre is) egyaránt megfigyelhető. A **kiköltözések volumenének alacsonyabb mértéke** miatt a térségben egyelőre nem tapasztalunk a markánsabb szuburbán zónákban (például a Budapesti agglomerációban) jelentkező környezeti gondokat a növekvő szennyvíz- vagy hulladékprodukciónak sem, ellenben a forgalmi dugók és a növekvő mértékű egyéni motorizációs folyamatok már itt is megjelentek. Összességében a koordinálatlan városi terjeszkedés folyamatai még nem értek el kezelhetetlen mértéket a térségben.

A jelen tendenciák folytatódásával, felerősödésével azonban számolni kell. Így mindenképpen fontos számba venni a koordinálatlan területi expanzió kezelésének módjait, a problémakörre adható válaszlehetőségeket (akár egy megelőző stratégia részeként is).

A **közös, településközi (térségi) összefogást, együttműködést mutató szándék jeleit csupán nyomokban fedeztük fel kutatásunk során.** Ebbe az irányba mutatnak mind a megvizsgált rendezési tervezési dokumentumok, mind a települési interjúk tapasztalatai. Értelemszerűen a szomszédos települések véleményezik egymás rendezési terveit, ám e formális aktusnál meg is áll a településközi kooperáció a tervezés vonatkozásában. Tudatosan, összehangoltan tervezett, településhatáron átnyúló övezeteknek, de legalábbis ezek csírájaként értelmezhető tudatos tervezésre utaló folytatólagos területhasználati elemeknek kevés nyoma van a vizsgált anyagokban. Az itt élők között nincs meg a tradíciója a szó szoros értelmében vett **közösségi** tervezésnek, hiányzik az önmagától értetődő igény a kooperációra, ezért is ilyen (viszonylag) csekély mértékű a települések közötti együttműködés. A települések nagy hányada szkeptikus azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy van-e olyan területhasználati elem, amelynek a települések közötti együttműködés keretében megvalósuló együtt tervezését támogatná. A közigazgatási átszervezés (városrégió irányába elmozduló) lehetősége, illetve ez iránti igény egy település kivételével sehol sem fogalmazódott meg, mindegyik település ragaszkodik önállóságához és jelenlegi jogállásához.

A nagyvárosi szétterülés, agglomerációs növekedés kezelésének lehetséges válaszai – egy stratégia sarokkövei

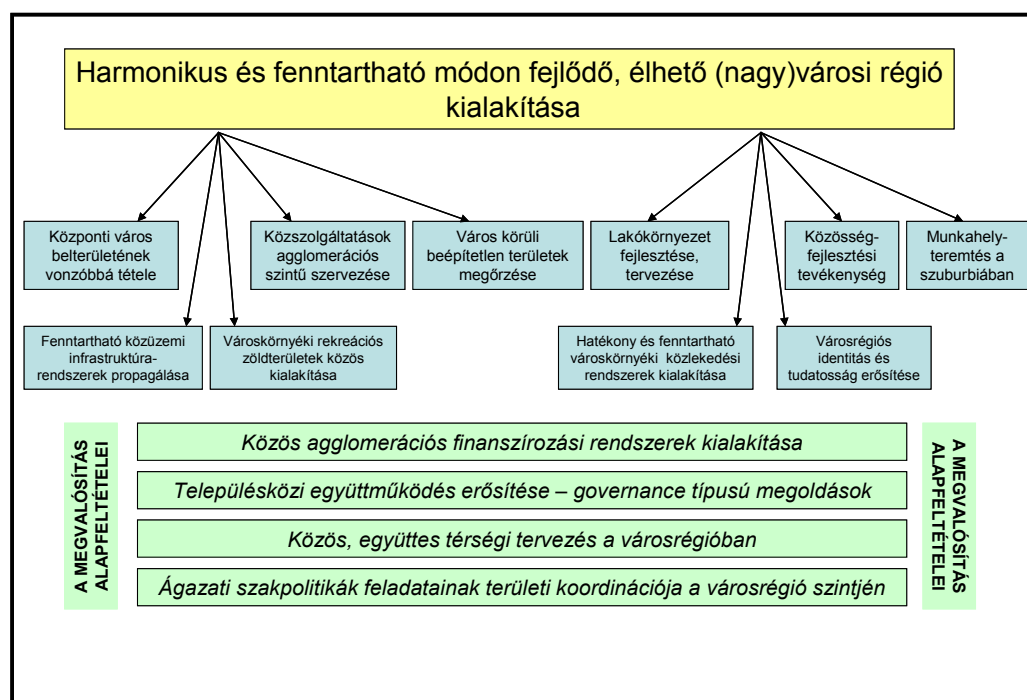
A városkörnyéki szuburbanizációs, városterjeszkedési folyamatok és a várostérségek egymásrautaltságának jelentősége és tendenciája alapján a koordinálatlan városnövekedés és általánosságban a városrégiók által támasztott kihívások egyre fokozódnak, egyre sürgetőbb feladattá válnak. Éppen ezért szükséges egy olyan **határozott szakpolitika meghatározása** a témakörben, amely kijelöli várostérségek fejlődésével kapcsolatos alapvető prioritásokat, értékeket, a problémakör kezelésének irányításának, megfelelő közösségi koordinációjának irányait. Ha megszületik egy ilyen koncepcionális dokumentum, ami mögött valóban határozott kormányzati támogatottság alakul ki, akkor van esély arra, hogy a városkörnyéki fejlődés a közjó számára harmonikusabb irányt vegyen.

A jelenség kezelésére vállalkozó közösségi szakpolitika minden bizonnyal számos elemre kell, hogy építkezzen (például településközi együttműködések, szabályozás, adópolitika, közművek árképzése, távmunka, közlekedésfejlesztés), de ezek közül is kiemelt szerepet kell, hogy betöltsön a **településtervezés, területi tervezés**, beleértve a településhálózat tervezésére irányuló törekvéseket.

A (nagy)városi koordinálatlan területi terjeszkedés kezelésére irányuló lehetséges stratégia felvázolása előtt érdemes számba venni azokat az **alapelveket**, melyek a problémához való közelítés sajátosságait kiemelve a **felsorolandó javaslatok, célkitűzések szemléletbeli alapját** jelentik. Ezen alapelvek a következők:

- ▶ a városrégió szinten való közös felelősségvállalás melletti elköteleződés;
- ▶ a fenntartható, hatékony és egyenlő esélyeket nyújtó területhasználat;
- ▶ zöld, élhető, egészséges lakókörnyezet iránti igény elismerése;
- ▶ közlekedési igény mérséklése;
- ▶ térségi és táji szemlélet elve;
- ▶ sok központú várostérség és együttműködő településeggyüttes - policentrikusság alapelve;
- ▶ települési funkciók együtt tervezése és integrált fejlesztése;
- ▶ hosszú távú, tudatos, jövőorientált gondolkodásmód.

A felsorolt alapelvek teljesülése mellett az alábbi **átfogó és részcélok** elérése járulhat hozzá egy harmonikusan fejlődő nagyvárosi régió létrejöttéhez:

A fenti stratégiai célokra túl fontos rendszerszinten meghatározni azokat az alapvető intézményeket és eszközöket, amelyek nélkülözhetetlenek a várostérségek harmonikus fejlődését támogató alapvető koordináció kialakításához. Ezen körbe, mintegy a megvalósítás alapfeltételei közé sorolhatjuk a közös, agglomerációs finanszírozási rendszerek kialakítását; illetve általában a településközi együttműködések erősítését. Az egyes ágazati szakpolitikák feladatainak meghatározása során is kiemelt szempont kell legyen a város-vidéke rendszerek viszonyrendszerének figyelembe vétele, illetve mindezeket megalapozóan a települések közös, együttes tervezési tevékenységének erősítése, előmozdítása. Utóbbi pont kapcsán részletes javaslatokkal is szolgál az anyag.

A várostérségi együtt tervezés lehetséges funkciói

A települések közötti együttműködések legfontosabb területe a közösségi koordinációt rendszerszerűen biztosító tervezés.

A vizsgált szakirodalom, kutatási tapasztalatok, a Kecskeméti esettanulmány tanulságai, és a munkában résztvevő illetve bevont szakemberek szakmai tapasztalatai alapján összegeztük a közös területhasználati, térszervezési témák lehetséges körét, amelyeket kielégítően a várostérben egységesen, és/vagy koordináltan együtt javasolt kezelni.

A várost és környékét magába foglaló várostérségek belső összekapcsoltsága természetesen jelentős mértékben eltér a különböző méretű városok körüli terekben, hiszen például Budapest esetében a szuburbanizációs-agglomerációs viszonyok sokkal nyilvánvalóbban jelentkeznek, a városi szétterülés sokkal határozottabb, a nagyfokú befektetői, kiköltözői aktivitás révén sokkal komolyabb feszültségeket hordoz, mint egyes vidéki városok esetében. Az alábbi javaslat a kecskeméti példából kiindulva a közepes méretű, az OTrT-ben együtt tervezhető térségként (is) definiált vidéki városok esetében is értelmezhető témákat jelenít meg.

Megközelítésünk stratégiai orientációja: javaslatunkat a városkörnyékben, mint rendszerben jelentkező problémák, megoldandó feladatok (mindenek előtt szuburbanizáció és urban sprawl) szempontjából vezetjük le, nem a jelenlegi tervek, szabályok, támogatások (vagyis eszközök) kereteiben keressük a lehetséges módosítható pontokat.

Ugyanakkor tisztában vagyunk azzal, hogy az agglomerációs térszervezés általunk képviselt szempontjain túl számos egyéb szempont (például önkormányzati kompetenciák tiszteletben tartása) is figyelembe veendő. Éppen ezért javaslatunk nem terjed ki arra, hogy milyen tervnek mely tervektől kell konkrét kompetenciákat átvennie, illetve kell-e várostérségi terveknek településtervezési kompetenciákat elvonnia. Az általunk javasolt térben közösen alakítandó funkciók esetében a közös gondolkodás és az összehangolás fontosságát hangsúlyozzuk, vagyis a közösen tervezhető várostérségek tervezési együttműködéséhez kívánunk stratégiai alapon szempontokat adni.

Az együtt tervezés megítélésünk szerint a stratégiai, koncepcionális, fejlesztésorientált és a területhasználat-orientált rendezési tervekre egyaránt vonatkozik, bár a továbbiakban elsősorban a területhasználati, rendezési tervekre irányulnak javaslataink, kiegészítve azzal, hogy e funkciók kialakításához a fejlesztési programoknak, projekteknek kell hozzájárulniuk.

Az **együtt tervezési tevékenység különböző szinteken** valósulhat meg, tématerületenként eltérő módon. A közös tervezés szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy nem a dokumentumok kialakítását tekintjük elsődlegesnek, hanem mindenekelőtt a valóban közös gondolkodást és érdemi együttműködést, ami nem reked meg szakmai szinten, hanem a döntéshozók bevonásával valósul meg. Ezt az alapvető célt különböző tervek, dokumentumok, megállapodások formalizálhatják, különböző mélységben és részletezettségben.

Az ún. közösen tervezhető témák köre különböző adottságú, méretű, földrajzi helyzetű városok környezetében eltérő lehet. Éppen ezért elsőként fontosnak tartjuk, hogy a közösen tervezendő témák, funkciók meghatározásához bizonyos általános szempontok fogalmazódjanak meg. A tapasztalatok alapján az alábbi funkciók, struktúrák együttes tervezése lehet indokolt:

- a várostérség egészét átszövő struktúrákra irányuló tervezés;
- a központi város és vidéke közötti munka- és feladatmegosztást biztosító funkciók betöltéséhez szükséges térstruktúrák;
- olyan elemek fejlesztése, illetve térbeli kijelölése, amelyek nemcsak az adott települést, hanem meghatározóan a várostérség egészét szignifikánsan érintik;
- olyan fejlesztési területek, funkciók kijelölése, amelyek megszerzésében a várostérség települései egymással versenyhelyzetben vannak, ugyanakkor a megfelelő (takarékos, hatékony, olcsó, fenntartható stb.) telepítése az egész településeggyüttes érdeke;
- alapvetően az egyes települések olyan településszerkezeti elemei, amelyek a településhatáron átnyúlnak, illetve folytatásuk, vagy éppen azt kiegészítő/ellensúlyozó térhasználat, valamint szerkezeti elem megléte a szomszédos település területén indokolt;
- minden egyéb, aminek összehangolt tervezésére közös szándék mutatkozik valamennyi települési önkormányzat között és a közérdekeket képviselő fő térségi szereplők (mindenek előtt civil szervezetek) szerint.

Ezek alapján a várostérségekben, város-és-vidéke rendszerekben az együtt tervezhető, *tervezendő* tématerületek köre a következő lehet:

- lakóterületek terjeszkedésének koordinációja;
- térségi zöldfelületi és rekreációs rendszer;
- térségi jelentőségű gazdasági területek;

- mezőgazdasági területek védelme;
- közszolgáltatások közös szervezése-telepítése;
- agglomerációs közlekedési rendszerek tervezése.

Bevezetés

A kutatás háttere

Napjainkra egyértelművé váló tényként fogalmazhatjuk meg, hogy hazánkban is zajló, általános trend a szuburbanizációs folyamatok által érintett városok, kifejezetten a nagyvárosok területi terjeszkedése, koordinálatlan növekedése, melyre jelenleg Magyarországon nincsenek szervezett válaszok, hiányos az ezirányú tervezési és szabályozási eszköztár, illetve azok alkalmazása. A koordinálatlan városterjeszkedés jelenségeköré Magyarországon a fővároson kívül égető problémaként jelentkezik számos nagyváros és nagyobb középváros környezetében is. A városok és környezetük, ellátott körzetük, azaz a város és vidéke rendszerek együttes fellépése, közös, összehangolt cselekvése hazánkban e téren (is) komoly hiányosságokat mutat, noha a különböző együttműködési területek (közös tervezési, fejlesztési stb. tevékenység) releváns válasszal szolgálhatna e problematikákra. A tervezési kérdéskör kapcsán a kutatásnak speciális aktualitást ad az Országos Területrendezési Terv 2008-as módosítása során a dokumentumba nevesítve bekerülő együtt tervezhető térségek fogalmának megjelenése. E térségek pontosan a fent említett (szub)urbanizálódó területeket jelenítik meg, azaz (nagy)városi agglomerációk, agglomerálódó térségek, településegységek környezetében folyó terjeszkedési tendenciák kerülnek a középpontba.

Az OTTrT módosítása szerint egy új településrendezési tervi, tervezési eszköz, a közös, egyszerűsített településszerkezeti terv (KTSzT) is nevesítésre kerül. Mindez az együtt tervezhető területrendezési szabályozási övezet kijelölésével, és a szabályozási előírásával együtt került bevezetésre, egy olyan tervezési eszközt létrehozva ezzel, amelyik „nagymértékben elősegítheti a nagy-, vagy középvárosok és a térségükben lévő települések közötti kapcsolatokban, együttműködésben rejlő lehetőségek felismerését, a fejlesztési stratégiájuk, településrendezési terveik összehangolását” (Paksy G., 2009).

Hazánkban minden, a problémakör által érintett nagyobb város esetében szükség van a városok területi terjeszkedése konkrét területi megjelenésének és hatásainak, valamint a már létező települési válaszok felmérésére, illetve ezek alapján, ezeken túlmutatóan további válaszlehetőségek megfogalmazására, a településközi együttműködések lehetőségeinek kiaknázására. A közelmúltban az OTTrT felülvizsgálatakor is felmerült a városok koordinálatlan területi terjeszkedésének következményeire vonatkozó információk égető hiánya, hiszen ezek jelentik a tervezési válaszok egy fontos dimenziójának kiinduló pontjait. Az érintett települések együttműködésének javítása érdekében kiemelt fontosságú az adott városrégióban zajló, koordinációt és tudatos, hosszú távú gondolkodást igénylő folyamatokat felölelő tudáskészlet rendelkezésre állása.

A kutatás célja

A kutatás elsődleges, általánosan megfogalmazható **célja** a városok területi terjeszkedése kapcsán a koordinálási lehetőségek, és az adható települési válaszok feltárása a tervezési és szabályozási gyakorlatok számára. Ezen belül a **központi, konkrét cél** egy hazai nagyváros példáján megfelelő inputokat adni az együtt tervezhető térségekben zajló területi folyamatok irányításához, koordinálásához az érintett szereplők számára.

A projekt összességében kifejezetten javaslatorientált: a kutatás tapasztalatai alapján történő ajánlategyűjtemény kialakítását célozza a hazai terjeszkedő (nagy)városi területek tekintetében általánosítható következtetések megfogalmazásával. A javaslatok célja, hogy a koordinálatlan területi terjeszkedés problémájával küzdő városi térségek (városok és környezetük) számára is lehetővé tegye a társadalmi, gazdasági folyamatok és a (lakó-) környezet fejlődésének és az életminőség alakulásának fenntarthatóvá tételét.

A projekt hozzájárul a hazai városvezetési, tervezési és szabályozási (területrendezési) gyakorlatoknak a nagyvárosok területi terjeszkedési jelenségköréhez való jobb alkalmazkodásának elősegítéséhez. Ezáltal kifejezett lehetőségként tekinthetünk arra, hogy a kutatás eredményei becsatornázódjanak az OTrT szerint együtt tervezhető térségek terveinek megalapozásába, a folyamat által érintett települések településrendezési terveinek elkészítésébe, a megyei területrendezési tervek felülvizsgálatának folyamatába, továbbá a fenntartható területi tervezés szemléletének megerősítésébe.

A kutatási jelentésben megfogalmazott ajánlások, javaslatok egy stratégia sarokköveit jelenthetik a jövőben. Fontos leszögezni, hogy a jelen anyag javaslati része elsősorban stratégiai problémafeltárásnak minősül, mely ajánlásaival elsősorban a településvezetőknek, helyi stakeholdereknek kíván irányutatást adni az érintett kérdésekben. Konkrét, tervezési kérdéskörökkel, az egyszerűsített településszerkezeti terv tartalmi követelményeiről és eljárási szabályaival kapcsolatos javaslatokról nem esik szó – ez utóbbi témakörökben Paksy Gábor: *Módszertani javaslat a közös, egyszerűsített településszerkezeti terv tartalmi követelményeinek és az eljárási szabályainak meghatározására* c., 2009-es keltezésű tanulmánya lehet irányadó.

A kutatás módszertana és lépései

A városrégiók, városok és vidékük együtt tervezésének kapcsolódó alapfogalmait, hazai viszonyrendszerait bemutató **1. fejezet**et követően kerül sor a nemzetközi és hazai tapasztalatok, a tényleges új eredmények bemutatására. A kutatás során 3 nagyobb fázisban zajlottak a projekt munkálatai, ezeket a következőkben összegezhetjük:

- A kutatás megalapozó fázisában került sor **a vonatkozó nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintésére, jó gyakorlatok feltárására**. Ennek során a korábbi kutatási munkák elsődleges feldolgozása történt meg, elsősorban a koordinálatlan városi növekedésre adható **közösségi válaszok létező megoldások megismerése** érdekében. A forrásfeltárás folyamán kutatási jelentések, könyvek, folyóiratcikkek (hazai és nemzetközi területi tervezési, építészeti, statisztikai, és településtudományi webes és hagyományos folyóiratok stb.), illetve az EÜKN rendszeréből nyerhető releváns információk feldolgozása is megtörtént. Az eredményekről számol be a **2. fejezet**.

- A kutatás második lépését jelentette **az empirikus munkarész egy hazai esettanulmány-terület** kiválasztásával, mely **a Kecskeméti településeggyüttes lett**. A kiválasztott nagyvárosban és térségében elvégzett vizsgálatok egy konkrét hazai példa bemutatása mellett hosszabb távú célt is szolgáltak: az OTrT korábban már említett módosítása nyomán felmerülő igény, mely szerint az együtt tervezhető térségek közös tervezési tevékenységének a jelentkező problémákra adandó válaszok megalapozásához érdemes lenne minden nevesített térségben egy ilyen jellegű vizsgálat sorozat megindítása. Ennek egyik első elemeként (is) tekinthetünk a jelen anyagra. A vizsgált térségben végül a beépített területek, mesterséges felszínborítás térhódításának, a nagyvárosi területi terjeszkedés helyzetének, mértékének áttekintő felmérése történt meg, statisztikai adatelemzés, helyi interjúk és távérzékelési módszerek⁴ interpretációja, rendezési tervdokumentumok elemzése alapján. A mintaelemzés módszertani alapjául „*A városok területi növekedése — konfliktusok és kihívások a városi és környező terek között*” c., a 2008-as ÉCE „Településtudományi, valamint jogszabályalkotást

⁴ Műholdfelvétel- és légitfotó-elemzés segítségével a kiválasztott mintaterületen a területhasználat-változás értékelése horizontális (térbeli expanzió) és vertikális (térfunkció szempontjából).

megalapozó kutatások” finanszírozásában lezajlott kutatás ajánlásai szolgáltak. Az eredményeket a **3. fejezet** összegzi.

- A feltárt szakirodalmi és esettanulmányi tapasztalatokra épít az **ajánlásokat megfogalmazó tanulmány (4. fejezet)**. A fejezet keretében különös hangsúlyt kap a területi tervezés, az OTrT szerint közösen tervezhető nagyvárosi térségek tervezésére vonatkozó szakmai ajánlások.

- Várhatóan a projekt lezárultát követően kerül sor az **eredmények disszeminálását** célzó rendezvényre. Az anyag ezen felül terveink szerint az Európai Városi Tudáshálózat (EUKN) rendszerében is terjesztésre kerül, bizonyos részei pedig szakmai folyóiratokban megjelentett publikáció formájában is eljuthatnak a közönséghez.

1. A városkörnyékek közös tervezésének alapvető kérdései

A fejezet keretében a várostérségek problémakörének bemutatására kerül sor feltáró vizsgálatok és a szerzők korábbi eredményei alapján az általános probléma meghatározástól a szűkebb, nagyvárosi terjeszkedési, agglomerációs problémakör felé haladva.

Az első részfejezet a városok és térségük kezelésének szükségességét és a hazai lehetőségét vázolja röviden, a második részfejezetben a hazai lehetséges város-vidék rendszerek bemutatására kerül sor, míg az 1.3. fejezet a nagyobb városok agglomerációs terében jelentkező problémák folyamatait, ezek összefüggéseit mutatja be. A negyedik részfejezet az Országos Területrendezési Tervben megjelenő várostérségi együtt tervezési lehetőségről illetve térségi mértékű települési kooperáció hazai jogszabályi háttereiről, lehetséges eszközeiről szól.

(A fejezetben és a tanulmány egészében is a város fogalom alatt a valódi térség-központi szerepkört betöltő városokat értjük és ilyen értelemben nem foglalkozunk a csupán jogállásuk szerint városi rangú településekkel.)

Fontos kitétel a fogalmi háttér alaposabb feltárása előtt, hogy kutatásunk során – és a jelen fejezetben kiemelten érintett – a koordinálatlan nagyvárosi terjeszkedés alatt nem kizárólag a klasszikus, városmagból a központ város környezetében elhelyezkedő kedvezőbb lakókörnyezet biztosító településekre való lakossági (illetve gazdasági funkciók fémjelzte) kiköltözések dominálta folyamatokat értjük. Minden olyan, a beépítetlen területeket, jellemzően természeti-természetközeli területeket bekebelező, a beépítettség intenzitását növelő folyamatot ide sorolunk, amely akár a (nagy)városok közigazgatási határain átnyúlóan, akár részben azokon belül maradva (pl. az esettanulmány térség központjában, a kiterjedt egyéb belterületi részekkel rendelkező Kecskeméten, mely egykori alföldi mezővárosként kiterjedt határral rendelkezik, s az újonnan épülő lakó- és kereskedelmi jellegű területek térfoglalása pont ezeket külterületen belül elszórtan elhelyezkedő egyéb belterületeket érintik) jelentkezik egy adott városségióban, mégpedig szabályozatlan, nem kellően korlátozott formában.

Megkerülhetetlen kérdés azonban, hogy a városok területi terjeszkedése egyértelműen az urbanizációs ciklus szuburbanizációs fázisában a legerősebb, az urban sprawl, azaz a városi szétterülés, terjeszkedés folyamatsokra is ekkor érvényesül leginkább. A szuburbanizáció tehát egyik fő kiváltó oka a koordinálatlan nagyvárosi terjeszkedésnek, és bár nincs kizárólagos feltétlen kapcsolat a két jelenség között, az előbb említett tényekből kiindulva érdemes megvizsgálunk az urban sprawl jelenségek körét részletesebben is (mozgatórugók, hatások, dimenziók). Hazánkban ugyan az urban sprawl a maga típusos jelenséggel elsődlegesen a főváros környezetében érvényesül, azonban már több vidéki (nagy)városunkban megindultak ilyen vagy ehhez hasonló folyamatok, akár speciális településszerkezeti sajátosságoktól árnyalva speciális formákat mutatva (lásd az előző bekezdés példáját), sok esetben hosszabb távon a folyamatok mégis az US irányába tartanak. Az alábbi, 1.3. alfejezetben tehát a koordinálatlan városi terjeszkedés legmarkánsabb megjelenési formájának, a típusos urban sprawl-nak jellemzőit mutatjuk be részletesebben.

Amennyiben a települések szorosabb kölcsönkapcsolatain, szélsőséges esetekben fizikai összenövés, vagy ezek irányába ható folyamatok révén kialakuló települési-térségi képződmények szempontjából vizsgáljuk a kérdéskört, egyértelműnek tűnik, hogy a felsorolt jelenségek, a koordinálatlan területi terjeszkedés (akár településhatárokon belül, akár – gyakrabban – azokon átnyúlóan) legmarkánsabb formákban elsősorban az agglomerációs zónákban illetve agglomerálódó térségekben jelentkezik, illetve valamivel enyhébb formát mutatnak a településegységekben. Az 1.3. alfejezetben elsősorban az agglomerációkra, az

előrehaladott agglomerálódási folyamatok által érintett térségekre vonatkozó megállapításokat közlünk illetve az ezen terek egyik legjellemzőbb jelenség- és folyamatcsokrát, az urban sprawl jelenségek köré járjuk körbe. Később, a 3. fejezetben bemutatásra kerülő esettanulmány-térség az elemzett folyamatok mértékét és jellegét tekintve némileg eltér az 1.3 fejezetben vázoltaktól, lévén a Kecskeméti együtt tervezhető térség (a KSH besorolása szerint is településegységesként) egyelőre a kevésbé intenzív, településegységes fázisában van az agglomerálódási folyamatnak (sajátos helyi településtörténeti és –szerkezeti okokból). A települések között létező kölcsönös egymásra hatások, a meglévő áramlási kapcsolatok ugyanakkor mégis indokolják az OTTrT szerint is együtt tervezhetőnek minősített térségben az 1.3. alfejezetben ismertetett, bár speciális formában megjelenő problémakörök kezelésének, a kihívásokra adott válaszoknak a megfogalmazását, melyek megalapozásaként szolgált a 3., elemző, majd erre épülően a 4., javaslattevő fejezet.

1.1. Városok és térségük összefüggéseinek általános kérdései

A városi központok és a vonzásterükbe tartozó kisebb települések funkcionálisan összetartozó rendszert jelentenek, amelyben a feladat-funkciómegosztás, a napi illetve ritkább ingázás, (munkavégzési, szolgáltatás igénybevételi, kereskedelmi célú), áttelepülés és a gazdasági illetve döntéshozatali hatalmi súlyokból adódó viszonyok, ellátási rendszerek átfedései kapcsolják össze az egyes elemeket jelentő településeket, illetve településrészeket.

A város-vidék összetartozás a kisebb vidéki központok környezetében is érvényesül, azonban a településeket egységbe szövő kapcsolatok halmozottan sűrűsödnek a nagyobb városok környezetében, ahol a szuburbiák fejlődése, az agglomerálódási folyamatok hatványozottan jelentkeznek, a város hatásaival átalakítja a környezetét, társadalmi-kulturális, gazdasági, de nem utolsósorban természeti értelemben is. Többé-kevésbé erőteljes terület-átalakítási, térhasználati változások azonban a klasszikus szuburbanizáció által kevésbé érintett, ennek ellenére terjeszkedő területű városok esetében is jelentkeznek. A gazdasági-finanszírozási és társadalmi kapcsolódások mellett – részben ezek lenyomataként - a fizikai tér struktúrái, az infrastrukturális hálózatok, területhasználat különböző zónái, tájökölógiai struktúrák is markáns összefüggésrendszert jelentenek a nagyobb várostérségekben, ahol az externális hatások fokozottan érvényesülnek, éppen ezért a piac által megvalósított koordináció nem vezet egyensúlyi megoldáshoz. Ezen okból fokozottan van szükség a közsféra koordináló szerepére annak érdekében, hogy a különböző közösségek szintjén megfogalmazható közjó, annak fenntarthatósága érvényesüljön.

Az egyes településeken, illetve kisebb területeken jelentkező jelenségek egy nagyobb rendszer folyamatainak helyben érvényesülő hatásai.

A funkcionális összetartozáshoz azonban ideálisan kapcsolódik adminisztratív igazgatási keret, ami legitim intézményt, felelősséget rendel ezen térbeli összefüggésrendszer együttkezeléséhez. Magyarországon jelenleg a várostérségek együttkezelését jelentő keretek alapvetően hiányoznak. Az elaprózott önkormányzati rendszerben kevés az egy önkormányzathoz tartozó (morfológiai értelemben különálló) település. Sok országban meglépték a települési önkormányzatok összevonását, amely így közigazgatási (önkormányzati) egységbe helyezte az összetartozó településeket.

A várostérségek és azon belül is kiemelten a komolyabb feszültségeket (és lehetőségeket is!) hordozó nagyvárosi agglomerációk, agglomerálódó térségek, településegységek együttkezelésének megteremtése egyre sürgetőbb feladatként jelentkezik. Az Európai Unió irányadó szakpolitikai dokumentumai – így az Európai Területfejlesztési Perspektívák, vagy a

Területi Agenda is markánsan megfogalmazza a város-vidék kapcsolatok megerősítésének, együttkezelésének prioritását.

Területi szintek szerepe a várostérségek kezelésében

A hazai feltételek mellett kézenfekvő, hogy a várostérségek összefüggéseit a területi szintű közigazgatási egységek keretében kezeljék, amellyel azonban hazánkban három probléma is felmerül. A területi adminisztratív egységek gyenge legitimitása és kompetenciája, a hierarchikus viszony hiánya. A kistérség elvileg a kisebb központok vonzáskörzetét, a megye a nagyobb középvárosok várostérségét; a régió pedig a regionális jelentőségű nagyvárosok terét megjelenítő terület egység lehet. A megyei önkormányzatok azonban a rendszerváltozás óta de jure nem jelentenek a települések felett álló szintet, funkciójuk folyamatosan gyengül, határaik gyakran nem követik a város vonzásterét és a város-vonzáskörzete rendszert azért sem képesek megjeleníteni, mert a megyei jogú városok kategóriája miatt a központ hiányzik „lyukas zászlóként” a megyéből.

A kistérségek ellentétben az elődjüknek tekinthető járásokkal nem jelentenek közigazgatási szintet, hierarchiában nem a települési önkormányzatok fölött helyezkednek el. A többcélú kistérségi társulások területét gyakran helyi személyes, illetve politikai szempontok alakítják, így a város-vidék rendszerek térbeli szerveződéseit sok esetben nem közelítik kellően.

Településeket összefogó intézményesült (illetve intézményesítetlen) terület egységek hierarchia hiányában az önkéntes együttműködés keretében válhatnak valós feladat-ellátási szintté.

A kooperációs területi együttműködés nagy előnye, hogy rugalmasan alakítható, adott probléma területi hatókörére szerveződhet az együttműködők köre és elvben kiaknázhajta az alulról jövő törekvések energiáit, a partnerség, közös hasznok megtalálásának szinergiáit. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az ehhez szükséges együttműködési készség, kultúra tulajdonképpen teljesen hiányzik a hazai rendszerből, s a valós kistérségi együttműködések inkább csak – a jellemzően felülről érkező – finanszírozási nyomásra jönnek létre leginkább a közszolgáltatási feladatellátásban. A jelenlegi régiók elsődlegesen támogatási forrás felhasználási szerepű intézményi egységek, ugyanakkor a fejlesztési programok orientálásán túlmutató tervezésben is meghatározó szerepük lehet.

A tervezés szerepe

A közösségi koordináció elsődleges eszközének, a tervezésnek kiemelten fontos szerepe lehetne az elaprózott önkormányzati rendszerrel, a területi szintek gyengeségével jellemezhető hazai viszonylatban. Egy kellően rugalmas tervezés, amennyiben jól illeszkedik egy több szintű governance rendszerébe, partnerségen és érdemi részvételen alapul, elvileg jó megoldást adhat olyan területi problémák kezelésére, amelyeket rögzített adminisztratív egységek nem fednek le. A valóságban kellő együttműködési kultúra hiányában a tervek érvényesítése egyértelmű kompetencia és eszközrendszer hiányában meglehetősen esetleges marad. Magyarországon ezért meghatározó súlyúak maradnak tehát a formális intézményi kompetenciákhoz (rendezés esetében megye, kiemelt térség, fejlesztési tervek esetében kistérség, régió) rendelhető tervezési folyamatok. Ezért is különösen fontos a rendezési tervezésben az új OTRT-ben az egyes várostérségek együtt tervezési lehetőségének megjelenése, amely a települések önálló kompetenciájában megjelenő döntések egy részének közös mezőbe terelésének kísérletével biztosan hatalmas kihívást jelent a gyakorlati megvalósítás szempontjából. Az érdekek összehangolása, illetve a közös érdekek megtalálása

mellett a várostérségi tervezés szakmai tartalmának kialakítása is hasonló kihívást jelent. (Ez utóbbihoz kíván jelen kutatás is hozzájárulni.)

Ehelyütt fontos kiemelni a Budapesti Agglomeráció intézményesülését és rendezési tervét, valamint a formálódó településhálózati koncepció keretében körvonalazódó elképzelésrendszert a funkcionális városi térségek rendszere vonatkozásában, amely közszolgáltatás-szervezés és tervezési szempontból egyaránt együttkezelendő egységként jelenne meg.

1.2. Város-vidék rendszerek Magyarországon

1.2.1 Város és vidéke rendszerek Magyarországon? Új megközelítés a településhálózat-fejlesztésben

A hazai terület- és településfejlesztés, illetve településhálózat-fejlesztés (már amennyiben utóbbiról egyáltalán beszélhetünk a hazai viszonyok között az elmúlt 15-20 évben)- egyik alapvető megközelítésbeli hiányossága a létező város-vidék kapcsolatrendszerekre fordított relatíve mérsékelt hangsúly; sokkalta inkább a települések szeparált kezelése volt az irányadó az utóbbi évek során mind a fejlesztési, mind a rendezési tervezés kapcsán. A policentrikus területfejlesztési megközelítés EU-n belüli térhódítása, illetve a városrégiók, funkcionális városi területek tervezésbeni hangsúlyos megjelenése az utóbbi évtizedek európai tervezési áramlataiban azonban Magyarországon is ezen egységek összetartozó településközi viszonyrendszere felé irányítják figyelmünket.

Utóbbi megközelítések sajátossága, hogy a fejlesztés, a tervezés (tér)egységeiként város és vidéke rendszereket határoznak meg, azaz egy adott hierarchiaszintű térségközpont-szerepkört ellátó várost és ellátott körzetét, "hinterlandját" tekintik hálózati alapegységeknek. Fontos hangsúlyoznunk, hogy e megközelítésben nem "VÁROS és vidéke" kapcsolatáról, vagyis nem a rossz emlékű, központi, urbánus települést preferáló fejlesztéspolitika reinkarnációjáról van szó. Sokkal inkább egy "VÁROS ÉS VIDÉKE integrált EGYSÉGE" alapelv érvényesítése kerül a középpontba, azaz a központi funkciókat tömörítő centrum és az ezzel komplementer viszonyban (pl. lakó- és rekreációs, idegenforgalmi szerepkör stb.) álló ellátott terület kölcsönös kapcsolati hálózatának erősítéséről. E megközelítésben nem egy elsődleges központról és annak alárendelt térségéről beszélünk; inkább annak felismeréséről: városnak és vidékének egyaránt megvannak azok a jellegzetes tulajdonságai és sajátosságai, melyeken alapulva speciális funkcióikat ellátva — optimális esetben — kölcsönös együttműködésükkel járulhatnak hozzá a térségben élők életminőségének javulásához.

1.2.2 A Funkcionális Városi Térségek (FVT-k) koncepciója⁵

A város és környéke együttes kezelésének koncepciója nem új keletű Magyarországon. Az elmúlt 100 évben — más és más elnevezéssel (városrégió, város-megye, városkörnyék, kistérség) és tartalommal — sokan javasolták, mint alkalmazandó térszerkezeti egységet, és néhány esetben intézményesítésére is sor került. Az ingázó munkavállalók, az iskolába járók és az egyéb szolgáltatásokat rendszeresen más településen igénybe vevők napi mozgástere sok esetben magába foglalja a központi várost és a környező településeket is. Településtudományi

⁵ Az 1.2.2. alfejezet a Falu-Város-Régió folyóirat 2008./3. számának Faragó László: „A funkcionális városi térségekre alapozott településhálózat-fejlesztés normatív koncepciója” c. cikkéből közöl szemelvényeket..

értelemben ezek a települések funkcionálisan összetartoznak, és ennek az összetartozásnak valamilyen formát is célszerű adni. Korábban jellemző volt a környező települések városokhoz csatolása (pl. Nagy-Budapest létrehozása), később az agglomerációk lehatárolása, ma már a városi gazdaságok tercjializálódásával, a falvak funkcióvesztésével, a szuburbanizációval általánossá vált a városkörnyéki kapcsolatok szorosabbá válása, így ezt a funkcionális összetartozást is meg kell jeleníteni a térszerktúrában. Nemcsak a falvakban élők kapcsolati hálói terjednek ki a városokra, hanem a városok külső határai is oldódnak, sokan kiköltöznek a környező településekre (aludni kijárnak a városból), vagy kihelyezik gazdasági tevékenységüket, vagy a napi, heti rekreáció a városhatárokon kívülre kerül stb. A városok és a környező falvak kapcsolatainak további bővülése ma már szükségszerű! A közigazgatás csak szakaszosan, némi késedelemmel tudja követni a bekövetkezett változásokat, de sok esetben nincs is szükség e kapcsolatok túl merev formalizálására.

E térségi integrációban a városoknak mint központi helyeknek kitüntetett szerepük van. Az európai lakosság több mint háromnegyede, a magyar népesség több mint kétharmada a városokban él. A Lisszaboni stratégia megvalósítása túlnyomó részben a városokra hárul, és a városok virágzása elengedhetetlen a kohéziós és szociális problémák megoldásához is. Ma már a falvakban élők egyre nagyobb hányadának mindennapi életébe is beletartozik a város, az ott nyújtott szolgáltatások. A jövőben a falvak, a falusias térségek fejlődését még inkább a központi városokhoz fűződő kapcsolataik határozzák meg. A nagyobb városok által dominált városrégiók fejlődését a város által generált urbanizációs trendek határozzák meg. Az alapvetően vidékies (rurális) térségekben, ahol a kisváros is döntően a vidéki gazdaság közigazgatási, szolgáltató központja, ott a vidéki térség igényei dominálnak, a város a vidéke függvényében, annak szükségletei szerint fejlődik. Az urbánus és rurális folyamatok egyre nehezebben választhatók el, és a fejlődési trendeket ezek integrációja határozza meg.

A versenyképesség szempontjából is fontos a város és vidékének együttkezelése. A (köz)szolgáltatások vonzáskörzete, a kisvállalkozások jelentős részének elsődleges piaca a város és vidékét tartalmazó téregység. Ez ma Magyarországon jelentős részben a munkaerő-vonzáskörzeteket jelenti, és sok esetben megfelel a 174 kistérség valamelyikének. A tévhittekkel ellentétben a város nem környékével rivalizál, és a falvaknak sem ellensége a központi városuk. Együtt tagolódnak be a különböző szintű hálózatokba, a magasabb szintű város a környékét is magasabb szintre emeli, a hanyatló város rontja környezete esélyeit is (Farág 2006).

A funkcionális városi térségeken belüli együttműködés nem egyirányú kapcsolatokat jelent, nem csak az lehetséges, hogy a város látja el a vidéken többnyire hiányzó funkciókat, hanem a specializáció és munkamegosztás révén akár arra is lehetőség kínálkozik, hogy valamely közös feladatot az egyik falu teljesítse az egész funkcionális városi térség számára. A város és környékének funkcionális egységként való kezelését alátámasztja az a tudott, de Magyarországon sokak által tudomásul nem vett tény, hogy a városnak van vidéke, illetve a vidéki területeknek van központi helye, ahol a helyben nem létező szolgáltatásokat igénybe veszik. A rurális és urbánus besorolása ma már világszerte a falvakra és a központi városokra együtt vonatkozik. A vidéki terekbe beletartoznak a falusias teret kiszolgáló városok és az urbánus térségekbe a város által "dominált" falvak is. Ezt az összetartozást vallja az Európa Tanács Vidéki Térségek Európai Chartája (1996) is.

A vázolt koncepció megvalósításának a sikere attól függ, hogy sikerül-e kiépíteni a város és vidéke közötti jó partneri kapcsolatot, az integrált stratégiai tervezést és közös cselekvést, a költségek és hasznok megfelelő megosztását. Ehhez az is kell, hogy a városi politikusok és az apparátus belássa, hogy a városi problémáik orvoslása és a saját fejlődésük érdekében is a térségükben kell gondolkodniuk. A környező településeken élőknek pedig meg kell érteniük, hogy a központi városok fejlesztése egyben az egyik leghatékonyabb vidékfejlesztés is.

A funkcionális városi térségek nagyságát döntő mértékben az határozza meg, hogy a lakosság mekkora területéről jár jelentős arányban a központi településre vagy településekre dolgozni, illetve milyen mértékben veszi ott igénybe a köz- és a piaci szolgáltatásokat. A központi települések, a városok és funkcionális térségük besorolását meghatározza a demográfiai és a gazdasági potenciál, a már meglévő funkciók komplexitása és földrajzi helyzete (elérhetősége).

1.2.3 FVT-k, mint a településhálózat-tervezés alapegységei

Amennyiben a fentieknek megfelelően a településhálózat fejlesztési alapegységeiként kompakt város és vidéke egységek kialakítása melletti döntünk, felmerül a kérdés: melyek lesznek hazánkban ezek az egységek és milyen területi kiterjedéssel? Ezek a funkcionális körzetek olyan egységek (később alkalmazandó nevüket használva funkcionális városi térségek), amelyek egy-egy markáns település-hálózati központot és környékét (munkalehetőségekkel és különböző típusú és fokozatú szolgáltatásokkal ellátott térségét) kell felöleljék, ismétlésmentesen és átfedés nélkül fedve le az ország egész területét. Amennyiben lehatárolásukra vállalkozunk, érdemes számba vennünk az e tárgykörben már létező hazai megoldásokat és hasznosítani ezek tapasztalatait.

Ebbéli megközelítésünk alapját a jelenleg hatályos KSH kistérségi rendszer és a helyi munkaerőpiaci vonzáskörzet (LLS-) rendszer összevetése⁶ jelentheti. A munkaerőpiaci vonzáskörzetek, a foglalkoztatás térszervező szerepe egyértelmű lehet számunkra: a településhálózati, vonzáskörzeti rendszereket alakító reálfolyamatok közül a lakóhely-munkahely elkülönülés kiváltotta áramlások, az ingázás a leginkább megfogható jelenség. A munkaerőpiaci rendszerek (jelentősebb foglalkoztatási központok és az általuk "ellátott" szűkebb/tágabb környezet) lényeges előnye így a létező statisztikai kistérség-besorolással szemben pontosan reálfolyamatokat figyelembe vevő jellegükben rejlik. Persze e vonzáskörzeti rendszer sem tekinthető a létező legoptimálisabb megoldásnak. Hátránya, hogy a lehatárolás módszertana csupán egy elemét veszi figyelembe a térszervező folyamatok komplex rendszerének — ez akkor is igaz, ha a munkaerőpiaci folyamatokat a piaci reálfolyamatok között a településrendszerre való hatás szempontjából a legfontosabbnak gondoljuk is. A munkaerőpiaci rendszerek vizsgálata során a 2006/2007-ben nemzetközi partnerség keretében zajló RePUS⁷ kutatás során lehatárolt munkaerőpiaci vonzáskörzet-rendszert tekintettük kiindulópontnak.

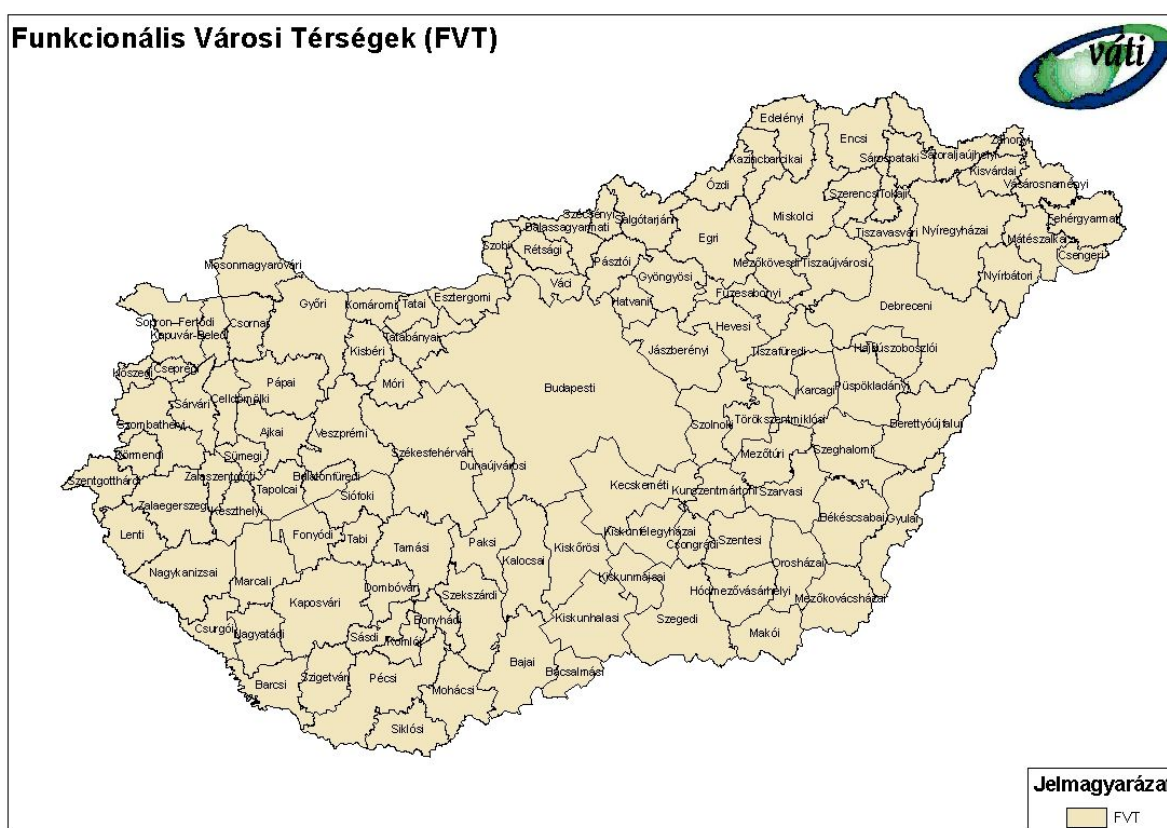
Pontosan ezen egydimenziósság kiküszöbölésére lehet alkalmas a munkaerőpiaci vonzáskörzet-rendszer összevetése a jelenlegi statisztikai kistérség-határokkal. Utóbbi rendszer minden nyilvánvaló hátránya ellenére (határok kialakításának sokszor politikai színezete, megyehatárokhöz való merev igazodás) mégis egy komplex elemzés végterméke, amely a települések közötti valós munka-, lakóhelyi, közlekedési, középfofokú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem) stb. kapcsolatokon alapul (9006/1994. (SK.3.) KSH közlemény). A rendszer létrehozásakor a KSH alapelveként fogalmazta meg azt a követelményt, hogy a kistérségi vonzáskörzetek alapvetően a rendszeres, mindennapos vagy gyakori vonzáskapcsolatot fejezzék ki. E kapcsolatok közé sorolhatóak egyrészt a rendszeres, racionális távolságúnak tekinthető közlekedési kapcsolat; a RePUS kutatás által is érintett lakóhely-munkahely kapcsolat, illetőleg a középfofokú ellátási kapcsolat (kereskedelem,

⁶ A munkaerőpiaci rendszerek (LLS-Local Labour Systems) lehatárolásának módszertanáról lásd: Radvánszki Ádám - Sütő Attila: Hol a határ? C. cikkét - Falu Város Régió 2007/3 szám.

⁷ RePUS - A regionális policentrikus városrendszer stratégiája INTERREG IIIB CADSES nemzetközi kutatási-tervezési projekt

oktatási, egészségügyi, kulturális ellátás). Összességében a KSH-féle rendszer egy ellátási mutatókat is hangsúlyosan figyelembe vevő, komplex vizsgálat eredménye, így az egydimenziós munkaerőpiaci vonzáskörzet-rendszer mellett fontos plusz információkkal szolgál, ha a két rendszert összevetjük.

A településhálózat fejlesztési alapegységeiként a fent említett módszerrel 2008 folyamán összességében **113 FVT (kompakt város és vidéke egység) lehatárolására került sor**. A legtöbb kistérséget a Budapesti metropolisz térség fogja egybe (18), ezt a pólusok/nagyobb városaink közül Székesfehérvár (6), Debrecen (5), Pécs (4), illetve Szeged, Veszprém, Nagykanizsa és Győr (3-3), követik. Miskolc FVT-je a saját kistérségen kívül csupán Szikszóét "tartalmazza". Egyes megyeszékhelyek (Nyíregyháza, Eger, Szombathely, Zalaegerszeg, Kaposvár) is kiterjesztik vonzó hatásukat 1-2 kistérségre. Az FVT-k többsége természetesen 1 KSH kistérségből áll, kiindulva az LLS-rendszer és a KSH-egységek közötti egyezésből ezen egységek esetében.

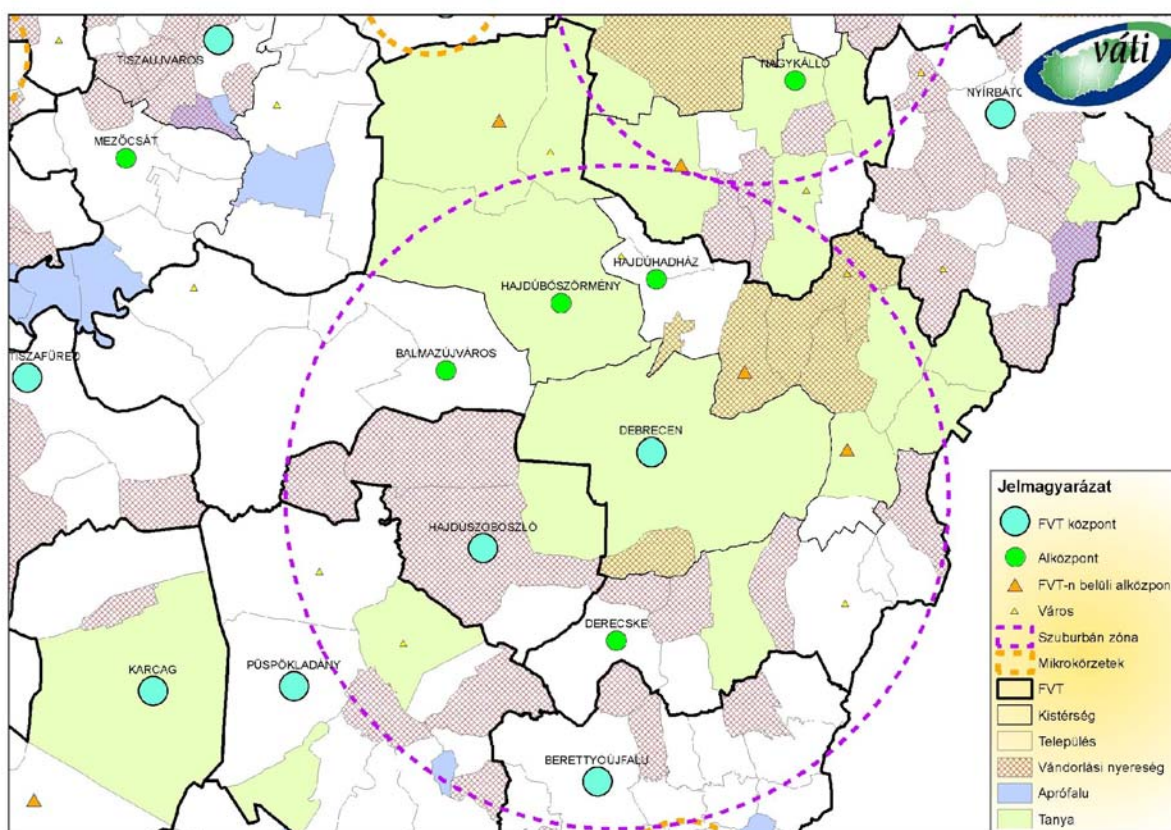

1. térkép: Funkcionális városi térségek tervezett struktúrája a 2008. december 31.-i állapot szerint.

Forrás: Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció munkanyaga, VÁTI NTUI, 2008.

A funkcionális városi térségeken belül esetenként kisebb részegységek jelenhetnek meg. Ennek egyik esete az, mikor egy nagyobb kiterjedésű, több KSH kistérséget integráló FVT-n belül jelenik meg egy vagy több markáns településrendszeri karakterisztikummal bíró (pl. aprófalvas vagy tanyás településszerkezetű) KSH-egység. Ezek az ún. **"funkcionális kistérségek"** azok a jelenlegi kistérségek, amelyek nem képesek gazdaságilag integrálni szűkebb térségüket, esetleg saját lakosságuk jelentős része is máshová ingázik, nem alkothatnak önálló FVT-t, hanem beintegrálódnak nagyobb egységekbe. Ezek java részben az első három hierarchiaszinten lévő (metropolisz térség / nemzeti jelentőségű nagy városi körzetek / regionális szerepkörű nagy- és középvárosok térségei) FVT-k esetében fordulnak elő. Ide sorolható az agglomerációs kistérségeket integráló budapesti metropolitán FVT; a két vagy több funkcióhiányos központtal bíró középfalvas térséget integráló FVT-k (Egri;

Székesfehérvári; Veszprémi; Győri); a mezővárosias vagy tanyás térség(ek)et integráló FVT-k (Debreceni; Nyíregyházai; Szegedi); valamint az aprófalvas résztérség(ek)et integráló FVT-k (Miskolci; Pécsi; Zalaegerszegi; Nagykanizsai; Kaposvári; Szombathelyi). A felsorolt, a felső három hierarchiaszintbe sorolható FVT-k, illetve az olyan további, két KSH-egységet tartalmazó FVT-k (Siófoki, Tatabányai, Salgótarjáni, Dunaújvárosi, Szentgotthárdi, Sátoraljaújhelyi, Encsi FVT-k) kapcsán merül fel az a probléma, hogy a "beolvadó" kistérség(ek) centrumai, bár gyakran funkcióhiányosak, egy bizonyos szinten mégis központi szerepkört töltenek be, ha csak korlátozott területi kiterjedésben is, bizonyos számú településre kiterjesztve hatásukat. Az ilyen típusú térségekben e településekkel bizonyos értelemben "FVT-alközpontként" számolhatunk, ami a szolgáltatás- és településhálózat-szervezési feladatok meghatározott mértékű megosztásában ölthet testet.

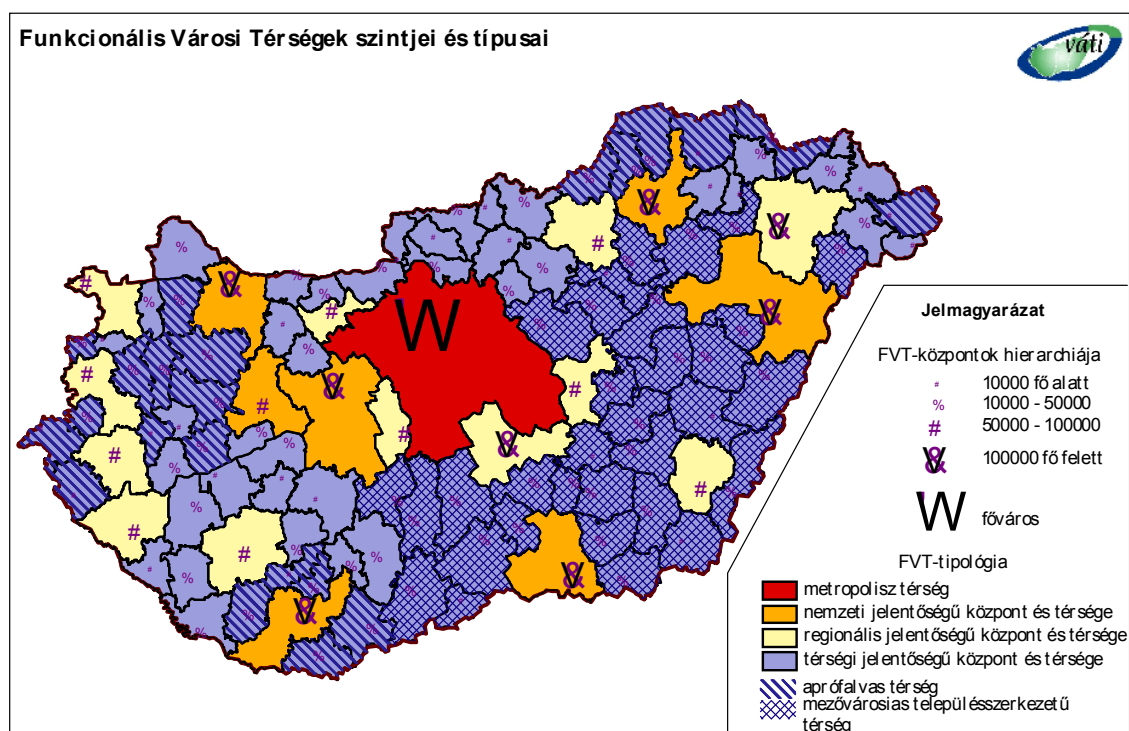

2. térkép: Alközpontok Debrecen FVT-jében. Forrás: Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció munkaanyaga, VÁTI NTUI, 2008.

Egy másik típust jelentenek azok a (zömmel egy KSH-egységből álló) FVT-k, melyeken belül kisebb *foglalkoztatási mikrocentrumok* jelennek meg. Ezek az ún. "*funkcionális mikrotérségek*" vagy mikroövezetek azoknak a (kvázi) kisvárosoknak a térségét jelentik, amelyek nem önálló térségi központok, de néhány funkció esetében néhány falu lakossága számára ellátnak feladatokat (pl. általános iskola) – így a vonzott településekkel együtt funkcionális mikrotérségeknek (mikroövezeteknek) tekinthetők. Az ellátott funkciók tekintetében a kistérségek központjaival munkamegosztásban lát(hat)ják el az adott feladatot. Az alközpontok jelentősége itt a relatíve számottevő mennyiségű munkahely kínálatában áll, amihez természetesen bizonyos szolgáltatások megtelepedése, illetve ezekre vonatkozó növekvő igény (munkavégzési célú ingázáshoz kötött napi ügyintézés szükségessége) veendő figyelembe a fejlesztési szükségletek/feladatok meghatározásánál.

1.2.4 Településhálózati térségtípusok Magyarországon

A fejlesztési-tervezési, hálózatmenedzsmenti problematikákra áttérve a magyar város és vidéke rendszerek térformáló folyamatait alapvetően befolyásoló különböző településhálózati típusok meghatározása és elkülönítése (pl. aprófalvas, tanyás, mezővárosias, kisvárosi központú stb.) az FVT-rendszeren belül alapvető fontossággal bír az e jellemzők által meghatározható különböző térkapcsolati típusok feltárása, a különböző jellegű város-vidék rendszerek egymástól eltérő felzárkóztatási és fejlesztési igényeik meghatározása kapcsán. A településhálózati tértípus-lehatárolás egyik lényeges célja, hogy a policentrikus fejlesztési modell érvényesítéséhez hálózati típusok szerint eltérő fejlesztési, hálózatszervezési elveket, szempontokat és tennivalókat határozzon meg (pl. aprófalvas térség esetében a közszolgáltatások szervezése egészen más megközelítést igényel, mint a nagyvárosok agglomerációs terében).

3. térkép: Hálózati térségtípusok Magyarországon. Forrás: Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió munkanyaga, VÁTI NTUI, 2008.

A végül kialakított típusok⁸ négy hierarchiaszintbe sorolhatók (nemzetközi jelentőségű országos központ térsége; nemzeti jelentőségű funkcionális nagyvárosi térségek; regionális jelentőségű funkcionális középvárosi térségek; térségi szerepkört betöltő funkcionális kisvárosi térségek). A jelen beosztásban élesen elválnak a regionális központok és a rajtuk kívüli, 50.000-100.000 fő közötti népességű központok térségei. A kérdéses helyzetű — az OTK-ban közép-dunántúli társplúsként meghatározott — Székesfehérvár és Veszprém végül a nemzeti jelentőségű nagyvárosok csoportjába kerültek átsorolásra. A 100.000 főt meghaladó népességű centrumok közül a regionális jelentőségű központok csoportjába került Kecskemét

⁸ Az FVT-ken belüli hálózati térségtípusok meghatározásának módszertani hátterét egy háromlépcsős (háromdimenziós) eljárás alapul majd a három vizsgálati szempont eredményeit a kialakított 113 FVT-re szintetizáló osztályozás képezte. Először a vizsgálat dimenziói (1-hierarchikus helyzet; 2-ingázási-munkaerőpiaci viszonyok; 3-többmutatós komplex vizsgálat) alapján a hazai KSH kistérségek egyenként háromféle térségtípusba kerültek besorolásra; a vizsgálat záró momentumaként pedig e típusok képezték alapját az egyfajta — területi összevonásokat is alkalmazó — a szintézis eredményeként létrehozott komplex településhálózati tértípusoknak.

és Nyíregyháza is, elválva a hazai szinten regionális központnak minősülő öt "pólusvárostól". Megvizsgálva a lehatárolt FVT-ket és FVT szinteket, látható, hogy a kialakított FVT-k közül a "felső" három hierarchia-kategória jellemzően a nagyobb központokat (nemzetközi, nemzeti, regionális) öleli fel. A vizsgálat eredményeképp az 50.000 fő alatti lakosságú központok lesznek azok az FVT centrumok, melyeknek a térségeit jellegzetes településhálózati térségkategóriákba lehet (kell) besorolni, lévén ezek mutatnak igazán markáns településhálózati, településszerkezeti eltéréseket. Így csak ez a csoport lett továbbosztva településhálózati altípusokra: a hierarchia-szinten belül két speciális magyar településhálózati tértípus került elkülönítésre.

1) Nemzetközi jelentőségű metropolisz térség

A lehatárolt metropolisz térség viszonylag tisztán rajzolja ki a Budapest körüli kiterjedt munkaerőpiaci vonzáskörzet urbánus jellegű kistérségeit, némi meglepetésre még a relatív jelentős foglalkoztató központnak tartott Bicske térségéből is a lakosság túlnyomó része a fővárosba jár dolgozni. A térségtípus kistérségei a legerősebb korrelációt az alábbi mutatókkal jelezték: prognosztizált népességszám-növekedés 2021/2006; népességszám növekedés 2006/1990; illetve a legközelebbi gyorsforgalmi csomópont átlagos kistérségi (országos összevetésben kedvező) elérhetősége.

2) Nemzeti jelentőségű funkcionális nagyvárosi térségek

A csoport kialakításában a hierarchiában elfoglalt pozíció volt a meghatározó elem: a regionális pólusok hazai településhálózaton belül játszott, Budapesttől jelentősen elmaradó hatókörű, mégis meghatározó jelentőségű hálózati szerepe indokolta külön csoportban való szerepeltetésüket. Az OTK-ban társzpólusként nevesített Székesfehérvár-Veszprém kettős is e típus tagjaiként lett besorolva.

3) Regionális jelentőségű funkcionális nagy- és középvárosi térségek

Az előző csoporthoz hasonlóan a vizsgálati dimenziók közül ezúttal is a hierarchiában betöltött szerepkör volt a meghatározó: a regionális központokat követő hierarchialépcsőn álló alközpontok (túlnyomórészt megyeszékhelyek / megyei jogú városok) megjelenítésével. Az FVT-k településhálózat-szerkezeti jellemzőit tekintve igen vegyes összetételű csoporttal van dolgunk: Sopron térsége jellegzetesen aprófalvas környezet; Kecskemét térségében a tanyák dominálnak, Békéscsaba jellegzetesen alföldi (keves számú de egyenként népesebb település) térség központja. A vizsgálati dimenziók közül a foglalkoztatási szerepkört tekintve a térségek központjai jellemzően saját térségükön kívül más KSH egységekre is vonzó hatással bíró domináns munkaerőpiaci központok.

4) Térségi szerepkört betöltő funkcionális közép- és kisvárosi térségek

A hierarchiaszinten belül a klasszikus kis- és középvárosi központú térségek mellett két addicionális, a speciális hazai településhálózati jellegzetességekre reflektáló alcsoport különíthető el:

4A. Mezővárosias-tanyás térségek

A csoport jellegadó elemzési dimenziója az egységesen kimutatott nagy- és óriásfalvas mezővárosias településszerkezet jellemzően mezővárosias jellegű központtal. A térségek

legjellemzőbb mutatói a következők voltak: a kistérségi települések népességének relatív szórása alacsony — azaz jellemzően hasonló méretkategóriájú települések alkotják a téregységet; továbbá az országos összevetésben alacsonyabb kistérségi népességnagyság és népsűrűség — mely mutatók szintén alátámasztják a "nagyobb területen kevesebb, de nagyobb lélekszámú település" struktúra jelenlétét. A munkaerőpiaci szerepkör tekintetében az önfoglalkoztató jelleg dominál. A hierarchia szerinti vizsgálati dimenzió a központok túlnyomó többségét a kisvárosi (30.000 fő alatt) osztályba helyezte el, ami tovább erősíti a csoport karakterét. A csoporton belül speciális településszerkezeti sajátosságok alapján lehatárolt alcsoportot képez a négy FVT-ből álló "tanyás térségek alcsoport". A leglényegesebb jellemző, hogy mindegyikre jellemző a tanyás településszerkezet: szórt, jellegzetesen alföldi tanyás település-struktúra.

4B. Aprófalvas térségek;

Ezen altípus meghatározása során is a településszerkezeti sajátosság (egytől-egyig aprófalvas térségekről van szó, prognosztizált népességszám-csökkenéssel, illetve a közelmúltban (népességszám változás 2006/1990) is fogyó népességgel, országos összevetésben magas településszámmal, nagy településsűrűséggel, illetve a kistérségen belül a települési népességszám nagy relatív szórásával) volt a meghatározó klasszifikációs tényező. A másik két vizsgálati dimenzió közül a központ foglalkoztató szerepkörét tekintve vegyes a csoport összetétele (önellátó körzetek — pl. Körmendi, Lenti — és nagyjából más központhoz vonzódó térségek — Edelényi, Encsi — is előfordulnak, egyértelműen a térségköz - pont nagysága által meghatározottan). A hierarchiában betöltött szerepkör szerint a vizsgált kistérségek központjai néhány középvárost (pl. Ajka, Pápa) leszámítva inkább a kisvárosok és "kvázi városok" szintjén helyezkednek el. A döntő tényező, mely e településeket egy csoportba "irányítja", tehát a kis- és aprófalvas települések dominálta településstruktúra, így ez esetben is az OTK vidékies térségtípusainak egyikével harmonizáló hálózati tértípust kapunk.

* * *

A város-vidék rendszerek hazai szerkezete ilyen részletességű bemutatásának a kutatásunk fő tematikájához való kapcsolódás mellett különös aktualitást ad az a tény is, mely szerint a jelenleg készülöben lévő Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió pont ilyen város-és-környéke rendszerek, a koncepciótervezetben alkalmazott nevükön ún. funkcionális városi térségek (FVT-k) lehatárolására és tipizálására⁹ tesz javaslatot a város-vidék együttműködések erősítése, a közszolgáltatások optimális területi szervezése, a településhálózat főbb hazai problémaköreire adandó válaszok kapcsán. A háttérelmzések már 2007 tavasza óta folynak; a fejezetben említésre kerülő legfrissebb eredmények azonban az elmúlt fél év termékei.

A készülő koncepcióban a felsorolt sajátosságok kapcsán speciális ajánlásokra, iránymutatásokra lesz szükség. Az alfejezetben vázolt városi vonzáskörzet-rendszer a tervezési folyamat jelen állását tükrözi, nem végleges, megváltoztathatatlan struktúráról van szó. A részben előttünk álló, részben jelenleg is zajló szakmai és társadalmi egyeztetések sora dönt majd a felállított rendszer további sorsáról. Az azonban már jelenleg is egyértelműnek látszik: az FVT-rendszer vagy egy — szellemiségében hozzá hasonló — megoldás jelentős előrelépést hozhat a valós város és vidéke kapcsolatok elmélyítésében, intézményesítésében.

⁹ A tervdokumentum, illetve az azt megalapozó vizsgálatok megrendelője a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium; a tervezői, elemzői csapatot a VÁTI Területi Tervezési és Értékelési Irodájának munkatársai és az MTA-RKK szakértői alkotják.

1.3 A koordinálatlan (nagy)városi terjeszkedés fogalmköre

Az 1. fejezet bevezetésében említetteknek megfelelően a következőkben az urban sprawl jelenségkör általános bemutatására, mozgatórugóira és hatáscsoportjainak leírására térünk ki.

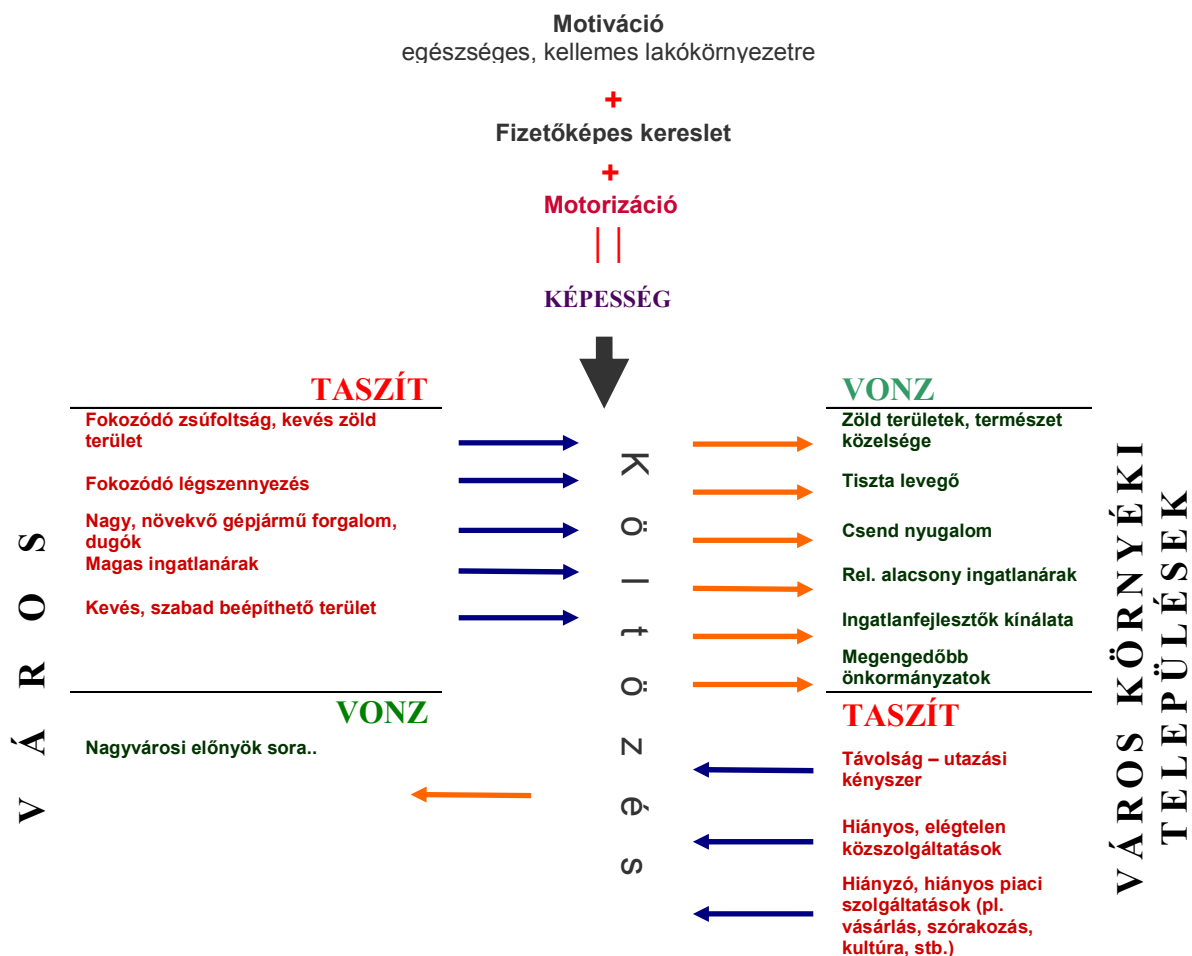
1.3.1 Városok koordinálatlan területi expanziója

A városok fejlődési pályájának jellemzően négy szakaszát különíti el a szakirodalom. Az első szakasz a nagyvárosok robbanásszerű növekedése (*urbanizációs szakasz*), majd ezt követően a *szuburbanizációs szakaszban* a túl gyorsan növekvő város „bekebelezi” a közvetlen környezetében lévő településeket, kiterjeszkedik, elindul az elővárosodás folyamata, az *urban sprawl*. A településszerkezet-fejlődésnek következő szakasza az ún. „*ellen-urbanizáció*” (counterurbanization, ezt hívják *dezurbanizációnak* is), amikor a városi típusú fejlődés és a szolgáltatások eléri a távolabbi, vidékies térségeket is. Végül a *reurbanizációs szakasz* következik, melyben a nagyvárosi magterület népessége ismét növekedni kezd. Ez utóbbi szakasz azonban nem törvényszerűen és csak szűkebb területen érvényesül.

A szakirodalomban nem találhatunk egy széles körben elterjedt és bevett definíciót az urban sprawl jelenségkörre, ugyanakkor a legtöbb szerző megfogalmazása jelentősen átfed (részben azonban természetesen más-más szempontokat emelnek ki). Egy általános definíciónak az alábbi meghatározás tekinthető: „*A sprawl a városok és elővárosok, szuburbiák területi kiterjeszkedését jelenti a városkörnyéki rurális terek irányában. A jellemzően koordinálatlan területi expanziót jelentő folyamat magában foglalja a beépítetlen, szabad terek (természeti területek, mezőgazdasági területek, településen belüli zöldfelületek) időről időre történő átalakítását beépített területekké.*”

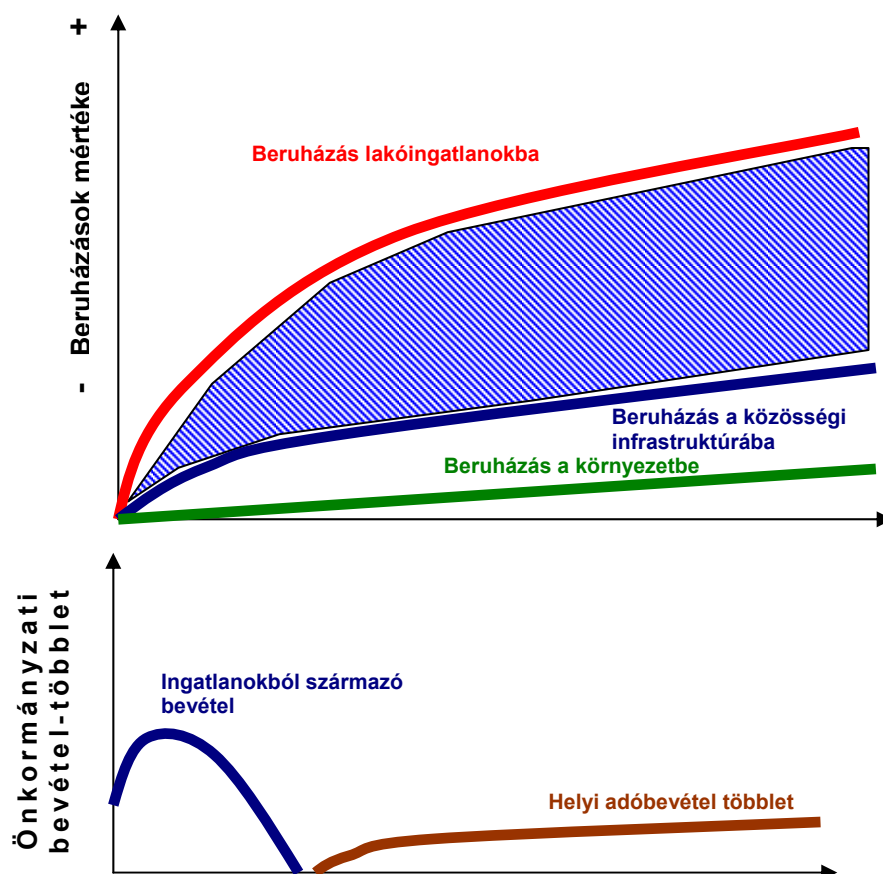
E folyamat jellemzően nem jár együtt a városok közigazgatási határainak módosulásával, hanem a városi lakosok, szervezetek, cégek a legkülönbözőbb, a városhoz kapcsolódó tevékenységek települnek ki a város körüli településekre. Ez a **város körüli tér** használatának és szerkezetének radikális átalakulásával jár, ahol a városias elemek kezdenek túlsúlyba kerülni. Ez a szuburbanizációs folyamat attól válik sprawl-lá, azaz **kaotikus szétterjedéssé**, hogy a városok körüli rurális tereket, településeket felkészületlenül éri e folyamatok. Egyes szerzők szerint a szerves településfejlődés helyett a városi hatások, mintegy „leigázzák” a vidéki területeket, a nagyobb területesség (város és tágabb környezete) belső struktúráját felborítja akár zöld gyűrűk megszüntetésével, akár a felgyorsult és felemás agglomerációs települési fejlődésből adódó infrastrukturális, vagy éppen környezeti strukturális feszültségekkel.

A települések önkormányzatai rövid távú előnyök érdekében jelentősen növelik beépítésre szánt területeiket, ami ellentétes a hosszú távú fejlődés, a fenntarthatóság elveivel. Mind környezeti, gazdasági és társadalmi következményeit tekintve alapvetően káros folyamatról van szó, amely ezeken felül kulturális, politikai és városvezetési problémák feltárását és a jelentkező konfliktusok megoldását igénylik.

1. ábra: A szuburbanizáció alapvető mozgatórugói

A folyamat két fő **mozgatórugója** a városlakók és cégek motivációja a tágasabb, zöldebb, és leggyakrabban fajlagosan lényegesen olcsóbb területekre való kiköltözésre, másrészt a mobilitás javulása, mindenek előtt a motorizáció, ami lehetővé teszi a munkavégzés és a lakóhely eltávolodását. Ez a felfokozott utazási (szállítási) kényszer önmagában is nagyon komoly fenntarthatósági dilemmákat vet fel, különösen, ha az igényekkel nem tartanak lépést a környezetbarát közösségi, leginkább kötött pályás közlekedési formák. A folyamat Magyarországon a rendszerváltozás óta robbanásszerűen érvényesül főként a főváros körüli tágabb térben, de kisebb léptékben megfigyelhető a legtöbb nagyobb vidéki város környezetében is.

2. ábra: Aránytalan településfejlesztés: A beruházási olló a szuburbán települések fejlesztésében

A szuburbán területek településeinek fejlesztésében sajátos aránytalanság figyelhető meg, amely a település lakókörnyezeti értékét (vagyis alapvető vonzerejét is) középtávon radikálisan ronthatja. A településfejlesztés egyik alapelve, hogy a jellemzően a piac által megvalósított lakásépítést megfelelő közösségi infrastruktúra kiépítés kell, hogy kísérje.

Az utak, közművek, közszolgáltatások (óvoda, iskola, szociális ellátó-rendszer, egészségügy stb.) arányos fejlődéséhez megfelelő mértékű, a lakásépítéssel arányos beruházásokra van szükség, ami azonban az „urban sprawl” hatástér településein jellemzően elmarad. Így a lakóingatlanok és a közösségi infrastruktúra fejlődése között markáns **olló** nyílik meg. Ennek csak egyik oka a tervszerűtlenség; a másik ok egyértelműen pénzügyi, ugyanis az esetleges kezdeti ingatlanbevételekből időszakosan megugró önkormányzati bevételek után a közberuházások forrása jelentős részben csak a megnőtt helyi adóbevétel-többlet lehet, amely azonban csak később jelentkezik és volumene a gyors fejlesztéshez rövidtávon biztosan nem elegendő. Külön fontos megemlíteni a környezet fejlesztésének feladatait, amely a városiasodó területeken ugyancsak fejlesztési forrásokat igényel (pl. zöld területek, parkok, sétautak-, kiránduló-utak, természeti kerékpárutak stb.). Ez a korábban jellemzően rurális települések számára - ahol a természet-környezet értékei szinte maguktól léteztek – merőben új feladat.

A tudatos koordináció és gyakran a tervszerűség hiányosságai miatt ezek a negatív hatások még komolyabb problémákhoz vezetnek.

A város expanzió keltette feszültségek létének elismerése mellett meg kell ugyanakkor említeni az állampolgárok részéről jogos igényt - de mindenképpen egy markáns piaci keresletet - hogy a városok belső területeinél jobb minőségű lakókörnyezetben, közelebb a

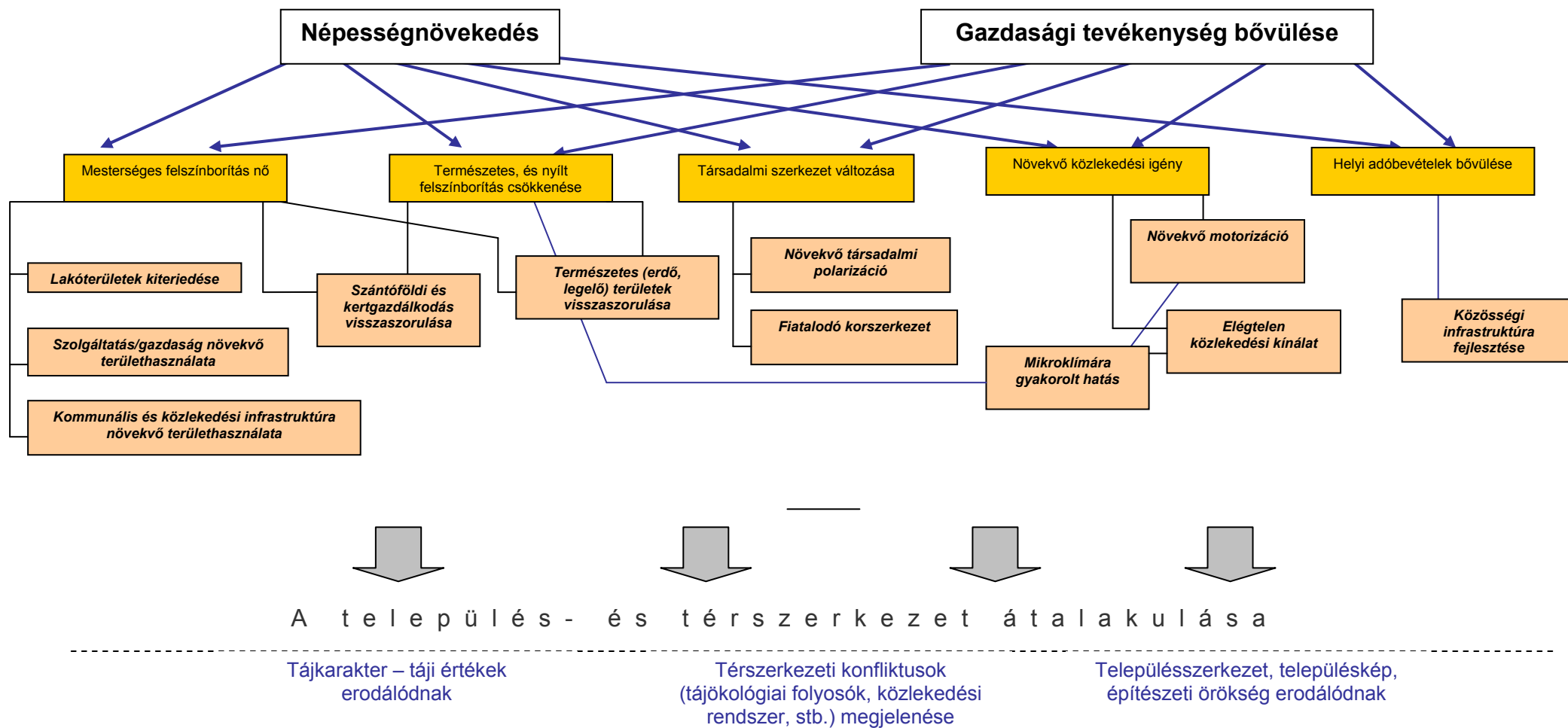
természethez találják meg lakhatásuk lehetőségét. A kulcskérdés egészen biztosan a megfelelő közösségi-piaci koordináció, a kívánatos hatásokat felerősítő és a közösségi szempontból káros jelenségek csökkentése, alapelveként rögzítve, hogy ezek a jelenségek nem egy-egy települési önkormányzat belügyei, hanem egy tágabb közösség terének alakító folyamatai.

A rendelkezésre álló nemzetközi és hazai szakirodalmi háttérnek a jelen kutatás előképének tekinthető „*A városok területi növekedése — konfliktusok és kihívások a városi és környező terek között*” a 2007-es ÉCE forrásból finanszírozott projekt keretében történő feldolgozása, illetve a magyarországi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a városok területi terjeszkedésének jelensége korántsem egy egyszerű, egyfajta jelenségkörrel leírható, sokkal inkább komplex, sokdimenziós folyamat. Mind a lakosság városi területekről a városkörnyékekre való kiköltözésének, mind az ipari és szolgáltató funkciók szuburbanizációjának, mind pedig az ezek alapján megváltozó térhasználati jellemzőknek a megváltozása többféle forrásból „táplálkozik”, többféle kiváltó okot figyelhetünk meg velük kapcsolatosan. A másik oldalon az általuk kiváltott hatáscsokor is bonyolult, összetett: tartalmazza a lakosságot, a gazdasági szervezeteket, illetve a gazdaság egészét, továbbá a fizikai (természeti és épített) környezetet érintő hatásmechanizmusokat is.

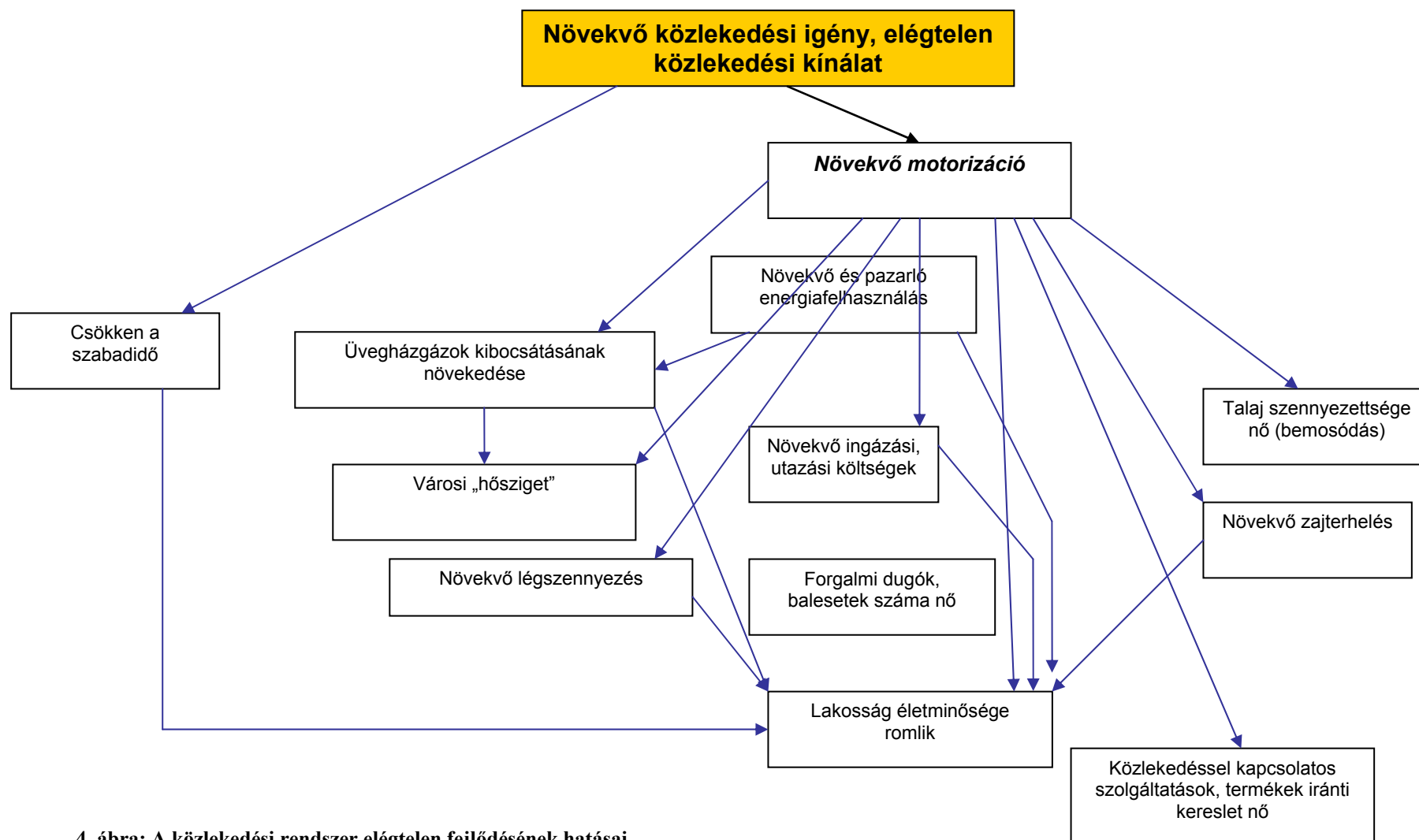
1.3.2 Az urban sprawl mozgatórugói és hatásdimenziói

Az urban sprawl jelenségkör kiváltó, „mozgató” elemek, az ún. **mozgatórugók** (a nemzetközi szakirodalomban „drivererek”) és a lejátszódó folyamatok által kiváltott **hatás(csoportok)** bemutatása kapcsán egy hármas tagolást, klasszifikációt követ a jelen részfejezet, támaszkodva a 2007-es ÉCE forrásból finanszírozott, a jelen kutatás előképének tekinthető „*A városok területi növekedése — konfliktusok és kihívások a városi és környező terek között*” módszertani anyag besorolására. Az expanzív koordinálatlan városnövekedés jelenségének három fő dimenziójaként a **társadalmi, a gazdasági, illetve a környezeti-térhasználati vetületek** bemutatására terünk tehát ki a következőkben. A bemutatott lehetséges **hatáscsoportok** kapcsán természetesen igyekeztünk a tipikusan Magyarországra alkalmazható, a közép-európai városhálózat elemei esetében releváns hatáscsoportot összeállítani, figyelmen kívül hagyva ezúttal az urban sprawl jelenség másik jellegzetes (földrajzi) megjelenési területére, Észak-Amerikára jellemző hatásokat.

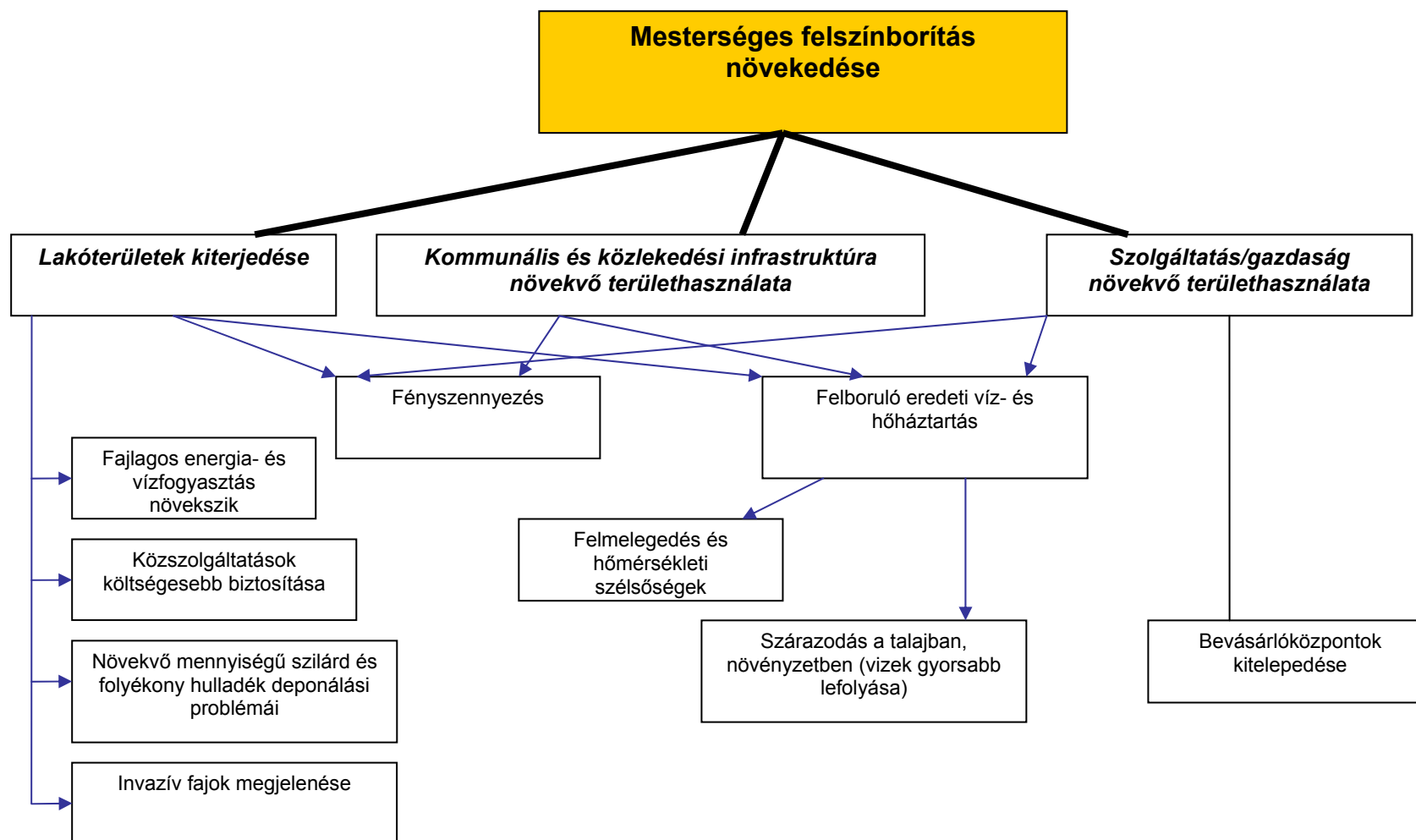
A feltárt hatáscsoportokon belül elkülönített hatáselemek között több olyan is előfordul (pl. növekvő motorizáció, táji értékek degradációja, természetes felszínborítás visszaszorulása), melyek a vizsgált három dimenzió közül több kapcsán is megjelentek. A meglehetősen bonyolult és összetett viszonyrendszerek közti kiigazodást elősegítendő, a problémafa-alkotás módszertanát hívtuk segítségül. Ezen eszköz segítségével ábrázoljuk a keresztirányú függési viszonyokkal is „terhelt” urban sprawl jelenségkör hatástérképét. A 3. ábra a főbb hatásmezőket különíti el, a 4-7. ábrák pedig a 3. ábra „második szintjének” négy problémacsoportját (*Mesterséges felszínborítás növekedése; Természetes és nyílt felszínborítás csökkenése; Társadalmi szerkezet változása; Közlekedési rendszer elégtelen fejlődése*) fejti ki részletesebben.

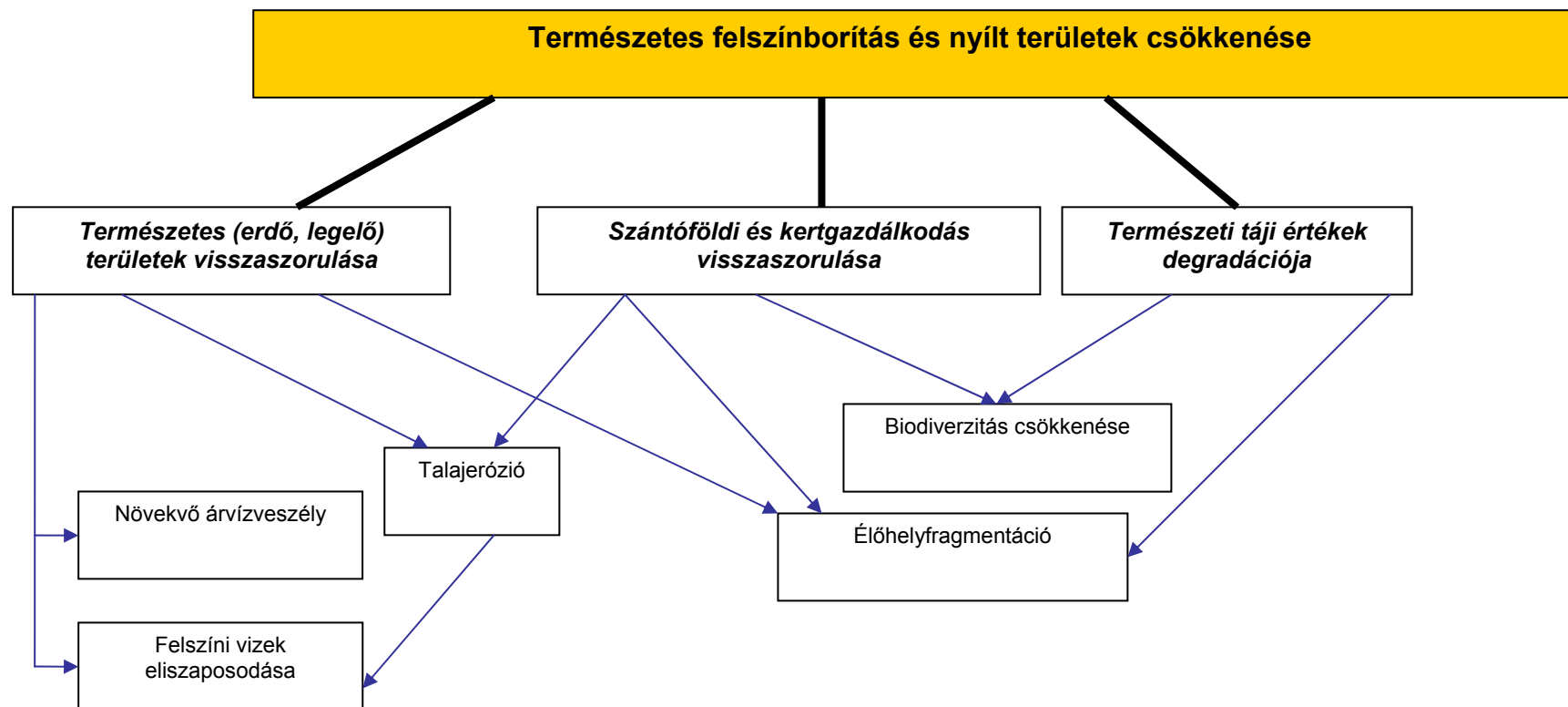
3. ábra: Az urban sprawl folyamat főbb hatáscsoportjai

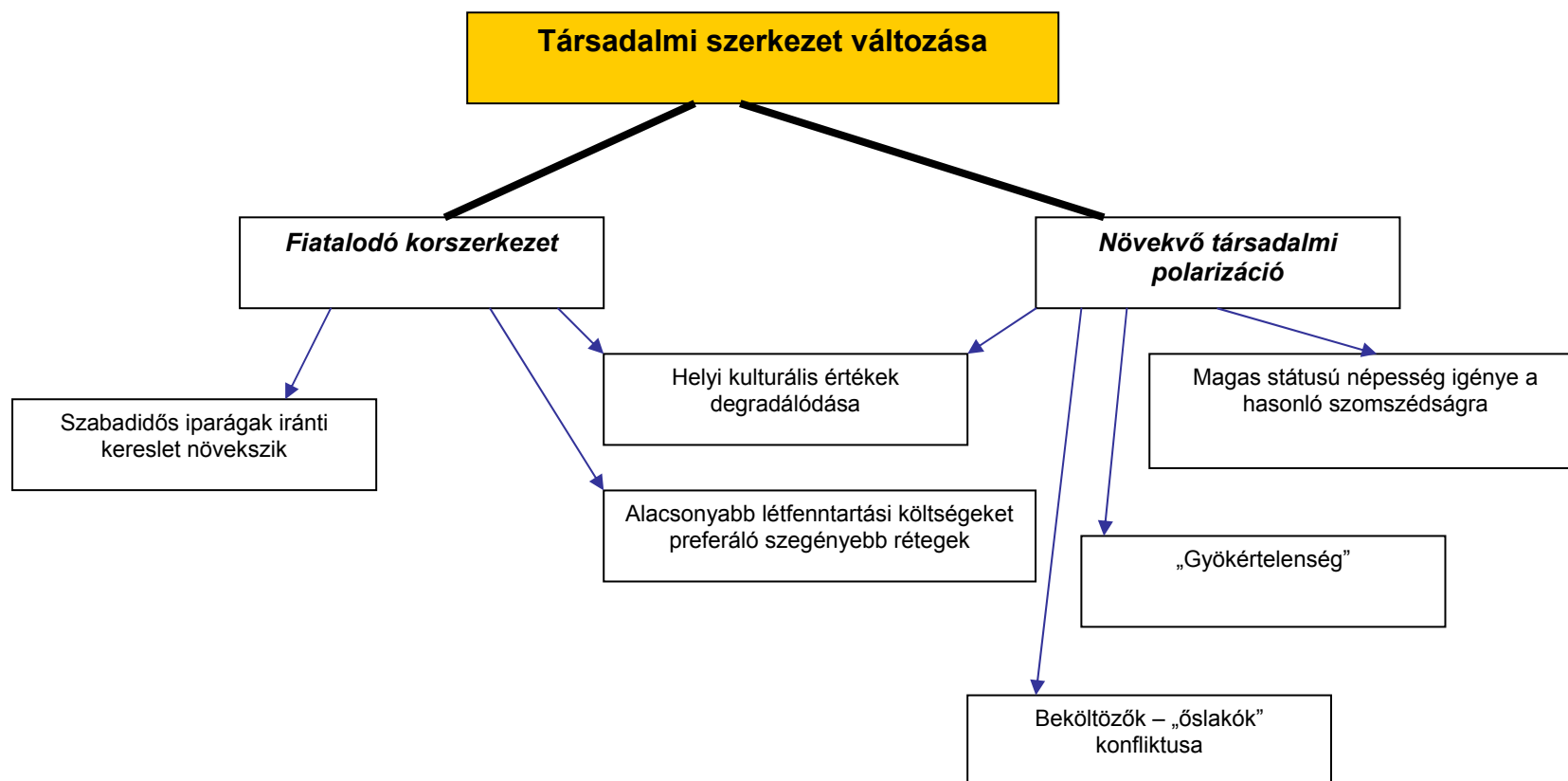
4. ábra: A közlekedési rendszer elégtelen fejlődésének hatásai

5. ábra: A mesterséges felszínborítás növekedésének hatásai

6. ábra: A természetes felszínborítás és nyílt területek csökkenésének hatásai

7. ábra: A társadalmi szerkezet változásának hatásai

1.3.2.1. Az urban sprawl környezeti – térhasználati vonatkozásai

A városok terjeszkedésének, közigazgatási határaikon túlnyúló területnövekedésének alapvető vetülete a természeti környezetet érintő, ahhoz kapcsolódó tényezők, mozgatórugók, hatások köre. Az már előjáróban is megállapítható: a mesterséges felszínborítás növekedésével, a zöldterületek visszaszorulásával, illetve a környezetet szennyező különböző elemek volumenének növekedésével, ezáltal a lakosság egészségi állapotára gyakorolt negatív hatások megjelenésével jellemezhető problémakör kiváltó okai/tényezői és folyamatai, jellemző hatásai igen sokrétűek.

Az urban sprawl kiteljesedése irányába ható folyamatok elsődleges mozgatórugójának a nagyvárosi lakosság értékrendjén belül megfigyelhető elmozdulások tekinthetők. Ezek közé az értékrend-változások közé sorolhatjuk egyfelől a **tiszta lakókörnyezet iránti igény növekedését**, melyet elsősorban a **nagyvárosi** leromlott épületállományú, zajos, bűzös **kerületek negatív tulajdonságai** értékelnék fel; másrészt a **környezettudatosabb életfelfogás** elterjedtté válásával a természetközeli lakókörnyezet iránti növekvő igényt. Utóbbit az **esztétikai szempontok** (kellemes egészséges lakókörnyezet) mellett a **városi életmód eredményezte stressz csökkentése, a rekreáció** is indukálja, mint alapvető motivációk.

A városközponttól eltérő, természetközelibb lakókörnyezet iránti igény a fő kiváltója a **kisgyermekes családok egyedi lakáspreferenciái** által mozgatott kiköltözési hullámnak is: a fiatal, magasabb képzettségű és jövedelmű, kisgyermekkel rendelkező házaspárok gyakran választanak a gyermekük számára **egészségesebbnek ítélt lakókörnyezetet**, ahol adott a lehetőség nagy **alapterületű kertes ház** felépítésére is. Az adottságok mindehhez a nagyobb arányú beépítetlen területekkel rendelkező agglomerációban vannak meg.

Egy további folyamatként kezelhető a lakosság mellett a különböző **ipari és szolgáltató létesítmények szuburbanizációja** is. Ennek kiváltója elsősorban a növekvő területigény (a sűrűn beépített, kompakt szerkezetű belső városrészekkel szemben előnyt élvező, zöldmezős beruházásokat is lehetővé tevő elővárosi zónában, a városkörnyéken).

A környezeti dimenzió főbb hatásterületei igen sokrétűen, a 2008-as kutatás a főbb területeken belül számos alproblémakört is elkülönített. Jelen kutatás keretei csupán rövid összefoglalást tesznek lehetővé, így megmaradunk a főbb környezeti-térhasználati hatásterületek különösebb részletezettség nélküli felsorolásánál (a széleskörű elemzés a 2008-as anyagban megtalálható, lásd az irodalomjegyzéket), melyek a következők: **növekvő környezetterhelés** (növekvő motorizáció kiváltotta zajterhelés és levegőszennyezés, közúti balesetek és forgalmi dugók növekvő száma, nagyvárosi hősziget kialakulása, a lakosság egészségi állapotának romlása, növekvő energia-, így üzemanyagigény, kommunális infrastruktúra-hálózatok növekvő terhelése); **zöldterületek visszaszorulása**, ezen belül az erdőterületek, a mezőgazdasági területek és a településen belüli zöldfelületek arányának csökkenése; **a mesterséges felszínborítás növekedése** (lakóterületek arányának és kiterjedésének dinamikus növekedése, szolgáltató funkciók (kereskedelem, szórakozás stb.) létesítményeinek, a közlekedési és kommunális infrastruktúra; illetve a gazdasági funkciók növekvő térhasználata, kiépülő logisztikai központok által kiváltott felszínborítás. Speciális hatásként jelentkezik továbbá a **mikroklímára gyakorolt hatások köre** valamint a **természeti táji és kulturális értékek degradációja a városkörnyéken**.

1.3.2.2. Az urban sprawl gazdasági vonatkozásai

A városok területi növekedése során háztartások lakóhelyének kitelepülésével párhuzamosan zajlik a **gazdasági tevékenységek relokációja** is: kereskedelmi, termelői egységek, szolgáltatások és egyéb munkahelyek áttelepülnek a városközpontból az elővárosi terekbe.

Ezáltal a népesség területi eloszlásán túlmenően átalakul a gazdaság térbeli struktúrája is. Mindkét folyamat (a háztartások, és a gazdasági szereplők szuburbanizációja) hozzájárul ahhoz, hogy a **közszolgáltatások** térbeli struktúrájának is igazodnia kell az új igényekhez, és ez jellemzően magas költségvonzattal rendelkezik.

A lakosság és a gazdasági tevékenységek kitelepülése során a városközponti adóbevételek csökkennek, míg a városkörnyéki önkormányzatok a különböző adók helyben maradó része és egyéb normatív támogatások következtében jelentős bevételi forrásokhoz jutnak. Mindeközben jellemzően **újraelosztás** zajlik központi költségvetésen keresztül a „kiköltözők” javára, hiszen nő többek között a közlekedési igény, a közszolgáltatások térben „szétszórta” biztosításának igénye, környezetszennyezés, földhasználat, és e költségekből nem fizetnek részarányosan többet a fogyasztók.

A **helyben, városmagban maradó tevékenységek „piaca” is átalakul** azonban, hiszen változnak a versenytársak által kínált feltételek, és a fogyasztók keresleti struktúrája is. Ezáltal a szuburbanizáció gazdasági vonatkozásai kiterjednek a kialakuló elővárosi terekre és a városmagra is (illetve a régiók közötti verseny révén tovagyűrűznek más városok és környékeik területeire is), valamint a háztartások és a gazdasági szereplők tevékenységeire is.

1.3.2.3. Az urban sprawl társadalmi vonatkozásai

Az urban sprawl jelenség egyik legmeghatározóbb tényezője a **lakosság migrációja**. A városkörnyékek népességének növekedése jelentős mértékben a lakóhely-változtatásból adódik. A lakossági szuburbanizációnak számos következménye van az egyéni életvitelben és a városi, illetve városias társadalom egészére nézve is. Mind a lakosság kiköltözésének okai, mind pedig annak következményei eltérően hatnak a társadalom különböző rétegeire, továbbá hatása van az átfogó társadalomszerkezet alakulására a helyi közösségekben és a városi térség egészében is.

A migráció egyik fő mozgatórugója, hogy Európában – az utóbbi évekig – tartós (volt) a gazdasági növekedés, az életszínvonal általános növekedése, mely egyre bővülő lehetőséget jelent a városok növekedésére, a lakókönyezet megválasztására. A **városok jobb lehetőségeket jelentenek** a vidéki népesség számára, a városokban koncentrálódó növekedés, az **elérhető munkahelyek, magasabb bérek, jobb életszínvonal** reményét nyújtó nagyvárosi térségekben jelentős a bevándorlás a vidékies területekről, illetve számos esetben külföldről is. A nemzetközi vándorlás befogadói döntően a nagyvárosi térségek. A nagyvárosi térségekbe áramló népesség számos esetben eleve az elővárosokban telepszik le, melynek oka egyrészt a viszonylag alacsony megélhetési költségek a városmaghoz képest, másrészt a rurálisabb jellegű miliő, ami a vidékies területekről beköltözők korábbi életformájához közelebb áll, így a vidékies életformákban szocializálódott társadalmi rétegek számára vonzóbb lehet.

A gazdasági növekedéssel napjainkban együtt jár a **háztartásnagyság csökkenése**, a többgenerációs háztartások egyre kevésbé jellemzőek, különösen a városi térségekben, a háztartások nagysága, az együtt élő személyek száma fokozatosan csökken. A saját lakás fenntartásához fűződő igény növekszik, mely az individualista életvitel terjedésének következménye. Az egyének családtól való függetlenedési vágyának erősödése a lakáspiacon a kereslet növekedését hozza magával. Az individualista életvitel terjedése ugyanakkor a társasházak közösségi életformáitól való elszakadás igényét is növeli, ami a kisebb méretű társasházak, illetve családi házak iránti keresletet növeli.

Az aktív éveik első harmadában járó rétegek, **házaspárok, élettársak a gyermekvállalással megnövekedett igényt** támasztanak a nagyobb alapterületű, kerttel rendelkező lakások iránt,

ami fokozott nyomást jelent a területhasználatra. A lakossági szuburbanizáció legfőbb hajtóerejét sok esetben ezek a rétegek adják.

A társadalmi polarizációs folyamatok elmélyülésének hatása kettős: mind a legmagasabb, mind pedig a legalacsonyabb státusú rétegek esetén **nyomást jelent a szuburbanizációra**. A magas és növekvő gazdasági státussal rendelkező rétegek különösen nagy területű lakóingatlanok iránti keresletet támasztanak. Motivációik között szerepel az exkluzív lakóház különleges felszereltséggel (pl. úszómedence). Ugyanakkor a szegény társadalmi rétegek számára éppen az egyre olcsóbb életvitel szükséglete a motiváló tényező. A foglalkoztatottság peremén lévő rétegek számára az olcsó életvitel fokozott szükségű. Mindemellett a felső középrétegek számára egyre növekvő mértékben nő a kertes ház, laza beépítésű, zöld területekkel tarkított lakhatás presztízse, a kertes házzal járó életvitel divatja egyre jelentősebb nyomást gyakorol a fokozott területhasználatra.

A várostérségben jobban elválík a lakókörnyezet és a munkahely, ami a városmag személytelenségét növeli, a városmaghoz való kötődés csökken, ami a városmaggal való civil törődést csökkenti, ugyanakkor a helyben kialakuló közösségek viszonylag újak, így a civil törődés gyakran kialakulatlan.

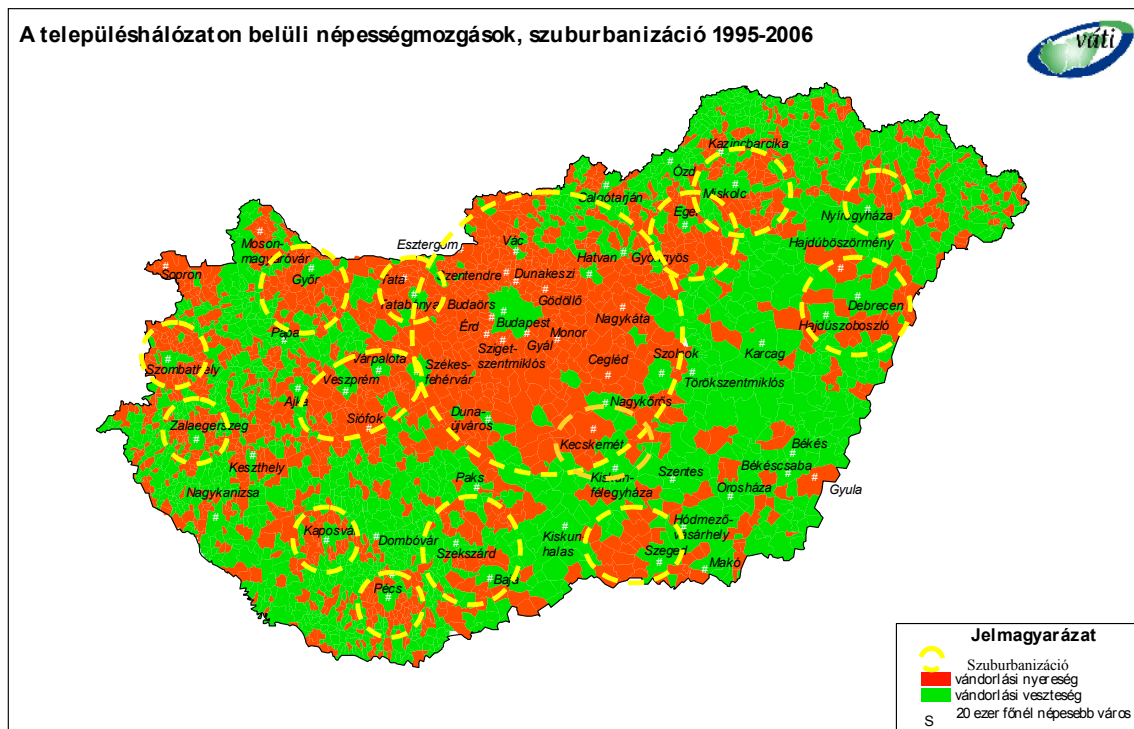
A lakossági szuburbanizáció legfőbb **hatása**, hogy a **városkörnyéki népességszám megnő**, amihez jellemzően **fiatalodó korszerkezet** párosul, ami a természetes szaporulat további növekedésével tovagyűrűző hatást vált ki. A **társadalmi összetétel** ezzel együtt **megváltozik**, ami egyrészt a korszerkezetben, másrészt az iskolázottságban, jövedelmi viszonyokban jelentkezik. Az újonnan **beköltöző népesség és az őslakosok között konfliktusok** alakulhatnak ki, amennyiben az újonnan beköltözők kevésbé kötődnek új lakóhelyükhöz, annak hagyományos kulturális-természeti értékeihez. A **kulturális értékek erodálódását** a csökkenő részarányú, öregedő korszerkezetű őslakos népesség egyre kisebb mértékben képes megakadályozni.

1.3.3 Szuburbanizáció és koordinálatlan (nagy)városi terjeszkedés Magyarországon

Kontinensünkön, így hazánkban is a településhálózat sűrűsödési tereit a nagyvárosok és a hatásukra radikálisan átalakuló tágabb környezetük jelentik. Itt a legtöbb esetben a nagyobb léptékben koncentrációs folyamatot belső dekoncentráció kísér: a nagyvárosok folyamatai átlépnek azok adminisztratív határain, és ez a folyamat a tágabb környezet radikális átalakulásához vezet, miközben a városmagban funkcióvesztés, illetve válságterületek kialakulása figyelhető meg. Mindezt az ingázási, közlekedési, szervezeti intézményi kapcsolatok sűrűsödése is kíséri.

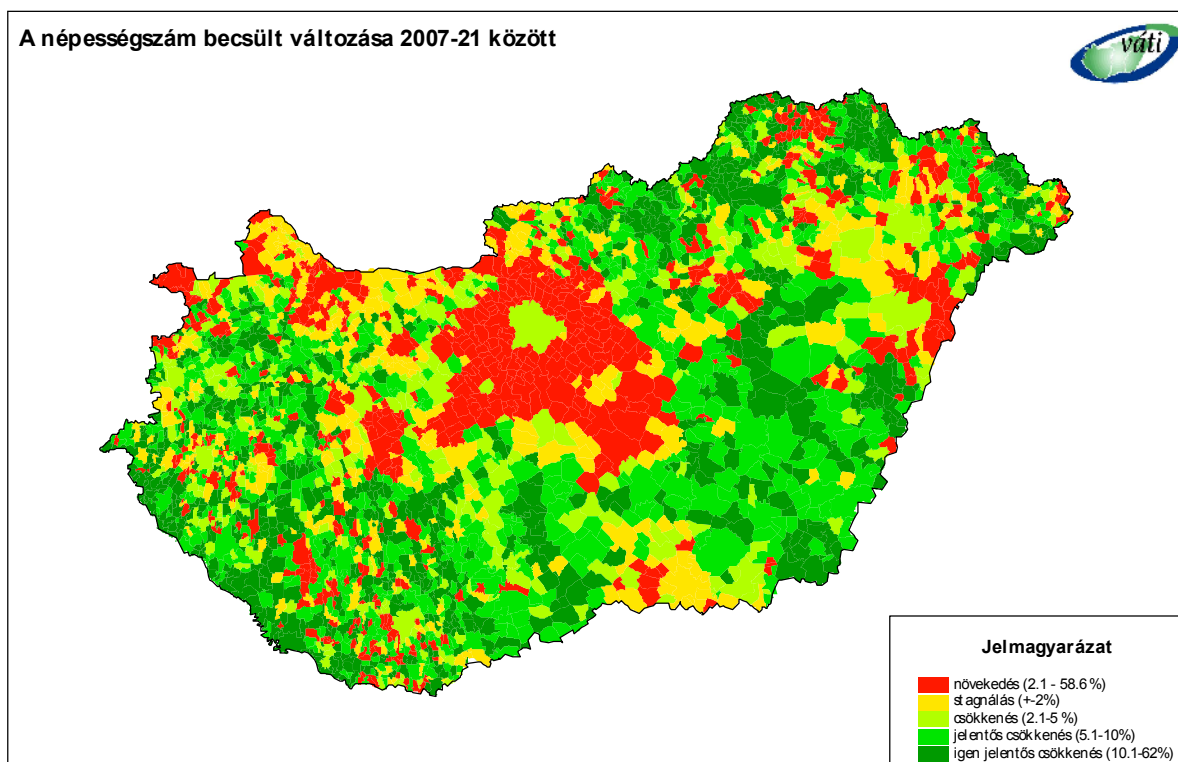
Magyarországon –a többnyire jellemző előregedő korösszetétel miatt– elmondható, hogy a természetes fogyás az általános. A népességváltozás meghatározó folyamata a vándorlás, melyben a nemzetközi vándorlásból adódó nyereséget elsősorban Budapest és a nagyvárosok fogadják be. A belföldi migráció legmeghatározóbb folyamata a különféle méretű és pozíciójú városok körül megjelenő **szuburbanizáció**, melynek során a központi város népessége csökken, a környező településeké viszont nő. A jelenség legkiterjedtebben a **budapesti metropolisz-térségben** jelentkezik, ahol a főváros jelentős népességvesztése a környező települések népességnyerésével párosul, és a helyi munkaerőpiaci rendszer kiterjedésével együtt valósul meg. Összességében a vándorlási folyamatok a főváros metropolisz térségén túl a **Budapest-Bécs, Budapest-Balaton és Budapest-Szeged tengelyek** mentére irányulnak, az elvándorlással leginkább sújtott területek a külső és belső perifériákra koncentrálódnak. A megyei jogú városok térségei még az alapvetően elvándorlással jellemezhető területeken belül is megtartják népességüket, kivétel ez alól Miskolc és Nagykanizsa. Összegezve, a 90-es években egyre erőbben, napjainkban csökkenő lendülettel de zajló folyamatként

tekinthetünk a szuburbanizációra, mely alapvetően rendezi át a településközi viszonyokat, a főváros mellett elsősorban a nagyvárosaink (*Miskolc, Pécs, Győr, Szeged*) körül, de gyakran, egyre növekvő mértékben a középvárosok (pl. *Kaposvár, Szombathely*) környékén is.

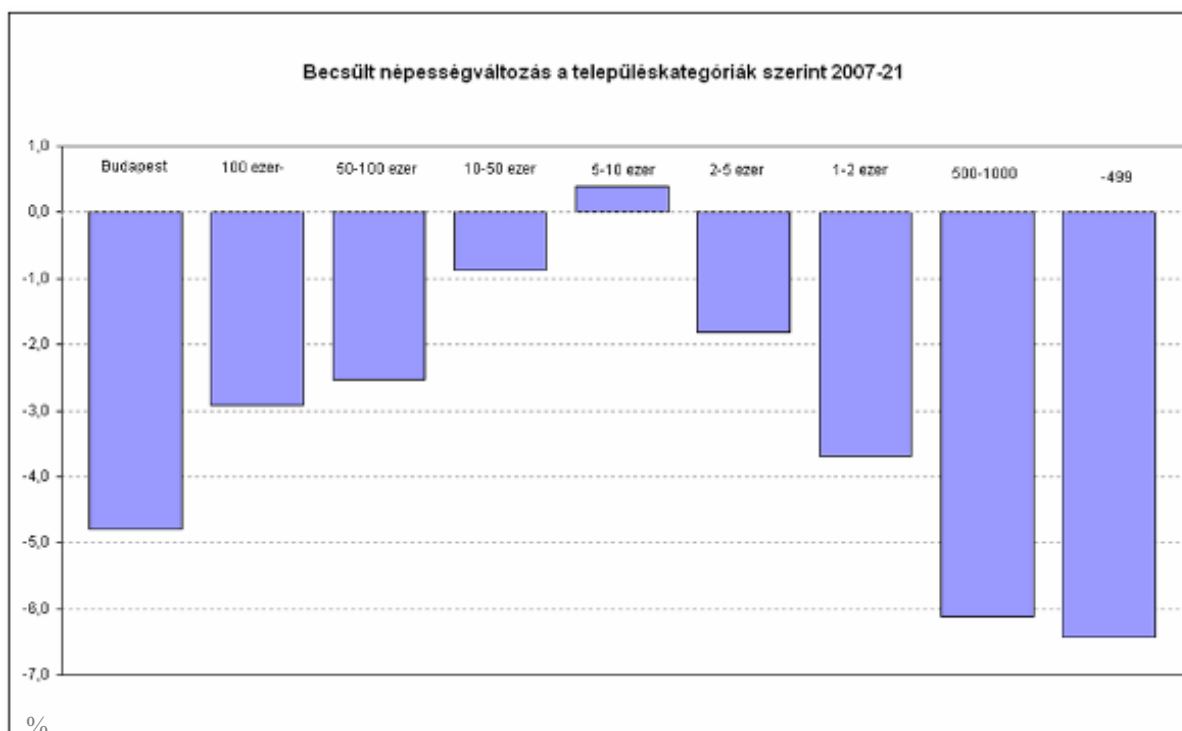

4. térkép: Szuburbanizálódó térségek Magyarországon

Hasonló eredményeket mutat az a középtávú népesség-előrejelzés, mely 2021-ig vizsgálja településnagyság-kategóriánként a várható népességdinamikát. Látható, hogy csupán az 5-10000 fős települések (a kisvárosok, illetve a még várossá nem nyilvánított nagy- és óriásfalvak szintje) csoportja az, amelyben a migráció és a természetes szaporulat várhatóan egyértelműen meghaladja az elvándorlás és természetes fogyás eredőjeként kialakuló népességsökkenést.

5. térkép: A népességszám becslült változása 2007-2021 között

8. ábra: Becslült népességváltozás településkategóriák szerint 2007-2021

A csökkenő népességű település-kategóriák közül a 10-50 000 fős települések köre mutatja a várható legkisebb csökkenést – e két kategória (5-10 000 fő, illetve 10-50 000 fő) felhívja figyelmünket a szuburbanizáció tendenciájának folytatódására, hiszen az említett településméret nagyságai többek között az agglomerációs települések jellemző méretkategóriája.

A szuburbanizációból adódó problémák Magyarországon a rendszerváltozás óta robbanásszerűen jelentkeznek, azonban az erre adandó válaszaink – stratégiai és területhasználati tervezés, együttműködések, agglomerációs kormányzás (*governance*), szabályozás, akciók stb. – kialakulatlanok, vagy jelentős késéssel próbálják kezelni a kihívásokat. A városi terek növekedése koordinálatlan, rendezetlen, melynek egyik oka abban rejlik, hogy a problémák településhatárokon átívelnek, és az együttműködés a szereplők között csekély, sokszor formális, a tervek nem kezelik rendszerben azokat a problémákat, amelyek átfogóan, egymással összefüggésben merülnek fel a városi agglomerációkban.

Az elsődlegesen a szuburbanizációs folyamatok által generált mesterséges felszínborítás-növekmény, a lakóterületek térhódítása így az említett kategóriák koordinálatlan területi expanzióját eredményezik a városi térségekben. A koordinálatlan városi területi terjeszkedés hazai területei tehát jórészt a szuburbán zónákkal esnek egybe, de némelyik (nagy)városunk környezetében a város területi terjeszkedése komolyabb mértékű –klasszikus értelemben vett– szuburbanizáció nélkül is zajlik – akár a közigazgatási határokon belül. Ilyen speciális esetet jelent Kecskemét, ahol a kiterjedt külterületen belüli egyéb belterületek, a város határán belül elhelyezkedő kvázi szatellit települések (városrészek) jelentik a fő színtereit az új lakóingatlanok megjelenésének és a beépített felszínnek térhódításának.

1.4. Az együtt tervezhetőség szabályozási háttere Magyarországon

Az együtt tervezhető térség fogalmát a 2003. évi Országos Területrendezési Tervről szóló XXVI. törvény (*OTrT*) 2008-as módosítása vezette be. Az együtt tervezhető térség olyan az országos területrendezési tervben megállapított és kiemelt térségi és megyei területrendezési tervekben alkalmazott övezet, amelybe a Budapesti Agglomeráció kivételével az agglomerációk, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet kivételével az agglomerálódó térségek, valamint a nagyvárosi településegységek tartoznak.

Az együtt tervezésre, a városok területi szétterülésének koordinációjára már a törvény 2008-as módosítása előtt is rendelkezésre álltak szabályozó eszközök. Az *1996. évi területfejlesztésről és területrendezésről szóló XXI. Törvényben* meghatározott megyei területrendezési tervek tartalmi követelményei lehetővé tették a megyén belüli várostérségek tervezését azáltal, hogy a megye lehatárolja az egyes területfelhasználási kategóriákat (erdőgazdálkodási, belterjes mezőgazdasági, külterjes hasznosítású mezőgazdasági, vízgazdálkodási, városias települési, hagyományosan vidéki települési, építmény által igénybe vett térség).

Az *1997. évi épített környezet alakításáról és védelméről szóló LXXVIII. Törvény* településrendezési fejezete előírja, hogy a településszerkezeti tervet a megyei, illetve a szomszédos települési önkormányzatokkal is véleményeztetni kell. Ezen túlmenően lehetővé teszi, hogy több települési önkormányzat közösen oldja meg az összefüggő településrendezési feladatait, ebben az esetben az érintettek közös helyi építési szabályzatot és közös településrendezési terveket is készíthetnek. A közös helyi építési szabályzatnak és településrendezési terveknek az egyes településekre vonatkozó részeit az érintett települési önkormányzatok képviselő-testületei állapítják meg. A véleményezési eljárás lefolytatásáról az önkormányzatok megállapodásában meghatározott település polgármestere gondoskodik.

A *2004. évi települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló CVII. Törvény* szintén lehetővé teszi a települések rendezési témában történő együttműködését. A többcélú kistérségi társulás jogszabályban meghatározott feltételek szerint gondoskodhat egyes feladatkörökbe tartozó közszolgáltatások biztosításához kapcsolódó és térségi együttműködést igénylő feladat- és hatáskörök ellátásáról, ide tartozik a területrendezés is.

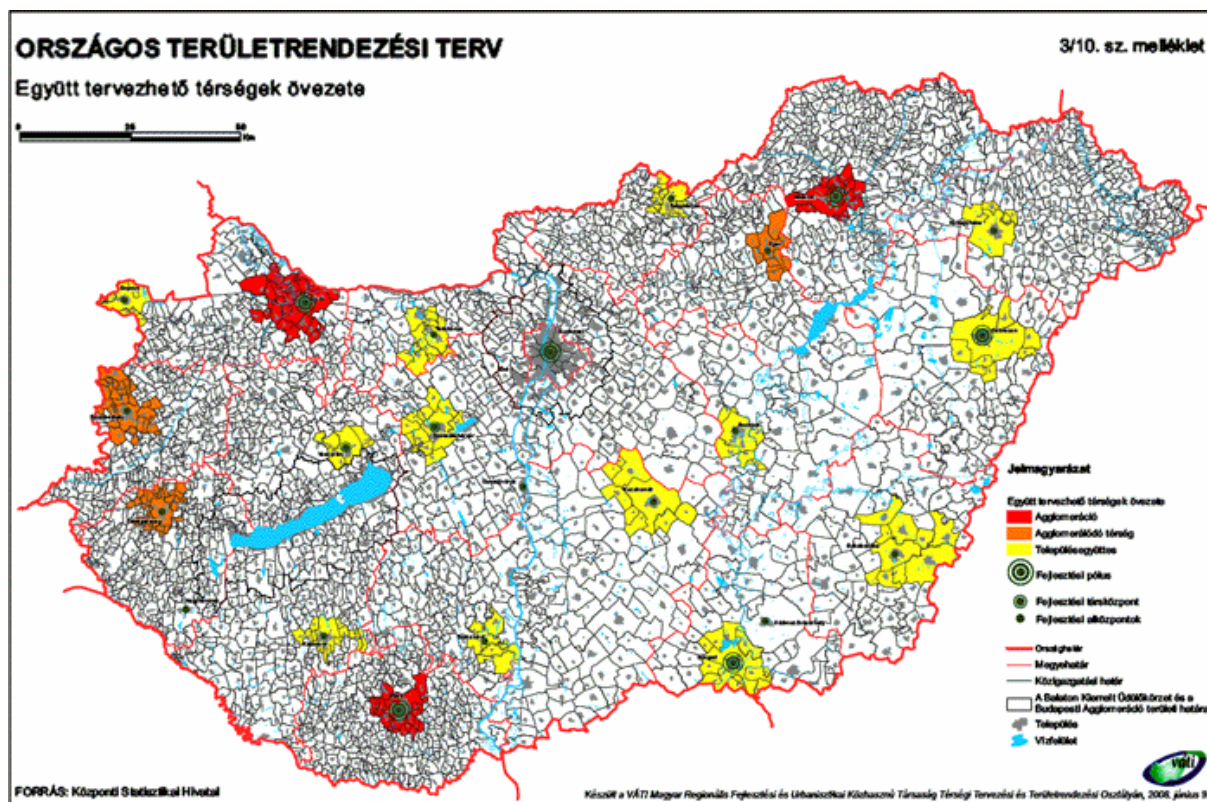
Az *Országos Területrendezési Terv* szerint az együtt tervezhető térségek övezetébe tartozó települési önkormányzatok településfejlesztési és településrendezési feladataik összehangolt ellátásához - törvényben meghatározott - *közös egyszerűsített településszerkezeti tervet* készíthetnek. A közös egyszerűsített településszerkezeti tervnek az egyes településekre vonatkozó részeit az érintett települési önkormányzatok határozattal fogadják el.

Az OTRT-ben megnevezett együtt tervezhető térségek a Központi Statisztikai Hivatal által lehatárolt nagyvárosi településegységeket követik. Magyarországon először az 1980-as években határoltak le hivatalosan településegységeket, mely összesen 32 településcsoportot foglalt magában. Ezen településcsoportok a várakozásoktól eltérően nem erősödtek tovább, nem mutatkoztak az agglomerálódásra utaló jelek, így felülvizsgálatra került sor. A KSH 1996-ban a településegységek számát 23-ra csökkentette, 2003-ban pedig további két településegységet minősített vissza, illetve módosította a településkört és a kategóriákat. A KSH 2003. augusztus elsejével összesen 21 nagyvárosi településegységet nevezett meg, ezen belül négy agglomerációt, négy agglomerálódó térséget és 13 településegységet különböztet meg, melyekbe összesen 386 település tartozik. A törvény ez utóbbi lehatárolást vette figyelembe az együtt tervezhető térségek meghatározásánál.

A 2003-as besorolás a 2001-es népszámlálási adatokat vette alapul, 20 standard mutató jelentette az elemzések alapját. Az elemzésekben kiemelt komplex mutatóként kezelték a megyeszékhelyek központjainak közúti elérhetőségi idejét, így csak azok a települések kerülhettek be a lehatárolásba, melyek a központi településtől közúton 25 perc alatt megközelíthetők. Emellett további, az elérési idővel korreláló mutatókat használtak, mint például a lakónépesség számának változása, a lakásépítés növekedése, népsűrűség, fajlagos jövedelem, személygépkocsik száma, napi ingázók száma, vándorlási különbözet. A lehatárolás a helyi és területi szervekkel való egyeztetés után nyerte el végleges változatát, mely a megyei területfejlesztési koncepciókkal is harmonizál.

A KSH fogalom-meghatározása szerint az **agglomerációk** olyan településstruktúrák, amelyen belül a központ és a közvetlen közelében fekvő települések között sokrétű funkcionális kapcsolatok jönnek létre (munkahely-lakóhely, vállalkozási-gazdasági, kereskedelmi-piaci, oktatási, művelődési, egészségügyi, kulturális, különféle jellegű szolgáltatási). Az intenzív agglomerálódási folyamat eredményeként összefüggő, fizikailag egybeépült településtest alakul ki, a települések egymással összenőnek.

Agglomerálódó térségeknek azokat a településstruktúrákat nevezhetjük, amelyekben már egyértelműen felismerhetők az agglomerálódási folyamat ismérvei, de a folyamat még nem tekinthető befejezettnek. Az érintett térségek települési, területi összefonódásának, összefüggő településtest kialakulásának intenzitása még elmarad a kialakult agglomerációk esetében megfigyeltéktől. Az agglomerálódási folyamat elmélyülésével agglomerációk kialakulásával lehet számolni.

6. térkép: Az Országos Területrendezési Tervben szereplő együtt tervezhető térségek

Az esettanulmány alapjául szolgáló Kecskemét városkörnyéke a **településeggyüttes** típusba tartozik, melyre az jellemző, hogy a központ és a vonzott térség között, sokrétű funkcionális kapcsolatok léteznek, de azok mértéke elmarad az agglomerációkban, agglomerálódó térségekben tapasztalttól. Olyan jellegű területi összefonódás, összeépülés, netán összefüggő településtartest kialakulása, amely az agglomerációk létrejöttének egyik sajátos kritériuma, a településeggyüttesek vonatkozásában csekély mértékű vagy hiányzik.

A lehatárolás alapján a vizsgált Kecskeméti településeggyütteshez Ballószög, Felsőlajos, Helvécia, Kecskemét, Kerekegyháza, Ladánybene, Lajosmizse, Nyárlőrinc és Városhely települések tartoznak.

A szuburbanizációs folyamatok következményeként a nagyvárosok környékén egyre inkább jellemző a beépített, mesterséges felszínborítású területek szétterülése. A városok területi növekedése által okozott konfliktusok és kihívások megválaszolására – melyek a kutatás fókuszpontjában állnak – éppen az együtt tervezhető térségek nyújtanak kiváló területi keretet. Ezek a térségek eklatáns példái azoknak a területeknek ahol a városkörnyék a várossal együtt tervezendő, szükséges a különböző tématerületekben, övezetekben való együttgondolkodás és együttműködés. Ez a szemlélet és tervezési mód leginkább azokon a településeggyüttesekben releváns, ahol erős a kapcsolat a város és közvetlen szomszédai között az intézményi kapcsolatok sűrűsödése, az ingázási viszonyok és a közszolgáltatási funkciók terén.

A hazai jó gyakorlatok kapcsán megkerülhetetlen a létező településközi tervezési együttműködések közül a jó példák ismerete. Ezek közé sorolhatjuk a Záhonyi gazdasági övezetben folyó tervezési munkákat.

A Záhony különleges gazdasági övezet

Az OTTrT 2008 évi módosítása részeként bevezetésre kerülő új településrendezési tervdokumentum-típus, a közös, egyszerűsített településszerkezeti terv megjelenésével felmerül a kérdés, a térségi szintű településközi (rendezési jellegű) tervezési együttműködésnek milyen hagyományai vannak Magyarországon. A (kistérségi) léptékű tervezési kooperáció egyik első hazai példájaként tekinthetünk a Záhony különleges gazdasági övezet szerkezeti tervére és az ezt létrehozó településközi együttműködésre. Maga Záhony különleges gazdasági övezet 16 településből áll; az övezet kiemelt fejlesztési feladatai végrehajtásának alapvető követelményeként vált szükségessé, hogy az övezetet alkotó települések rendelkezzenek egymással összehangolt településrendezési tervvel. Ez a kihívás, szükséglet alkalmas volt arra, hogy kísérleti tervezésként, a gazdasági övezetre kistérségi -, illetőleg közös, egyszerűsített településszerkezeti terv (VÁTERV95 Kft) készüljön.

A kísérleti terv vonatkoztatási területe, a jogszabályban megállapított Záhony kiemelt gazdasági fejlesztési övezet településeinek közigazgatási területe (a Záhonyi kistérség egésze, illetve Kisvárdai kistérsége további 4 települése, összesen 16 település). A térség lehatárolása bár kormányzati kezdeményezésre, azonban az érintett települések egyetértésével történt. A kísérleti tervezés tapasztalatai szerint az OTTrT-ben meghatározott övezeteken kívül egyéb szempontból összetartozó térségekre is kívánatos lehet KTSzT készítése.

Az elkészült dokumentum szerint: *„a településfejlesztési koncepciók és településszerkezeti tervek, az elmúlt évben elvégzett előkészítő munka felhasználásával a jogszabályokban előírt tartalommal és tervezési – egyeztetési folyamatban készültek, azzal a többlettel, hogy kidolgozásra kerültek azok a munkarészek, illetve differenciált elhatározási elemek is, amelyek egy leendő kistérségi tervezéshez szükséges tartalmi követelmények szabályozásának kísérleti próbáját jelenthetik.* (idézi Paksy G., 2009). A tervezés során két típusú, egymást kiegészítő egyeztetési dokumentáció készült: egyrészt a gazdasági övezet egészének összehangolt fejlesztési koncepciója és szerkezeti terve; illetve a gazdasági övezet egyes településeinek településfejlesztési koncepciója és településszerkezeti terve.

Maga a kísérleti terv 2008 decemberére készült el, jelenleg az egyeztetési eljárása folyik. A tervezési folyamat tartalmi módszertani tapasztalatai, szakmai vitája döntő részben visszaigazolták a KTSzT szükségességét. Az eddigi tapasztalatok természetesen nem vonatkozhatnak a terv elfogadási eljárására és a tervi elemek gyakorlati érvényesítésére. (Paksy G., 2009).

2. Lehetséges megoldások a nemzetközi gyakorlatban

Szakirodalmi kitekintés

Az Építésügy 2008 pályázat keretében, a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium finanszírozásában megvalósuló „*A koordinálatlan városnövekedés az együtt tervezhető térségekben: a települések lehetséges tervezési válaszai*” című kutatás egyik sarkalatos pontja a nemzetközi kitekintés, a hazánk határain kívüli jó példák, gyakorlatok feltárása. A szakirodalom feldolgozásának egyúttal szerves háttérét képezi a 2007-es Építésügyi Célelőirányzat keretein belül végzett „*A városok területi növekedése — konfliktusok és kihívások a városi és környező terek között*” című kutatás. Utóbbi projekt elsősorban a nagyvárosi területi terjeszkedés nyomon követésének, monitorozásának módszereit tárta fel, és mintegy nyitott, további kutatásokat igénylő kérdésként tekintett a potenciális válaszokra, megoldási lehetőségekre. Az idei kutatás ezt a fonalat viszi tovább, és mintegy mélyelemzésként a válaszlehetőségekre koncentrálna.

Az urban sprawl jelenségével, a városok területi növekedésével foglalkozó szakirodalom feltárása, feldolgozása során már a tavalyi kutatási fázisban megállapítottuk, hogy a nagyvárosi területi terjeszkedés, az urban sprawl vizsgálata viszonylag elhanyagolt területnek számít mind nemzetközi, mind hazai szinten. Hatványozottan igaz ez a megállapítás a jelenlegi kutatás témájával kapcsolatban, azaz a városok területi növekedésére adott válaszok, lehetőségek és potenciális jó megoldások szakirodalmi megalapozottsága, pontosabban annak hiányosságai tekintetében.

A nemzetközi szakirodalom legnagyobb hányada területileg az Egyesült Államok városainak térbeli növekedésére koncentrálna, bár az ezredforduló óta jó néhány európai kutatás (URBS PANDENS, 2005; URBED, 2006; EEA Report, 2006) is megjelent a témában. Tartalmuk szerint a 2008-as kutatásunkban három fő típusba soroltuk a megjelent írásokat, azzal a megjegyzéssel, hogy a legtöbb cikk, tanulmány jellemzően több típusból tartalmaz elemeket, de többnyire azok egyike dominálja az írást. Az első csoportot a jellemzően leíró, ok-okozati viszonyokat és hatásmechanizmusokat bemutató anyagok képezték. A második csoportba azokat az irodalmakat soroltuk, melyek az urban sprawl nyomon követésével, mérési lehetőségeivel, módszertanával foglalkoznak. A háttéranyagok harmadik csoportja az urban sprawl-ra adható válaszokat, megoldási lehetőségeket tartalmazta. Ez a kérdéskör szinte minden felkutatott írás végén megjelent, de van egy szűkebb köre a tanulmányoknak, melyben kifejezetten a települések által a koordinálatlan területi növekedésre adható válaszok álltak a középpontban.

A „*Koordinálatlan városnövekedés az együtt tervezhető térségekben: a települések lehetséges tervezési válaszai*” című kutatás szakirodalmi fejezete értelemszerűen az irodalmak ez utóbbi, harmadik csoportjára koncentrálna, a 2008-as kutatás folytatásaként. A városok koordinálatlan növekedésének kiváltó okai, az ok-okozati összefüggések és hatásmechanizmusok, megfelelő nyomon követési eszközök és módszertan beható ismerete azonban háttérként szolgál a jelen anyaghoz, amennyiben ezek ismerete nélkül a megoldási lehetőségek, szabályozási, tervezési és politikai opciók felvázolása sem lehet megalapozott.

A nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintése nyomán előrebecsálható, hogy a városok területi terjeszkedéséből adódó negatív hatásokra, káros folyamatokra adható települési válaszokat bemutató írások rendkívül ritkák, így egy az ezeket feltáró kutatás hiánypótló jelentőségű, nemcsak a hazai, de nemzetközi szintén egyaránt.

2.1 Válaszok, megoldási lehetőségek a városok területi növekedésének koordinálására

A nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozása során megvizsgált beavatkozások alapvető célját jellemzően a városok területi növekedésének hatékony menedzselése, koordinálása, és a szabad területek védelme jelentette.

Az elmúlt évek, évtizedek felhalmozott tapasztalatai alapján számos közpolitikai eszköz létezik, alakult ki a városok területi növekedésének menedzselésére és a szabad területek, felületek védelme érdekében, mind nemzetközi mind hazai szintén. Ezek az eszközök a beavatkozás különböző jellemzői nyomán sokféleképpen csoportosíthatóak, például felülről (top down), vagy alulról (bottom up) kiinduló kezdeményezések; intézményesült, vagy egyedi spontán (formális, informális) válaszok; de a csoportosítás történhet szektorok vagy területi szintek bontásában is. A jelen írásban Bengston, Fletcher és Nelson (2004) kategorizálását vettük alapul, illetve azt egészítettük ki két további csoporttal. Ezáltal a lehetséges eszközök típusai szerint közelítünk, amennyiben elkülönítjük a földtulajdonjoggal kapcsolatos, a szabályozó típusú, az ösztönző alapú, a kormányzással kapcsolatos, valamint a szemléletformálást célzó beavatkozási lehetőségeket. Számos eszköz több helyre is besorolható lenne, azaz a meghatározott kategóriák nem képeznek élesen elkülönülő csoportokat (átfedések lehetnek az egyes eszközök besorolásánál), ugyanakkor jól szolgálják a szakirodalomban található eszközök strukturált áttekintését.

A szakirodalom feldolgozása során nem céloztuk a létező irodalmak teljes körű felmérését, ez túlmutat a kutatás keretein (továbbá innovatív megoldások megjelenése nap, mint nap bővíti a lehetséges eszköztárt). Ugyanakkor cél volt a különböző beavatkozási típusok meghatározása, és a típusokon belüli lehetséges eszközök lehető legszélesebb skálájának feltárása. A jobb érthetőség és gyakorlat-orientált megközelítés érdekében szövegdobozokban egyes jó példák rövid bemutatása is megtörténik. Az eszközök értékelését, minősítését azonban nem célozza a jelen munkafázis, ez közvetetten, a hazai relevancia, adaptálhatóság szempontjai szerint a javaslati munkarészben jelenik meg.

Az urban sprawl-ra adható közösségi válaszokkal foglalkozó szakirodalom jelentős része az Egyesült Államokban zajló folyamatokkal, és tapasztalatokkal foglalkozik. Ez érthető is, amennyiben az USA-ban már a múlt század 30-as éveiben elkezdődött a szuburbanizáció folyamata, majd az 50-es években tömegessé vált, és intenzitása mintegy kikényszerítette az adható válaszok széles tárházának kialakulását. Az amerikai városokhoz képest Európában később, és kevésbé intenzíven következett be a városi lakosok kiköltözése, és egyidejűleg a területhasználat növekedése. Nyugat-Európához képest pedig a volt szocialista országok esetében figyelhetünk meg egy időbeli eltolódást. Itt gyakorlatilag a rendszerváltás idejére, a 90-es évek elejére datálható a városok nagymértékű és koordinálatlan területi növekedésének kezdete. A szakirodalom áttekintése során tudatosan törekedtünk a területi vetület „tágítására”, azaz éppúgy feldolgozásra kerültek az amerikai, mint az európai tapasztalatok.

A városok területi növekedésének hatékony menedzselését, koordinálását, és a szabad területek védelmét szolgáló eszközöket az alábbi csoportokba soroltuk:

1. *földtulajdonnal kapcsolatos lehetőségek,*
2. *szabályozó típusú megoldások,*
3. *ösztönzőkön alapuló megközelítések,*
4. *kormányzással kapcsolatos megoldások,*
5. *szemléletformálási lehetőségek.*

* * *

1. Földtulajdonnal kapcsolatos lehetőségek

Állami vagy önkormányzati tulajdonban lévő földek adásvétele az egyik legkézenfekvőbb eszköz, mely nagymértékben hat a városok térszerkezetére, és befolyásolja a városok területi növekedésének mintázatát. A földterületek tulajdonváltása háttérben szinte mindig többféle kiváltó ok és cél áll, ugyanakkor azok hatása szándékosan, vagy szándék nélkül is jelentős lehet a városi struktúrákra. A köztulajdonban lévő területek eladása háttérben többnyire befektetői érdekek és pénzügyi nyomás áll. A földtulajdon-szerzések háttérben állhat önkormányzati befektetési szándék, ingatlanspekuláció, de számos nemzetközi tanulmány szerint ez történhet zöldterületek, parkok, rekreációs övezetek kialakítása céljából is. További érdekes megoldási lehetőséget jelent az új városok alapítása, melyet legfőképp a '60-as és '70-es években alkalmaztak, de számos országban újra és újra napirendre kerül ennek a lehetőségnek a kérdése. Ekkor a városok területi növekedéséből adódó nyomást és negatív hatásokat azzal próbálják csökkenteni, hogy újonnan alapított városokba irányítják az új fejlesztéseket.

Northstowe –a fenntartható új város példája?

Az Egyesült Királyságban egy a megszokottól eltérő új város alapítását tervezik. Northstowe felépülése nemcsak azért bír nagy jelentőséggel, mert Kelet-Anglia egyik legdinamikusabb részének, Cambridge és térségének a további sikereit alapozza meg, hanem a fenntartható település megvalósításának kísérleti példája is az országban. A fenntarthatóság egyik fontos részét képezi, hogy a város irányítását egy fejlesztési tröszt végzi, mely piaci körülmények között működik, azonban a közcélok játsszák a legfontosabb szerepet. A tröszt szerepe különösen fontos lehet a fenntartható energiagazdálkodás, környezet- és természetvédelem terén.

A közösségi élet támogatása nyílt terek és közparkok biztosításával

Az új város alapításakor az egyik fő alapelv az volt, hogy nyílt terek hálózatát alakítsák ki, melyek a város irányításáért felelős fejlesztési tröszt tulajdonában álltak, és a fenntartás költségét a kis vállalkozásoknak bérbe adott területek bevételeiből finanszírozták. A háttérben a fejlesztési tröszt azon elkötelezettsége állt, hogy az új város jövőképe a „választás szabadságára” épült, ami a közpark alapításával kezdődött.

URBED, 2006

2. Szabályozó típusú megoldások

A városok területi növekedésének menedzselésére legfőképp helyi szinten alkalmaznak különféle szabályozó típusú eszközöket. Elsősorban a területi tervezés, településrendezés egyes eszközeit soroljuk ide, melyek a települések vonatkozásában többnyire helyi szinten jelentkeznek, de számos nemzetközi példa van a magasabb (regionális, nemzeti) szintekhez köthető szabályozási típusú eszközökre. Ez utóbbiak közé tartozhatnak például a nemzeti szintű területi tervezési dokumentumok irányelvei, vagy a regionális szintű övezeti lehatárolások.

A szabályozási típusú eszközök között is lehetnek drasztikus növekedést korlátozó eszközök, mint például a *fejlesztési moratórium* bevezetése (azaz az építési engedélyek kiadásának tilalma), melyekkel leginkább időt lehet nyerni a hosszabb távon ható tervezési válaszok kimunkálására.

A városok területi növekedésének menedzselésével, korlátozásával foglalkozó irodalom klasszikusai az USA mintáján a *növekedési kontroll*, vagy a *kompakt városmodell* vonatkozásában három fő beavatkozási típust emlitenek (bővebb leírás ld. Bengston et al. 2004, vagy röviden magyar nyelven Tosics 2004):

- *Abszolút korlátozások, terület- és településrendezési előírások* alkalmazásával: övezeti lehatárolások, építési engedélyek, egyéb fejlesztési korlátozások, mint például a növekedés ütemezésének szabályozása, amikor felső fejlesztési korlátokat állítanak, például a lakosságszám felső határának meghatározásával vagy a közmű-infrastruktúra kiépülésével egy ütemben engedélyezik a beruházásokat, beépítéseket. Idetartozhat továbbá a beépített területek kiterjedésének, vagy arányának limitálása, évenkénti építési engedélyek számának korlátozása stb.
- Az *„átvihető fejlesztési jogok” (transportable development rights)* módszer esetében egy terület elméletileg lehetséges fejlesztési jogai kiosztásra kerülnek, a későbbiekben ezeket a jogokat a „küldő” és a „fogadó” területek pénzért megvásárolhatják egymástól (ez az ösztönzési alapú válaszlehetőségek közé is besorolható lenne).
- Egyéb, *nem abszolút korlátozások*: a *fejlesztési költségek áthárítása* a fejlesztőkre, az adott beruházásokra, azaz a valódi költségek megfizettetése a fejlesztőkkel (ez is besorolható az ösztönző típusú megoldások közé is, de nyilvánvalóan ehhez pénzügyi szabályozásra is szükség van).

Röviden érdemes utalni az Egyesült Államokban készült, az urban sprawl jelenség költségeit felmérő rendkívül átfogó és terjedelmes tanulmányra (TCRP, 2001:18), melynek eredményei szerint a fizikai korlátozások bizonyulnak a legkevésbé hatékony eszközöknek a városok területi növekedésének menedzselése tekintetében. Ez részben a „smart growth” koncepció

kritikájának is tekinthető, amennyiben azt közvetlenül és mindössze fizikai korlátozások által célozzák megvalósítani.

A területi tervezés további eszközei közé sorolható a városrégió növekedési határának vagy szolgáltatási területének rögzítése (*regional urban growth boundary, regional urban service area*), helyi növekedési zónák állami támogatása, a városok körüli zöld zóna rögzítése, az engedékeny szabályozási rendszerek szigorítása (területi tervek felülvizsgálati lehetőségeinek szigorítása), regionális struktúraterv előírása.

Az újabb és újabb innovatív megoldások tükrében szinte vég nélkül lehetne tovább sorolni az egyéb típusú tervezési eszközöket, melyek különböző módokon, de mind hozzájárulhatnak a városok területi növekedésének koordinálásához. Ezek közül kiemelhető például a környezeti fenntarthatóságot mérő és ellenőrző módszerek fejlesztése és alkalmazása, vagy a tervezési mandátumok meghatározása, kiterjesztése (ez utóbbiakat bővebben a kormányzási, irányítási eszközök között tekintjük át). Szintén az innovatív megoldások közé sorolható az alternatív lakástervezési forma, mely átmenetet képez az egyéni és kollektív lakásépítés között, eleget téve ezzel az egyéni háztartás igényének, és egyúttal a népsűrűségi kritériumoknak is.

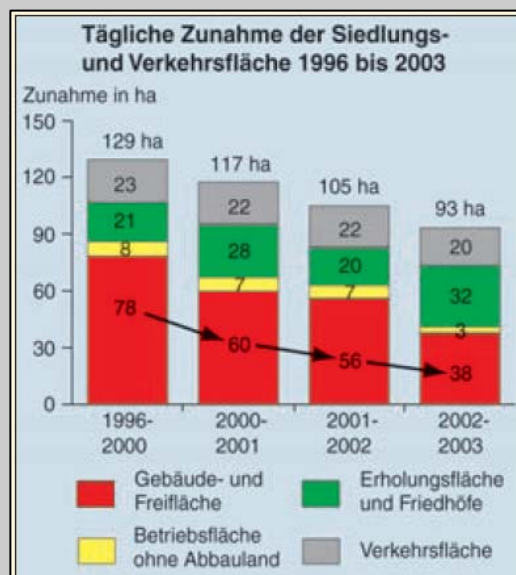
Németország – Központilag mérsékelt területhasználat

Németországban a városok és a területhasználat növekedésének mérséklésére számos megközelítést létezett, sőt az Építési Törvény is előírta a takarékos területhasználat követelményét. Mindezek ellenére a gyakorlatban nem sikerült megfékezni a területhasználat, a beépítések növekedő trendjét mindaddig, amíg egy abszolút korlátozási értéket ki nem tűztek.

A (lakó- és közlekedési célra) beépített területek napi növekedése Németországban 1996 és 2003 között

A lakóterületeket piros színnel, a közlekedési infrastruktúra által fedett területeket szürkével jelölték (sárga szín az üzemeket, a zöld pedig a rekreációs területeket és a temetőket jelzi)

Forrás: URBS Pandens, 2005:7

A német szövetségi kormány a Nemzeti Fenntarthatósági Stratégiában a jelenlegi 100 ha helyett 2020-ra 30 ha-ban maximálta a naponta újonnan (közlekedési vagy lakócélra) igénybe

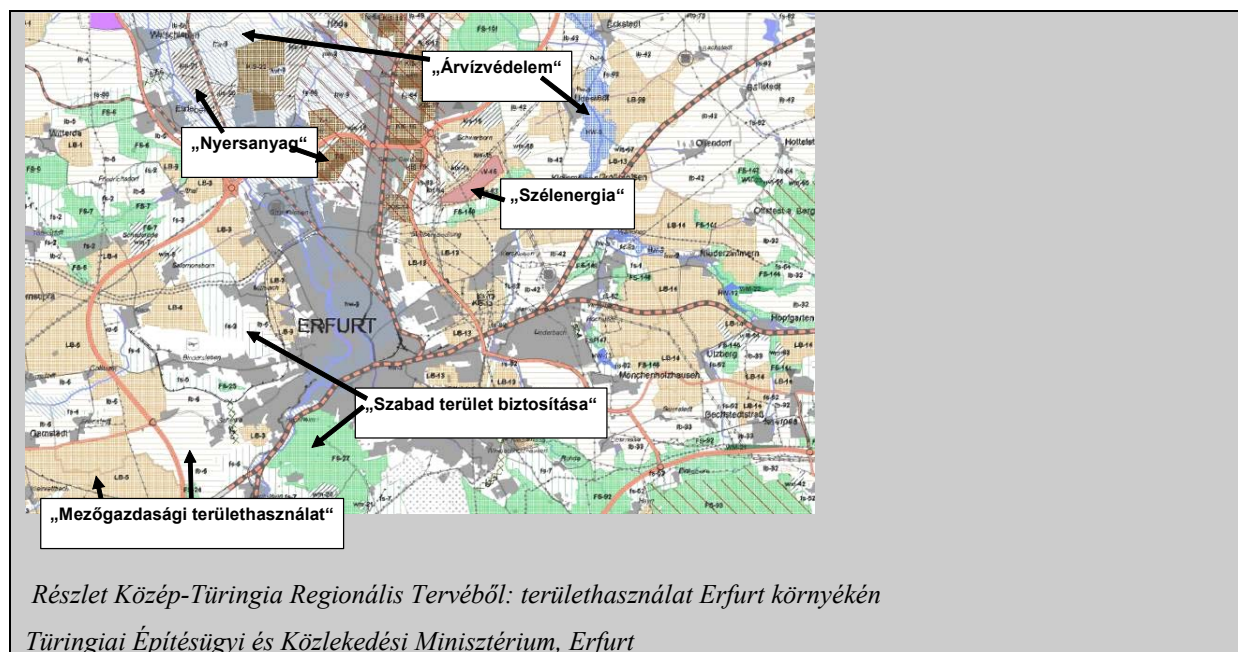
vehető területek kiterjedését. A mennyiségi korlátozás azonban csak egy eszköz volt a német fenntartható területhasználati menedzsment komplex rendszerében (más minőségi és elhelyezkedésre vonatkozó területi kritériumok mellett). A cél elérése érdekében a területgazdálkodásnak az újrahasznosítás elvén kell alapulnia, és tágabb értelemben vett fenntartható területhasználati elveket is követnie kell.

URBS PANDENS, 2005

Németország – A területrendezés eszközei a városi szétterülés kezelésére Németországban

A városi szétterülés kezelésének eszközei és a tervezés keretei a föderalista Németországban tartományonként eltérőek. A tizenhat tartományban 105 tervezési régió adja a területi tervezés vázát, azonban a tervezés folyamata, a tervek készítésének, jóváhagyásának és végrehajtásának módjára különböző megoldásokat adnak az egyes tartományi jogszabályok, egységes tervezési rendszer nincs. A regionális tervezés (Regionalplanung) hatósági-állami végrehajtású három tartományban, melyből kettőben a helyi önkormányzatoknak döntési kompetenciája van, míg Schleswig-Holsteinban állami kompetencia a tervek készítése és jóváhagyása. A tartományok többségében a tervezés a helyi szint, illetve a helyi önkormányzatok szövetségének kompetenciájába tartozik. Thüringiában, a legtöbb tartományhoz hasonlóan a helyi önkormányzatok szövetségére átruházott jog a területi tervezés, így az egyes tervezési régiók területi terveinek elkészítése a szövetségek kompetenciája és a regionális terv végrehajtása minden tag település számára kötelező érvényű. A terveket a regionális tervezési szövetségek készítik, melyeket a regionális szövetség tanácsa fogad el. Ennek a tanácsnak tagjai az adott régió tartományi parlamenti képviselői, polgármesterek és a helyi képviselőtestületek delegált tagjai. A regionális tervben így a helyi képviselők közösen állapodhatnak meg a célokról és azokról az eszközökről, melyekkel a célok elérését biztosítani kívánják

A thüringiai területi tervek a területhasználatban két típust különböztetnek meg. Egyes területek kizárólagos hasznosításúak, míg mások lehetővé teszik a vegyes használatot, de meghatározzák az adott területre vonatkozó területhasználati prioritásokat. A túlzott beépítés elkerülésére a regionális tervek mellett, hogy jól körülhatárolhatóan meghatározzák az ipari vagy kereskedelmi céllal beépíthető területeket, rendelkeznek az ún. szabad terület biztosítását célzó zónákkal. Ezek a zónák kifejezetten a szabad területek védelmét szolgálják és az említett két fokozatú szigorral rendelkeznek: vagy előnyben részesítik a terület beépíttelenségét, vagy teljesen kizárják a beépíthetőséget. Ezek a tervezési eszközök lehetővé teszik, hogy a települések közösen tervezzék meg térségük térszerkezetét és az ágazati tervezésen túlmutatva valóban a térszerkezet alakítását vegyék figyelembe, biztosítva a térség fenntartható fejlődését és a városok környékén biztosítsák a szükséges szabad területeket.

3. Ösztönző alapú megközelítések

Az ösztönző alapú eszközök háttérében azok a tapasztalatok állnak, melyek szerint a közvetlen korlátozásoknál lényegesen hatékonyabbak azok a megoldások, melyek a fejlesztések, beruházások irányába ható hajtóerőket csökkentik, az erők-ellenerők viszonyát változtatják meg. Az ösztönző alapú eszközöket két csoportja bonthatjuk: a pénzügyi és a nem pénzügyi típusú beavatkozások.

A **pénzügyi ösztönzők** alkalmazásának háttérében az áll, hogy az egyéni és társadalmi szinten eltérő költségeket és előnyöket közelítsék egymáshoz, azaz a különböző externáliákat internalizálják a valódi költségek megfizetése által.

A pénzügyi ösztönzők között leggyakrabban kiemelt, „klasszikus” eszközök például a különböző *fejlesztési adók* (például a tömegközlekedéssel és közüzemi infrastruktúrával hiányosan ellátott területeken a fejlesztések pótlólagos megadóztatása), valamint a *megosztott rátájú vagyoni vagy ingatlan alapú adók* (melyek különbséget tesznek a fejlesztések számára kijelölt és nem preferált területek között).

Ide sorolható azonban számos további (első megközelítésben talán nem is triviális) eszköz: a *barnamezős fejlesztések különböző pénzügyi* (és egyéb típusú) *ösztönzői*, vagy a *lakástámogatási rendszerek* megfelelő kialakítása (melyek nem az új beépítéseket, nem a növekvő területhasználatot támogatják), a *földvédelmi járulékok emelése*, kiterjesztése (ez alatt a mezőgazdasági területek átkonvertálásakor fizetendő adót értjük). Egyes szerzők kiemelik az ingatlanspekulációs lehetőségek csökkentésének szükségességét is, mely megvalósulhat *értékarányos ingatlanadó kivetésén keresztül*, de az *ingatlanfejlesztésben elért extraprofit megadóztatása* is járható út (ezt az angol nyelvű szakirodalomban „*betterment tax*”-nek nevezik). A világ országaiban további egzotikusabbnak tekinthető egyéb adókedvezményeket is találhatunk, melyek több-kevesebb sikerrel az urban sprawl folyamat koordinálását hivatottak elősegíteni.

Az ösztönző alapú megközelítések tartalmazzak további, nem pénzügyi típusú beavatkozásokat is. Ezek közül a szakirodalomban a leggyakrabban említett lehetőség a külvárosi területekre vonatkozó tiltások helyett, közvetett módon célozza az urban sprawl

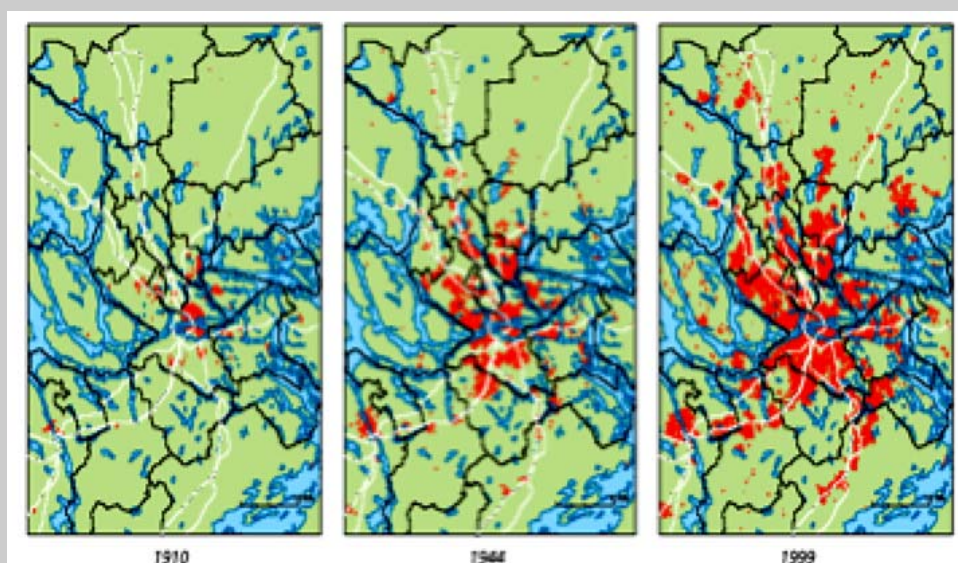
lassítását, fenntarthatóbbá tételét: a belvárosi területek vonzóbbá tétele áll ekkor a középpontban (leromlott belvárosi területek rehabilitációja, zöldfelületek növelése stb.).

Legfőképp holland példákat találhatunk olyan kísérletekre, amikor a városi szolgáltatások regionalizálásán (regionális léptékben való, differenciált megszervezésén) keresztül a korlátozások helyett ugyancsak a városi területek vonzóvá tétele által célozták a városok területi kiterjeszkedésének csökkentését. Ehhez jellemzően nem csak gazdasági, de kulturális és egyéb „szoft” eszközöket is alkalmaztak. Gazdasági eszköznek tekinthető az ugyancsak gyakran felbukkanó beavatkozás, mely a tömegközlekedést az egyéni közlekedéssel szemben próbálja vonzóbbá tenni, és ezáltal impliciten is alakítani a területi folyamatokat.

Stockholm - a „befelé épülő város”

A svéd fővárosban, Stockholm-ban egy komplex ösztönzőkön alapuló módszerrel válaszoltak az urban sprawl kihívásaira.

Az alábbi ábrán jól látható Stockholm városának hosszú távú területi terjeszkedése, ami ahhoz vezetett, hogy a város és környékének 1999-es fejlesztési tervben „A befelé épülő város” megvalósítását tűzték ki célul.

Barnamezős rehabilitáció keretében az egykori ipari negyedet, Hammarby Sjöstad-t lakó- és kereskedelmi funkciójú övezetté alakították át. A negyedben megvalósult fejlesztési projekt a környezetbarát megoldások egyik kiváló példája: újrahasznosító üzemek épültek, a közösségi közlekedést fejlesztették, valamint rekreációs övezeteket hoztak létre. A szuburbán zónában pedig a policentrikusság állt a középpontban. A policentrikus településhálózat-fejlesztés nem érhető el anélkül, hogy adott legyen a feltétel a kisebb települések népességnövekedése számára is. Azáltal, hogy ezeket a településeket is összekötötték a városközponttal (nagy sebességű vonatok), a kiköltözőknek több lehetőségük nyílik a lakóhely kiválasztására, így egyenletesebbé válhat a népsűrűség. A közösségi közlekedés hatékonyságának növekedése maga után vonhatja az egyéni közlekedés háttérbe szorulását, így a környezetszennyezés és a közlekedésre fordított idő is csökkenhet.

Bekele, H.: Urbanization and urban sprawl, 2005.

4. Kormányzással, irányítással kapcsolatos megoldások

Bár a már bemutatott beavatkozás-típusok esetében is felmerültek kormányzással, irányítással kapcsolatos megoldások a városok koordinálatlan területi növekedésének menedzselésére, mégis érdemes kiemelni ezeket az eszközöket. Gyakran ez jelenti a politikailag legkényesebb megoldási javaslatokat, hiszen ekkor a hagyományosan kialakult közigazgatási határon átnyúló együttműködésekre, koordinációra van szükség, mely sokszor a kompetenciák újraosztásával, átstrukturálásával jár együtt.

Számos lehetőséget különíthetünk azonban el az *önkormányzatok, vagy egyéb piaci és társadalmi szereplők informális* (önkéntes, alulról szerveződő) együttműködésétől kezdve a *városi közigazgatás átalakításáig, átszervezéséig*. A két véglet között azonban van számos köztes megoldás is, például a *közigazgatási határon átnyúló kooperációk* elősegítése (funkcionális városrégió megközelítés gyakorlati alkalmazása), vagy az adminisztratív szintek közötti egyéb típusú kooperáció erősítése. Ez utóbbira jó példa az ún. OMC módszer bevezetése, alkalmazása, mely egy nyílt koordinációs eljárást jelent. Az OMC keretében szoft szabályokat fogalmaznak meg konszenzusos döntéshozatal keretében, és a cél irányelvek, ajánlások, indikátorok, benchmarkok közös meghatározása és „önkéntes” követése, valamint jó gyakorlatok megosztása és tapasztalatok hazai adaptálása, alkalmazása. Az eddig említett *vertikális irányú partnerségek* erősítése azonban csak az érme egyik oldalát jelentik, a másik oldalon a *horizontális (ágazatok és helyi szereplők közötti) kooperáció* - nem kevésbé fontos - erősítése áll. Ezek közül súlyánál és jelentőségénél fogva kiemelendők a *közlekedési szövetségek*, melyekre számos jó példa, legjobb gyakorlat található a nemzetközi irodalomban.

Kissé vitatottabb, de megemlítenő témakör a *kereslet-orientált menedzsment* (városmarketing) eszközök alkalmazása, melyet azonban megfelelő szakmai háttérrel kell megvalósítani. A kereslet-orientált városmenedzsment csak a fenntarthatóság összes dimenziójának figyelembe vétele mellett és hosszú távú stratégiai gondolkodás, elkötelezettség esetén válhat valóban a város és környékének összes lakójának előnyére.

Végezetül a szakirodalomban az utóbbi években teret nyerő „jó kormányzás” (*good governance*) területi alapokon való megvalósítása önmagában is hozzájárul a területi folyamatok kedvezőbb irányú befolyásolásához. A jó kormányzás legfontosabb alapelvei a következők: részvételen alapszik, konszenzus orientált, elszámoltatható, átlátható, érzékeny az állampolgárok és a társadalmi intézmények felé, hatékony, méltányos és befogadó, és végül, de nem utolsó sorban a jogállamiság képezi az alapját. A jelen téma tekintetében kiemelendő a valós, tényleges participáció, melynek erős civil társadalom képezi az alapját (ehhez kapcsolódnak az utolsó pontban említett szemléletformáló, tudatosság növelő eszközök). Hangsúlyozandó továbbá az elszámoltathatóság két dimenziója az átláthatóság és szankcionálhatóság, valamint az állami, közigazgatási és vállalati, üzleti szféra közötti összefonódások megszüntetésének igénye (idetartozik például az állam és egyes ágazatok erős érdekérvényesítő csoportjainak elkülönülése).

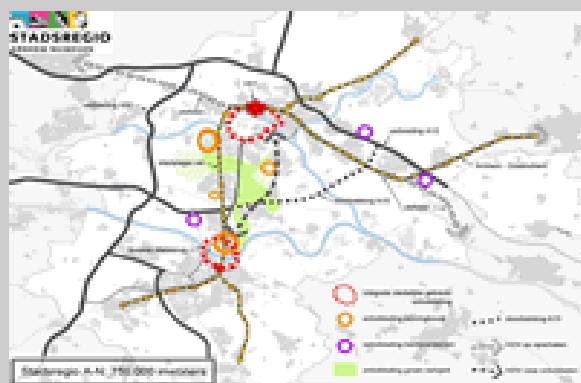
Egy új kormányzati szint Hollandiában

Hollandiában központi döntés volt a II. világháború után, hogy nem a nagyvárosi központokat erősítik tovább, hanem egész Hollandia területére kiterjedő, területileg kiegyenlített (,,spread” típusú) fejlődést indukálnak, azaz a kisebb városokba irányítják a növekedést. Ezáltal az urbanizáció egy „civilizáltabb” formájának megvalósítását kísérik meg mintegy 50 éve. Minderről közösségi konszenzus van, azaz az elmúlt 50 évben a kompakt városok és kompakt fejlődés „nemzeti célként” létezik Hollandiában (ez alatt 35 fő/ha népsűrűséget értenek, valamint azt, hogy a meglévő vasútvonalak orientálják a fejlesztéseket, továbbá a

többközpontúság kimondott cél, azaz a kisebb központokba koncentrálnak a további növekedést, fejlesztéseket).

Jobbra: A hét városrégió elhelyezkedése Hollandiában

Alul: Az Arnhem-Nijmegen városrégió

A kiegyenlítettebb fejlődés erősítésére kísérleti jelleggel bevezették a városrégió szintjét a meglévő három közigazgatási szint mellett (valós közigazgatási szintek a nemzeti, tartományi és a helyi szint), melynek keretében 7 városrégiót alakítottak ki. A regionális kormányzat (a városrégió) szerepe szerény, ugyanakkor sikeres együttműködésként jelenik meg, az egyik jó példa erre a kb. 720.000 lakosú Arnhem-Nijmegen városrégió. A városrégió 20 önkormányzatot foglal magában, és az alábbi területeken való együttműködés céljából jött létre: gazdasági, területi tervezés, infrastruktúra, tömegközlekedés és klímapolitika. A helyi és a regionális érdekek ellentétbe is kerülhetnek egymással, de cél a konszenzusalapú döntéshozatal és a tiszta, egyértelmű döntések (mindkét elem kulcsfontosságú). Erre jó példa a városok növekedési határának kijelölése. Mivel kis kapacitásokkal rendelkezik a városrégió ezért „okosnak”, „ravasznak” (smart) kellett lennie ebben a témában. Minden önkormányzat meghatározta a saját városának növekedési határát, a beépített terület határát (ezen belül lehet korlátozások nélkül új építéseket megvalósítani), melyen kívül tilos fejlesztéseket véghez vinni. Az új építések feltétele volt, hogy 50%-ának „olcsó” építkezésnek kell lennie, azaz bérház, vagy tulajdonosi lakhatásnak céljára kell épülnie, de 70.000 euró alatt. Az egyszerű és olcsó (smart) növekedés betartása miatt sikeres a városrégió.

Arnhem-Nijmegen Városrégió Regionális Bizottsága, 2008.

5. Szemléletformálás

Végezetül a lehetséges tervezési, szabályozási, ösztönző alapú, valamint a kormányzással kapcsolatos beavatkozások után a koordinálatlan városnövekedés elleni harc további eszközei lehetnek az olyan „szoft” típusú beavatkozások, melyek szemléletet formálnak, információt nyújtanak az urban sprawl hatásairól és következményeiről. Ide tartoznak az *információs és*

oktatási kampányok, de itt emelhető ki a *regionális identitás építésének szükségessége* is. Amennyiben ugyanis a lakosok saját lakókörnyezetük iránti elkötelezettsége nő, és minden egyes lakos tisztában van tetteinek következményeivel, valamint saját lehetőségeivel, akkor automatikusan bekövetkezik számos olyan pozitív irányú (a csoportdinamikán és tovagyűrűző hatásokon keresztül önmagát gerjesztő) folyamat, melyet kívülről, hatalom által kikényszeríteni sokkal idő- és erőforrás-igényesebb.

Fiatal állampolgárok projektje - eszköztár a fiatalok bevonására a városi politikákba

Az Európai Unió URBACT (Városi Akciók) kezdeményezése keretében kilenc város összefogása által valósították meg a *Fiatal állampolgárok projektjét*. A projekt alapötletét annak felismerése képezte, hogy egyrészt nagyon alacsony a társadalmi csoportok, civil szerveződések részvétele a város „életében”, másrészt az aktívan résztvevők között jellemzően alulreprezentáltak a fiatalok és az idősek. Az előbbi korcsoportra koncentrálna a projekt keretén belül összesen 108 fiatal állampolgár bevonásával értékelték folyamatban lévő projekteket, és azokban a részvételi lehetőségeket, valamint új, fiatalok által vezetett kezdeményezéseket indítványoztak. A tapasztalatok alapján hét kulcstémát azonosítottak, valamint ezek alapján határoztak meg alapelveket, majd egy ajánlásgyűjteményt készítettek a fiatalok városi politikákba való bevonásának technikáira, módszereire.

Az URBACT program elkötelezett amellett, hogy az eredményeiket Európa szerte, akár az adott ország nyelvén is disszeminálják, és azok alakítsák, formálják az egyes európai városok gyakorlatát. Az említett kézikönyvként is hasznosítható ajánlásgyűjtemény is ezt a célt, szemléletformálást szolgálja, célcsoportja lehet a város-vezetés, civil szervezetek, de bármilyen egyéb, fiatalokkal foglalkozó intézmény is.

URBACT, 2006

3. Esettanulmány – Kecskemét és térsége

3.1 Az esettanulmány-térség sajátossága és az elemzés módszertana

A kutatás során mintaterületül választott térség, a Kecskeméti településegységesítés (a központi városon kívül Kerekegyháza, Lajosmizse, Ladánybene, Felsőlajos, Nyárlőrinc, Városföld, Helvécia és Ballószög tartozik ide) vizsgálata során, a 2008-as „*A városok területi növekedése – konfliktusok és kihívások az városi és környező terek között*” kutatásunkban –mely projekt több szempontból is a jelenlegi kutatás előképének tekinthető- meghatározott módszertanra építkezve 5 főbb elemzési módszer alkalmazása mellett született döntés. Ezek röviden a következők voltak:

- Távérzékelési módszerek és interpretációjuk

Az agglomerációs/agglomerálódó zónákban, településegységekben a területhasználat változásának, az egyes térfunkciók alakulása nyomon követésének alapvető eszközét jelenti napjainkban a távérzékelés módszere, illetve ezek interpretációja. Maga a módszer a területi tervezés számára is hasznos információkat nyújt. A hiteles, gyors és pontos adatfelvételezés, a digitálisan kiértékelt adatok könnyű újraértékelhetősége, a naprakész információszolgáltatás olyan városterjeszkedési kulcsprobléma-területekről, mint a beépítettség aktuális állapota, a különböző társadalmi-környezeti konfliktusok beazonosítása, a módszer legfőbb előnyei közé sorolhatók. Kutatásunkban a mintaterületen elsősorban területhasználati funkcióváltozások nyomon követésére, valamint a koordinálatlan városi terjeszkedés olyan hatásainak detektálására fókuszáltunk, mint pl. a beépített területek aránynövekedése, az élőhely-fragmentáció, biomasszacsökkenés.

- Helyszíni interjúk és feldolgozások

Az információgyűjtés primer típusának sajátos módszerét jelentik a kvalitatív, nem, vagy nehezen számszerűsíthető információk, ismeretek megszerzésére irányuló megoldások. Az eszköz az urban sprawl jelenségkör, illetve a lehetséges térségi, települési válaszok kutatása kapcsán azon hatáselemek nyomon követését szolgálja. A konkrét alkalmazott eszköz az egyéni mélyinterjúk technikája volt, előre elkészített, egységes kérdéssor alapján, a térség települési polgármestereinek, városi és illetékes területi főépítésének, illetve egyéb stakeholdereinek megkérdezésével.

- Helyszíni terepbejárás

A vizsgálatok fontos elemeként tekinthetünk az esettanulmány-helyszíneken elvégzett terepi elemzésekre. A terepbejárások során elvégzett terepi adatfelvételezés a primer információgyűjtés másik sajátos példáját jelenti és fontos kiegészítő információkkal, háttérismeretekkel szolgálhat a kutatáshoz, a személyes interjúkban elhangzott információk, a statisztikai adatelemzés során kimutatott állapotok és trendek, vagy éppen a távérzékelési módszerek által feltárt problématerületek relevanciájának, mértékének pontos beazonosításához. A kutatás során két ízben, március végén és április közepén került sor helyszíni bejárásra, első alkalommal a települési belterületeken és belterület-határokon lezajló térhasználat-változásokra, másodízben pedig a Kecskeméten belüli, közigazgatási határt át nem lépő szuburbanizációs jellegű folyamatokra koncentrálna.

- Statisztikai adatelemzések

A szuburbanizáció során bekövetkező népességmozgás és ennek járulékos hatásai (erősödő ingázási szükséglet kapcsán növekvő mértékű egyéni motorizáció, fokozódó

környezetterhelés), társadalmi-gazdasági vetületei kapcsán a jelenségek beazonosításához, a folyamatok nyomon követéséhez a statisztikai adatok elemzésén alapuló mutatók, indikátorok kialakítása, illetve változásának vizsgálata is megtörtént. Azzal együtt, hogy a vizsgált településeggyüttesben a lakossági szuburbanizáció folyamata még korántsem ölt kezelhetetlen méreteket, és kimutathatóan is csupán 2-3 településen jelentkezik a vizsgált 8 közül, a településeggyüttes ilyen folyamatairól hasznos információkat nyerhetünk ezen elemzési típussal– különösen a Kecskemét közigazgatási határain belül lezajló folyamatokra koncentráló 3.3.2. fejezet részben.

- Rendezési tervdokumentum-elemzések

Sor került az érvényben lévő települési és térségi rendezési és fejlesztési tervdokumentumok meghatározott szempontrendszer szerinti vizsgálatára, mely a beépítettség mennyiségi és intenzitásbeli változásairól, a területhasználatban, a tájökölógiai szerkezetben történő változásokról szolgálhat információkkal és pontos adatokkal, továbbá a települések fejlesztési jövőképéről, a településhálózatban betöltött és szándékolt szerepéről nyerhető ismeretekkel. Érdekes kérdést vet fel a lehetséges közösségi válaszok kapcsán a rendezési és fejlesztési tervezésben kialakítandó, kialakítható településközi kooperáció témája is, melyre az anyag szintén kiemelt figyelmet fordít.

Mielőtt rátérnénk az egyes módszertani vizsgálatrészek által hozott speciális eredményekre, előjáróban érdemes néhány szóban említést tenni **Kecskemét és térsége sajátos településszerkezeti sajátosságairól** melyek alapjaiban határozzák meg a szuburbanizációs jellegű folyamatok és a városi terjeszkedés speciális helyi megjelenési formáját. Kecskemét 100.000 főt meghaladó népességével hazai viszonylatban nagyvárosaink közé sorolható, történelmi múltját tekintve egykori mezővárosból kifejlődött határozott térségközpont szerepű megyeszékhely. Pontosan mezővárosi múltja és a környező kiterjedt tanyavilág összessége alkotja azt sajátos helyi településszerkezetet, melynek következményei erőteljesen befolyásolják az itt zajló várostérségi folyamatok térbeli allokációját.

Hazai nagyvárosaink többségéhez hasonlóan Kecskeméten illetve részben környező térségét érintően is megindult az utóbbi évtized(ek) során a szuburbanizációs, vagy jellegében azt idéző de a definíciónak pontosan meg nem felelő folyamatok, azaz a tehetősebb, jellemzően kisgyermekes lakosság kiköltözése a városi központból a környező települések kedvezőbb lakókörnyezeti feltételeket kínáló lakótereibe. Kecskeméten e folyamat megindult, még ha nem is olyan markáns mértékben, mint pl. a kiterjedtebb agglomerációkban, így pl. a főváros környezetében. A térségben a beépített területek, mesterséges felszínborítás aránya mégis növekszik, elsődlegesen a lakóterületek, kisebb részben ipari területek, kereskedelmi központok térhódítása révén. Előbbiek azonban e térségben kevésbé a Kecskemét környéki szatellit településekre koncentrálódnak (3 példát, Ballószöget, Helvécia és Kerekegyházát leszámítva); a súlypont egyelőre azokon a Kecskemét városperemi részein, illetve a közigazgatási határain belül elhelyezkedő ún. „egyéb belterületbe” sorolt településrészekben jelentkezik, mint pl. Katonatelep, Hetényegyháza, vagy Kadafalva. E települések „kvázi-falvakként” léteznek a város külterületén belüli összefüggő „zárványokként”. Az 1950-es évtizedben lezajló leválasztásáig hasonló pozíciót töltött be Kecskemét határain belül Ballószög, Helvécia, Városhely vagy éppen Szentkirály.

Így egy sajátos, túlnyomórészt a központi városi közigazgatási határain belül maradó „szuburbanizációs” trenddel és az ez által kiváltott mesterséges felszínborítás-növekmény indukálta koordinálatlan városi területi terjeszkedéssel találkozunk a mintaterületen. Annak ellenére tehát, hogy Kecskemét nem minősíthető „típusos”, kiterjedt agglomerációval és

klasszikus szuburbanizációs tendenciákkal bíró nagyvárosnak, a lakóterületek térhódítása a városhatáron belüli, illetve részben a környező tanyás terekben mégis olyan kihívás elé állítja a helyi közösséget, melynek megválaszolása jó példát hozhat a városok és vidékük közös fellépését, sajátos (együtt)tervezési és szabályozási eszközöket igényelő közös cselekvésére.

3.2 Területhasználati változások a településegységes térségében – távérzékelési módszerek interpretációja

A Bács-Kiskun megyében, kilenc önkormányzat által lehatárolt mintaterület mintegy 84.000 ha-on terül el. A vizsgálat főbb szempontjai között szerepelt a területhasználat, a beépítettség változásainak horizontális (térbeli) és vertikális (funkcionális) elemzése. A területünkön megfigyelhető rendkívül heterogén felszínfedettség aktuális állapotát legpontosabban az 1998. évi, 1:50.000 méretarányú Corine Land Cover 50 (CLC50) térkép segítségével jellemezhetjük (7. térkép). A beépítettség Kecskeméten a legnagyobb, ahol az arány 25 %, sőt a repülőtérrel együtt több, mint 50 %! A mesterséges felszínnek előfordulása a többi településeken 3-5 % közötti.

A mezőgazdasági termelést tekintve kiemelkedik Városföld, ahol a művelt területek részaránya 87 %, de Kerekegyháza és Lajosmizse 70 %-os értéke is magasnak mondható. Átlag alatti Ballószög, Felsőlajos, Helvécia, Ladánybene, Nyárlőrinc, ahol a felszín 50-55 %-a tartozik ebbe a kategóriába. Alacsonyabb érték jellemzi Kecskemétet: 29 %. A termelést tekintve elsősorban a kistáblás szántók dominálnak.

A természetközeli területek aránya magas, 40 %-os Helvécián, Ladánybenén és Nyárlőrincen. Ez legtöbbször az ültetvényerdőknek köszönhető, de helyenként a természetes gyepek előfordulása is magasnak mondható (Helvécia, Nyárlőrinc). Átlagos, 20-25 % körüli megoszlás jellemzi Ballószöget, Felsőlajost, Kecskemétet, Kerekegyházát, Lajosmizsét. Negatív példa Városföld, ahol ez az arány 8 % sincs.

A legheterogénebb területhasználat Kecskemétnél tapasztalható, de ez jellemzi Lajosmizsét is. A települések szerinti átlagos megoszlástól eltér Felsőlajos homogén területe.

3.2.1 Különböző időtartamú változások

3.2.1.1 Hosszú időtartamú változás: 1883–1989 (2000)

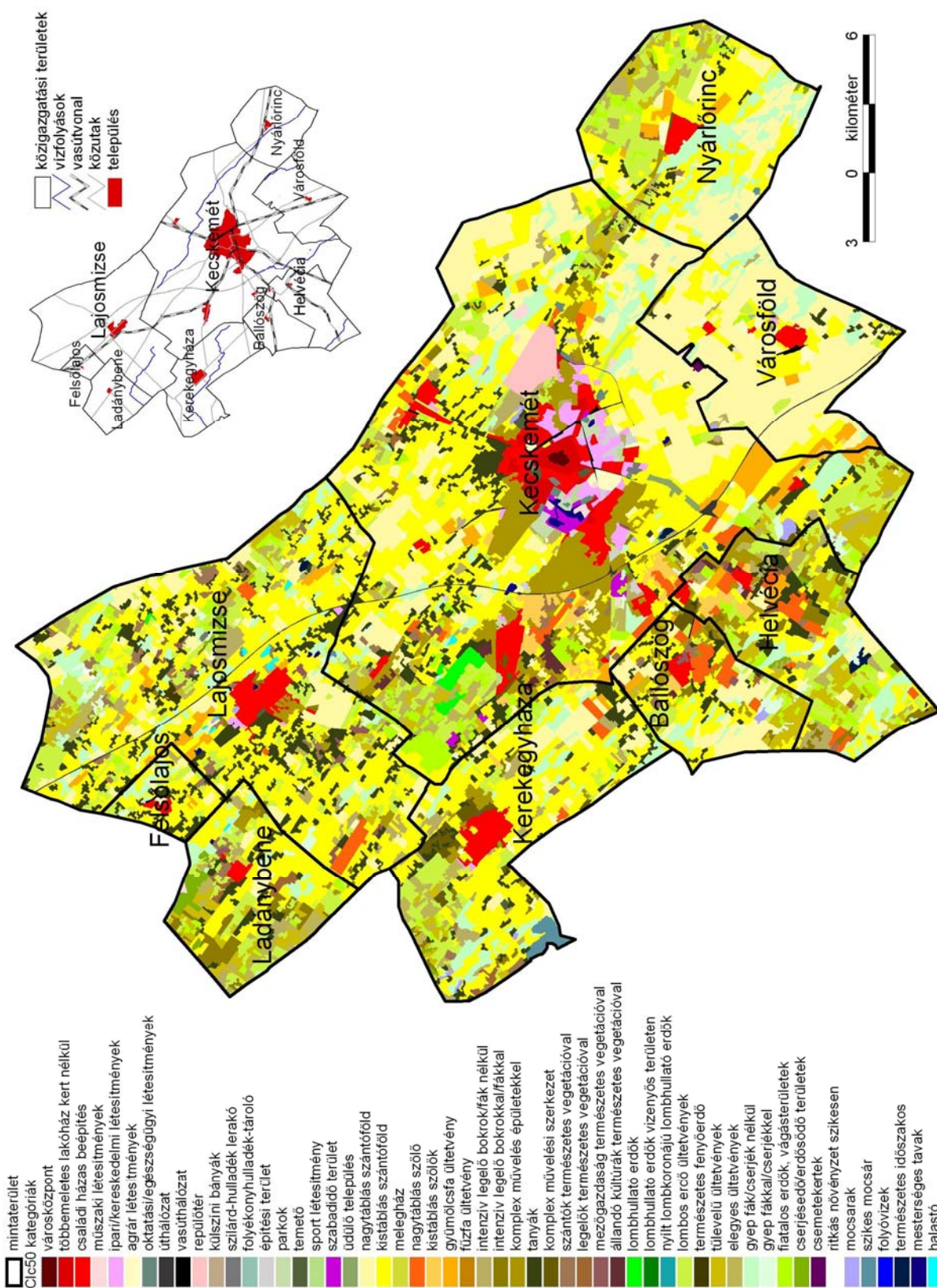
A történeti térképeket alapul véve méretaránya és megjelenése alapján a II. katonai felmérés lehetne az az alaptérkép, amelyből kiindulva hosszú távú változásokat értékelhetnénk a mintaterületen. Térképészetileg viszont a III. katonai felmérés tekinthető az első pontos felmérésnek az országban. A két, 1:25.000 méretarányú felmérés szelvényeit átnézve nem találunk jelentős különbséget a számunkra fontos (beépítettségre vonatkozó) területhasználatot illetően, ami érthető is, mivel a térképezések között csak 20 év telt el (1861–1883). Mindezek alapján a III. katonai térképekből indultunk ki a hosszú időtartamú változás elemzésénél. A XIX. század végi állapotokat az 1989–2000 között készült, 1:10.000 méretarányú topográfiai térképekkel vetettük össze (8. térkép).

A beépítettség vizsgálatánál a kisebb települések esetén (pl. Felsőlajos, Ladánybene, Ballószög, Helvécia) a mai belterület határán belül a XIX. században maximum egy-két épület fedezhető fel, vagy a település létrejöttét befolyásoló tényezők figyelhetők meg (útkereszteződés, vasútvonal). Csak a nagyobb települések, mint Lajosmizse, Kerekegyháza,

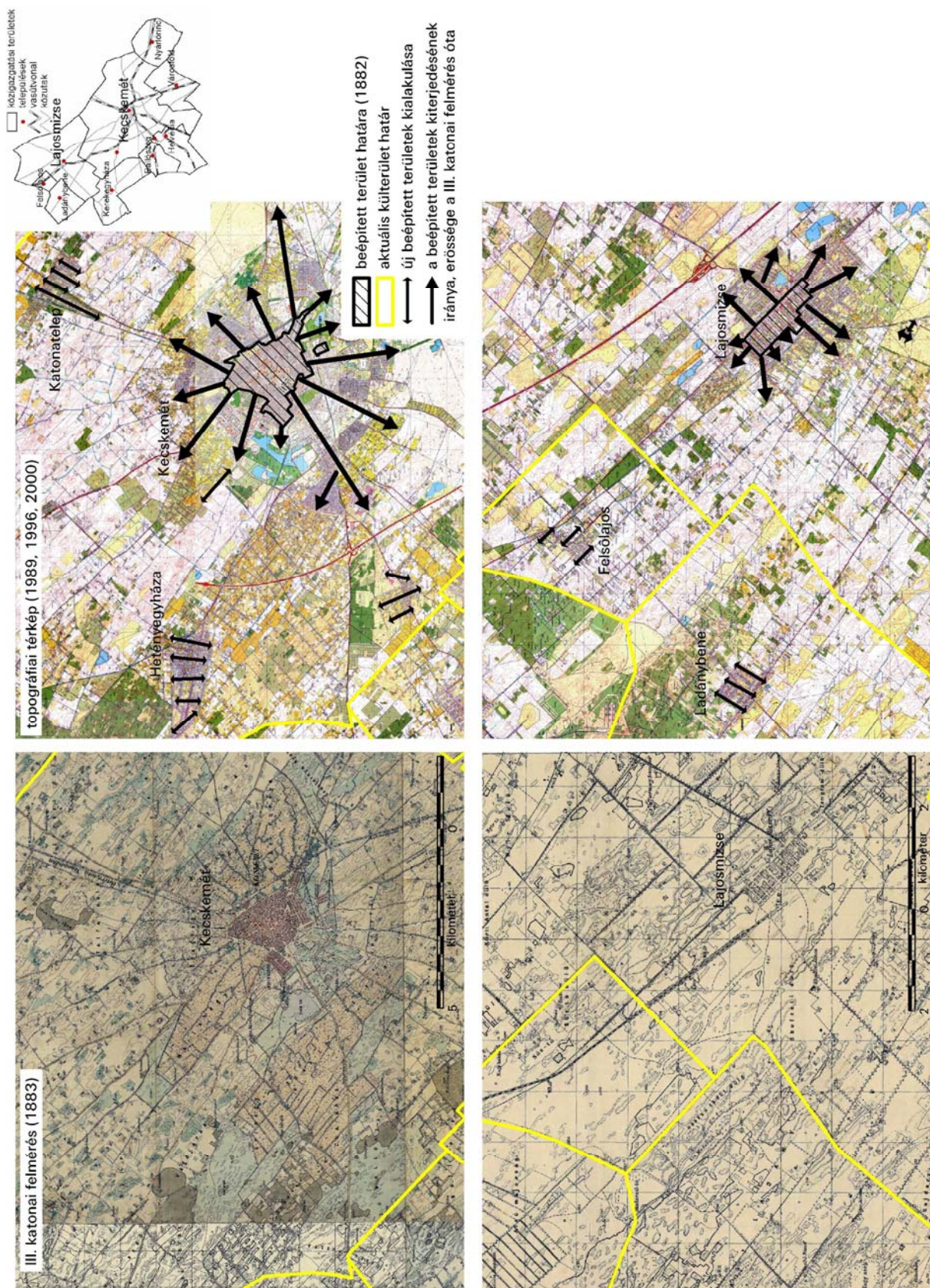
Kecskemét határolható le jól a III. katonai térképen, de például a Kecskeméthez tartozó és ma már nagyobb területű Hetényegyházánál sem utal még semmi letelepedésre.

Kecskemét város beépített területe a XIX. század végi 346 ha-ról több mint 100 év alatt 2600 ha-ra nőtt. A változás még nagyobb, ha a külterülettel együtt vizsgálódunk, mivel Kecskemét esetében a külterületen több pontban is megfigyelhető lakóterület kialakulása, amivel összesen több, mint 3180 ha lett a beépített területek kiterjedése. Egy évszázad alatt majdnem tízszeres növekedés jellemző.

A falvak (pl. Ladánybene és Felsőlajos) esetében még jelentősebb a változás, mivel ezek nagy része a kiinduló időpontunkban nem létezett, ma pedig 40–70 ha kiterjedésűek.

7. térkép: Területhasználat a mintaterületen CLC 50 alapján

8. térkép: Hosszú időtartamú változások, különös tekintettel a települések kiterjedésére

3.2.1.2 A területhasználat változásai 1990 és 2000 között

Az 1:50.000-es területhasználati adatbázis (CLC 50) készítését megelőzte az 1990-es évekre kiértékelte, 1:100.000 méretarányú CLC100, amely felmérést 10 év után megismételve létrehozták a CLC2000 térképet. 10 év változásai jó áttekintést nyújtanak a területhasználat átalakulásairól. A legkisebb térképezhető változás 5 ha volt.

Az újabb felmérés geometriai és tartalmi szempontból is pontosabb a korábbinál. Megfigyelhetők ún. „rejtett változások”, amelyek fedettségbeli különbséget mutatnak, pedig a terület korábban is olyan volt mint ma, csak a régebbi felmérés nem jelzi. Előfordulnak természetes átalakulások; például cserjés erdővé nő. A két időpont közötti különbségeket tekintve a tanulmány elsősorban a jelentősebb eseményekre összpontosít, nevezetesen amikor beépítésre kerül sor, vagy mezőgazdasági területeket erdősítenek, illetve olyan karakteres gazdálkodáskülönbség figyelhető meg, hogy szántók jelennek meg rét/legelők, szőlők helyén, illetve a szántóterületek csökkennek (9. térkép).

Mindenképpen jelzésértékű adat, hogy a 10 év alatti, Magyarország egészét jellemző 4,5 %-os felszínborítottsági változás 20 %-a a Duna-Tisza közén történt. Ez valószínűleg összefüggésbe hozható a környezeti változással, amit az utóbbi 20 évre vonatkozó – a mintaterületre is elmondható – szárazodási folyamattal jellemezhetünk.

A mintaterületünk 8 %-a megváltozott, ami több mint az országos átlag. A változás fele az erdőgazdasághoz kötődik, ahol elsősorban az erdősítési folyamatok jellemzőek. A zöldterületek megjelenésének további erősödésére utal, hogy majd 1200 ha-on jellemző az olyan erdősítés, ahol szántóból és szőlőből lett ültetvényerdő.

Valamivel több, mint 2000 ha-on (ami a változások 1/3-a) mezőgazdasági termelésváltás jellemző. Elsősorban a szántók rét/legelővé alakulása, illetve ennek fordítottja a rét/legelő szántóvá alakulása, valamint a gyümölcsösök komplex művelésű területté alakulása a jellemző. Feltűnően sok a gyümölcsösök és szőlők szántóvá alakulása is.

A változások több mint 4 %-a beépítésre utal. Ez minden esetben mezőgazdasági területekből történő átalakulást jelent. Elsősorban szántók, rét/legelő területek és komplex művelésű területek lettek a településrészek, vagy ipari területek.

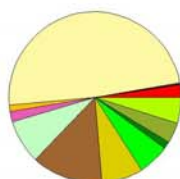
A legtöbb változás Helvécia és Lajosmizse területét érinti. Előbbi területének 17 %-a változott meg a 10 év során, míg az utóbbi településen történtek mintegy fele nevezhető jelentős változásnak (beépítés, erdősítés, szántók növekedés, illetve csökkenése). Felsőlajos, Kecskemét, Kerekegyháza és Ladánybene a mintaterületre jellemző 6-8 %-os értéket mutat, igaz ezek általában erdőgazdasági jellegűek. Egyedül Kecskeméten figyelhetünk meg sok településközi beépítést és erdősítést. Legkisebb a változás Ballószög és Városföld területén.

Térbeli eloszlás szempontjából a kisebb változást mutató településeknél általában a változó területek koncentrált, egy-egy területen belüli elhelyezkedése jellemző

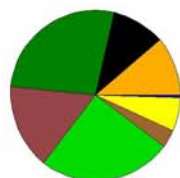
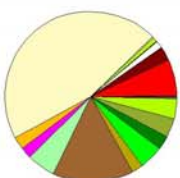
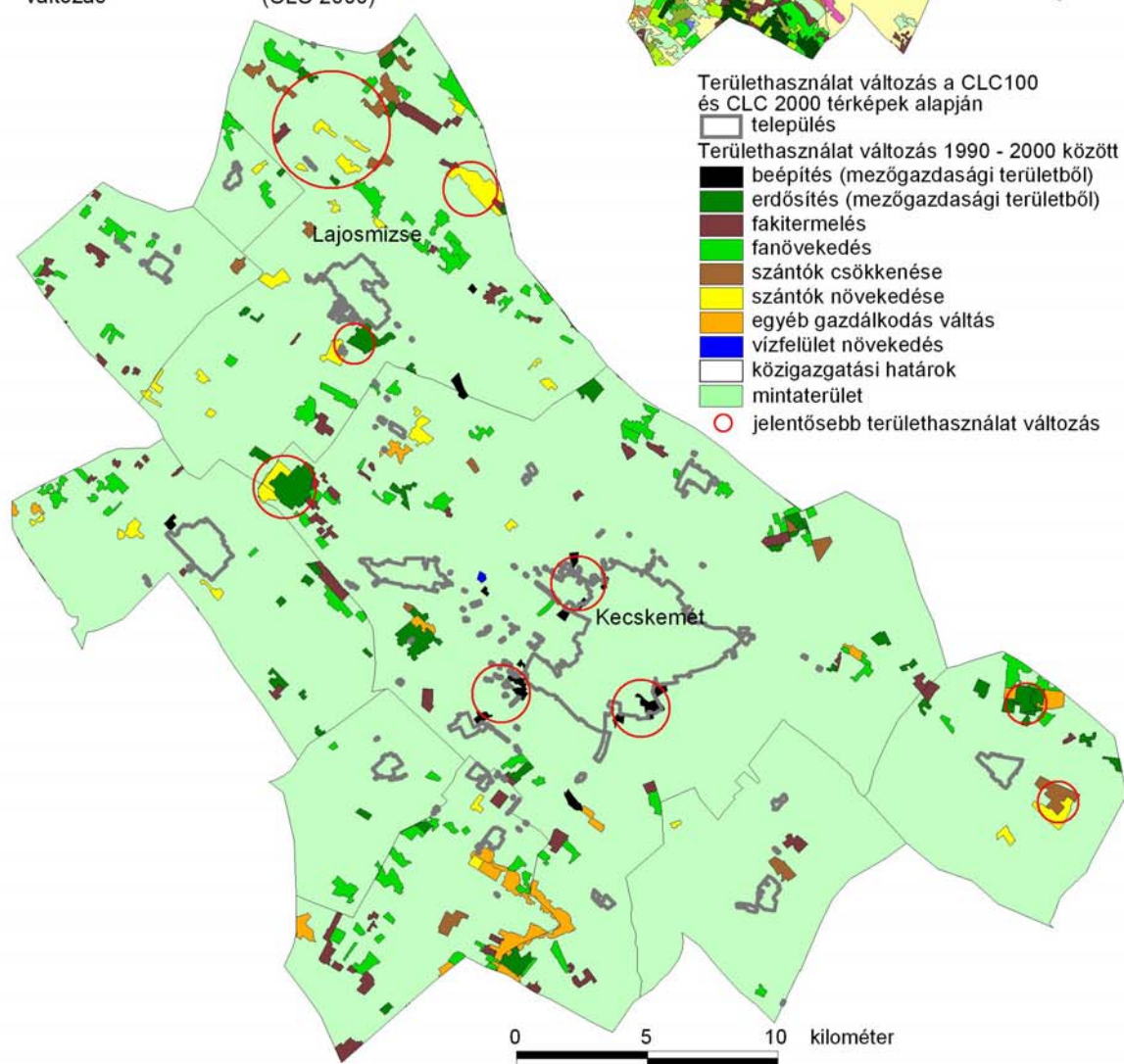
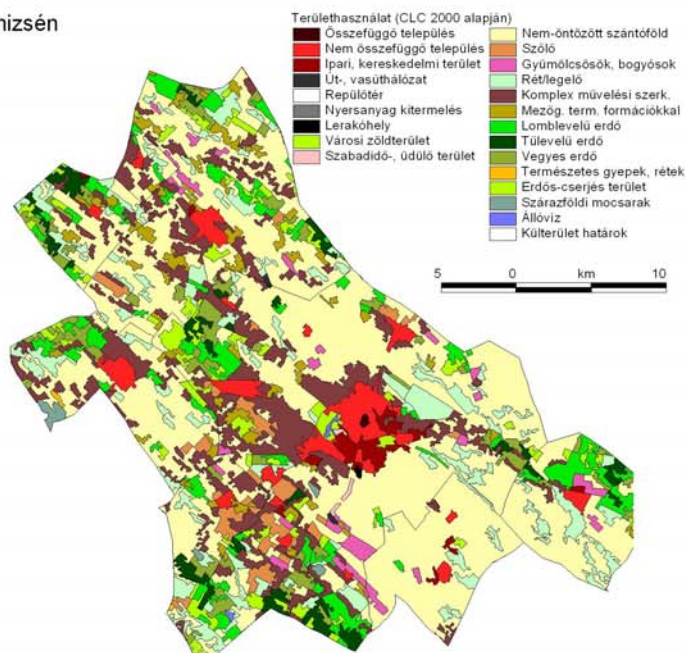
Ebben a léptékben megemlíthetünk még két fontos változást. Az egyik a mezőgazdasági területeken szembetűnő folyamat, a parcellaméret csökkenése (9. ábra **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**). Már a CLC 50 térkép szerint is látható volt, hogy a mezőgazdasági területeknél a kistáblás szántóföldek aránya kirívóan magas. A nagytáblás gazdálkodás átalakulása olyan, nagyobb térségeket is érintő folyamatokat indított el, mint a földutak, dűlőutak számának, hosszának növekedése, a területek feldarabolódása, valamint a mezőgazdasági gazdálkodás változása.

A másik az M5 autópálya megépülése, a forgalomnak való átadása, ami szintén jelentős közvetett és közvetlen hatásokkal jár.

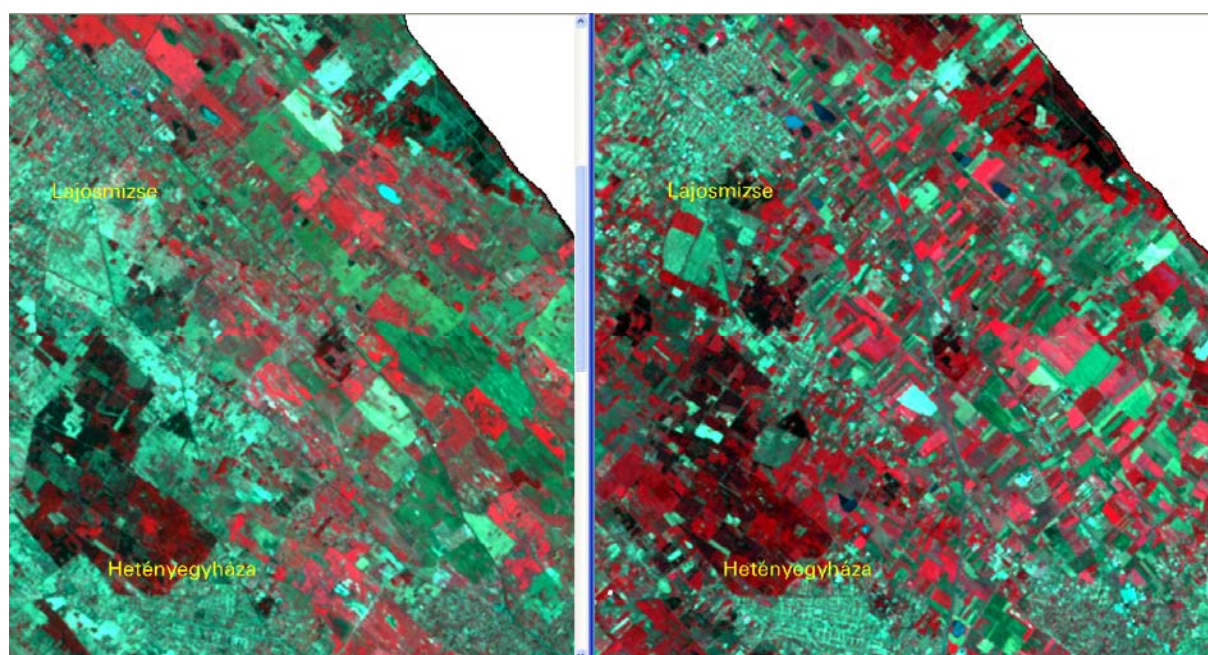
Területhasználat és változásának arányai Lajosmizsén

területhasználat
változás

területhasználat
(CLC 2000)

Területhasználat és változásának arányai Kecskeméten

területhasználat
változás

területhasználat
(CLC 2000)

9. térkép: Területhasználat és változása a mintaterületen

1987. 07. 24.

2006. 07. 12.

9. ábra: A parcellaméret alakulása és az M5 autópálya megjelenése két időpont alapján

3.2.1.3 Az 1987 és 2006 közötti területhasználati változások műholdképek alapján

Hasonló léptékben és időtartamban vizsgálhatjuk területünket LANDSAT TM műholdkép alapú felméréssel. A műholdképek és a digitális képfeldolgozás módszerének használatát a multispektrális adatok vegetációs vizsgálatokban jellemző előnyeinek kihasználása indokolta.

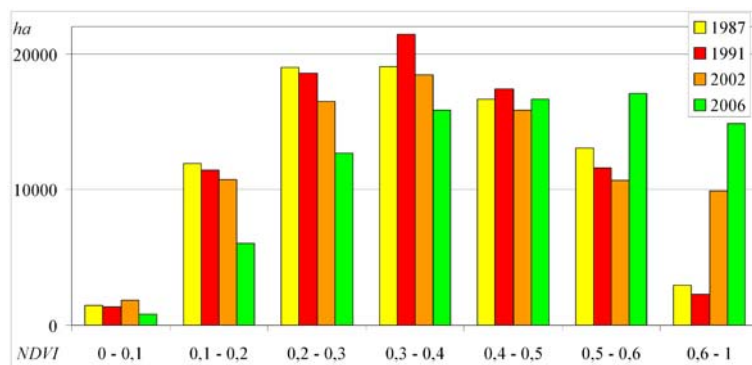
A képek kiválasztásával igyekeztünk azonos nyári időszakban készült adatokat összehasonlítani. Így 1987. július 24-ei, 1991. június 17-ei, 2002. június 15-ei, illetve 2006. július 12-ei képek kerültek összehasonlításra.

A növényzet, a biomassza mennyiségének, minőségének mérésére, értékelésére az általánosan használt mérőszámot a normalizált differenciált vegetációs indexet (NDVI) használtuk, négy időpont alapján az egész mintaterületen, megközelítőleg 1:100.000 méretarányban.

$$NDVI = (NIR - R) / (NIR + R)$$

ahol: *R* (red): vörös tartomány; *NIR* (near-infrared): közeli infravörös tartomány

A -1 – +1 közötti értéktartományban a dús, egészséges vegetációjú területek NDVI értéke 0,2 és 0,8 között van. Idővel egyre több területet találunk, ami magasabb index értékkel bír, vagyis 20 év alatt egyre zöldebb megjelenés jellemző (10. ábra).

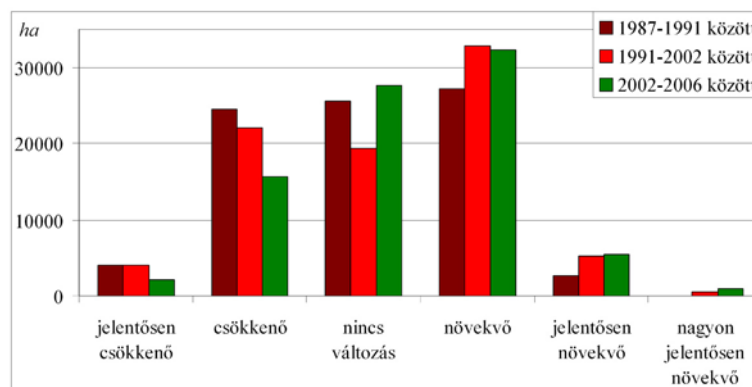

10. ábra: Vegetációs index (biomassza mennyiség) kategóriák eloszlása 1987 – 2006 között

1987-ben még a mintaterület majdnem 70 %-a 0,4-es NDVI érték alatt volt, de ez 2006-ra már csak 40 %-os részesedésű. Különösen a nagyon magas, 0,6 fölötti értékek aránya nőtt meg, húsz év alatt a négyszeresére, ami természetesen pozitív változásként értelmezhető.

A biomassza mennyiség különbségek egyes évek közötti vizsgálata abból indult ki, hogy két idő között a jelentős index értékcsökkenés, vagy növekedés feltételez területhasználat-változást. A jelentős változás NDVI értéket tekintve minimum 0,3-et jelent, míg a nagyon jelentős 0,5-es NDVI értéket. Egy mező-, vagy erdőgazdasági termelésváltozás lehet pozitív, illetve negatív hatású is (természetesen intenzívebb termelés pozitív változással jár), míg a beépítés, az erózió, az aszály, belvíz hatása egyértelműen negatív változást feltételez.

A különbségeket tekintve kezdetben a csökkenő és növekvő rész egyforma súllyal szerepel, majd 1991–2002 időszaktól kezdve a növekedést jelző kategóriák aránya egyre határozottabb (11. ábra, 10. térkép). A „növekvő”, „jelentősen növekvő” kategóriák erősödése mellett megjelenik és stabilizálódik egy „nagyon jelentősen növekvő” kategória is, amely 0,5 NDVI érték különbséget mutat a két időpont között.

11. ábra: Vegetációs index (biomassza mennyiség) különbségek az egyes évek között

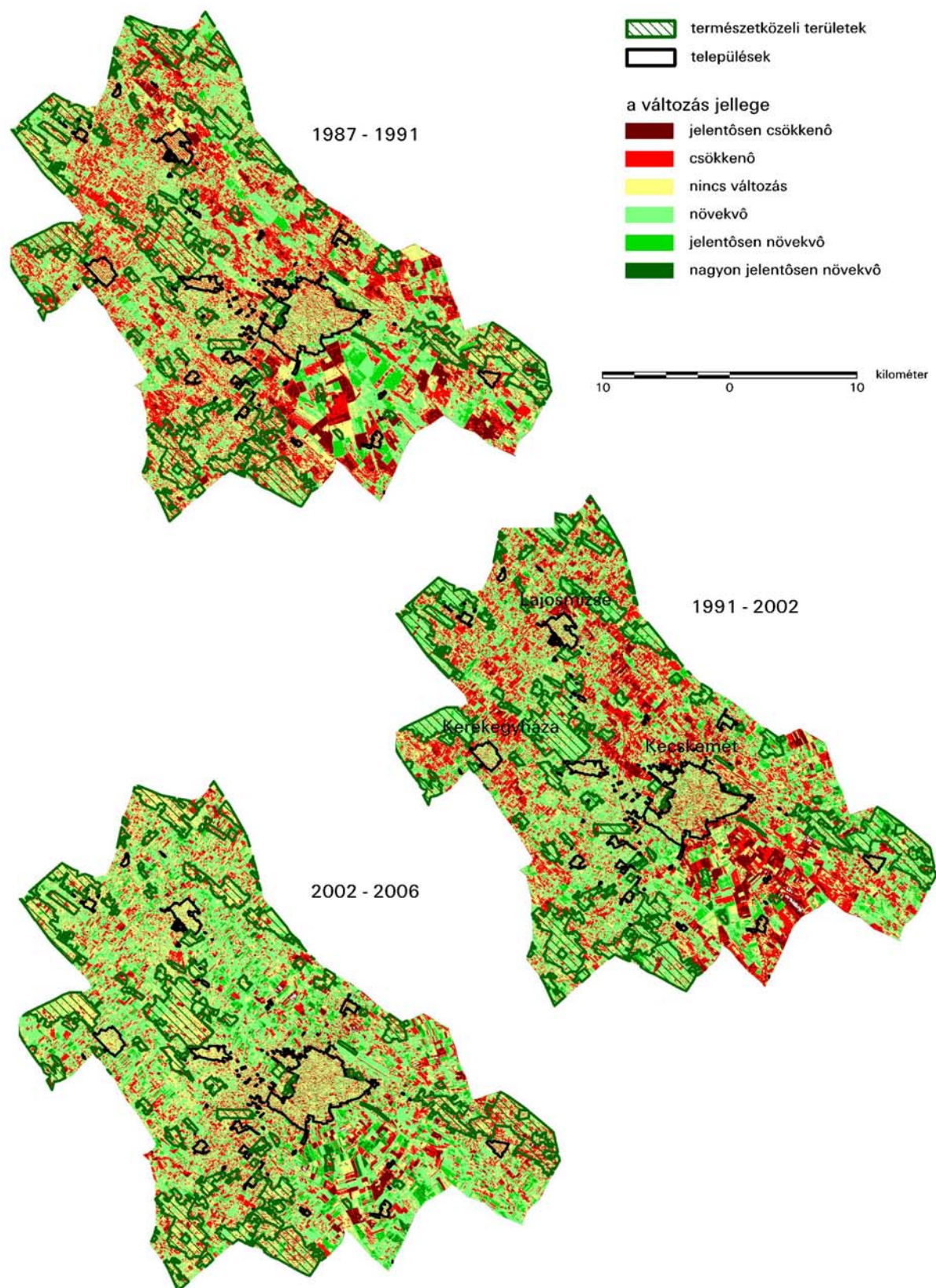
A biomassza mennyiség növekedése jól látható a térbeli elemzésben is. Természetesen fontos, hogy a változások milyen területekre jellemzőek, hiszen a mezőgazdálkodással járó biomassza mennyiség csökkenése, vagy növekedése az adott nyári időszakra jellemző termelési szokásokat tükrözheti és nem a fokozódó vízhiányt, vagy a beépítést jelzi. Azonban, ha a négy felvétel összevetésével folyamatosan csökkenő biomasszájú területet találunk, akkor nem mindig elegendő ezt a gazdálkodással magyarázni.

Jelentős csökkenési értékeket elsősorban mezőgazdasági területeken találunk. Sajnálatos, hogy a természetközeli területeken több esetben is csökkenést láthatunk, még olyan Natura 2000 területen is, mint a Nagynyíri-erdő. A nagyobb települések – Kecskemét és Lajosmizse

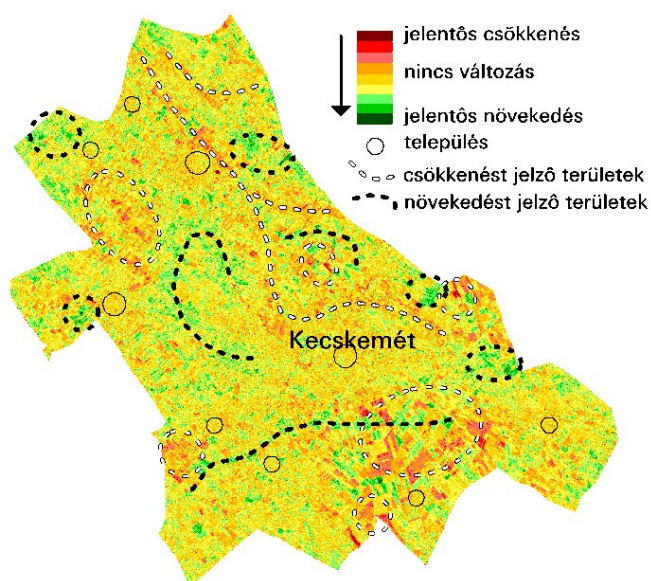
– belterületén a vegetációs index értékek javulása jellemző. 1987-től kezdve minden időszakban a terület minimum 1/3-a javulást mutat, míg a csökkenés 20-22 %.

Az egyes időpontokra vonatkozó állapotok összehasonlításával kapott különbségek alapján trendet állapíthatunk meg 1987 – 2006 közötti időre (11. térkép). A változást jelző területek egy része összefüggést mutat, amit az ábrán jelöltünk. Húsz év alapján a terület $\frac{3}{4}$ -én nincs változás, vagyis kioltják egymást a csökkenő-növekvő értékek, vagy nincs zöldtömeg érték különbség az egyes évek között. A változásokat tekintve több a növekedést jelző index érték. A nagyobb települések belterületén összességében körülbelül 8 %-os zöldterület aktivitás-javulás történt, és csak 3 %-on figyelhető meg csökkenés a 20 év alatt.

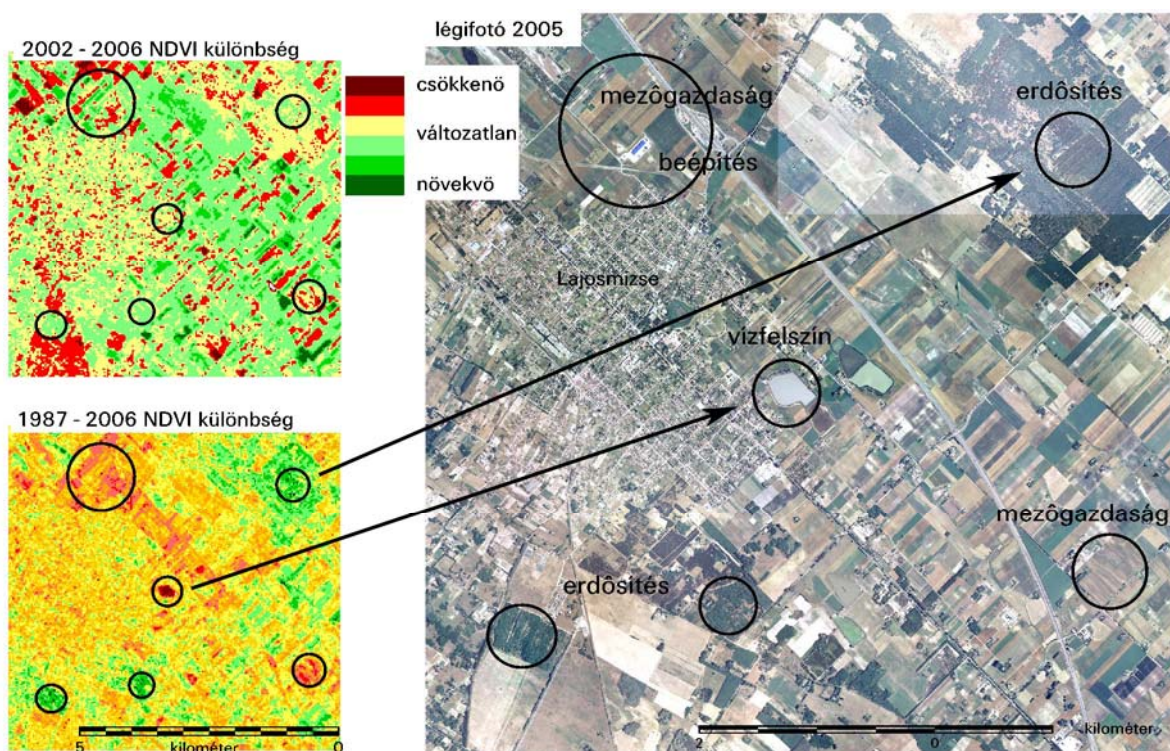
A csökkenés-növekedés okait az 1:10.000 topográfiai térképen és a 2005. évi légifotón nyomon követhetjük (12-13. ábra).

10. térkép: Biomassza mennyiség (zöldterület aktivitás) változások térbelisége

11. térkép: Zöldfelület aktivitás változása 1987 – 2006 között

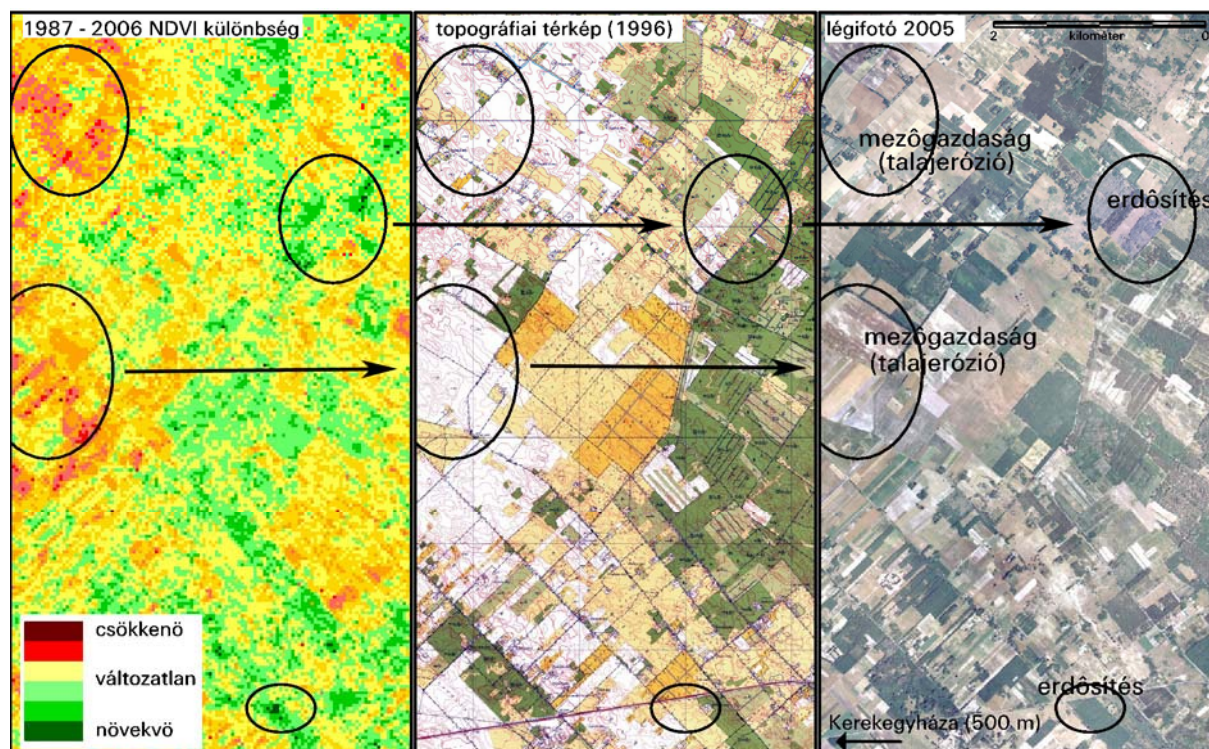
12. ábra: Biomassza különbség és felszínfedettség kapcsolata Lajosmizse környezetében

3.2.1.4 Rövidebb időtartamú változások (1996, 2000–2005)

Az 1:100.000, illetve 1:50.000 méretaránynál nagyobb léptékű térképezést, változásértékelést az 1:10.000-ban, a területről 1996-ban, illetve 2000-ben készült (1989-as térképeket nem vettük figyelembe) topográfiai térképek aktualizálásával végezhetjük el.

Aktuális területhasználatot, felszínfedettséget ilyen méretarányban csak fotogrammetriai adatok segítségével határozhatunk le. Két adatforrás is rendelkezésünkre állt; a 2005. évi országos légifelmérés felvételei, illetve a Google Earth 2008. évi Quick Bird műholdképei. A műholdképek jó referenciaadatnak bizonyultak a légifotó interpretációnál, illetve megmutatják az újabb beépítéseket (14. ábra).

A változások térképezésénél célunk volt az egész térség térszerkezetét befolyásoló beépítettség esetleges fokozódásának, vagy csökkenésének lehatárolása. Ez természetesen az egész mintaterületen megvalósítható, de a jelen tanulmányban csak egy-két település közvetlen környezetében értékeltük (15. ábra). Kecskemét 500 m-es, Ballószög és Helvécia 200 m-es övezetében vizsgáltuk meg azokat a területeket elsősorban, melyekről a topográfiai térképi felmérés 2000-nél aktuálisabb volt (Kecskemétnél fordultak el 1989. évi térképszelvények). 2005 óta több beépítés történt, ami a Google Earth 2008. évi QuickBird műholdképein is látszódik.

13. ábra: Biomassza különbség és felszínfedettség kapcsolata Kerekegyháza környékén

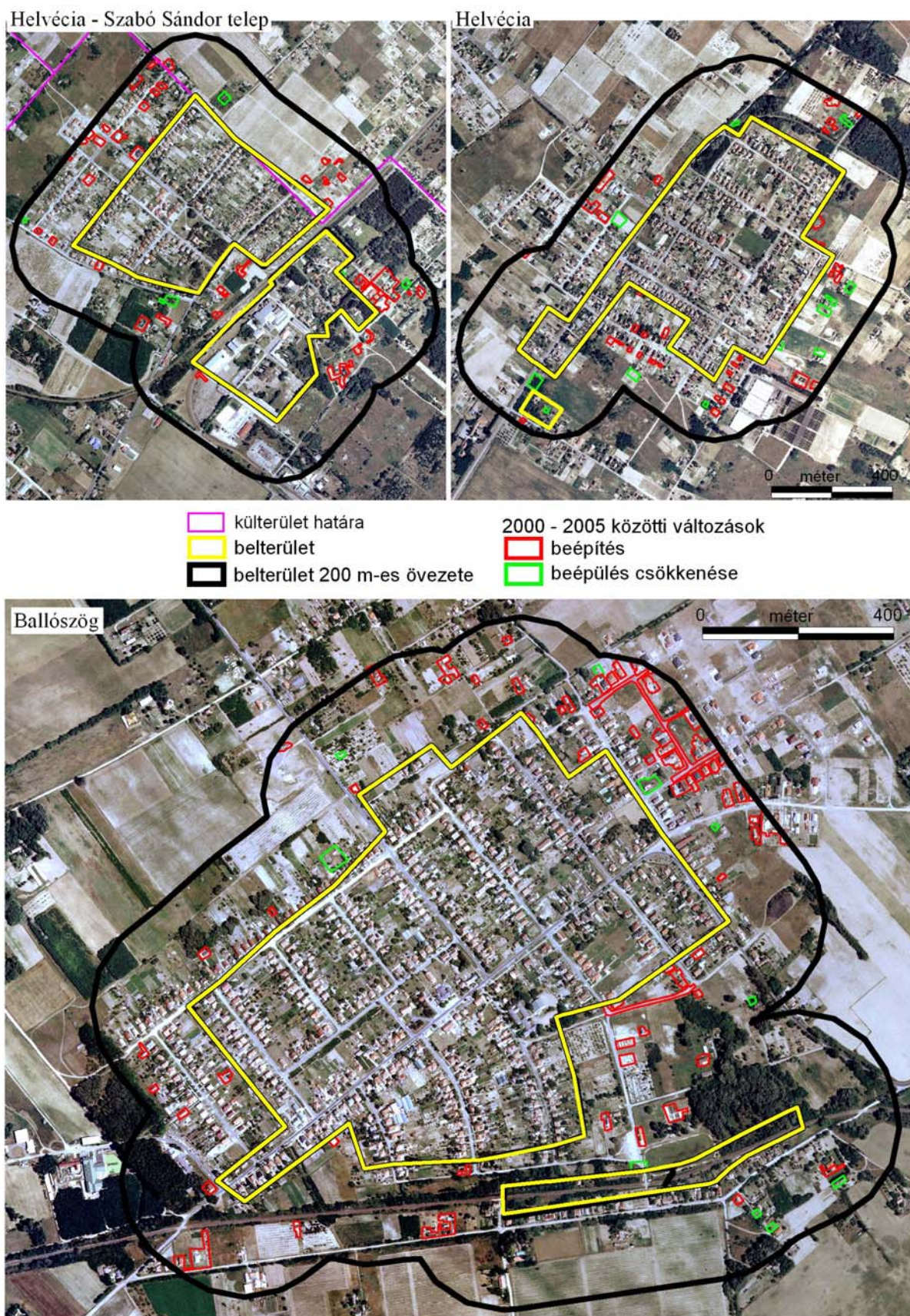

14. ábra: 2005 óta beépült területek Helvécia példáján (fekete nyilakkal jelezve)

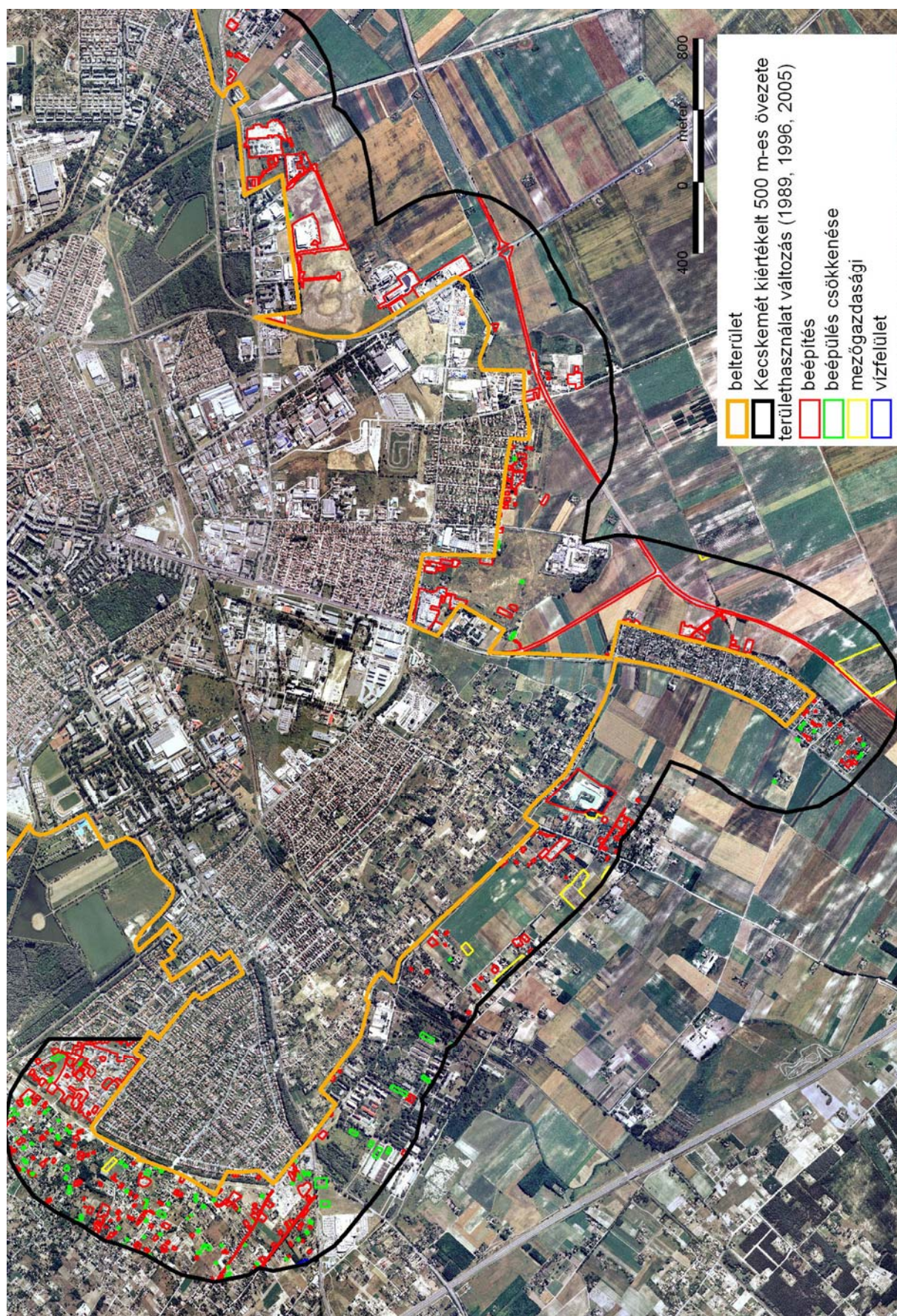
Ballószög külterületén a 200 m-es övezet alapján majdnem 5 ha épült be ami több, mint 4%-os beépítést jelent; a csökkenés kevés. Helvécia esetében is 4 % a változás (6,6 ha), aminek túlnyomó többsége beépítés.

Kecskemét több, mint 760 ha-os vizsgált területén 78 ha változott meg (16. ábra). Ennek $\frac{3}{4}$ -e beépítésre került és a beépültség csökkenése mellett kisebb mezőgazdálkodási változások is felfedezhetők voltak (szántók alakultak át). Jellemző, hogy a legnagyobb változás a beépítéseket tekintve 2000. évtől jellemző, a város nyugati határában (lásd 17. ábra is).

Az 1990-2000 közötti változásokat bemutató 9. térkép jelentős területhasználati változásokat mutató területei a légifotón is jól térképezhetők (17. ábra).

15. ábra: Beépítettség különbsége 2000 – 2005 között nagy méretarányú térképezéssel

16. ábra: Beépítettség különbsége (1989) 2000 – 2005 között nagy méretarányú térképezéssel Kecskeméten

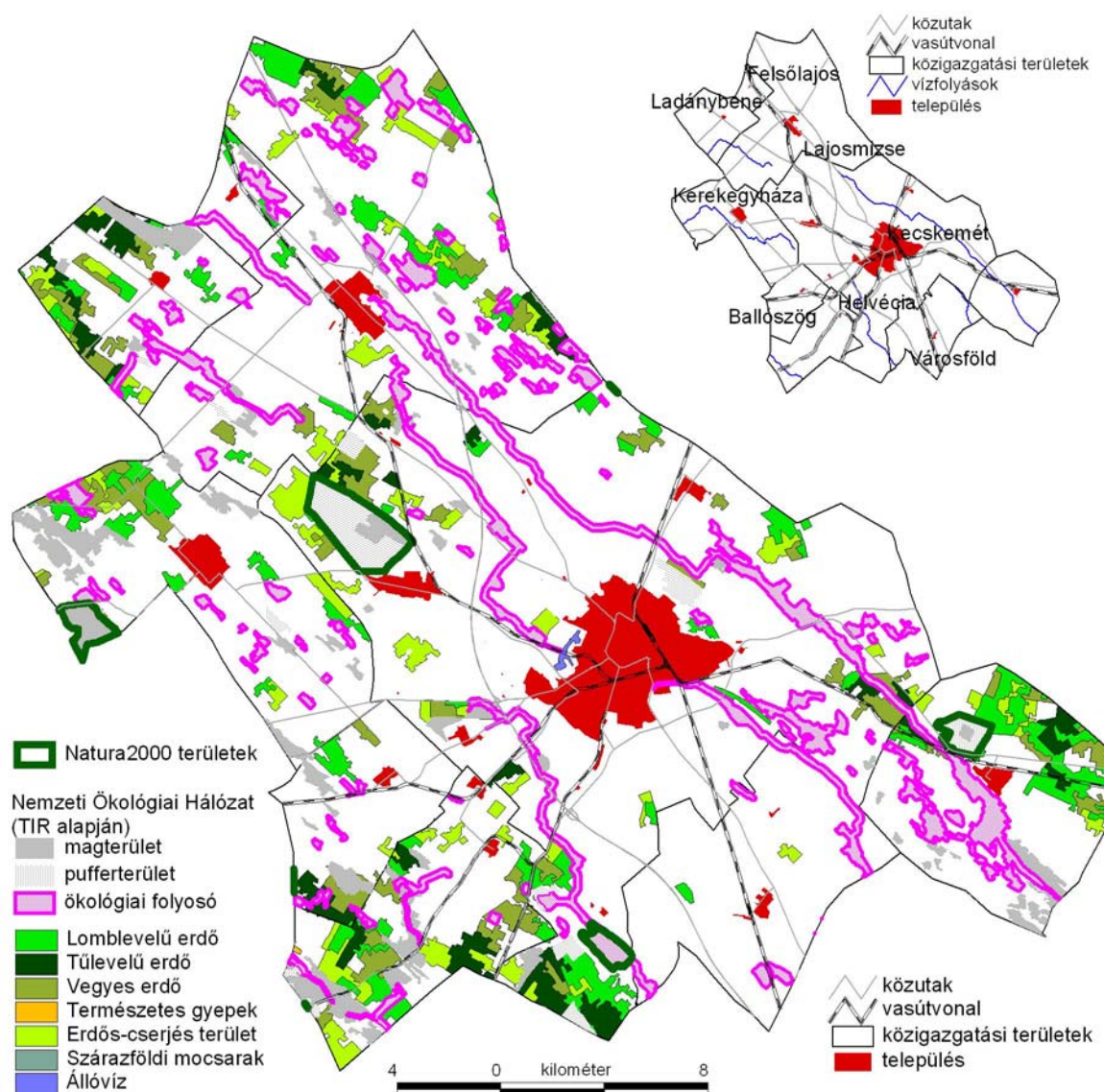

17. ábra: Beépítettség jelentős változásai a 9. térkép által lehatárolt területeken

3.2.2 A változások következményei

3.2.2.1 Ökológiai hálózat és változásai

A Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) szerinti nemzeti parki és Natura 2000 területeket, az ökológiai folyosókat és a természetvédelmi pufferzónákat magában foglaló ökológiai hálózat 10720 ha-on figyelhető meg, ami a mintaterület 13 %-a (12. térkép). A területhasználati felmérés szerinti természetközeli területekkel (erdők, ültetvényerdők, gyepek, cserjések, mocsarak, szikesek, tavak, vízfolyások) együtt a meglévő ökológiai hálózat elemei már 23245 ha-on terülnek el, ami már a mintaterület majd 28 %-a.

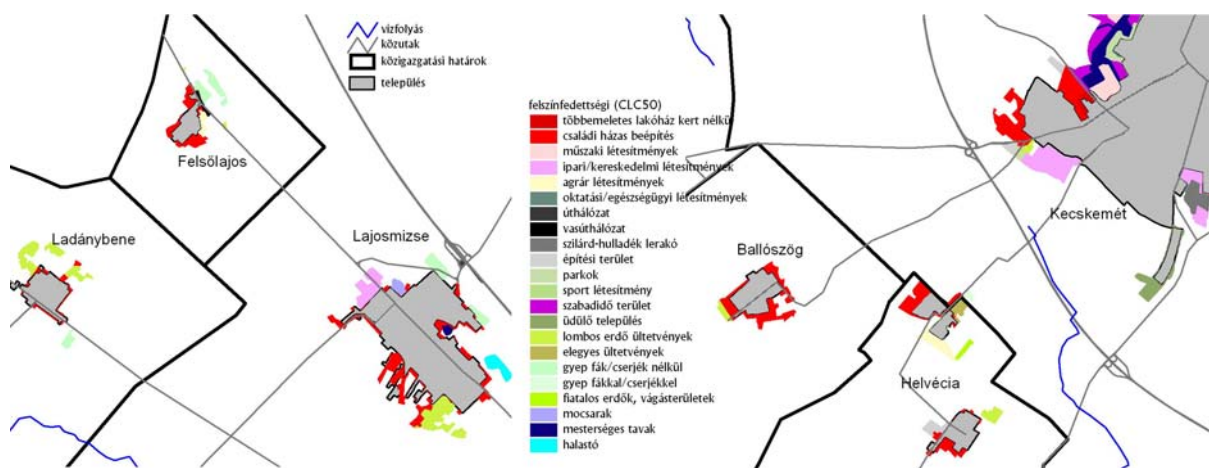

12. térkép: Természetközeli és védett területek térbelisége

A fennálló ökológiai hálózat mellett mintaterületünkön 110 kilométeres vasúthálózat, illetve 330 kilométeres külterületi közúthálózat található, mely nem csak ökológiai gátként funkcionálhat a tájban, hanem fragmentációs hatásaival is számolni kell.

A vonalas elemekhez (épített utak, vasútvonalak) közeli területek mellett a településhatárok környezetének is nagyobb antropogén hatásokat kell elviselniük a távolabb fekvő területekhez képest. Mindezt jól szemléltetik a beépítettség fokozódását mutató vizsgálataink. A településeknél 200 m-es, az autópályánál 100 m-es, míg az egyéb épített utaknál 50 m-es övezeteket hoztunk létre, amelyeken belül fokozottabb feldarabolódási folyamatokkal számolhatunk. A fragmentációs hatásokat figyelembe véve az ökológiai hálózat, vagyis a védett területek 5 %-a veszélyeztetett. A hatások a csak CLC alapú természetközeli foltokat nem érintik.

A településközelit területek vizsgálatában a falu, vagy város határához közeli felszínfedettségről, a beépítettség terjedéséről, a közeli területek ökológiai viszonyairól, az esetleges ökológiai hálózatba kapcsolódásról kaphatunk képet (13. térkép). A Kecskemét közeli területek fele mesterséges felszín, kiskertes övezet, vagy tanya. Ugyanez Lajosmizsénél a területek 1/3-át fedi, Kerekegyháznál már csak 1/4-ét. Természetközelségével kiemelkedik Nyárlőrinc, ahol sok a közeli természetes gyepek.

13. térkép: Településközelit területek mesterséges és természetközeli felszínfedettsége

Műholdképek alapján (1987–2006) számított NDVI változás alapján a jelentős biomassza csökkenés miatt az említett védett és természetközeli területekből 2395 ha veszélyeztetett, amiből 1720 ha az ökológiai hálózat része (14. térkép).

A természetközeli és ökológiai hálózati területek sérülékenysége (fragmentáció és biomassza csökkenés) a mintaterület 16 %-án jellemző. A legsérülékenyebb foltokat, környezetük megvizsgálása után gyengülő ökológiai funkcióként értékeltük.

Ezzel szemben mindössze 670 ha-on jellemző a biomassza növekedés a természetközeli és a védett területeken. Tovább rontja az optimista képet, hogy az említett 670 ha „jó” területnek csupán 1/7-e az ökológiai hálózat része. Egyetlen pozitívum, hogy ez a kis kedvező változás térben, a terület NY-i, DNY-i felén meglehetősen koncentráltan helyezkedik el.

3.2.2.2 Zöldfelület aktivitás változásai és elérhetősége Kecskemét példáján

A magas vegetációs indexszel bíró nagyobb kiterjedésű zöldterületek eloszlása városökológiai szempontból nagy jelentőségű. A zöldterületek lehatárolása műholdképek vegetációs index

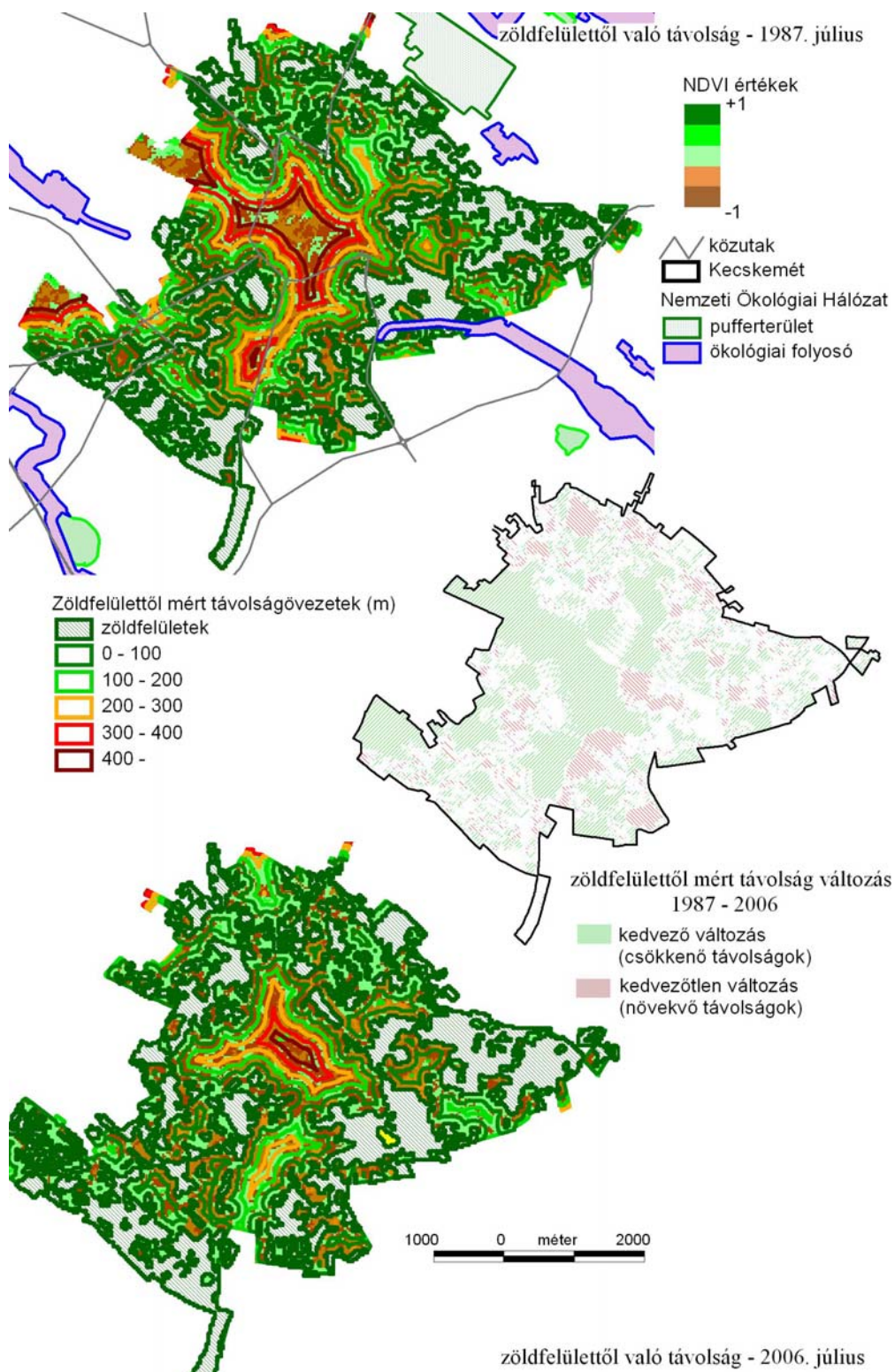
értéke alapján történt; magasabb NDVI értékű, nagyobb kiterjedésű foltokat és a hozzájuk kapcsolódó zöld területeket határoltuk le. 1987-ben a település 30 %-át jellemezték ilyen foltok, 2006-ban ez már 40 % (15. térkép).

1987-ben a város 60 %-án találunk vegetációt jelző indexértéket, aminek a fele az alacsonyabb NDVI kategóriát jelentette. 2006-ban már több, mint 70 %-a a városnak zöldfelülettel bír. Itt az alacsony NDVI kategória már kevesebb, mint zöld terület felét foglalja el. Vagyis nem csak a növényzettel bíró területek aránya nőtt, hanem a minősége, mennyisége is javult.

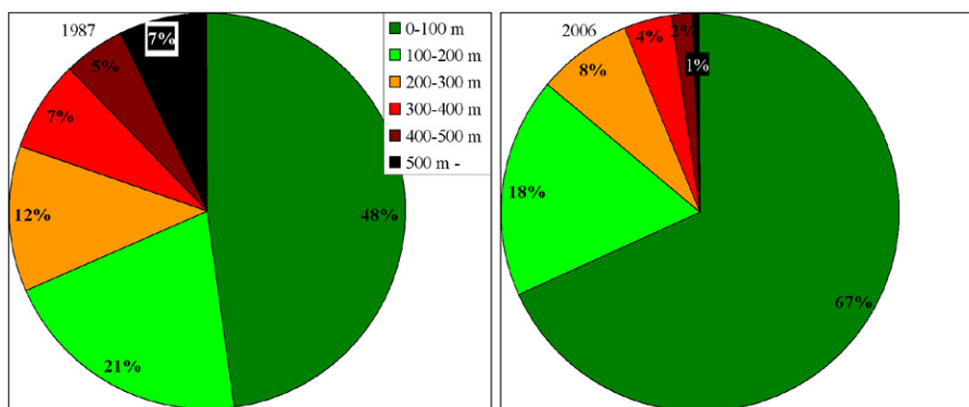
14. térkép: A biomassza mennyiség változás és a fragmentáció ökológiai hálózatra vonatkozó hatásainak értékelése

1987-2006 között Kecskemét 2620 ha-os területének 40 %-án pozitív változás jellemző, vagyis csökkent a zöldfelületektől mért távolság. Negatív folyamatok, vagyis növekvő távolságértékek Kecskemét csupán 12 %-át jellemzik. A változások mértékét jellemzi, hogy a csökkenő, illetve növekvő távolságú területek a változások 1/3-án az 1987. évi értékek minimum felére csökkentek, illetve nőttek.

15. térkép: Zöldfelületek elérhetőségének változása Kecskemét példáján

1987-ben a város majd 20 %-án az elérhető zöldfelület 300 m-nél messzebb volt (18. ábra). Ugyanez 2006-ban már csak 7 %. Ma a város 2/3án 100 m-nél közelebb van a zöldfelület, ez 20 évvel ezelőtt csak Kecskemét körülbelül felére volt jellemző.

18. ábra: Zöldfelületektől való távolság eloszlása 1987–2006 között

3.3 Szuburbanizációs jellegű folyamatok a statisztikák tükrében

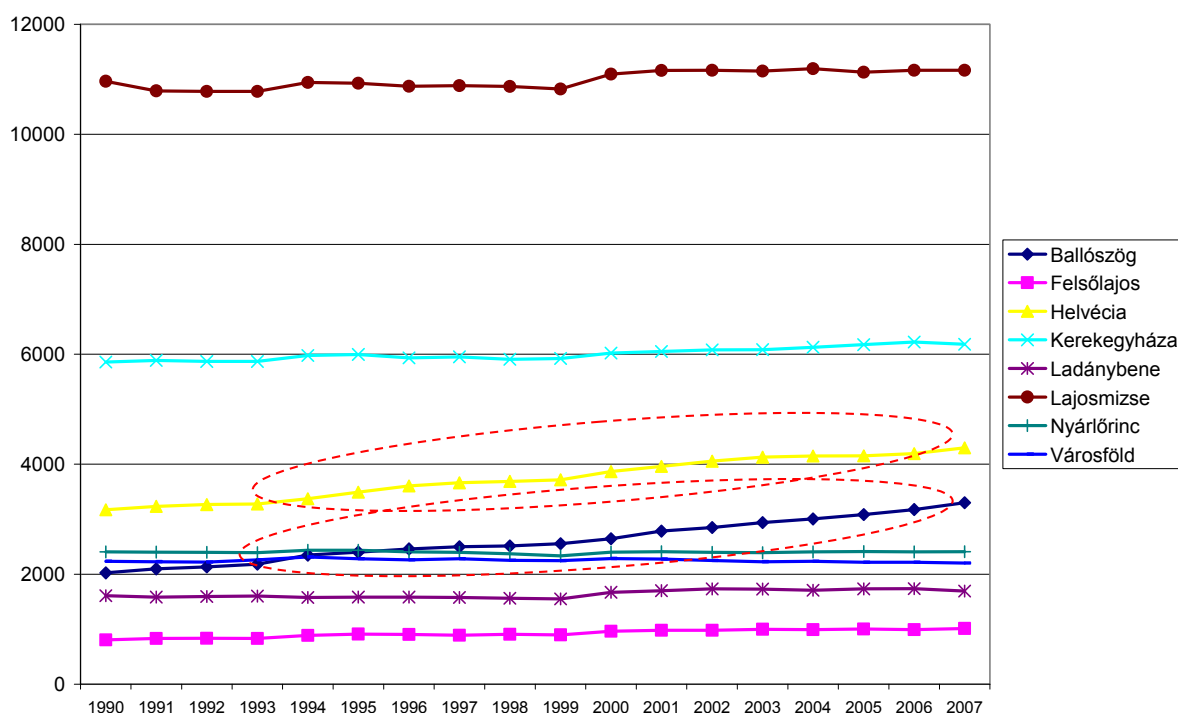
Az OTTrT-ben nevesített együtt tervezhető térségek közül a kecskeméti településeggyüttes került kiválasztásra, hogy egy esettanulmány keretében áttekintésre kerüljön a nagyvárosi terjeszkedés helyzete, mértéke. A kecskeméti településeggyüttesben a szuburbanizációs jellegű tendenciák speciális formát öltve jelentkeznek: kisebb mértékben a városkörnyéki településekre és nagyobb arányban a Kecskemét közigazgatási területén belüli „egyéb belterület” minősítésű kvázi falvakra jellemzőek. A vizsgált településeggyüttest egyébként Kecskeméten kívül nyolc település alkotja, ezek: Ballószög, Felsőlajos, Helvécia, Kerekegyháza, Ladánybene, Lajosmizse, Nyárlőrinc és Városföld. Az esettanulmány egyik részét képezi a települések statisztikai adatainak és mutatóinak elemzésén alapuló vizsgálat, illetve elemzési szintként néhol kistérségi adatok is felhasználásra kerültek.

Az empirikus elemzés a szuburbanizáció egyik alapvető mutatócsoportja, a demográfiai mutatók vizsgálata mellett kitér a folyamat gazdasági és infrastrukturális hatásaira. Az elemzett időszak a rendszerváltás utáni másfél évtizedet öleli fel, ahol ezt a rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik. A települési kör adatainak elemzése mellett bekerültek a vizsgálatba Kecskemét településrészeinek népességi és lakásállományi adatai is, különösen tekintettel a belterületi és külterületi változások bemutatására.

3.3.1 A településeggyüttes egészét érintő folyamatok

A) Demográfiai változások

A 19. ábrán látható, hogy a KSH által lehatárolt Kecskeméti településeggyüttes tagjai közül két település görbéje emelkedik ki; *Ballószög* és *Helvécia* lakónépességének száma 1993 után kezdett el folyamatosan növekedni. A többi település esetében az 1990-es évek vége óta figyelhető meg lassúbb ütemű növekedés.

19. ábra: A lakónépesség számának változása a Kecskeméti településeggyüttesben, Kecskemét nélkül.

Forrás: TeIR

A lakónépesség százalékos arányú változása alapján konkrét értékeket kapunk a növekedés mértékére. A települések közül *Ballószög* emelkedik ki, ahol több mint másfélszeresére nőtt a népesség száma 1990 és 2007 között. Különösen az 1999 utáni években kezdődött nagyobb ütemű népességnövekedés. *Helvécia*n is jelentős gyarapodás tapasztalható a vizsgált időintervallumban, a köztes adatok szerint viszonylag egyenletes növekedés figyelhető meg. A településeggyüttes Kecskeméttől legtávolabbi tagján, Felsőlajoson leginkább az 1990-es évek elejét jellemzi a népességszám növekedése.

Település	Népesség-változás 95/90	Népesség-változás 01/95	Népesség-változás 07/01	Népesség-változás 07/90
Ballószög	118,57	115,95	118,53	162,96
Felsőlajos	113,42	107,56	103,26	125,96
Helvécia	110,15	113,46	108,50	135,60
Kecskemét	101,44	102,10	102,84	106,52
Kerekegyháza	102,36	100,90	102,13	105,48
Ladánybene	98,39	107,39	99,59	105,22
Lajosmizse	99,65	102,12	100,04	101,81
Nyárlőrinc	101,16	99,06	99,96	100,17
Városföld	102,10	99,61	96,88	98,52

1. Táblázat: A lakónépesség számának százalékos változása az elemzett időintervallumokban a Kecskeméti településeggyüttesben. Forrás: TeIR

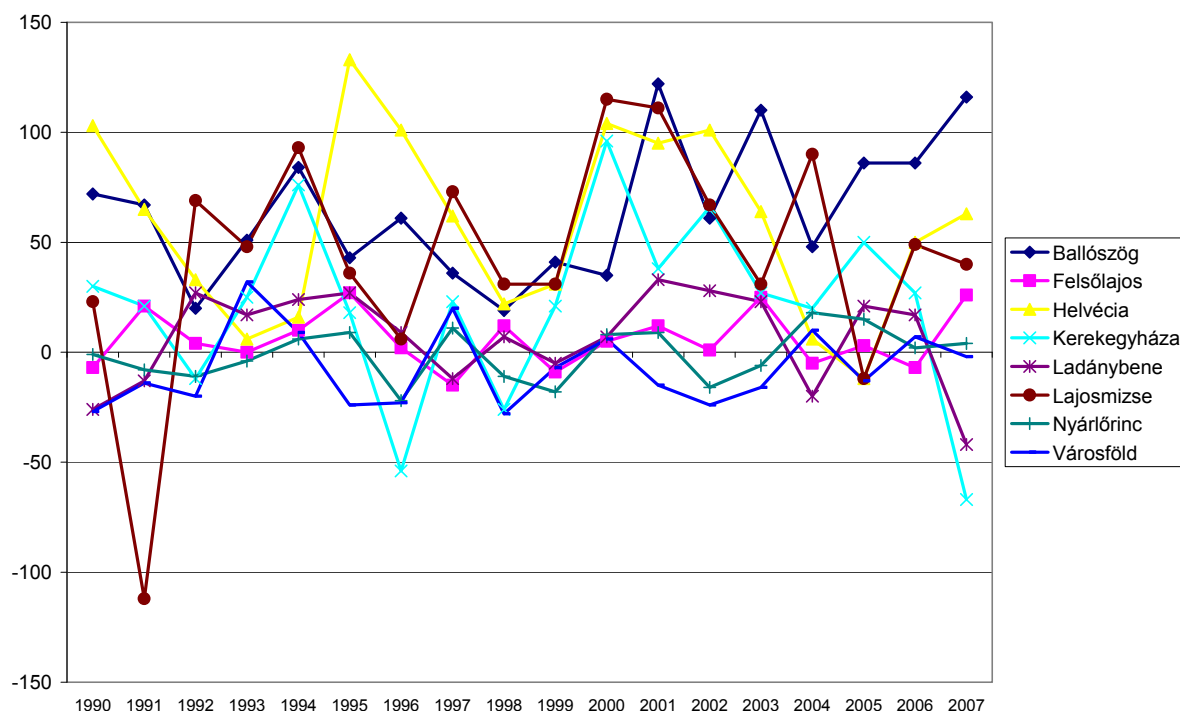
Kiemelendő, hogy Bács-Kiskun megye kistérségei közül az enyhe növekedést mutató Kunszentmiklósi kistérség mellett csupán a Kecskeméti kistérségre volt jellemző a pozitív irányú népességszám-változás 1990 és 2007 között, mind a lakó-, mind az állandó népességet

tekintve, ellentétben az országos folyamatokkal. Ez a tendencia is jelzi számunkra a (nagy)városba és környékére költözés folyamatának valós mivoltát.

Kistérség	Népesség-változás 07/90 (%) - állandó népesség	Népesség-változás 07/90 (%) - lakónépesség
Bácsalmási	88,51	91,10
Bajai	93,95	93,67
Jánoshalmi	88,26	91,06
Kalocsai	91,70	92,21
Kecskeméti	104,21	106,08
Kiskőrösi	93,21	95,80
Kiskunfélegyházai	91,17	91,52
Kiskunhalasi	95,50	96,67
Kiskunmajsai	92,54	96,68
Kunszentmiklósi	98,76	101,92
Országos	96,62	97,01

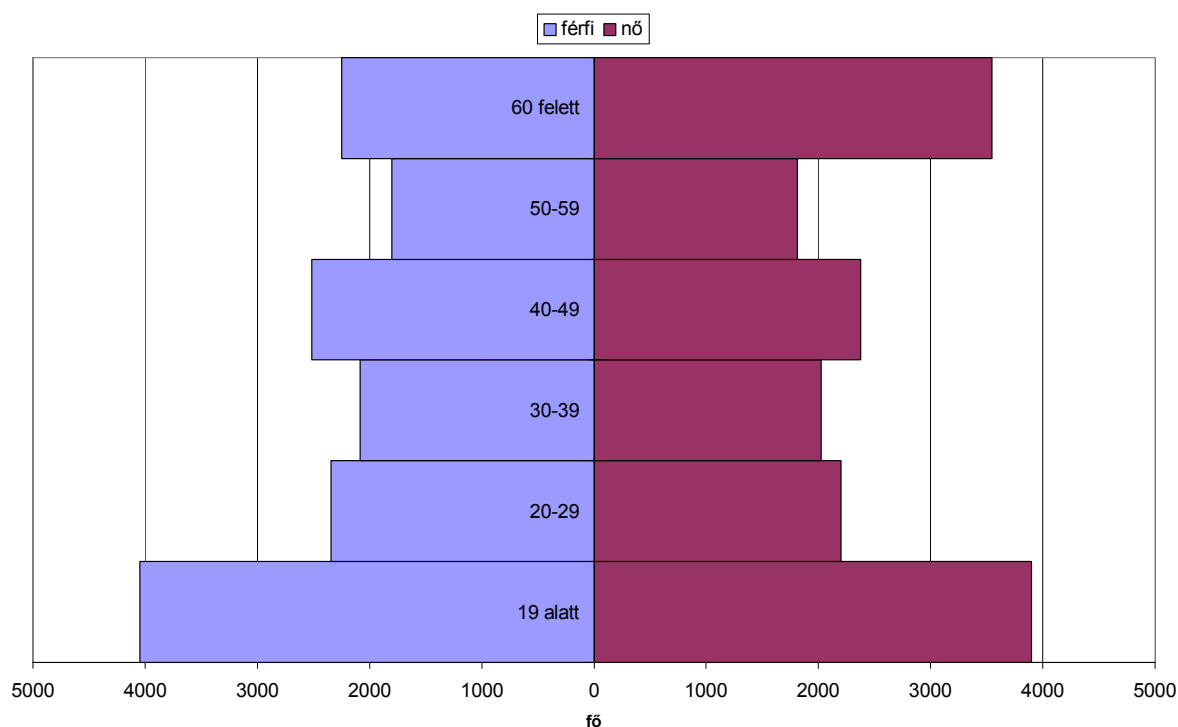
2. Táblázat: Az állandó és a lakónépesség számának százalékos változása 1990 és 2007 között Bács-Kiskun megye kistérségeiben. Forrás: TeIR

A népességszám változását a természetes szaporodás mellett a vándorlási egyenleg befolyásolja. A 20. ábra alapján látható, hogy a ki- és beköltözések száma a településeggyüttes tagjain meglehetősen ingadozó képet mutat. A népességnövekedésnek megfelelően *Ballószög* és *Helvécia* településeken jellemző a tartósabban pozitív egyenleg, a nagyobb települések (*Kerekegyháza*, *Lajosmizse*) mellett. Mindkét előbbi településen tapasztalható, hogy a beköltözés első hulláma – az 1990-es évek közepe – után az ezredfordulót követően a magasabb beköltözési volument egy visszaesés követte 2004-ben, majd újra növekedni kezdett az beköltözők száma. A két utóbbi városi rangú település görbéje szintén ezt a két csúcsot követi.

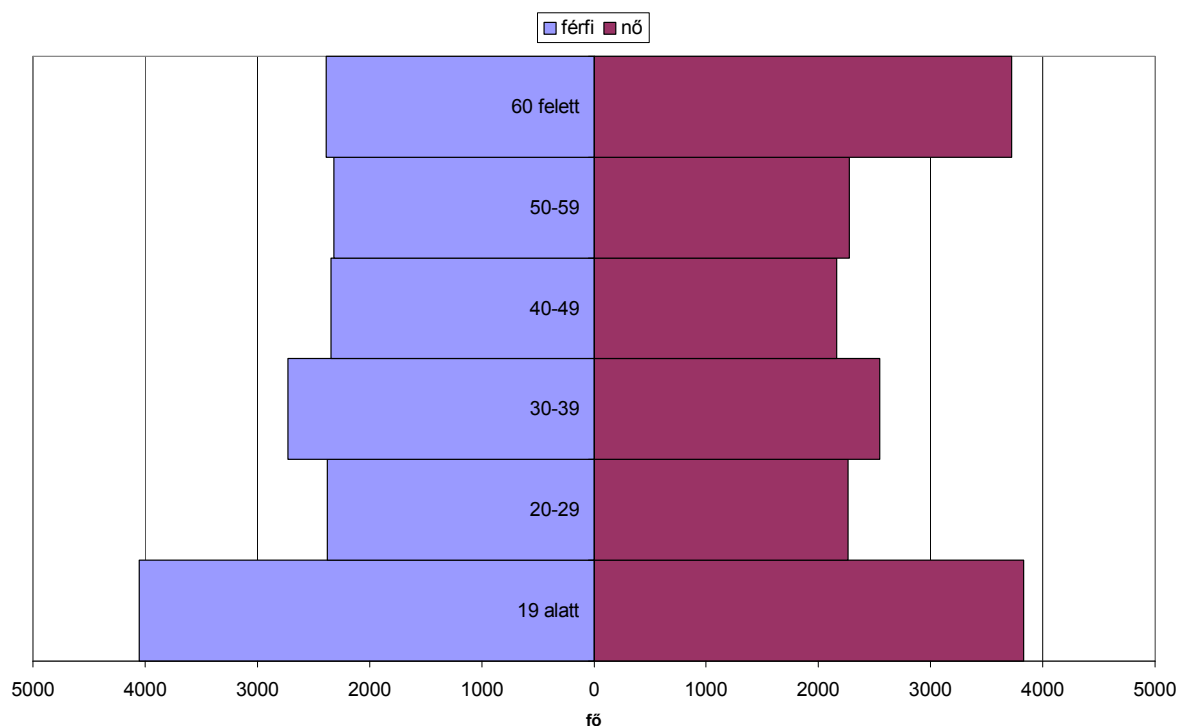

20. ábra: Vándorlási különbség alakulása a Kecskeméti településeggyüttesben, Kecskemét nélkül (1990-2007). Forrás: TeIR

A lakosság korcsoportonkénti megoszlását szemléltető korfák alapján látható, hogy míg 2001-ben a legfiatalabb, a 40-49 év közötti korcsoport, valamint a legidősebb korosztály képviseltette magát legnagyobb számban, 2007-ben már a fiatalok mellett a 30-39 éves korúak magasabb száma tűnik fel. Az arányok ilyen irányú eltolódása a lakossági szuburbanizációra utal, melynek során elsősorban a fiatal, kisgyermekes családok települnek ki a városból a környező településekre.

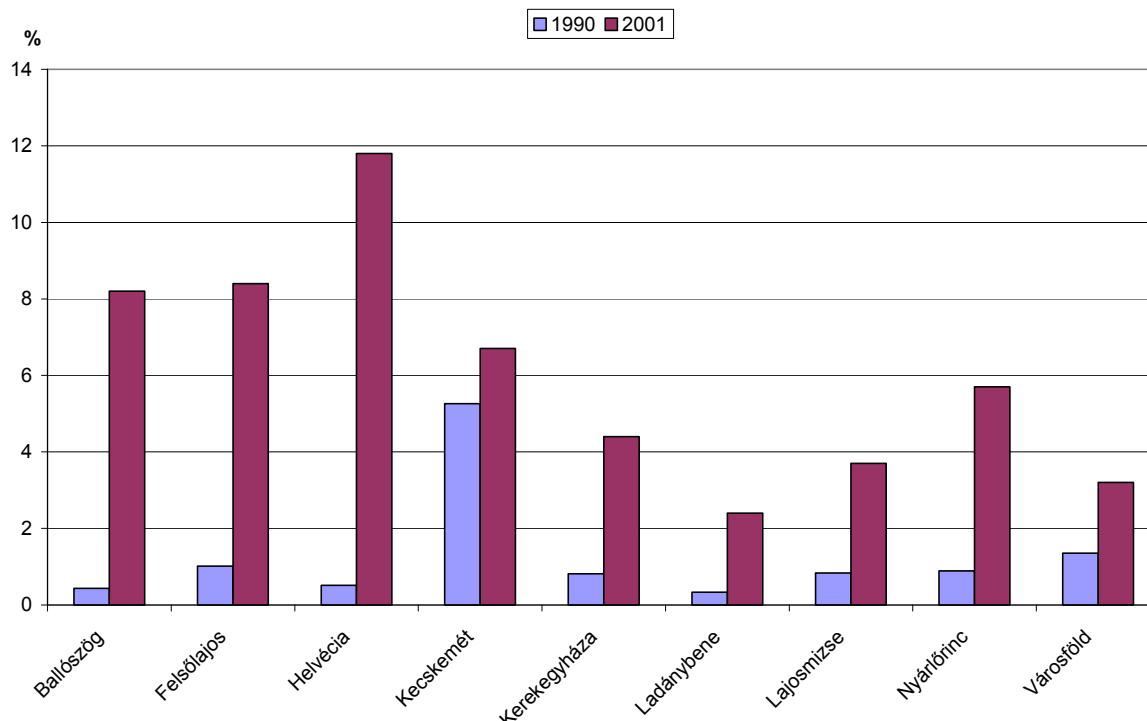
21. ábra: A főbb életkorcsoportok nemek szerinti megoszlása a Kecskeméti településeggyüttesben 2001-ben, Kecskemét nélkül. Forrás: TeIR

22. ábra: A főbb életkorcsoportok nemek szerinti megoszlása a Kecskeméti településeggyüttesben 2007-ben, Kecskemét nélkül. Forrás: TeIR

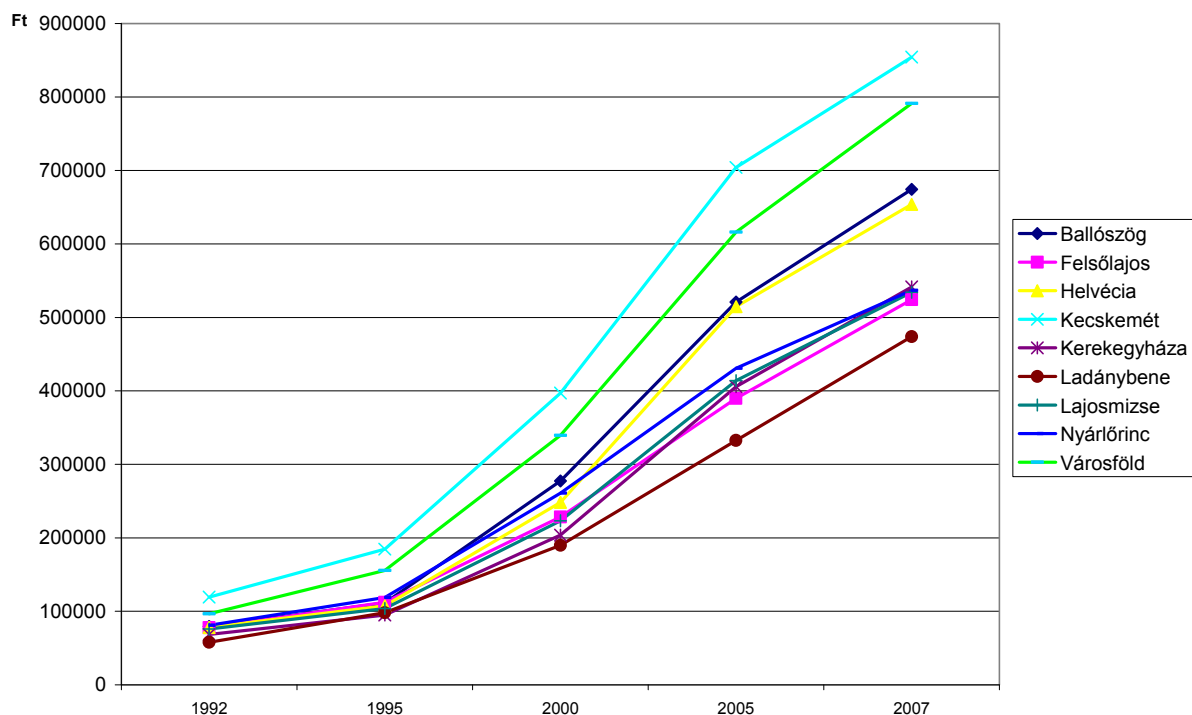
A lakosság képzettségi szintje növekvő tendenciát mutat 1990 és 2001 között, mely szintén értelmezhető a szuburbanizáció indikátoraként; nem meglepő, hogy természetesen a tényről, mely szerint a rendszerváltozást követően a felsőfokú végzettségűek arányát tekintve az

országban általában növekvő tendencia figyelhető meg a felsőoktatásban résztvevők számának boom-ja, a tömegképzés térhódítása nyomán. A Kecskeméti településeggyüttesen kitűnik néhány település átlagosnál magasabb értékű mutatója; ezek *Helvécia* (11,8%) *Felsőlajos* (8,4%) és *Ballószög* (8,2%). Ez valószínűleg a magasabban képzett rétegek kiköltözésére utal.

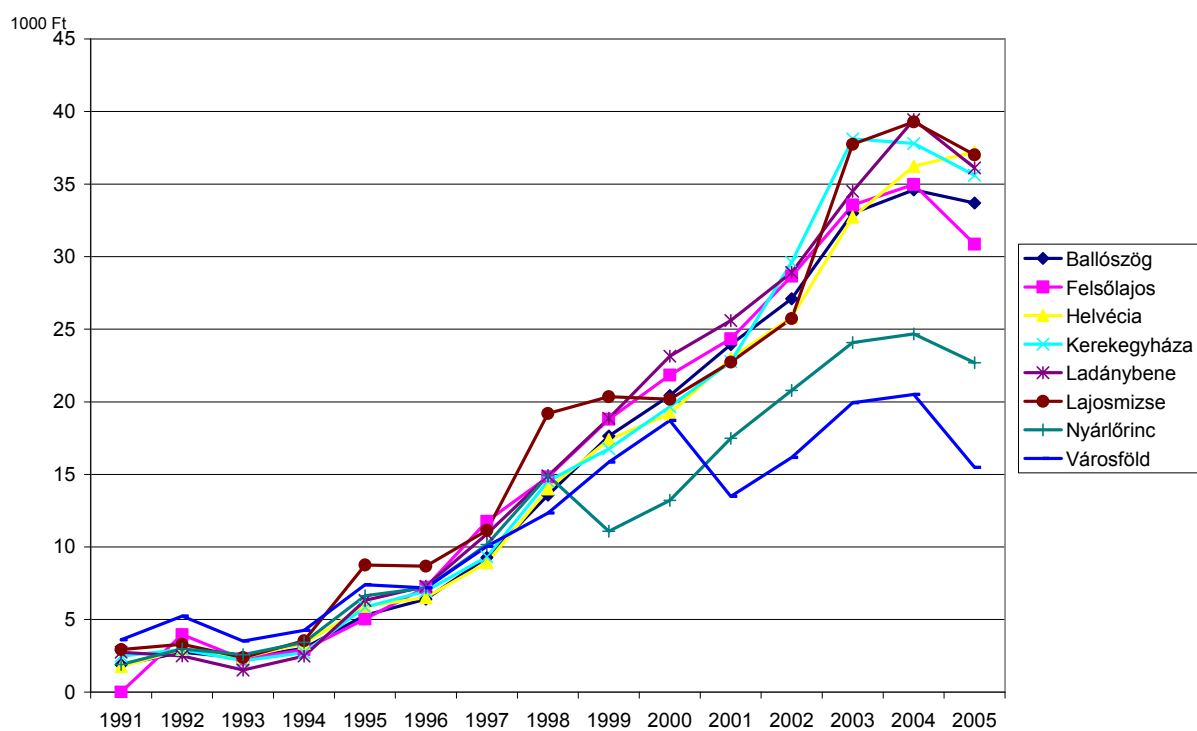

23. ábra: A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának változása a Kecskeméti településeggyüttesben (1990-2001). Forrás: TeIR

A lakosság jövedelem-adatai alapján látható, hogy 1995 után indultak nagyobb növekedésnek az egy főre jutó értékek. Különösen meredekké vált a megyeszékhely mellett Városföld, Ballószög és Helvécia görbéje, mely tény utal a beköltözők jobb anyagi helyzetére. Az évezred elejétől e három település esetében meredeken ível felfelé a görbe, majd 2005-től enyhébb mértékűvé válik a növekedés. Az egy főre jutó helyben maradó személyi jövedelemadó értékek ugyancsak az 1990-es évek közepén kezdtek növekedni. Az 1990-es évek végén megindult a differenciálódás; Városföld és Nyárlőrinc lemaradtak a többi település növekedő értékeitől. Utóbbiaknál érdekes megfigyelni, hogy innentől kezdve szinte teljesen együttmozogtak; a növekedés után 2003-tól együtt is kezdődött az egy főre jutó helyben maradó személyi jövedelemadó értékek csökkenése.

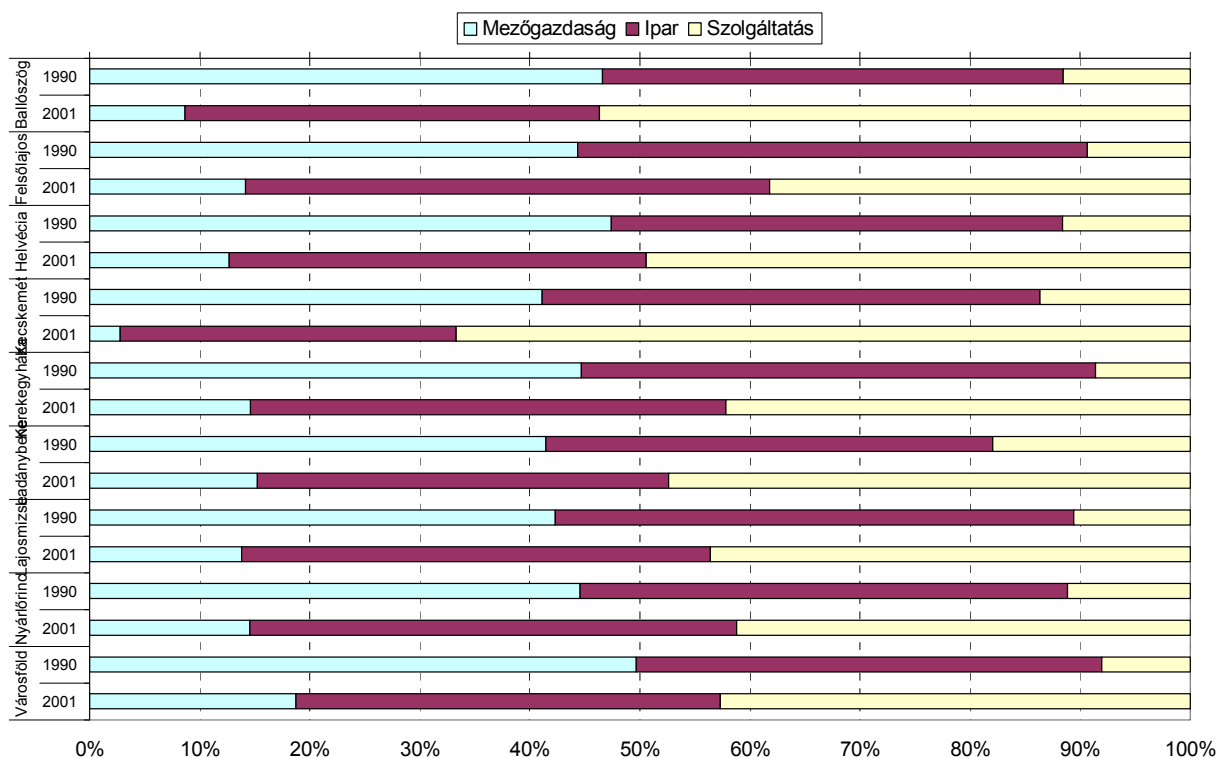

24. ábra: Az egy főre jutó jövedelem értékének növekedése a Kecskeméti településeggyüttesben (1992-2008). Forrás: TeIR

25. ábra: Az egy főre jutó átengedett személyi jövedelemadó összege a Kecskeméti településeggyüttesben (1991-2005). Forrás: TeIR

A foglalkoztatási szerkezet eltolódása a terciér szektor felé mind országos, mind globális szinten megfigyelhető tendencia. Ebben a térségben is látható, hogy míg 1990-ben minden településen az ipar és a mezőgazdaság ágazataiban jellemző a legtöbb foglalkoztatott, addig 2001-ben az ipari szektor mellett a szolgáltatásokban dolgozók kerültek túlsúlyba, az agrárágazat erőteljes visszaszorításával. Az ipari szektor jelentős szerepet játszik a térség foglalkoztatási szerkezetében. Különösen elgondolkodtató a primer szektor ilyen visszaesése, egy, a nevében jelzett módon is döntően a mezőgazdaságra építő, az ágazat által „szervezett” szerkezetű, településstruktúrájú mezővárosias-tanyás térségben, mint a Kecskeméti településeggyüttes.

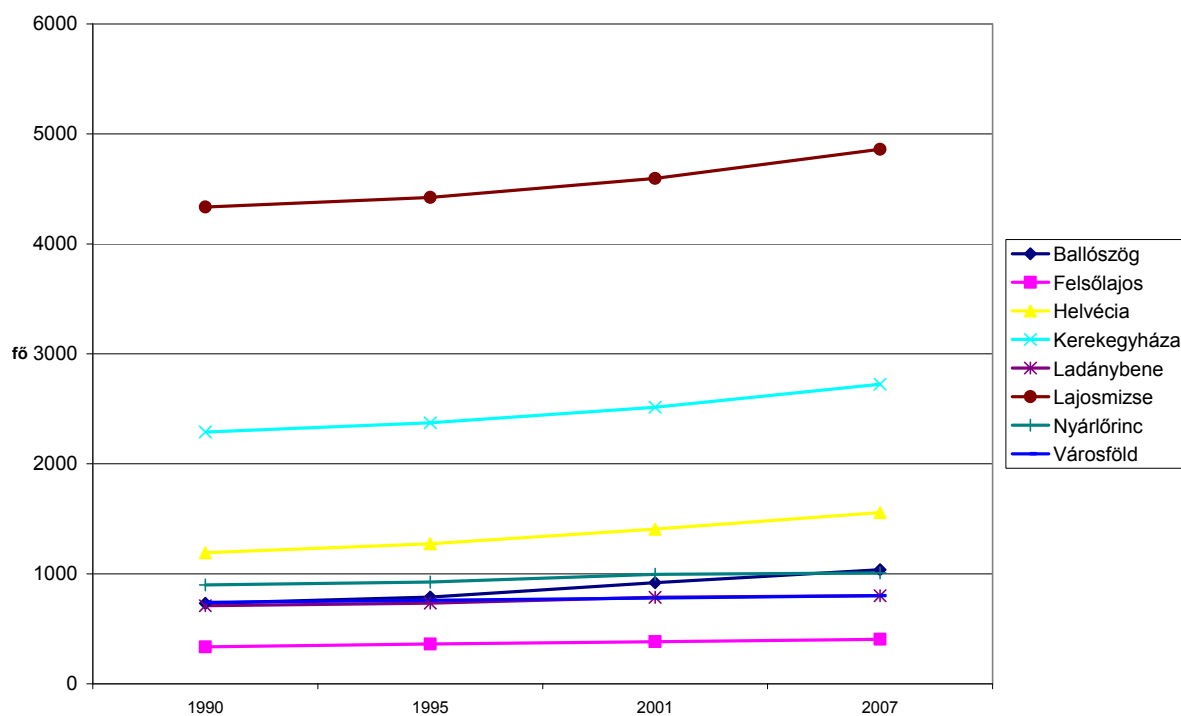
26. ábra: A foglalkozási szerkezet alakulása a Kecskeméti településeggyüttesben (1990-2001). Forrás: TeIR

B) A szuburbanizációs tendenciák eredményeként lezajló változások

A szuburbanizációs folyamat kiváló jelzője a lakásállomány változása. A táblázat alapján megfigyelhető, hogy a népességnövekedés tekintetében is élenjáró településeken jellemző a lakásállomány legnagyobb arányú növekedése (*Ballószög, Helvécia, Felsőlajos, Kerekegyháza*). Ballószögön közel másfélszeresére nőtt a lakásállomány a rendszerváltozás óta. A 27. ábra alapján látható, hogy a települések nagy részén a népesség legnagyobb ütemű beáramlásával párhuzamosan – az 1990-es évek közepétől – kezdődik a lakásállomány gyarapodása is.

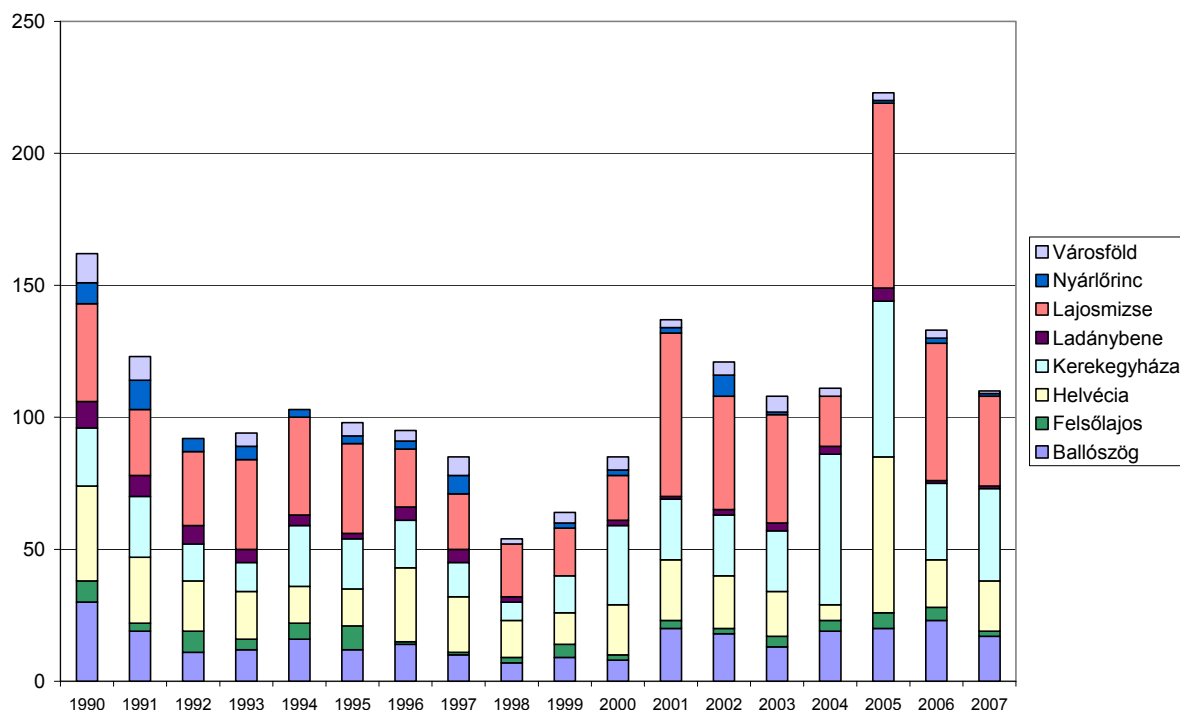
Megnevezés	Változás 1995/1990	Változás 2001/1995	Változás 2007/2001	Változás 2007/1990
Ballószög	107,64	116,48	112,84	141,47
Felsőlajos	107,42	105,80	106,01	120,47
Helvécia	106,80	110,45	110,74	130,62
Kecskemét	103,65	103,32	107,00	114,59
Kerekegyháza	103,67	105,94	108,31	118,96
Ladánybene	103,38	106,94	102,04	112,80
Lajosmizse	102,03	103,91	105,74	112,11
Nyárlőrinc	102,78	107,57	101,41	112,11
Városföld	102,43	102,63	102,82	108,09

3. Táblázat: A lakásállomány százalékos változása az elemzett időintervallumokban a Kecskeméti településeggyüttesben. Forrás: TeIR

27. ábra: A lakásállomány növekedése a Kecskeméti településeggyüttesen 1990 és 2007 között, Kecskemét nélkül. Forrás: TeIR

Az évente épített lakások számát tekintve fluktuációt tapasztalunk a vizsgált időszakban, kiemelkedik az 1990-es év, ekkor a legtöbb lakás Ballószögön, Helvécián és Lajosmizsén épült. A beköltözési hullámmal párhuzamosan az 1990-es évek közepén figyelhető meg nagyobb arányú lakásépítés, majd az ezredforduló után következett a második hullám. Kiugróan magas a 2005-ben épített lakások száma Helvécián, Kerekegyháza és Lajosmizsén.

28. ábra: Az évente épített lakások száma a Kecskeméti településeggyüttesen. Forrás: TeIR

A beköltözők számával növekszik a környezetterhelés is, ennek következményeként nő a hulladék- és szennyvízprodukció az érintett településeken. A 4. táblázat adatai alapján megfigyelhető, hogy a településeggyüttes tagjai közül azok, amelyeken jellemző ipari vagy nagyobb számú helyi vállalkozás (a megyeszékhely mellett Lajosmizse, Felsőlajos és Ladánybene); ott magasabb az összes elszállított szilárd hulladék mennyisége, mint a lakosságtól elszállított hulladék. Lajosmizsén több vállalkozás is tevékenykedik, Felsőlajoson és Ladánybenén kisebb üzemek működnek. A többi település esetében megegyezik a lakosságtól elszállított hulladék az összes elszállított hulladékkal, itt kisebb üzemek sem jellemzőek.

Település	A lakosságtól elszállított települési szilárd hulladék (tonna)	Összes elszállított települési szilárd hulladék (tonna)
Ballószög	428	428
Felsőlajos	54	62
Helvécia	629	629
Kecskemét	26393	28092
Kerekegyháza	1754	1754
Ladánybene	412	414
Lajosmizse	2800	2868
Nyárlőrinc	416	416
Városföld	301	301

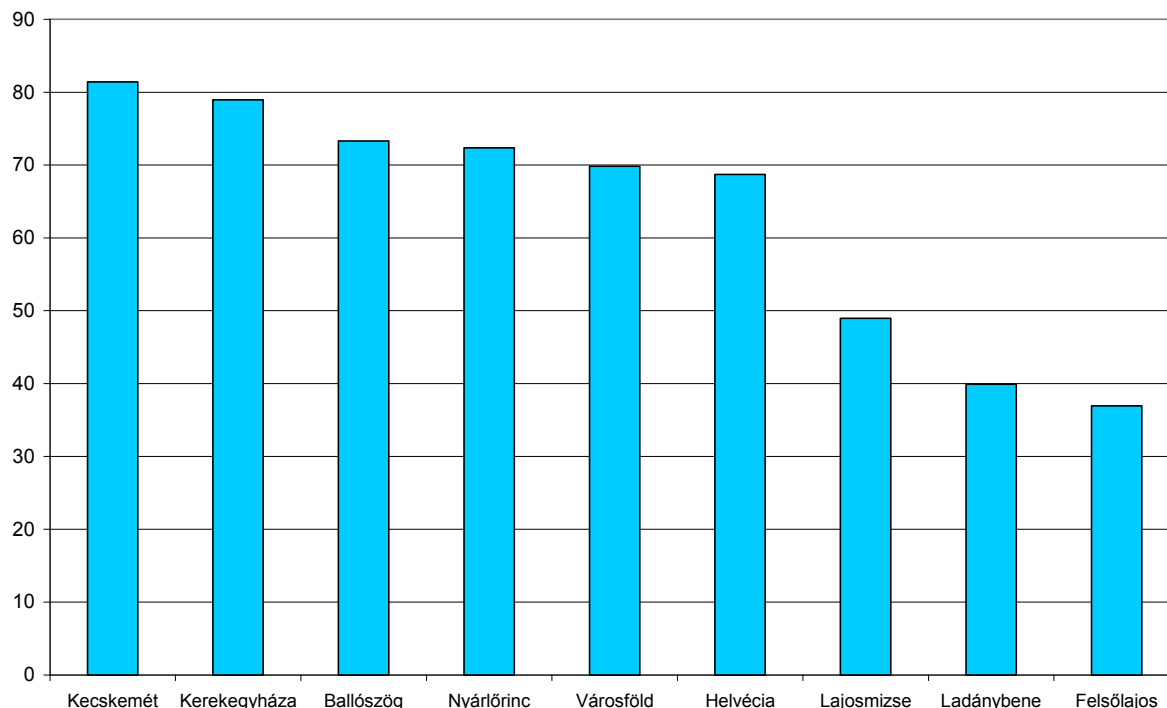
4. Táblázat: a Kecskeméti településeggyüttesen termelt szilárd hulladék mennyisége 2007-ben. Forrás: TeIR.

Az egy főre jutó hulladéktermelés különbségei tekintetében a népességszámnak megfelelően alakulnak az értékek: többnyire a nagyobb települések emelkednek ki (Kecskemétnél is nagyobb értékkel rendelkezik a két városi rangú település Kerekegyháza és Lajosmizse). A kisebb települések közül Ladánybenén jellemző viszonylag magas fajlagos érték (243 kg/fő). A kevésbé domináns szuburbanizáció miatt tehát nem beszélhetünk még egyik településen sem olyan szignifikáns népességnövekedésről, mely észrevehetően kiütközne a fajlagos hulladékprodukciónak értékeiben.

Település	1 főre jutó hulladék- termelés (kg)
Ballószög	129,70
Felsőlajos	53,25
Helvécia	146,28
Kecskemét	239,25
Kerekegyháza	283,82
Ladánybene	243,21
Lajosmizse	250,83
Nyárlőrinc	172,61
Városföld	136,63

5. Táblázat: A fajlagos hulladéktermelés a Kecskeméti településeggyüttesben 2007-ben. Forrás: TeIR

A lakossági szuburbanizációval jelentkező ingatlanépítési hullámmal, a jellemzően nagyobb alapterületű családi házas beépítéssel, növekszik az energia és vízszükséglet a településeken. Az 29. ábrán jól látható, hogy a már többször kiemelt települések esetében, *Ballószög és Helvécia*, relatíve magasabb értéket mutat a fajlagos vízhasználat, még a népesebb Lajosmizsét is megelőzik.

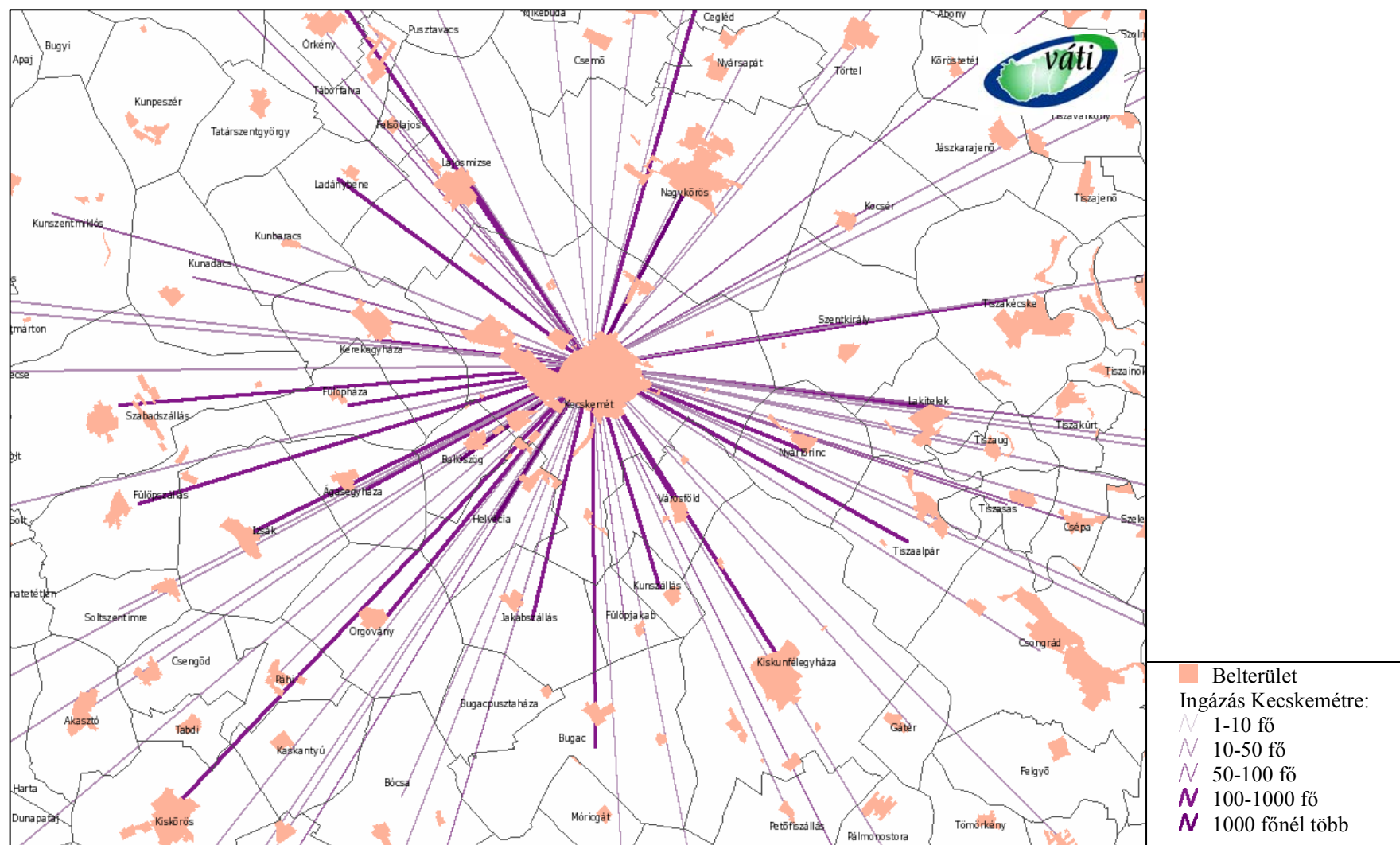
**29. ábra: Az 1 lakásra jutó vezetékes vízhasználat a Kecskeméti településeggyüttesben (köbméter, 2007).
Forrás: TeIR**

A növekvő számú városkörnyékre költözésekkel járó folyamatok közül kiemelhető a naponta jelentkező munkahelyi ingázás, e jelenség egyik alapvető mutatója az ingázók aránya a foglalkoztatottakon belül. A településeggyüttes központjába, Kecskemétre ingázók magas aránya Ballószög és Helvécia településeken figyelhető meg, a foglalkoztatottak közel kétharmada a megyeszékhelyen dolgozik. Szintén jelentős arányú az elingázók aránya Városföld település esetében. Kerekegyháza és Nyárlőrinc lakosságának is körülbelül harmada a megyeszékhelyre jár naponta dolgozni.

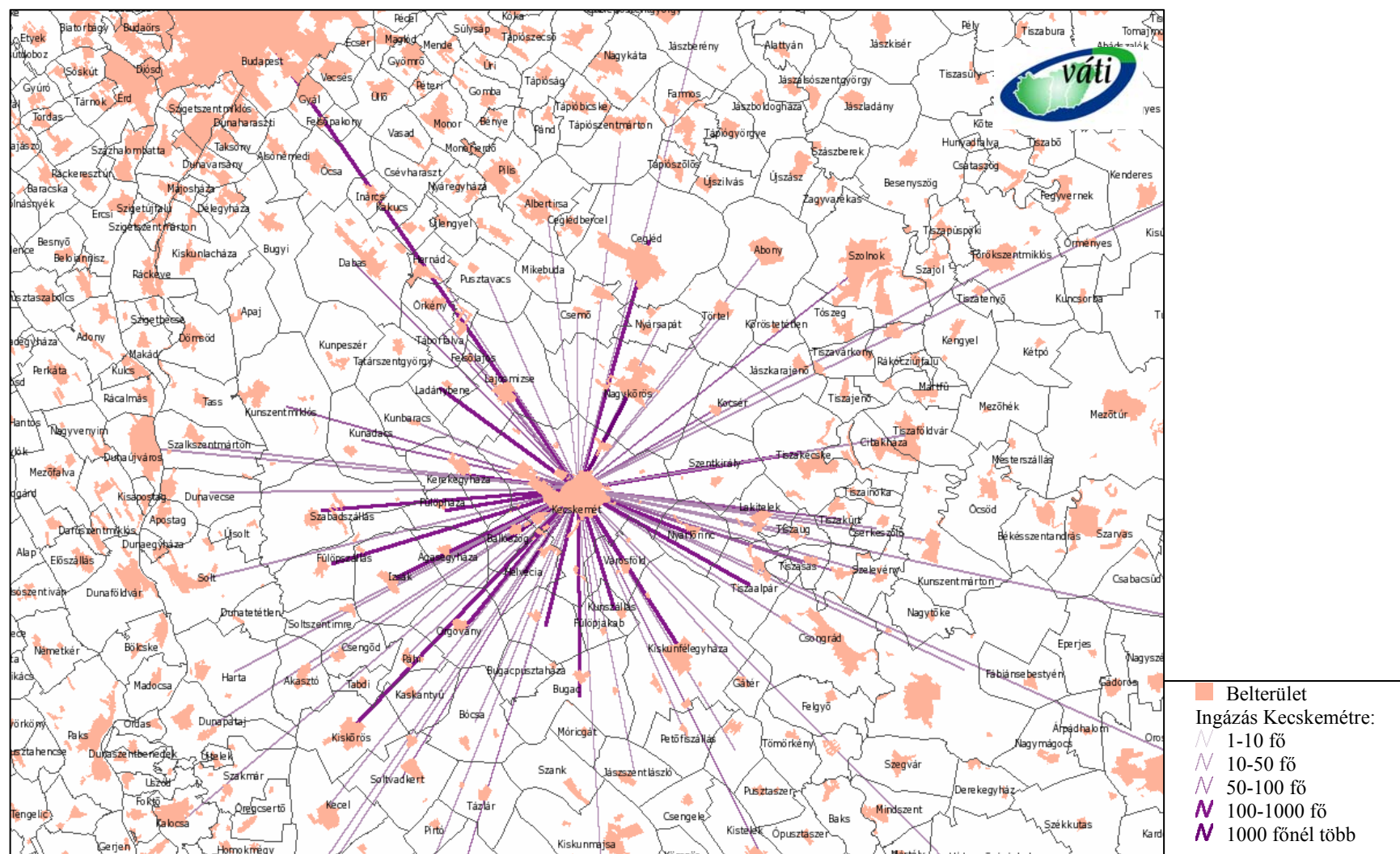
A 16. térkép a településeggyüttes tagjaiból Kecskemétre ingázókat mutatja, a 17. térképen pedig megfigyelhető, hogy nemcsak a környező településekről, hanem távolabbról is ingáznak a városba. Viszonylag sokan ingáznak Gyálról, Ceglédre, Nagykőrösről, Kiskunfélegyházáról és Kiskőrösről a nagyobb városok közül.

Település	Kecskemétre ingázó foglalkoztatottak aránya, 2001
Ballószög	68,39
Felsőlajos	6,80
Helvécia	60,14
Kerekegyháza	28,22
Ladánybene	14,10
Lajosmizse	10,28
Nyárlőrinc	31,10
Városföld	41,83

6. Táblázat: A Kecskemétre ingázók aránya a foglalkoztatottakon belül a Kecskeméti településeggyüttesben, 2001

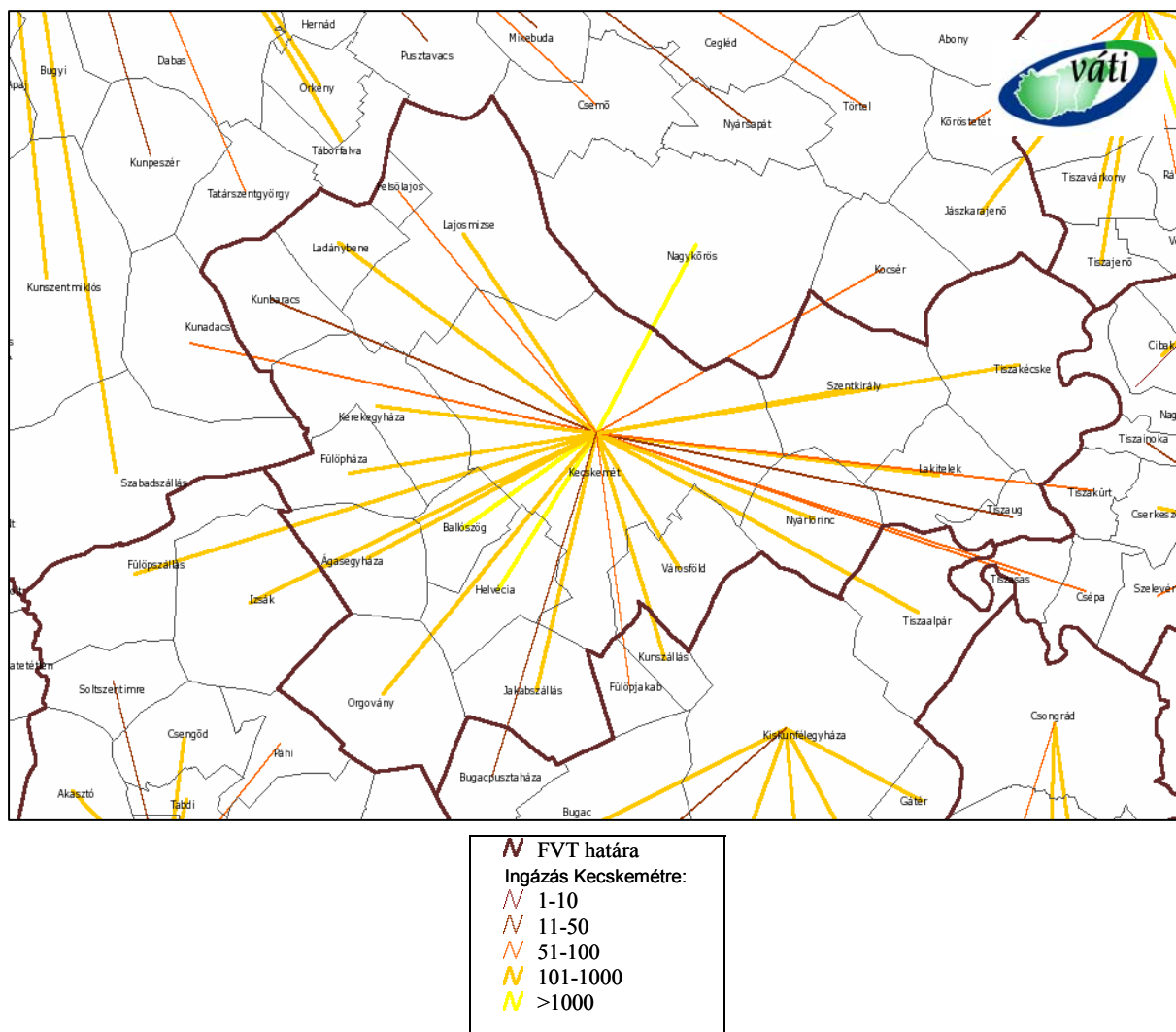

16. térkép: Kecskemétre ingázók. Forrás: TeIR alapján VÁTI

17. térkép: Kecskemétre ingázók. Forrás: TeIR alapján VÁTI

A 18. térkép Kecskemét funkcionális városi térségén (FVT) belüli munkaerőpiaci viszonyokat mutatja. Az FVT a készülő településhálózat-fejlesztési koncepció alapegységeként szolgál, melynek lehatárolási alapját a KSH kistérségi rendszer mellett többek között a munkaerőpiaci vonzáskörzetek jelentették. A lehatárolás szempontjai alapján az FVT határa teljesen megegyezik a kistérség határával. Az ingázási diagramon megfigyelhető, hogy Kecskemét domináns foglalkoztató központ térségében, a nagyobb volumenű ingázási viszonyok a FVT határon belül jellemzők. Az 1000 fő feletti ingázót kibocsátó települések közé az OTRT-ben meghatározott településegységek tagjai közül két település került: Ballószög és Helvécia. A településegységek többi tagja – Felsőlajos kivételével – az ezt követő kategóriához tartozik, melyekre a 101 és 1000 fő közötti számú Kecskemétre ingázó jellemző.

18. térkép: A Kecskeméti munkaerőpiaci rendszer. Forrás: TeIR alapján VÁTI

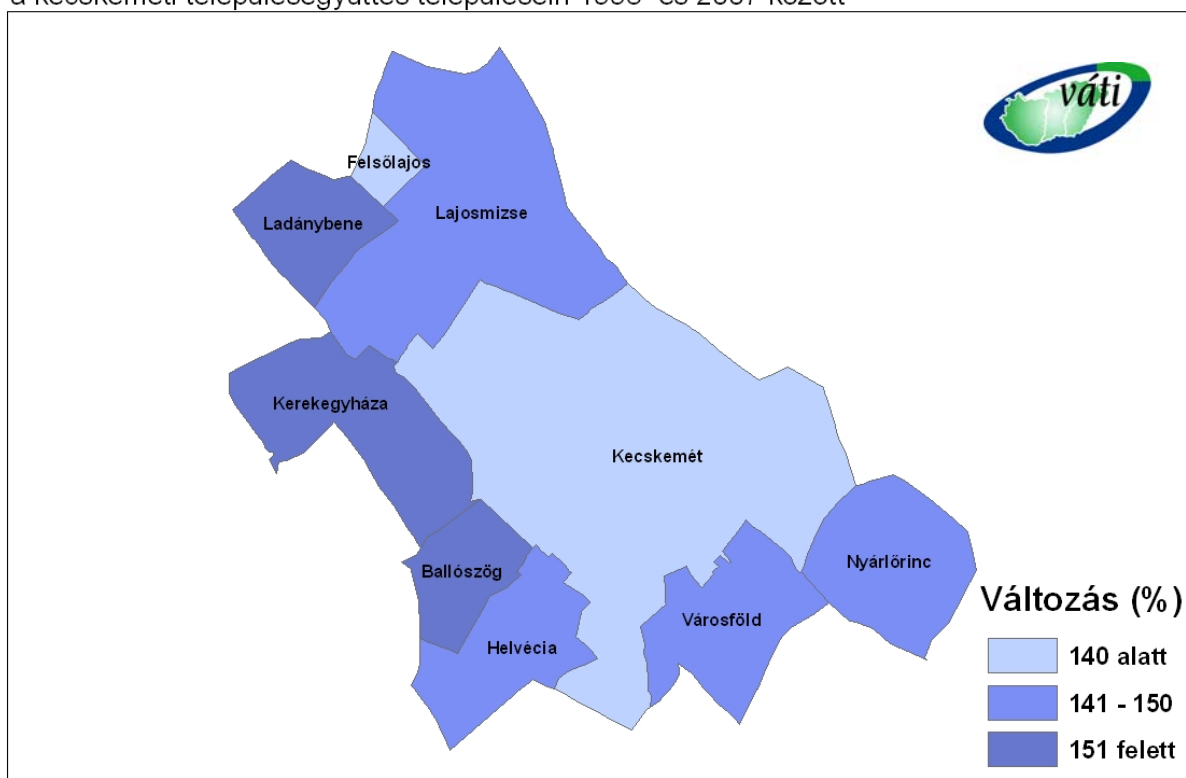
A jövedelmi viszonyok egyik kiváló közvetett indikátora a személygépkocsik száma, emellett az egyéni motorizált közlekedés legfőbb eszközeként utalhat a növekvő ingázásra. A Kecskeméti kistérség értéke minden vizsgált évben meghaladta a megyei, a régiós és az országos értéket is, a növekedési tendencia viszont mindenütt megegyezik; közel másfélszeresére nőtt ebben a 17 évben az 1000 főre jutó személygépkocsik száma. A fajlagos érték minden település esetében folyamatos növekedést mutat az elemzett időintervallumban, kivéve az amúgy meglehetősen magas értékeket mutató *Felsőlajoson*, 2007-re azonban már ezen a településen is növekedés figyelhető meg, sőt ebben az évben a legmagasabb érték itt jellemző (361). A településeggyüttes tagjai közül csupán a 2007-es értékeket tekintve haladja meg mindegyik az országos átlagot, de ekkor már a megyei és a regionális értéket is. Érdekes megfigyelni, hogy a települések közül e mutató tekintetében nem az eddig többször említett települések tűnnek ki, hanem a kisebbek közül például *Ladánybene* (348).

Település	1992	1995	2000	2007
Ballószög	197	212	225	328
Felsőlajos	278	274	253	361
Helvécia	206	221	225	331
Kecskemét	257	279	284	354
Kerekegyháza	179	200	231	331
Ladánybene	200	229	236	348
Lajosmizse	212	236	251	344
Nyárlőrinc	223	228	279	328
Városföld	218	231	241	335
Kistérség	240	258	267	345
<i>Megye</i>	228	241	243	316
<i>Régió</i>	194	215	219	286
<i>Magyarország</i>	199	220	232	300

7. Táblázat: Ezer főre jutó személygépkocsik számának alakulása a Kecskeméti településeggyüttesen (1992-2007). Forrás: TeIR.

A 19. térkép jól mutatja az 1990-es évek közepe óta eltelt változások mértékét az 1000 főre jutó személygépkocsi-ellátottság tekintetében. A megyeszékhelyen bekövetkező kisebb mértékű változással szemben állnak a környező települések, ahol nagyobb ütemben növekedett a személygépkocsival rendelkezők aránya.

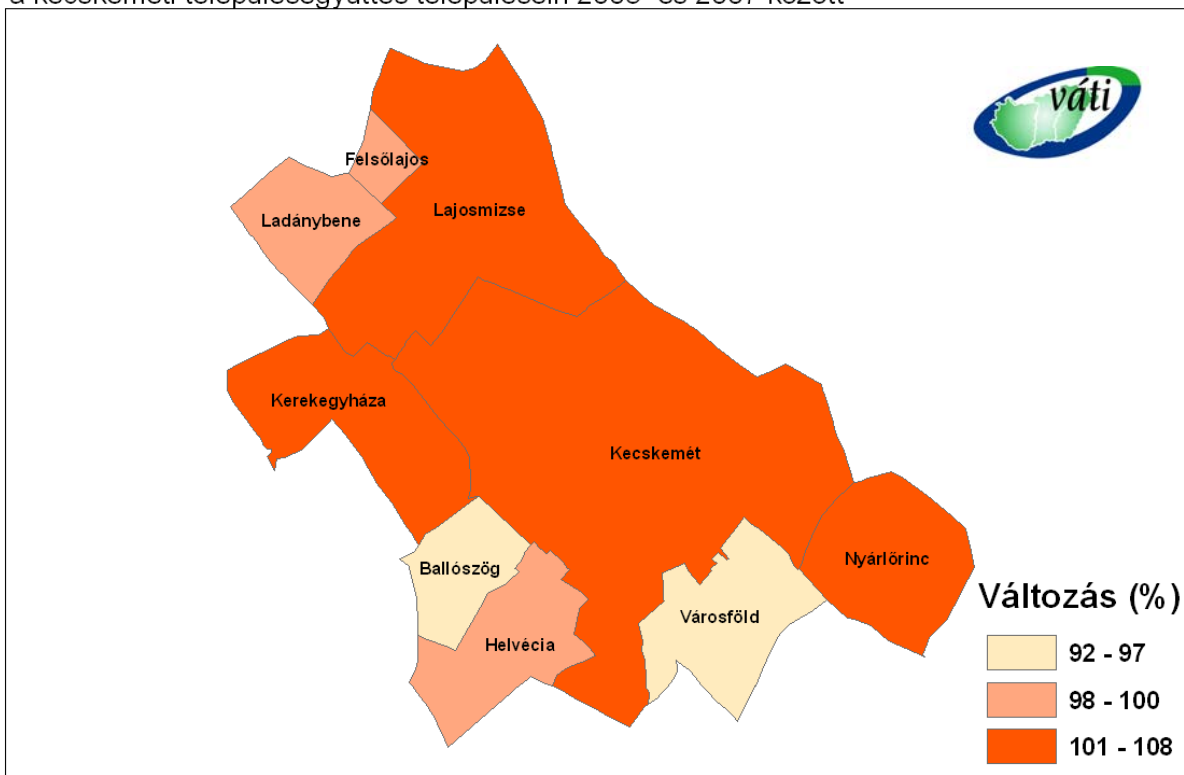
Az 1000 főre jutó személygépkocsi-szám változása
a kecskeméti településegységes településein 1995 és 2007 között

19. térkép: A 100 főre jutó személygépkocsi-szám változása a kecskeméti településegységes településein 1995 és 2007 között

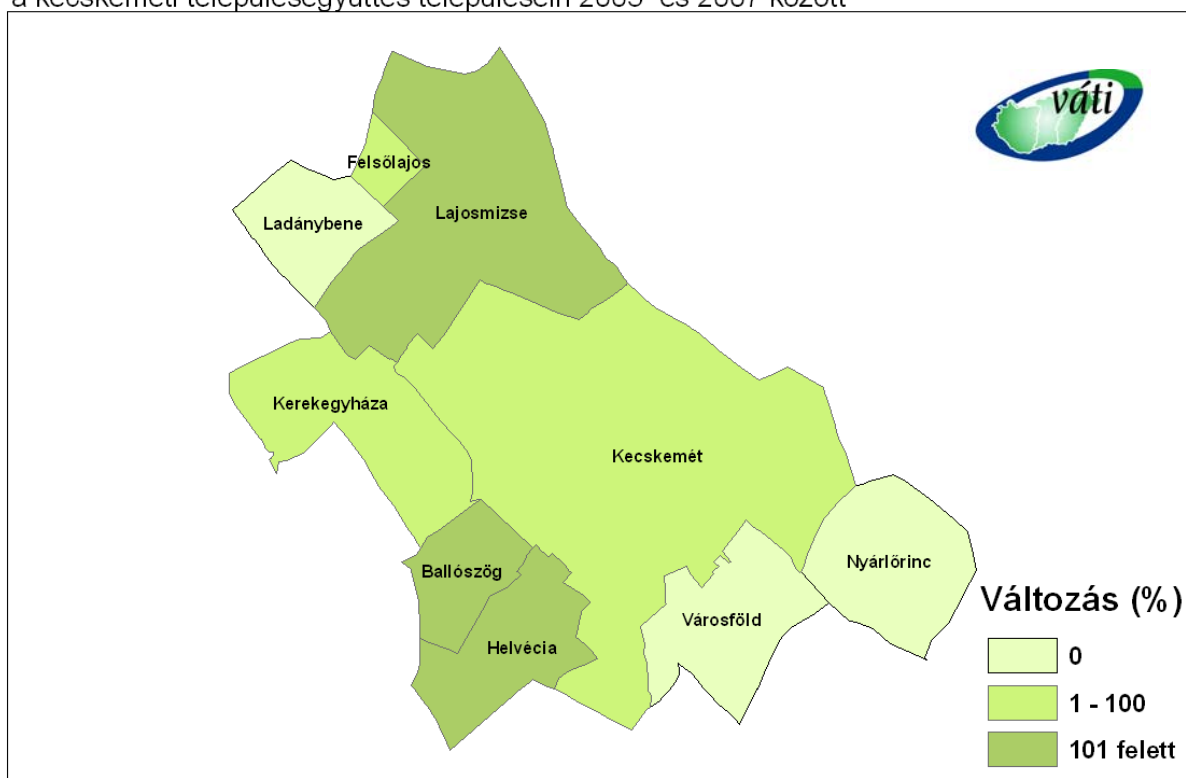
A lakásépítést általában a kapcsolódó infrastruktúra kiépítése is követi, így az utak kiépítettsége is jelezheti a szuburbanizációs folyamatot. Bár a térkép alapján nem történt jelentős változás a belterületi utak kiépítettségében, a csekélyebb növekedés nem mond ellent a lakásépítési hullámnak. A terepbejárás során kiderült, hogy a belterületi utak aránya azonosan fogva nem növekedett Kecskeméten, hogy itt viszonylag nagyarányú a külterület, ahol földutak kötik össze a tanyákat, és a nagy volumenű építkezés éppen erre a földutas tanyavilágra és a belterületi zártkerti övezetre jellemző. Ahol a belterületi kiépített utak aránya csökkent, feltehetően a földutakkal átszőtt külterületi rész belterületbe vonása történt meg. A 20. és 21. térkép alapján látható, hogy Kecskeméten kívül Lajosmizsén, Kerekegyháza és Nyárlőrincen jellemző a belterületi kiépítettség növekedése, ami mögött valószínűleg nem területi változás, hanem valós infrastrukturális fejlesztések állnak. A két térkép alapján Ballószögön és Helvéciaán valószínűsíthetőleg az történt, hogy földutas külterületeket vontak be, ami arányaiban csökkentette a belterületi és közvetve növelte a külterületi kiépítettséget. A két településen ezek a jellemzően földutakkal ellátott külterületek szintén a lakásépítés kedvelt célpontjai.

A belterületi kiépítettség változása
a kecskeméti településeggyüttes településein 2003 és 2007 között

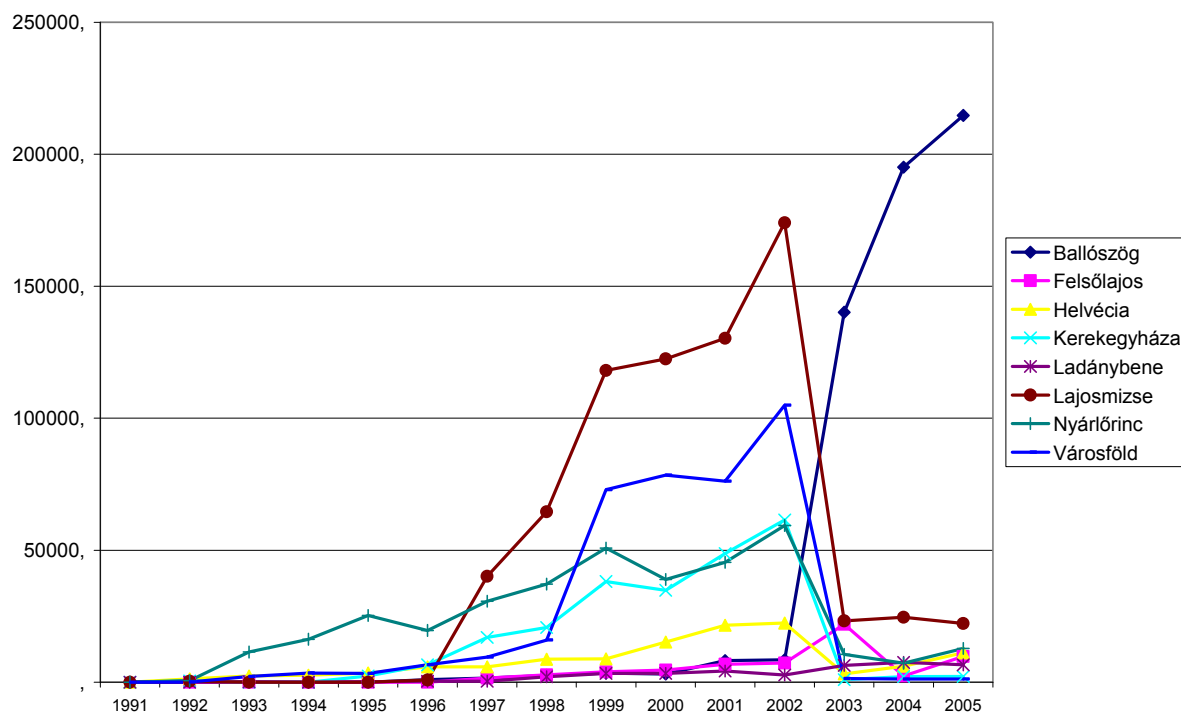
20. térkép: A belterületi utak kiépítettségének változása a kecskeméti településeggyüttes településein 2003 és 2007 között

A külterületi kiépítettség változása
a kecskeméti településegységes településein 2003 és 2007 között

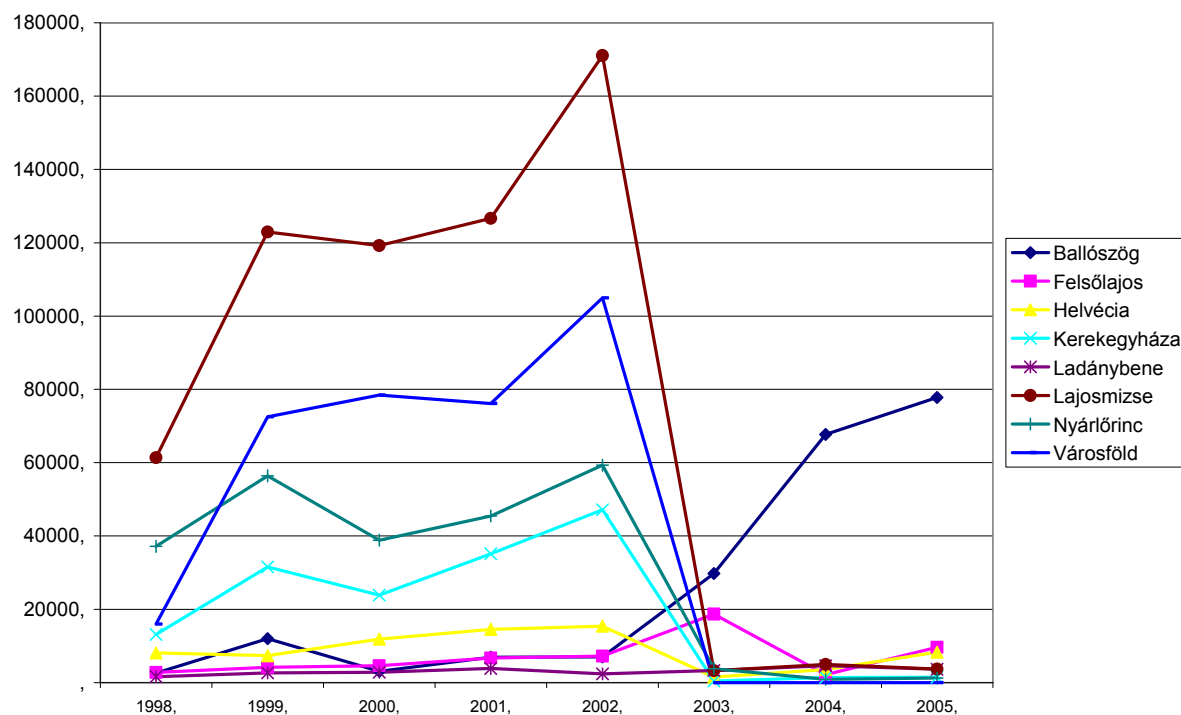

21. térkép: A külterületi utak kiépítettségének változása a kecskeméti településegységes településein 2003 és 2007 között

A helyi adóbevételek változását a 30.; az iparüzési adó-bevételek tendenciáját pedig a 31. ábrán követhetjük nyomon. A grafikonokon megfigyelhető, hogy a két görbe között meglehetősen szoros a kapcsolat, szinte teljesen együttmozognak 1998-tól (az iparüzési adóra csak ekkortól áll rendelkezésre adat). 2003-ban minden településen nagymértékben lecsökkent az iparüzési adó, így a helyi adóbevételek is ezt a mozgást követték. Ballószögön történt ez másként, ahol 2002-től erősen megnövekedett az iparüzési adónem, a helyi adóbevételek is pontosan ezt a képet mutatják.

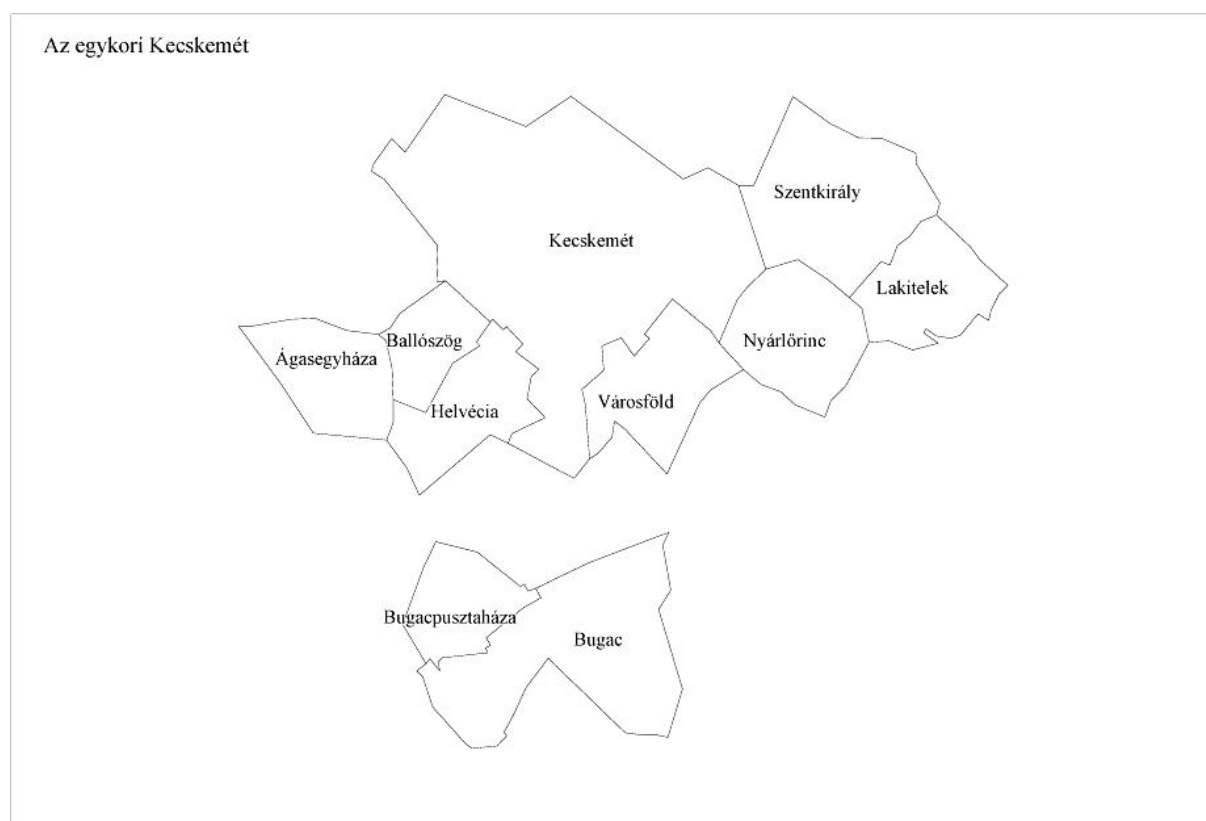
30. ábra: A helyi adóbevételek a Kecskeméti településeggyüttes településein (1991-2005). Forrás: TeIR (TÁKISZ)

31. ábra: Az iparüzési adóból származó bevételek a Kecskeméti településeggyüttesen (1998-2005). Forrás: TeIR (TÁKISZ)

3.3.2 Kecskemét közigazgatási határán belül zajló folyamatok¹⁰

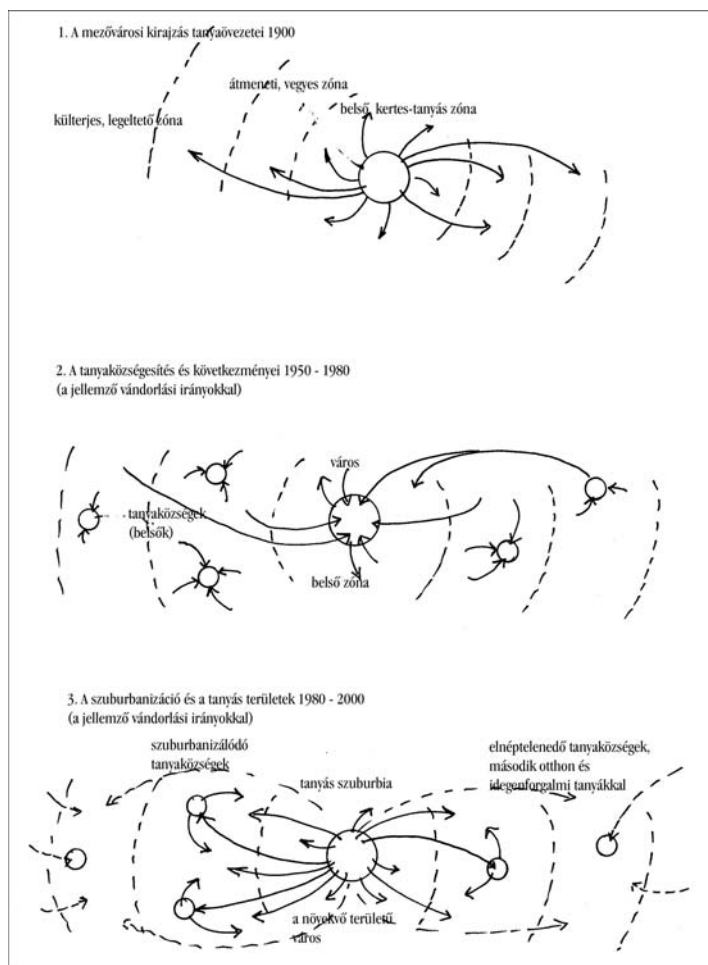
A Kecskeméti településegységes tagjainak elemzett mutatói alapján még csak néhány településen és nem erőteljes mértékű szuburbanizáció figyelhető meg. Ez egyrészt településhálózati- és szerkezeti jellegzetességekkel magyarázható. Kecskemét – az egykoron legnagyobb tanyás város – közigazgatási területén belül évtizedek óta sajátos és markáns változások zajlanak. Az államszocializmus kezdetén, 1950-ben, amikor leválasztották a városról az ún. tanyaközségeket, egy több évszázados térfejlődés természetes gazdasági, mezőgazdálkodási és településfejlődési folyamataiba avatkoztak be. Az azóta eltelt fél évszázad változásait egészében is át kell tekintetünk ahhoz, hogy a mai változások igazán érthetővé váljanak. Az alábbi ábrán látható, hogy a később „visszatért” Hetényegyházával együtt kilenc, ma is a város erőteljes szuburbán terébe tartozó község vált önállóvá az új szocialista igazgatás megszervezésekor.

32. ábra: Az egykori Kecskemét és a mai települések. Forrás: Csátori, 2009

Az akkor mintegy 81 000 fő lakosságának felét vesztette el, úgy, hogy ezen elcsatolt népesség zöme a várost „éltető” tanyavilágban élt. A majdnem 1000 km²-es egykori mezőváros területe is körülbelül a felére csökkent. A viszonylag szabályos zonalitást mutató övezetes tanyarendszert szétvágták az új határok és az ún. tanyaközségek megkezdték önálló életüket. A laza, korábban együtt élő, sok ezer szállal összekapcsolódó tér (ha nem is a mai értelemben vett együtt tervezett területként), de szinte teljesen szétesett.

¹⁰ A részfejezet Csátori Bálint *Adalékok Kecskemét és együtt tervezési területe lehetséges térkategóriáinak meghatározásához* című munkája alapján készült.

33. ábra: Az egykori mezőváros térfolyamatainak vázlata Forrás: Csatári, 2009

A város és a „leválasztott” falvak népességszám változásának és együttes gyarapodásának táblázata kiválóan illusztrálja azt a folyamatot, ami az elmúlt fél évszázadban lezajlott (8. táblázat). Összességében mintegy 40 000 fővel nőtt az egykori mezőváros, Kecskemét egésze területének népességszáma úgy, hogy a város mai igazgatási területének folyamatos népességnövekedése mellett az önállósodott tanyaközségek eleinte gyors népességvesztése a városhoz közeli falvakban később egyre inkább megfordul és „szuburbán” jellegű gyarapodásba csap át az 1990-es évtizedben.

A korábbi intenzív együttélés tereiben bekövetkezett változások tehát erős városi koncentrációt mutatnak, hiszen az egész korábbi térség gyarapodásának 99%-a Kecskemétre esik. Érdekes lesz tehát megnézni, hogy a csaknem 40 000 fős gyarapodás hova irányult Kecskemét mai közigazgatási területén belül.

	1941	1960	1990	2001
Kecskemét	63256	71226	100464	103312
Ballószög	1940	2289	1984	2665
Ágasegyháza	2014	2346	1998	1927
Bugac	4447	4973	3358	3108
Bugacpusztaháza	360	534	406	363
Helvécia	2628	3963	3040	3917
Lakitelek	3943	4739	4494	4466
Nyárlőrinc	2274	2802	2397	2402
Szentkirály	3454	3405	2007	2021
Városföld	2487	2216	2265	2282
	86803	98493	122413	126463
Város	72,8	72,3	82,0	81,6
Tanyás községei	27,2	27,7	18,0	18,4

8. Táblázat: Kecskemét város és egykori tanyás területeinek népességszám változásai (Forrás: KSH népszámlálási adatok)

A 8. táblázat alapján látható, hogy milyen fontos szerepe van a tanyavilágnak az együtt tervezési térségben. Ez a rendkívül erőteljes és tipikus településforma laza szövetként átfogta és átfogja az egész területet.

település	1960	1970	1980	1990	2000
Ágasegyháza	1752	1659	856	614	520
Ballószög	2287	1632	1297	828	1079
Bugac	4669	3865	2270	1283	834
Bugacpusztaháza	-	-	-	157	141
Helvécia	4781	4217	3195	2347	2082
Hetényegyháza	2711	2742	1890	-	-
Kecskemét	20491	15947	13890	18466	13732
Lakitelek	2735	2214	1243	819	523
Nyárlőrinc	2129	1461	804	482	421
Szentkirály	3218	2632	1573	1039	886
Városföld	2163	1764	794	787	344
Összesen	46936	38133	27812	26822	20562

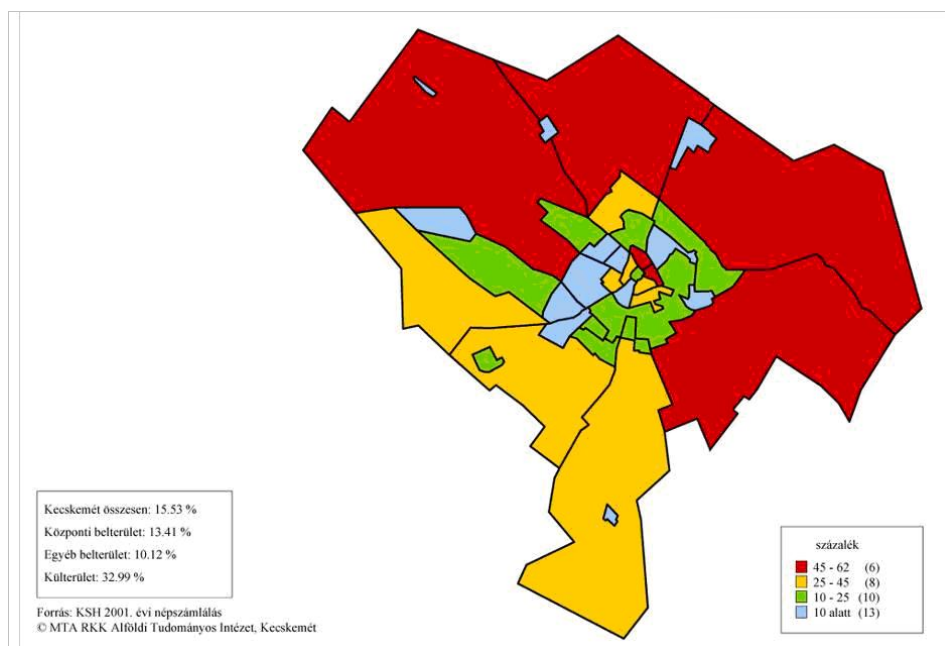
9. Táblázat: A külterületi népesség változása a vizsgált térségben (Forrás: KSH népszámlálási adatok)

A tradicionális agrárpiaci „Thünen elv”-nek is megfelelő övezetes és a térségben egyértelműen tanyásnak is tekinthető területhasznosítási szerkezetben alapvető változást hozott a második világháború utáni földosztás, a kollektivizálás és természetesen a kialakított községek „önálló” településfejlődése. A létrehozott települések közigazgatási határai, amelyek korábban legfeljebb két tanyás határrészt választottak szét (pl. Külső és Belső Ballószög), lassan de biztosan „önálló” életre keltek, s a korábbi laza szerkezetű és az egész tájat lényegében egyfajta földhasználati egységbe és keretbe fogó tanyarendszert áthatották a legkülönbözőbb változások. Az állami gazdasággal rendelkező települések (Városföld,

Nyárlőrinc) külterületein igen gyors volt az átalakulás, a tanyamegszűnés, a nagytáblás – nagyüzemi szőlő- és gyümölcstermelésre – művelésre való áttérés miatt. Másutt lassabb, fokozatosabb volt a tanyák számának csökkenése, úgy hogy közben a tanyák funkciói és földhasználati viszonyai is alapvetően változtak. Megnőtt a lakó- és hobbitanyák száma, sőt a nem táblásítható egykori tanyás részekben, számos helyen kiskerteket is parcelláztak. Ezek ma is az együtt tervezési terület fontos funkcionális elemei.

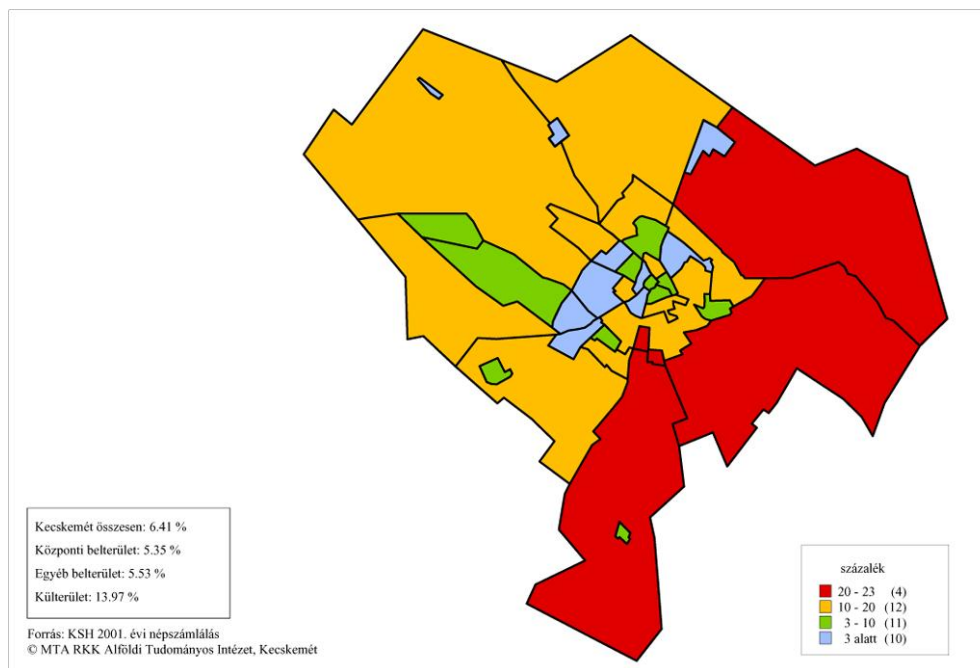
Kecskemét tanyás részeinek közigazgatási értelemben történt elvesztése után, a külterületi-tanyai építési tilalom miatt a város külterületén viszonylag kevés lakás épült 1950 után. Ugyanakkor a város közigazgatási területén belül olyan ún. egyéb belterületeket hoztak létre, mint Katonatelep, Méntelek, Kadafalva, amelyek a város saját terén belül szabályos falvakká fejlődtek az évtizedek során. A város valódi szuburbán falvai tehát elsősorban a közigazgatási területén belül alakultak ki, ami kétségtelenül az egyik legérdekesebb településfejlődési forma az összes megyei város között.

A következő ábrák évtizedenként mutatják be az építési intenzitás változását, az adott területen található lakások építési évek szerinti arányát tekintve. Az ábra egyes részei a történelmi városrészek, kerületek és a külterületek helyben közismert részei alapján kerültek lehatárolásra. Ezek egy része még az első ún. tizedekre bontott beosztás maradványa. Minden alföldi mezővárost ugyanis tizedekre osztottak, Kecskeméten ezeket történelmi személyiségekről nevezték el.

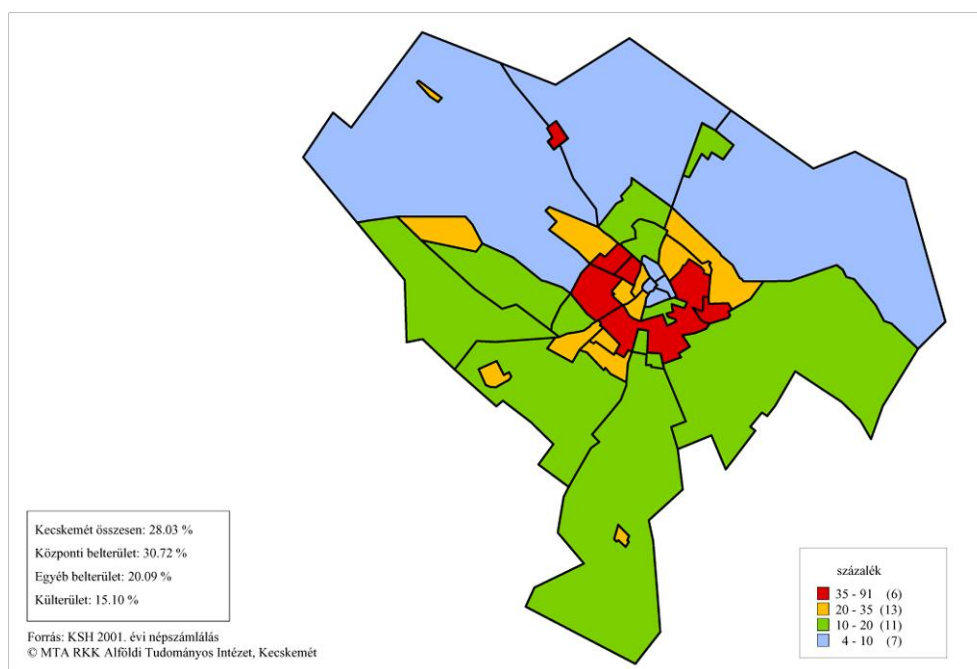
22. térkép: Az 1944-ben vagy előtte épült lakások aránya. Forrás: Csatári, 2009

Mint látható a második világháború előtt épült a 2001-ben a külterületen regisztrált lakások jelentős része.

23. térkép: Az 1945-1959 között épült lakások aránya. Forrás: Csatári, 2009

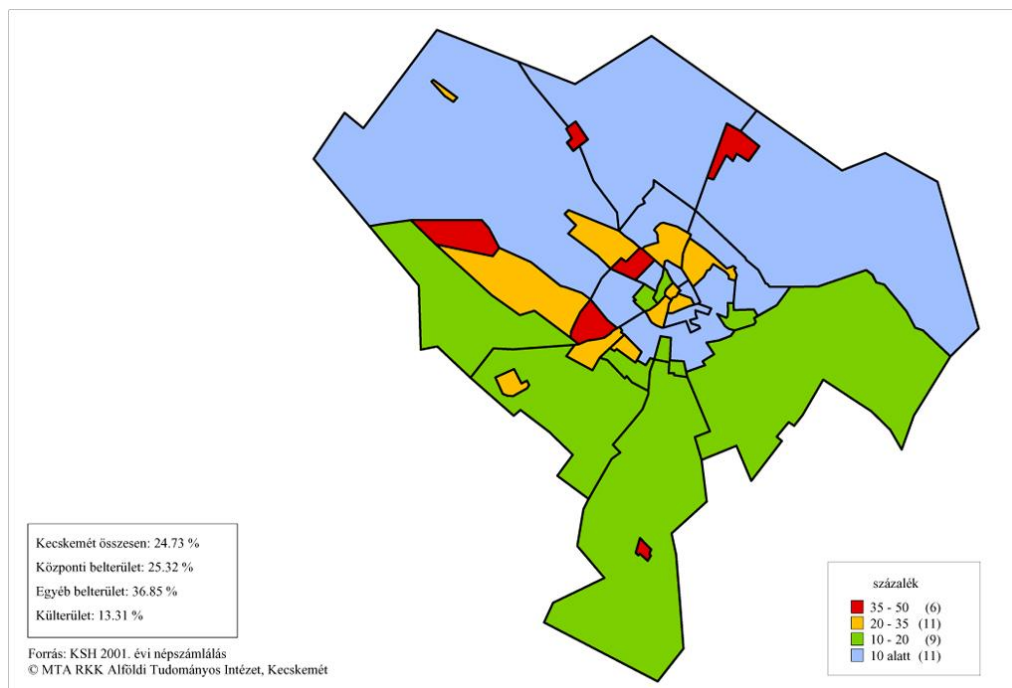
A várostól keletre fekvő részekén még volt némi tanyaépítés 1950 után is, bár a tényleges számuk sokkal kisebb, mint az előbbi térképen látható területi arányból következne. Az arányokat mutató ábra tehát elsősorban a trendet, az irányt jelzi. A város ezen térségeinek egy részén lévő jobb minőségű földeken kevesebb volt a tanya, inkább a szántóföldi kultúra volt a jellemző.

24. térkép: Az 1970-1979 között épült lakások aránya. Forrás: Csatári, 2009

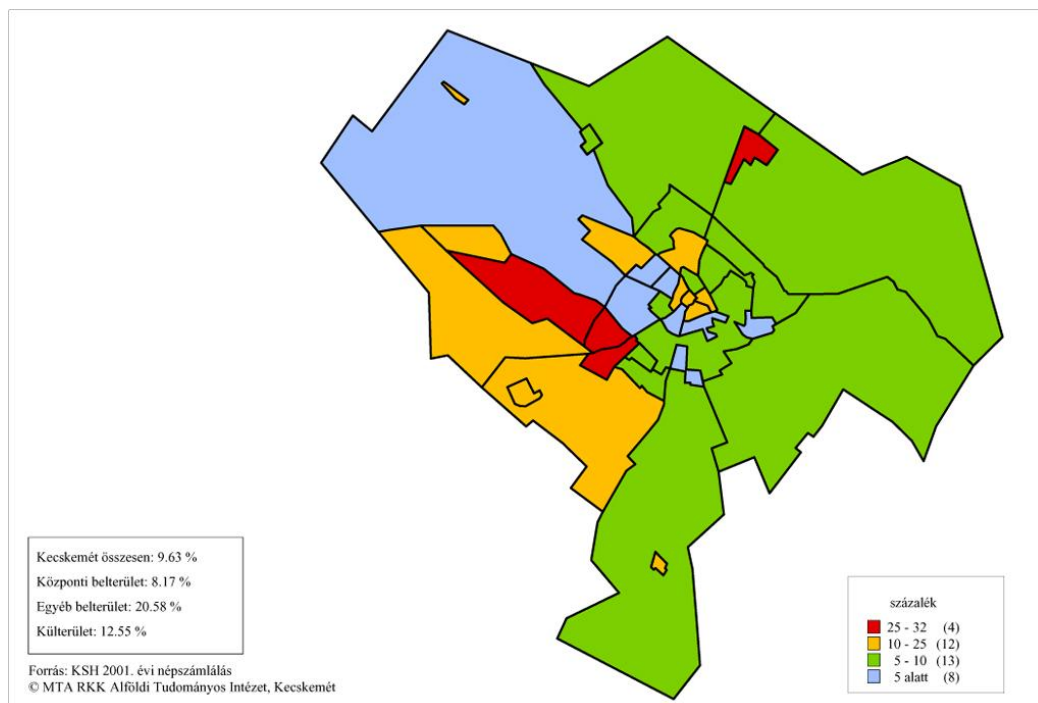
Az 1970-es évek a lakótelepi építkezések kezdetei voltak. Ekkor vált Kecskemét a többi megyeszékhelyhez hasonlóan „valódi” szocialista, ipari és politikai hatalmi központtá. A szuburbán falvak közül a Törekvés Termelő Szövetkezet lakásgyarapodása emelkedik ki (az 5-ös út mellett), de Kadafalva és az akkor még önálló településként élő Hetényegyháza is gyarapodott. A mezőgazdaság szocialista átszervezése tehát jelentősen megnövelte a város közigazgatási területén kialakított ún. üzemi készenléti lakótelepek koncentrációját. A nagyüzem is számos eszközzel, pl. ingyen telekkel támogatta, hogy tagjai inkább oda, az üzemi központ mellé költözzenek a tanyákról. Ezek egy része ma, a nagyüzem megszűnése után két évtizeddel inkább csak falusi lakótelepként élnek tovább, hiszen az életüket szervező nagyüzem eltűnt, s az új tulajdonosok a közjával, a településrész fejlődésével sokkal kevésbé törődnek, mint azt a szocialista nagyüzem korábban tette. Olyan egykori tsz lakótelep is van, pl. Kósafalu (nevét az alapító tsz elnökről kapta), amelyik szervesen hozzáilleszkedett a szinte mértéktelenül növekedő kecskeméti települési térhez.

Érdekes megjegyezni, hogy ezek között a „nem belvárosi” növekedési gócek a korábban erőteljesen tanyás területek kis faluközpontjaiban a legdinamikusabbak (Katonatelep, Hetényegyháza). A külterületi átépülés szinte minimális, s bár nem lakásként, de statisztikai egységként, megjelennek a hobbikertek lakóépületei is. A következő ábrán igen jól látható, hogy 1980 után jelentős módosulás következik be, a korábbi trendek szinte megfordulnak.

25. térkép: Az 1980-1989 között épült lakások aránya. Forrás: Csatári, 2009

Bár a Széchenyi-városnak nevezett lakótelep (valóban város a városban) még tovább épül, de intenzív építkezések indulnak be a Petőfi-városban – ez Kecskemét első kertvárosa, amelyik a korábbi belső tanyás-hobbikertes övezet „tervszerű” telekosztásával és beépítésével jött létre az 1980-as évek kezdetétől –, de még inkább a korábbi falu-magokban Hetényben, Katonatelepen, sőt Matkón is.

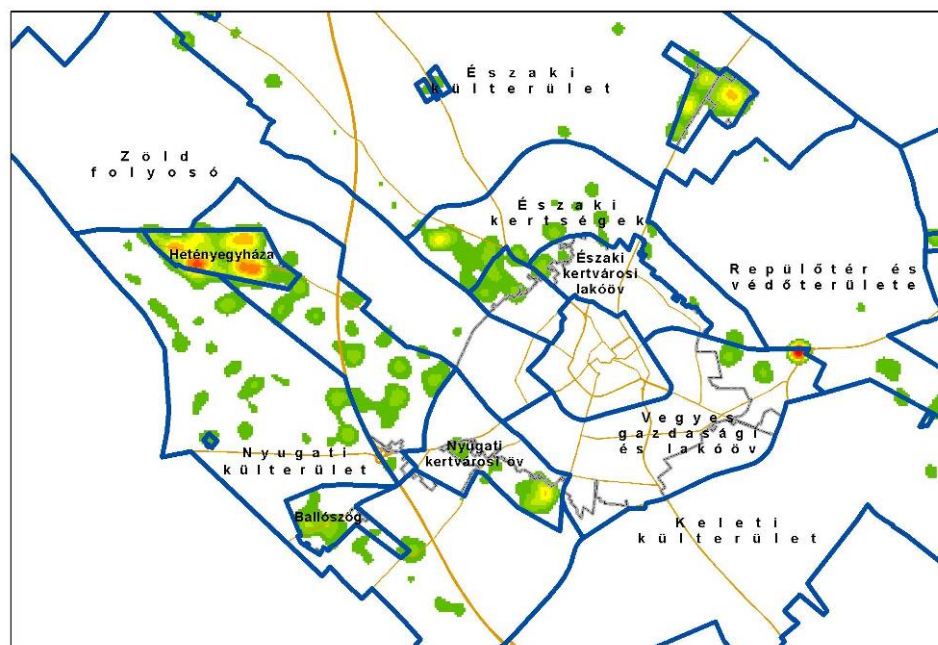

26. térkép: Az 1990-2001 között épült lakások aránya. Forrás: Csatári, 2009

Végül az utolsó ehhez kapcsolódó ábrán az látható, hogy a Hetény – Kecskemét közötti tanyás – hobbikertes terület is növekedésbe kezd, és Katonatelep szuburbán lakófalujának fejlődése is felgyorsul.

Az évtizedről évtizedre változó területi súlypont-áthelyeződések pontosan azt mutatják tehát, hogy Kecskemét esetében a saját belterületén belül játszódtak le azok a kirajzási folyamatok, amelyek más város esetében a közigazgatási határukon kívül eső falvakban váltak jellemzővé.

A 2000 után felgyorsuló építési folyamatok (az alábbi ábrán mintegy 5000 építési engedély alapján készült ún. „hőtérkép” látható) a város közvetlen közigazgatási határán, az ún. rural-urban fringe zónában a legintenzívebbek.

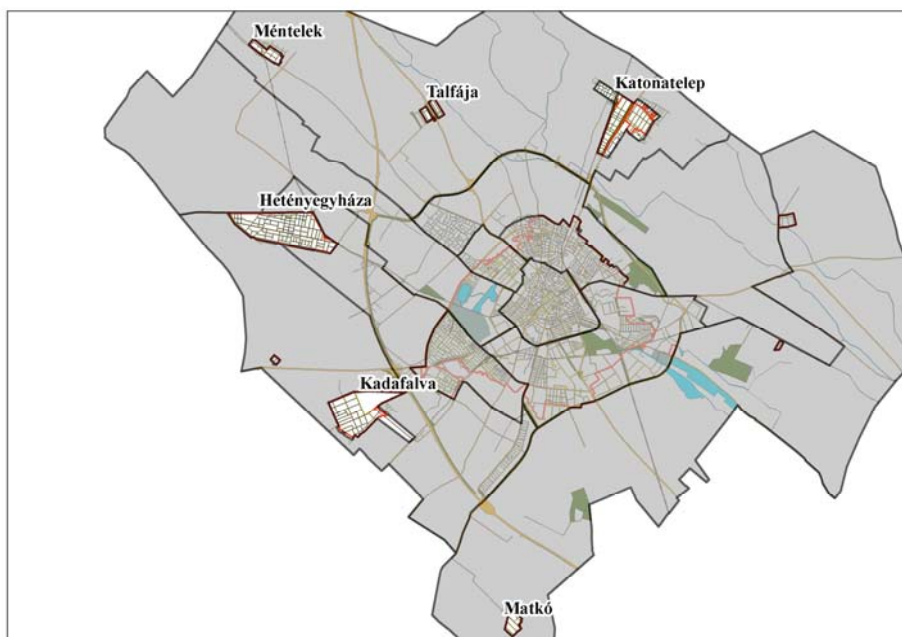
27. térkép: A 2000 után kiadott mintegy 5000 építési engedély alapján készült ún. „hőtérkép”. Forrás: Csatári, 2009

Az egykori legintenzívebb művelt kertes tanyás terület közé kúriák sokasága épült be, teljesen táj-idegen módon, a gazdaság és a szegregáció elképesztő szimbólumaként.

Az együtt tervezés és a terjeszkedés tekintetében legérdekesebb városi területek jellemzése az integrált városfejlesztési stratégia alapján

A közigazgatási területen belül történő kiköltözési folyamatok mindegyik városfejlesztési körzetet érintik: az ún. „szatellit településeket”, a kertészeket és a tanyás térséget is.

A szatellit települések közé Hetényegyháza, Kadafalva és Beretvás köz, Katonatelep, Matkó, Méntelek és Talfája tartoznak.

28. térkép: Kecskemét körül szatellit települések. Forrás: Csatári, 2009

A hat városkörüli településrész közül Hetényegyháza és Méntelek tekinthet vissza a legrégebbi múltra. Hetényegyháza a XX. század elején a környéken zajló jelentős szőlőtelepítéseknek köszönheti a létét. Ugyanis szőlőmunkások letelepítésével jött létre a későbbi település magja, amely mellé 1936-ban a templom is épült. Ménteleken az 1905-ben átadott lajosmizsei vasútvonal megállója, valamint annak szomszédságában, az 1920-30-as években épített református és katolikus templom, valamint tanyai iskola jelentették a település kialakulásának előzményét. Más városkörüli települések esetében – pusztai templom híján – a külterületi iskola jelenléte is elég volt ahhoz, hogy szomszédságában évtizedekkel később település épüljön (Kadafalva). Katonatelepen a Kecskemét-Cegléd vasútvonal megállója és az iskola együttesen játszott szerepet a lakóterület helyének kijelölésében. Az 1960-as években a mezőgazdasági nagyüzemek illetve kísérleti intézet kezdeményezésére jöttek létre úgynevezett „készenléti lakótelepek” (Talfája, Matkó). Ezek többnyire valamilyen gazdasági központhoz kapcsolódtak, de rendszerint külterületi iskola is volt a közelben (Talfája, Matkó).

A hat szatellit település közül Hetényegyházát, Katonatelepet és Kadafalvát érinti leginkább a kiköltözési hullám.

Hetényegyháza az egyik legkülönlegesebb települési formáció Kecskemét határában, amely tanyás terület fokozatos „besűrűsödése” nyomán jött létre. A településszerkezet gerincét három, egymással párhuzamos dűlőút határozta meg. Az egykori dűlőutak mentén a XX. század folyamán egyre sűrűbbé vált a beépítés. A település magja az 1902-ben létesült „kapásfalu” mellett bontakozott ki. 1952-ben Hetényegyháza néven önálló tanyaközséggé szervezték, ekkortól kezd valódi települési képet öltetni a dűlők által alkotott korábbi településváz. Az önálló települési lét mindössze 30 évig tartott, 1982-ben ismét Kecskemét közigazgatási területének részévé vált. Ezt nagyarányú szuburbanizációs fejlődés követette. Az 1980-ban 2246 főt számláló település 1990-ben már 3606, 2001-ben pedig 4791 lakossal rendelkezik, ami nagyobb, mint az összes többi városkörüli település együttes népessége. A település érdekessége, hogy az új kertvárosi utcák nem különültek el térben a meglévő beépítéstől, hanem gerincutak között megmaradt mezőgazdasági területeket igénybe véve, szó szerint belenőttek a korábbi településszövetbe. Így szinte utcánként változik a településkép.

Katonatelep a városból könnyen megközelíthető területét először a kecskeméti szőlőnemesítők fedezték fel. Katona Zsigmond egykori mintakertészetétől délre, a Kecskemét-Cegléd vasútvonal és közút között kijelölt települést 1980-ban még mindössze 300-an lakták. A következő évtized azonban igen látványos fejlődést hozott, tíz év alatt 1000 fővel nőtt a lakosság száma. Ez a lendület a kilencvenes évekre is megmaradt: 2001-ben már 2222 fő tekinthette otthonának Katonatelepet. A rövid idő alatt megvalósuló, jól körülhatárolható területekre koncentrálódó építkezéseknek köszönhetően a városkörüli települések közül Katonatelep településképe áll legközelebb a rendezett kertvárosi ideához.

Kadafalván a XX. század elején Kada Elek polgármester – Hetényegyházához hasonlóan – szőlőmunkásokat telepített le a Ballószögi úttól északra eső területen. Településről ekkor még nem lehet beszélni; a kialakult beépítés laza tanyasoros jellegű. Még 1980-ban is csak mindössze 231 fő élt a településrészen. Ezt követően vett nagyobb ütemet a lakosság számának növekedése. A fejlődés lendületét jelzi, hogy az 1980-tól kezdve évtizedről évtizedre megduplázódik a népesség: 1990-ben 547, 2001-ben pedig 1257. A lakóterületek szomszédságában – az egykori szovjet helikopterbázis helyén – működik Kecskemét első iparai parkja. Az 51 hektáros összterületű Technik-Park Heliport 1995-ben létesült, és 1999 óta viseli az ipari park címet. Az üzemeltető társaság mögött a világ legnagyobb autógyártó beszállítói között számon tartott németországi Elring Klinger AG áll. A betelepült cégek (Autoflex-Knott Kft., Bosal Autoflex Kft., Freudenberg Simmering Kft., Lechler Kft., Mecanova Kft., Ritz Kft., Stema Kft., Thomas & Betts Kft. stb.) ma már mintegy 50 ezer m² csarnokterületet vesznek igénybe és több mint 1700 embernek adnak munkát.

A kertségeken belül két terület különül el, a nyugati és az északi kertségek.

29. térkép: A Kecskemét körüli kertségek. Forrás: Csatári, 2009

A kertségek az általános külterülethöz elsősorban a jellegzetes területhasználatuk alapján különböznek. A kertségek földterületeknek nagyobb része szőlő-gyümölcsös, illetve kert művelési ágba sorolható. A másik jellegzetesség az aprólékosan tagolt birtokszerkezet. A kertségek területhasználatát tekintve az elmúlt évtizedekben – a mezőgazdasági művelés mellett, illetve helyett – jelentősen erősödött a lakójelleg. Megfigyelhető a korábbi hétvégi ház állandó lakóhellyé válása, illetve a nagyobb (3000 m²-t meghaladó) ingatlanok esetében az új építésű lakóházak nagyszámú megjelenése.

A kertségek alapvető problémája a funkcionális jelleg megváltozásából adódik. A mezőgazdasági eredetű úthálózat nem alkalmas a lakóhelyi jelleg által támasztott követelmények kielégítésére. Legtöbbször a közterületet alkotó dűlők vonalvezetése teljesen esetleges, hiányzik a megfelelő szélesség, nincsenek meg a szükséges hálózati kapcsolatok. A terület egyre intenzívebb beépítésével a kedvezőbb közterületi rendszer kialakításának lehetősége is egyre kisebb.

Az Északi kertségek térszerkezeti váza a városból kivezető sugárirányú utakra épül, kereszthálózati összeköttetések csak elvétve vannak. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy az Északi kertségek három, egymástól jól elkülönülő egységre bomlik: Máriahegy és Ladánybenei út, a Budai- és Vacsihegy, valamint a Körösi hegy. A **Máriahegy és Ladánybenei út** településrész egyike Kecskemét legnagyobb népességű külterületi határrészeinek. Lakossága a 2001 évi népszámlálás szerint 1078 fő és dinamikusan nő. Könnyű megközelíthetőségének köszönhetően már 100 évvel ezelőtt is a város egyik legkedveltebb kertségi területe volt. Kezdetben még alapvetően gazdálkodásra használták a kerteket, majd a város népességének növekedésével egyre több tanya létesült a területen. Az 1970-es és 1980-as években a Széchenyivárosi lakótelep építése miatt a korábbi területének egy jelentős darabját elvesztette. Ebben az időszakban Máriahegy megmaradó részén csaknem 1000 hobbitelket osztottak ki. A rendszerváltást követően sok kiskertbe költöztek ki a tulajdonosai, s a meglévő lakótanyák mellett szép számmal épültek új családi otthonok is (különösen a Ladánybenei út mentén). Ennek köszönhetően 1990-2001 között csaknem egynegyedével nőtt a helyben lakó népesség, s mintegy ötödével a lakóingatlanok száma. Napjainkban Máriahegy egy rendkívül tagolt struktúrájú, sűrű beépítésű, sokszínű kertségként jellemezhető, amely jelentős térszerkezeti problémákkal küzd. A területtel szemben felmerülő már-már lakóövezeti, kertvárosi igényeket jelen állapotában nem képes kielégíteni. **Budai- és Vacsihegy** két határrész együttes kezelése mellett szól, hogy sem területileg, sem karakterükben nem különölnek el élesen egymástól. Együttes kiterjedésük és népességük a szomszédos Máriahegyhez hasonló. A XX. század második felében a városszéli kertes részek itt is beépültek, azonban a Budai- és Vacsihegy fennmaradó része – miután a város terjeszkedése nem volt olyan erőszakos, s nagyobb hobbikert-osztásokra sem került sor – a városperemi zóna többi határrészéhez képest egy autentikusabb kertségi jelleget őrzött meg. Az egykori **Körösihegy** határrészből mára nem sok maradt. Mivel a katonai repülőtér miatt nem tudott a város növekedése ellen területi kitolódással védekezni, a terjeszkedő Hunyadváros nagy részét felemésztette.

A Nyugati kertségeket Felsőszéktó és Úrihegy határrészek, valamint Belsőnyír Hetényegyházával szomszédos területei alkotják. A **Felsőszéktói** tanyák területére magas népsűrűség (350 fő/km²), nagy számban megjelenő kiskertek, nehezen áttekinthető belső térszerkezet jellemző, a gyorsabb és dinamikusabb folyamat eredményeként alakult ki a jelenleg tapasztalható beépítés és területhasználat. A Felsőszéktói tanyák és Hetényegyháza között elterülő **Úrihegy** közel másfélszer lakójával a város legnépesebb külterületi határrésze. Fejlődésének ütemére jellemző, hogy 1990 és 2001 között mind népessége, mind lakóingatlanok száma megduplázódott.

A tanyás külterület nevű körzet Kecskemét külterületének jövőben is mezőgazdasági dominanciájú részeit fedi le. Területileg nem képez egybefüggő egységet. Északi harmada – a Zöld folyosó és a Repülőtér körzete között – térben is önállóan jelenik meg. A fennmaradó rész természetföldrajzi adottságai és területhasználata alapján bontható tovább nyugati és keleti külterületre. Ebben a körzetben csupán a **nyugati határ** területére jellemző a beköltözés. A XX. század első felében Szarkás térségében jelentős szegénytanyai népesség telepedett meg, melynek máig ható öröksége a korszerűtlen tanyai épületállomány. Az utóbbi években nagy számban jelentek meg a világtól elszigetelt tanyákon szociálisan rászorultak, s ezáltal

fennáll a területi szegregátumok kialakulásának veszélye. Ugyanakkor a Ballószögi út, a Kadafalvi út és a Beretvás köz térségében a városból kitelepülő középosztály új építkezései a meghatározóak.

30. térkép: A Kecskemét körüli tanyás külterületek. Forrás: Csatári, 2009

Az eredményeket összegezve elmondható, hogy az együtt tervezhető térség 8 települése közül csupán 2-3 településen jelentkeznek a szuburbanizációs folyamat hatásai. Ballószögöt és Helvéciaát jellemzi a népességszám dinamikus növekedése – kimutathatóan a bevándorlások eredményeképpen, bővül a lakásállomány, jellemző a lakócélra kijelölt területek belterületbe vonása. A beköltözések következtében ezeken a településeken megváltozott a lakosság összetétele, magasan kvalifikált jól kereső rétegek költöztek be, döntően fiatal kisgyermekes családok. Környezeti szempontból egyelőre nem mutatható ki jelentős probléma, a népességnövekedéssel nem növekedett pl. a hulladéktermelés. A motorizáció előrehaladását jelző fajlagos személygépkocsi adat közel másfélszeresére nőtt az 1990-es évek közepe óta mindegyik vizsgált településen, ez viszont a környezetterhelés szempontjából kedvezőtlen, megnövekedett közlekedési igényekre utal. Ezeket az igényeket a burkolt utak aránya azonban nem követi, ami a jellegzetes településszerkezet következménye is. A térségben a szuburbanizációs folyamatok a tanyavilágra, külterületekre irányulnak, ahol a közúti infrastruktúra fejlesztése nem követi egyértelműen a beépítést.

A kecskeméti településeggyüttesen egy sajátos szuburbanizációs folyamat zajlik. A városból kiköltözők általában a nagyobb zöldterületet keresik elérhető közelben, ebben az esetben azonban ilyen területek rendelkezésre állnak a város közigazgatási határ területén belül is. A kecskeméti településrészek vizsgálata kimutatta, hogy egyes – immáron – belterületi részeken megfigyelhető a népesség és lakások számának erőteljes növekedése, mint például Hetényegyháza, Kadafalva és Katonatelep, valamint kertségi és tanyás külterületi részeken is jellemző a beköltözés.

A szuburbanizációs folyamat tehát nem olyan előrehaladott állapotban van, mint a budapesti térségben, aminek egyik oka lehet, hogy a fővároshoz képest Kecskemét kisebb mértékű munkahely- és szolgáltatáskoncentráló szereppel rendelkezik. Mindenesetre a folyamat már megindult a térségben, és ha kisebb léptékben de ugyanúgy jelentkezik speciális, koordinálatlan mivoltából eredő negatív hatásaival, mint fővárosunk és nagyobb agglomerációink környezetében.

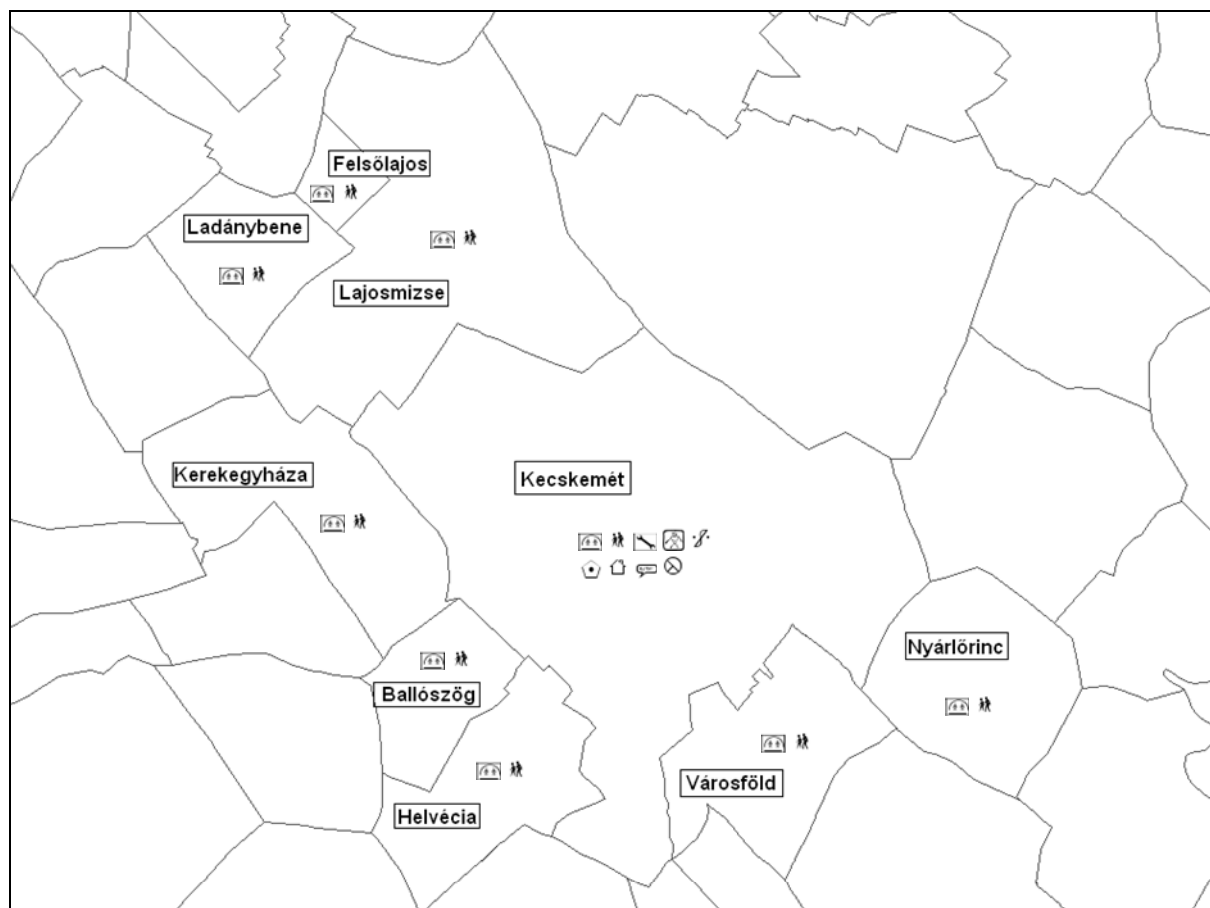
3.4 Közzolgáltatások szerveződése a városrégióban

A közzolgáltatások szervezése szorosan kapcsolódik a településszerkezethez, mely Kecskemét környékén tipikusan alföldinek mondható. A volt mezőváros körüli tanyavilágból az 1960-70-es években alakultak ki a tanyaközségek, mint pl. Városföld, Nyárlőrinc, Ladánybene. A jelenleg városi rangú településeket (Lajosmizse, Kerekegyháza) a múlt században telepítették. A tanyaközségeken belül új településmagok is alakulnak, majd önállósulnak, erre jó példa Felsőlajos, mely a lajosmizsei tanyás településrészből alakult ki. A betelepülések eredményeként dinamikus növekvő népességű községekben szintén a tanyás szerkezet jellemző, a települések beépített területén megindult a fizikai összenövés (Ballószög, Helvécia). Kecskemét külterületi lazán épített épületállománya is folyamatosan növekszik, mely szükségessé teszi a közzolgáltatások racionális szervezését. Ezek a folyamatok kiemelik, hogy a tanyák és tanyaközségek közzolgáltatásokkal való ellátása együttműködést kíván, mely többnyire már kialakult formákban zajlik.

3.4.1 A közzolgáltatások elérhetősége a településeken

3.4.1.1 Közoktatás

A kecskeméti településeggyüttes tagjait az alsóbb szintű oktatási szolgáltatások terén jellemzi leginkább a kiegyenlítettség, minden településen működik általános iskolai oktatás és óvodai nevelés. A közép szintű oktatás tekintetében szinte minden településről a kecskeméti gimnáziumok, középiskolák és szakiskolák közelíthetők meg legkönnyebben (10 és 30 perc alatt elérhető közúton). A felsőoktatás terén egyértelműen a megyeszékhely érhető el leggyorsabban, azonban itt már a képzés típusa kerül előtérbe. A Kecskeméti Főiskola három karal működik (a Kertészeti, a Gépipari és Automatizálási Műszaki és a Tanítóképző Főiskolai Kar), egyetemi szintű képzést a kihelyezett tanszékek biztosítanak.

	Óvoda
	Általános iskola
	Szakiskola
	Középiskola
	Gimnázium
	Főiskola
	Egyetem
	Kollégium
	Felnőttoktatás
	Felnőttképzés

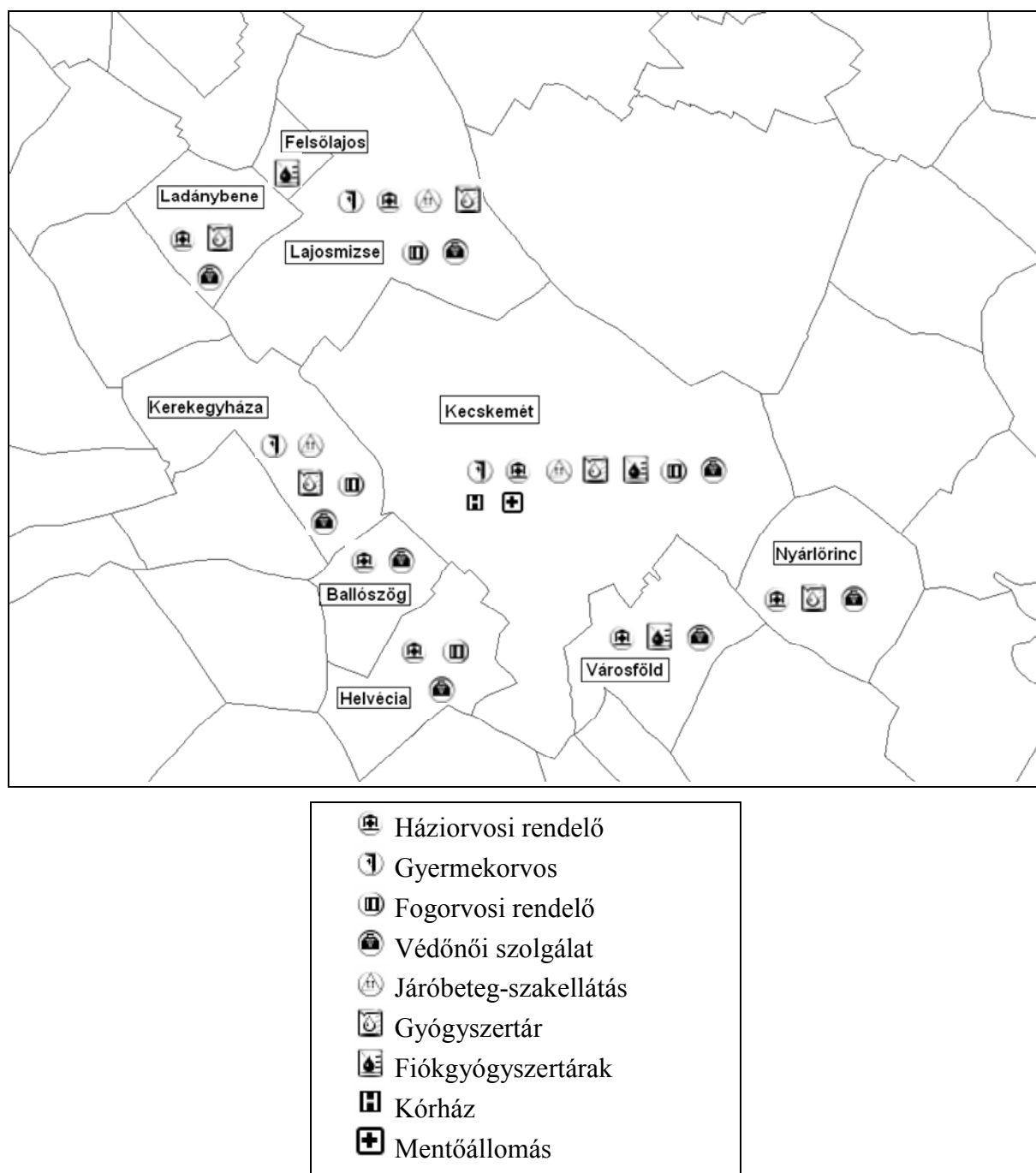
31. térkép: Az oktatási szolgáltatások a településegységesen

3.4.1.2 Egészségügyi szolgáltatások

A 32. térkép alapján látható, hogy az egészségügyi szolgáltatások terén szintén Kecskeméten találhatók a felsőbb szintű szolgáltatások. A város szakorvosi rendelőintézete, valamint a megyei kórház és a repülőkórház szakambulanciái a tágabb környezet igényeit is kiszolgálják. A járó és fekvőbeteg-ellátás fontos kiegészítői a gondozóintézetek és a mentőszolgálat.

A kecskeméti településegységes településeinek többségén jellemző a háziorvosi rendelő és a védőnői szolgáltatás működése, Felsőlajos kivételével, ahol ezekért a szolgáltatásokért a

gyorsan elérhető Lajosmizsére járhatnak. Gyermekorvosi rendelés már csak a városi rangú településeken működik (Kecskemét, Lajosmizse, Kerekegyháza), fogorvos pedig a városi rangú települések mellett Ballószögön és Helvécián található. Járóbeteg-szakellátás szintén a három városi rangú településen működik. Ami a gyógyszerárúsítást illeti, gyógyszertár minden településen van, kivételt képez Városföld és Felsőlajos, ahol fiókgyógyszertár található, valamint Helvécia, ahol egyáltalán nem érhető el ez a szolgáltatás.

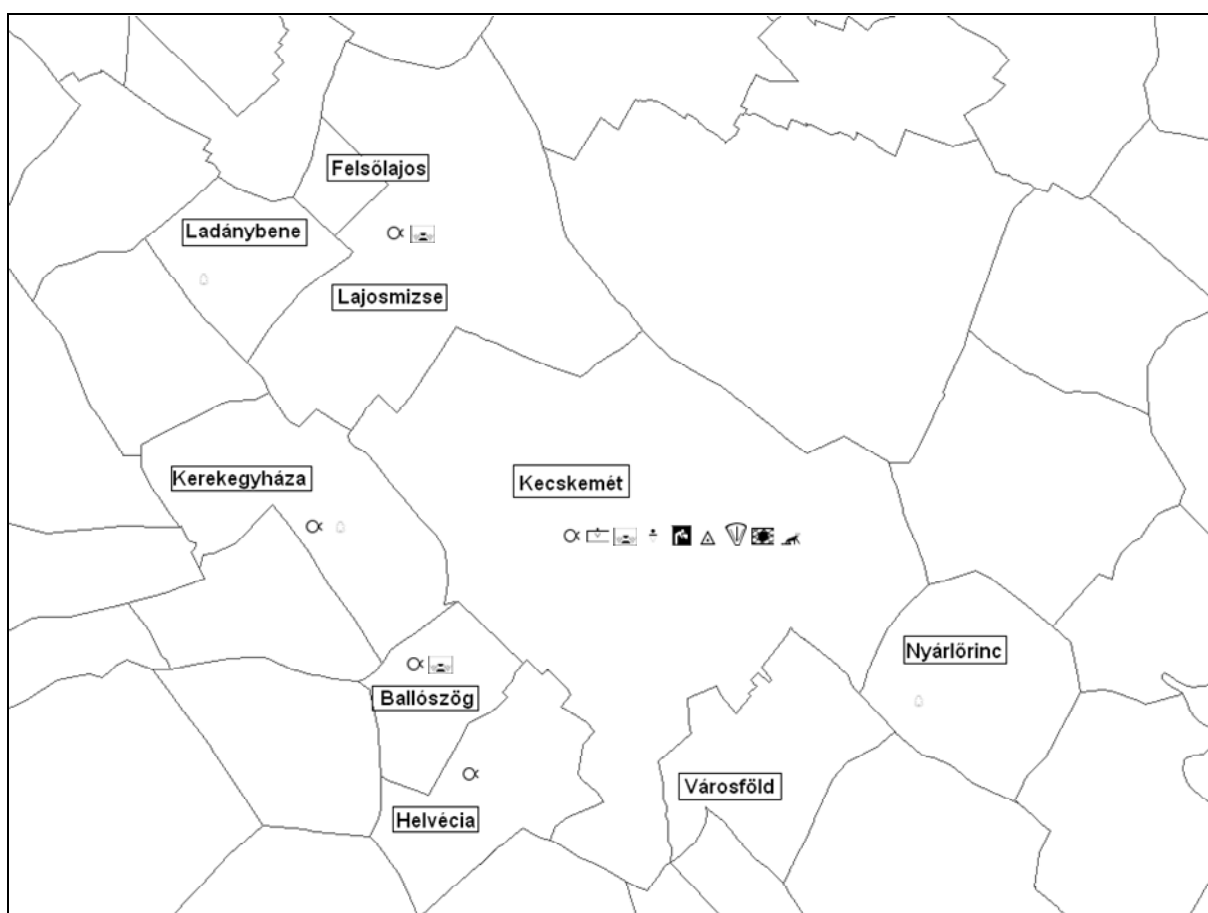

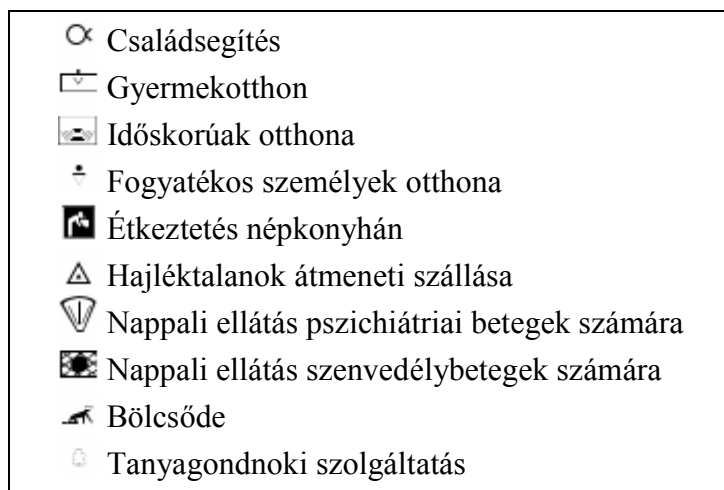
32. térkép: Az egészségügyi szolgáltatások a településegyüttes településein

3.4.1.3 Szociális ellátóhálózat

A szociális hálózatnak különösen fontos jelentősége van a ritka településszerkezetű térségben. A szociális ellátórendszernek egy időben kell kezelnie az alacsony foglalkoztatásból, a munkanélküliségből, a folyamatos előregedésből és elszegényedésből, valamint a szociális rászorultak számának növekedéséből adódó feladatokat. A magasabb szintű szociális ellátás, úgymint a fogyatékosok, hajléktalanok, pszichiátriai betegek és szenvedélybetegek számára Kecskeméten található meg a megfelelő infrastruktúra. Gyermekotthoni ellátás és népkonyhai étkeztetés is csupán a kistérségi központban érhető el.

A szociális ellátás elemei közül idősök otthonát működtet Kecskemét és Lajosmizse mellett Ballószög. Családsegítő szolgálat a kisebb településeken nem található, így Felsőlajoson, Ladánybenén, Nyárlőrincen és Városföldön nincsen ilyen lehetőség, bölcsőde pedig csupán Kecskeméten működik. A tanyás településszerkezet miatt kiemelt jelentőségű a tanyagondnoki szolgáltatás, mely Kerekegyháza, Ladánybenén és Nyárlőrincen érhető el.

33. térkép: A szociális ellátó-hálózat a településeggyüttesen

A közszolgáltatások közül a kulturális szolgáltatások szintén Kecskemétre koncentrálódnak, színház csak itt működik, a mozi azonban Lajosmizsén is elérhető. A könyvtári szolgáltatás már több településen is elérhető: Kecskemét, Lajosmizse, Kerekegyháza, Ballószög, Városhőd.

3.4.2 A közszolgáltatási együttműködések¹¹

A kecskeméti kistérségbe 18 település tartozik, ezek közül négy városi jogállású. A kistérség 168 000 fős lakónépességének 81%-a városokban él (136 000 fő). Kecskemét és a környező települések több közös cél érdekében társultak, munkájukat különböző szervezeti keretekben fogják össze.

A Kecskemét és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás 1996. júniusában jött létre 17 település összefogásával (Kecskemét, Lajosmizse, Tiszakécske, Kerekegyháza, Ágasegyháza, Ballószög, Felsőlajos, Fülöpháza, Helvécia, Jakabszállás, Kunbaracs, Ladánybena, Lakitelek, Nyárlőrinc, Orgovány, Szentkirály és Városhőd), majd 1999-ben csatlakozott Tiszaug település. 2000-ben alakult meg a Kecskemét és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás szervezetének keretein belül az "Aranyhomok" Kistérségfejlesztési Egyesület, melynek feladata elsősorban a települések kapcsolatainak erősítése, helyi erőforrások felkutatása, pályázatok elkészítése. 2000. novemberétől 15 településen településfejlesztőt foglalkoztat az Egyesület a települések közötti gyorsabb és eredményesebb munkavégzés érdekében. A Kecskemét és Térsége Többcélú Társulás az 1996. júniusában létrehozott Kecskemét és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás jogutódjaként jött létre 2004. június 30-án.

A Többcélú Társuláson belül 4 mikrotérség működik, 4 névadó alközponttal (Tiszakécske, Lajosmizse, Kerekegyháza, Helvécia).

A társulásra átruházott önkormányzati közszolgáltatási feladatok közé tartozik a pedagógiai szakszolgálat (nevelési tanácsadás, logopédiai ellátás) ellátása, a közoktatási intézmény fenntartása, az egészségügyi alapellátás, szociális feladatellátáson belül néhány feladat kistérségi szintű működtetése. Emellett a társulás látja el a belső ellenőrzési, a mozgókönyvtári, valamint a Kistérségi Területfejlesztési Tanács feladatait is.

¹¹Az alfejezet az Ekiszitika Bt. „Kecskemét, mint regionális központ a városhálózatban és a rurális térben” c. 2006-os, a REPUS c. INTERREG III B CADSES kutatás keretében elkészült tanulmányának eredményeire épül.

A szociális alapellátások közül a családsegítés, támogató szolgáltatás, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, és a gyermekjóléti szolgáltatási feladatok ellátására lajosmizsei, kerekegyházai, tiszakécskei, orgoványi, és helvéciai központtal jöttek létre mikrotársulások a feladatok közös ellátására.

A Kecskeméti kistérségben résztvevő önkormányzatok megállapodásban vállalták az egészségügyi alapellátás feladatkörén belül a hétközi és hétvégi orvosi ügyeleti rendszer közös működtetését. 2006. január 1-től a háziorvosi, házi gyermekorvosi feladatok rendelési időn kívüli ellátására ügyeleti szolgálat szerveződött, illetve a központi ügyelet útján kerül ellátásra. A kecskeméti kistérségben öt ügyelet került kialakításra.

A kistérség 18 településéből 14 közösen látja el a belső ellenőrzési feladatokat Kerekegyháza és Tiszakécske mikroközponti székhellyel, míg Orgovány, Ágasegyháza és Jakabszállás a kistérségen kívül eső Csengőd gesztor önkormányzatával áll feladatellátási szerződésben.

A nyilvános könyvtári feladatok magasabb színvonalú ellátásának érdekében a térségben Könyvtár-ellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) alakult, melynek keretében a kistérség településeinek könyvtárai meglévő állományának gondozása, számítógépes adatbázisban történő feldolgozása, naprakész nyilvántartása valósul meg.

3.5 Rendezési tervdokumentumok a térségben és tartalmi összhangjuk

3.5.1 Területhasználat-változások nyomon követése a településrendezési tervekben

A kecskeméti településeggyüttesben magán a megyeszékhelyen kívül nyolc település rendezési tervezési szempontú vizsgálata történt meg. Ennek keretében áttekintettük a településszerkezeti terveket és térképeket, tervlapokat, ami alapján megállapítható, mely településeken milyen jellegű módosításokat kívánnak végrehajtani az elkövetkezendő években, ezek milyen összefüggésben vannak a nagyvárosi terjeszkedéssel, mennyire látványos ez a folyamat ezen a területen.

A városok szétterülésének egyik jellemző indikátora a környező településeken dinamikus növekvő lakóterületek. Ez történhet új lakóterületek kijelölésével, esetleg korábban más funkciójú területek lakóterületté átsorolásával, külterületek belterületté sorolásával. A településszerkezeti tervek elemzésével pontosan az ilyen jellegű folyamatokról kapunk információt. A továbbiakban az egyes települések funkcióváltozásait vesszük végig, különös tekintettel azokra a folyamatokra, amik a kecskeméti szuburbanizáció következményei lehetnek, majd ezek után egy általános összegzést teszünk az egész térségre vonatkozóan.

Kecskemét:

A legrészletesebb, legszéleskörűbb rendezési tervdokumentum természetesen Kecskemét városáról áll rendelkezésre. A kiterjedt külterülettel és egyéb belterületbe sorolt, a közigazgatási határon belül elhelyezkedő „kvázi falvaknak” minősülő településrészekkel rendelkező, tipikusan alföldi település környezetében a szuburbanizációs tendenciák alacsonyabb foka pontosan a Kecskemét közigazgatási területén belül maradó lakófunkció-bővülésnek tudható be. Így Kecskemét esetében kiemelkedően fontos a településen belüli területhasználat-változások elemzése.

A területváltozásokat öt fő dimenzió szerint tekintjük végig a továbbiakban: 1) lakóterület-kiterjesztés, 2) gazdasági terület kiterjesztése, 3) erdőterület/zöldterület-növekmény, 4) külterület belterületbe vonása, valamint 5) egyéb változások.

Kecskeméten öt különböző helyen történt meg lakóterületekkel beépítésre szánt területek kijelölése, ezek nagy része külterület belterületbe vonásával, mezőgazdasági területek átsorolásával. Szintén ide tartozik, hogy egyes lakóterületeket a belvárosban vegyes funkciójú területekké soroltak át – ez egyébként általános folyamat az összes vizsgált településen, a továbbiakban nem térünk ki rá minden alkalommal, különösebb beépítettség-intenzitás növelő hatása ugyanis a változásoknak nincsen.

További változás, hogy nem településközponti vegyes funkciójú területeket soroltak át gazdasági területté, valamint tervben van egy ipari-innovációs terület létrehozása a város D-DK-i ipari zónájában, továbbá meglévő ipartelepek rehabilitációja.

Zöldterületek tekintetében a város fontosnak tartja egy „zöld gyűrű” létrehozását a város körül, az utak mentén erdőtelepítést irányoztak elő védősáv jelleggel, rekreációs-szabadidős „zöld-sávot” is létre kívánnak hozni a strand körül, az arborétum környékén, valamint az újonnan épülő lakóterületek zöldterületeit is kijelölik. Azonban ezzel ellentétes folyamatok is zajlanak, egyes belterülethez közeli (de még külterületi) kerteket belterületté nyilvánítottak.

Egyéb folyamatok tekintetében fontos az M8-M4-es utak nyomvonalának kijelölése, a fürdőlétesítmény kibővítése, valamint egy új sportterület létrehozása a város K-DK-i részén.

Ballószög:

Ballószög Kecskeméttől 5 km-re délnyugati irányban található település. A község szempontjából két folyamat meghatározó leginkább: a lakóterületek és gazdasági területek változásai.

Új lakóterületeket a település nyugati határában jelöltek ki, ezek beépítésüket tekintve falusias jellegű területek lesznek, korábban mezőgazdasági funkcióval rendelkeztek.

Gazdasági területeket korábban mezőgazdasági, lakóterület, valamint erdőterület funkciójú területek átsorolásával határoztak meg.

Ezen kívül a község egy bekötőút építését tervezi, ami lakófunkciójú területek átsorolásával járna, valamint a keleti külterületén mezőgazdasági területek átsorolását végezték el termálturisztikai területté.

Ballószög főleg közelsége miatt vált és válhat még nagyobb mértékben a Kecskemétről kiköltözők ideális célpontjává, ami nagyon fontos szempont.

Felsőlajos:

A település Kecskeméttől északnyugatra található az 5-ös út mentén. Valamennyi folyamatípus megtalálható itt a korábban felsoroltak közül.

Felsőlajos terjeszteni kívánja lakóterületeit a déli-délkeleti településhatáron külterület bevonásával, nyugaton belterületi kertek átsorolásával, valamint hosszabb távon az északnyugati határában is (külterület bevonásával). A lakóterületek kijelölése jellemzően mezőgazdasági területek átsorolásával történik.

Gazdasági területek kijelölése történt az 5. sz. főút és a vasút közötti korábban mezőgazdasági besorolású területeken. Továbbá hasonló célú átsorolás a távlati célok között szerepel a település keleti, délkeleti részén (utóbbi már külterületen).

Erdősítés védelmi illetve fakitermelési céllal a község nyugati, keleti és délkeleti határában történik a tervek szerint.

További funkcióváltozások: az erdős környezetben lévő tanyák mezőgazdasági területekké sorolása, temető kialakítása erdő-, és mezőgazdasági területek felhasználásával, valamint egy sportterület létrehozása belterületi kertek helyén a nyugati településrészen.

Felsőlajos terjeszkedése a tervek alapján jelentősnek tűnik, annál is inkább, mert a község nemrég lett önálló település, nyilván szerepet játszott önállóságának megteremtésében a korábbi növekedés, amely feltételezhetően ma is tart.

Nyárlőrinc:

Nyárlőrinc Kecskeméttől keletre található község a 44-es út mellett, 1950-ben vált teljesen önálló településsé.

A lakóterületek kiterjesztése tekintetében a településszerkezeti terv két helyet említ, az egyik a település délkeleti belterületi részén található mezőgazdasági terület falusias jellegű beépítésével, a másik még csak távlati terv a település keleti részén, külterület belterületbe vonásával. Ezen kívül a településközpont is kiterjesztésre kerül nyugati irányban, ez esetben vegyes funkciójú területek kialakításáról van szó.

A település meglévő gazdasági területeit is bővíteni kívánja a keleti részen, külterületen. Új gazdasági területek kijelölése nem történt.

Zöldterületek kialakítását a vasút mentén, valamint a keleti településhatáron kezdeményezik a tervek. Ezen kívül a távlati célok között szerepel a megszünt hulladéklerakó rekultivációja is.

Nyárlőrinc a tervek szerint leginkább lakóterületeinek bővítését tervezi a tervek tanúsága szerint, ez jelenti tehát az elsődleges prioritást a község számára a településszerkezeti változtatások vonatkozásában, ezen kívül még a zöldterületek bővítése kiemelt fontosságú.

Lajosmizse:

A település Kecskeméttől északnyugatra található az 5-ös út mentén, korábban külterülete volt Felsőlajos, mely település aztán 1989-ben önállósult.

Lajosmizse két területen tervez lakóterület-bővítést. Az egyik egy belterületi bővítés kisvárosias és kertvárosias területfelhasználással, a másik a déli határon zártkerti területek rendezett falusias lakóterületté történő beépítése. Az első ezek közül jelenleg nem használt gazdasági funkciójú területek átsorolását jelenti, ehhez kapcsolódóan zöldterületek kijelölése is történt itt.

Gazdasági területek kialakítása, fejlesztése a tervek szerint a település északi határában, valamint az M5-ös autópálya csomópontjánál fognak történni.

Zöldterületek: erdősítés valósul meg mezőgazdasági területek egy részének átsorolásával, valamint a hulladéklerakó rekultivációjának keretében.

Az egyéb intézkedések körébe tartozik a külterületi majorok mezőgazdasági területekké való átsorolása; külterületi részek idegenforgalmi területté sorolása komplex rekreációs területek létrehozásával; valamint az 5-ös út tervezett elkerülő szakaszának meghatározása.

Lajosmizse lakóterületeinek bővítése mellett jelentős gazdasági terület-bővítést is kezdeményez tehát a településszerkezeti tervdokumentumok szerint, ezért gazdaságilag is vonzó településsé válhat a lakófunkciók bővítése mellett az ide beköltözők számára.

Ladánybene:

Ladánybene Kecskeméttől északnyugatra fekvő település, Lajosmizse és Felsőlajos szomszédságában található.

Jövőbeni lakásépítések szempontjából két konkrét területet jelöltek ki a településen a nyugati és keleti határban, falusias jellegű tervezett beépítéssel, továbbá a távlati célok között szerepel a kelet-északkeleti határban lévő területen telkek kijelölése lakásokkal való beépítés céljára.

Gazdasági funkciójú területek bővítése a tervek alapján nem történik, egyedül a településközponti vegyes funkciójú területek kiterjesztése sorolható közvetve ebbe a kategóriába, bár itt is szolgáltatási fókusszal.

A zöldterületek fejlesztése távlati cél: a település északi határában egyes területeket erdősítésre javasolnak. Ezen kívül rekreációs, sporttevékenység céljára alakítanak még ki területeket a déli településrészen.

Ladánybene leginkább a lakóterületeinek bővítését tervezi, nagyrészt mezőgazdasági funkciójú területek átcsoportosításával, többnyire belterületen, külterületek bevonása belterületté nem szerepel a leírásokban. A tervek azonban egyelőre tervek maradnak – a beköltözés mértéke még nem indokolja „élesítésüket”.

Kerekegyháza:

Kerekegyháza Kecskeméttől nyugatra fekvő település, jogállása szerint város 2001 óta. A Kecskemétről való kiköltözések egyik fő célpontjaként a lakóingatlanok száma jelentősen nőtt az elmúlt években. Ennek területi igényét kielégítendő, a településen új lakóterületek kijelölése történt meg a város északi és déli részén, valamint tömbbelsőekben, kertvárosias, falusias beépítésre szánva.

Gazdasági célra öt különböző területet jelöltek ki, főleg a városból kivezető (illetve a városba befutó) utak mentén. Ezt többnyire külterületek belterületbe vonásával érik el – szemben a lakóterületek bővítésével, amit inkább csak belterületeken terveznek.

A zöldterületek bővítése csak a távlati célok között szerepel, a kiépítendő lakóterületeken közterek formájában. Ezen kívül a déli településrészen szabadidős, rekreációs területek kialakítását kezdeményezik a dokumentumok.

Összességében elmondható, hogy a városban egyaránt tervezik a lakóterület-bővítést, valamint gazdasági területek kialakítását-bővítését is. Emiatt némileg háttérbe szorulnak a zöldterületi fejlesztések, valamint a mezőgazdasági területek egy része is átsorolásra került (lakóterületekké, gazdasági területté). Folyamatban van a

külterületek belterületbe vonása is, ezeken a területeken kizárólag gazdasági területek kialakítását tervezik.

Helvécia:

Helvécia Kecskeméttől délre található. A község jó közlekedési kapcsolatokkal bír a megyeszékhely irányába.

A településen két lakóterület bővítését tervezik az északi és a déli községrészben is. Ezen kívül a már meglévő lakóterületeken is módosításra kerül a beépítettség, a falusias területet kisvárosiassá sorolták át, ezzel megváltoznak a beépítésre vonatkozó szabályok.

Több helyen is kialakításra-bővítésre kerülnek a gazdasági területek: az 54-es sz. út mentén mezőgazdasági terület átsorolásával, valamint szintén mezőgazdasági területek átsorolása történik ipari gazdasági, illetve kereskedelmi, szolgáltató és ipari gazdasági területekké egy-egy helyszínen.

Ezen kívül a településszerkezeti terv egy közpark létesítését írja le az óvoda telkén, mint zöldterületi területbővítést.

Összességében Helvécián igen erőteljes a lakóterületek bővítése, ezt mutatja az, hogy nem csak új területek kijelölése történt, hanem a meglévőket is átcsoportosították sűrűbb beépítési lehetőséget kínálva ezzel. Továbbá intenzív a gazdasági területek bővítése is, ami azt jelzi, hogy a település vonzó terület mind a beköltöző népesség, mind a betelepülni szándékozó gazdasági szervezetek számára.

Városföld:

Városföld Kecskeméttől dél-délnyugatra fekvő község az 5. sz. út közelében, jó megközelítési lehetőségekkel.

A település két területen jelölt ki lakóterület-bővítést, az északi belterület-határon, valamint a dél-délnyugati belterület-határon egy sávban, mindkettő területen falusias beépítéssel számolnak. Mindkét bővítés a belterületi határon belül történik.

Gazdasági területeit tekintve fontos megemlíteni, hogy a település jól elkülönülő külterületi gazdasági területekkel rendelkezik, minden esetben ezek bővítését vették tervbe, új gazdasági terület kialakítását nem. A bővítések két északi területen történnek ipari funkcióval, valamint délen ipari kereskedelmi-szolgáltató funkcióval.

Zöldterületek bővítése az északi gazdasági területekhez kapcsolódik, ahol fakitermelési és védelmi céllal erdősítenek egy-egy területrészt.

Városföld település meglehetősen kiterjedt gazdasági területekkel rendelkezik, nagyrészt ehhez kapcsolódnak a településszerkezeti változások, ugyanakkor lakóterületei is bővülnek.

Az általános tendenciákat összefoglalva előrebecsálható, hogy a vizsgált települések közül mindegyik rendelkezik egyedi jellemzőkkel, ugyanakkor hasonlóságokkal is – a következőkben számunkra ez utóbbiak lesznek különösen fontosak.

Az öt kategória, ami vizsgálatra került, nagyjából mindenhol jól lefedte a településszerkezeti átalakulások körét, ez az öt folyamat **a legjellemzőbb, legáltalánosabb (lakóterület-,**

gazdasági terület-, valamint az erdő-/zöldterületek változása, külterület belterületbe vonása, egyéb területek változásai).

A lakóterületek bővítése kivétel nélkül előkerül minden település kapcsán. Természetesen ennek nagyságrendje eltér egymástól, de az mindenestre látszik, hogy alapvetően a jobb közlekedési eléréssel rendelkező, Kecskeméthez közelebb fekvő települések (pl. Helvécia, Ballószög, Kerekegyháza) terveznek nagyobb mértékű lakóterület-bővítést (illetve sűrűbb beépítést).

A gazdasági területek bővítése ugyanennyire fontos a települések számára, Ladánybene kivételével mindenhol találhatunk erre vonatkozó terveket is. Ebben a körben fontos arról a különbségről szólni, amit a gazdasági terület gyűjtőfogalma takar. Ugyanis **ez egyaránt jelenthet mezőgazdasági, ipari** (ezen belül is vannak különbségek, pl.: élelmiszeripar, feldolgozóipar), **valamint kereskedelmi-szolgáltató tevékenységet**, amely különbség fontos a jövedelemtermelő, foglalkoztatottsági és egyéb szempontokból is.

A zöldterületek bővítését három fő kategóriába lehet sorolni, ezek egyike-másika szintén valamennyi településnél előfordul. Az első kategória az **erdősítés**, amely lehet védelmi célú, vagy fakitermelési célú; a második a belterületi **közterek** kialakítása (általában új lakóterületekhez kapcsolódóan távlati célként); a harmadik a megszűnt **hulladéklerakók rekultiválását** jelenti, ami már sokkal kevesebb helyen fordul elő (Nyárlőrinc, Lajosmizse), de mégis fontos szerepe van.

A külterület belterületbe vonása azt jelenti, hogy a település „növekszik”, általában lakóterületek tartoznak a belterületbe. Ilyen jellegű bővülést **viszonylag kevés helyen** tapasztalni, összesen három településnél a tervdokumentumok szerint (Felsőlajos, Nyárlőrinc, Lajosmizse), azonban ezek többsége is tartalmaz csupán távlati célokat, illetve a bővülésnél kevésbé jelentős a külterület belterületbe vonása. Jelenleg még úgy tűnik, a települések többsége rendelkezik elég „szabad hellyel” belterületen, **a későbbiekben azonban nagyobb mértékűvé válhat** a külterület belterületbe vonása.

Az **egyéb** kategóriát általában **sport-, szabadidő** végzésére alkalmas területek kijelölése jelenti, ez igen jellemző településenként, illetve egyes településeken **strand-, gyógyfürdő, idegenforgalmi funkciójú területek** bővítése (Lajosmizse, Ballószög).

A valós folyamatok feltárásához azonban nem elég csupán a településszerkezeti tervek vizsgálata, ez mindössze egy részét mutatja meg a változásoknak. A valós történésekre a települési interjúk, illetve a terepbejárás kapcsán kaphattunk választ.

A közös, településközi (térségi) összefogást, együttműködést mutató rendezési tervezés jeleit, illetve erre utaló szándékot **nem látni** az elemzett tervdokumentumok tapasztalatai szerint. Értelemszerűen a szomszédos települések véleményezik egymás rendezési terveit, ám e formális aktusnál meg is áll a településközi kooperáció a tervezés terrénumában. Tudatosan, összehangoltan tervezett, településhatáron átnyúló övezeteknek, de legalábbis ezek csírájaként értelmezhető tudatos tervezésre utaló folytatólagos területhasználati elemeknek kevés nyoma van a vizsgált anyagokban.

3.5.2 Területrendezési tervek összehasonlítása

A településrendezési tervek összehasonlításához és a hálózati kapcsolatok megtekintéséhez alapul vett, VÁTI térképtári tervek méretaránya 1:8000-tól 1:25.000-ig terjedt. A térbeli értékeléshez, a közös tervezések átláthatóságához egy mozaiktérképre volt szükségünk

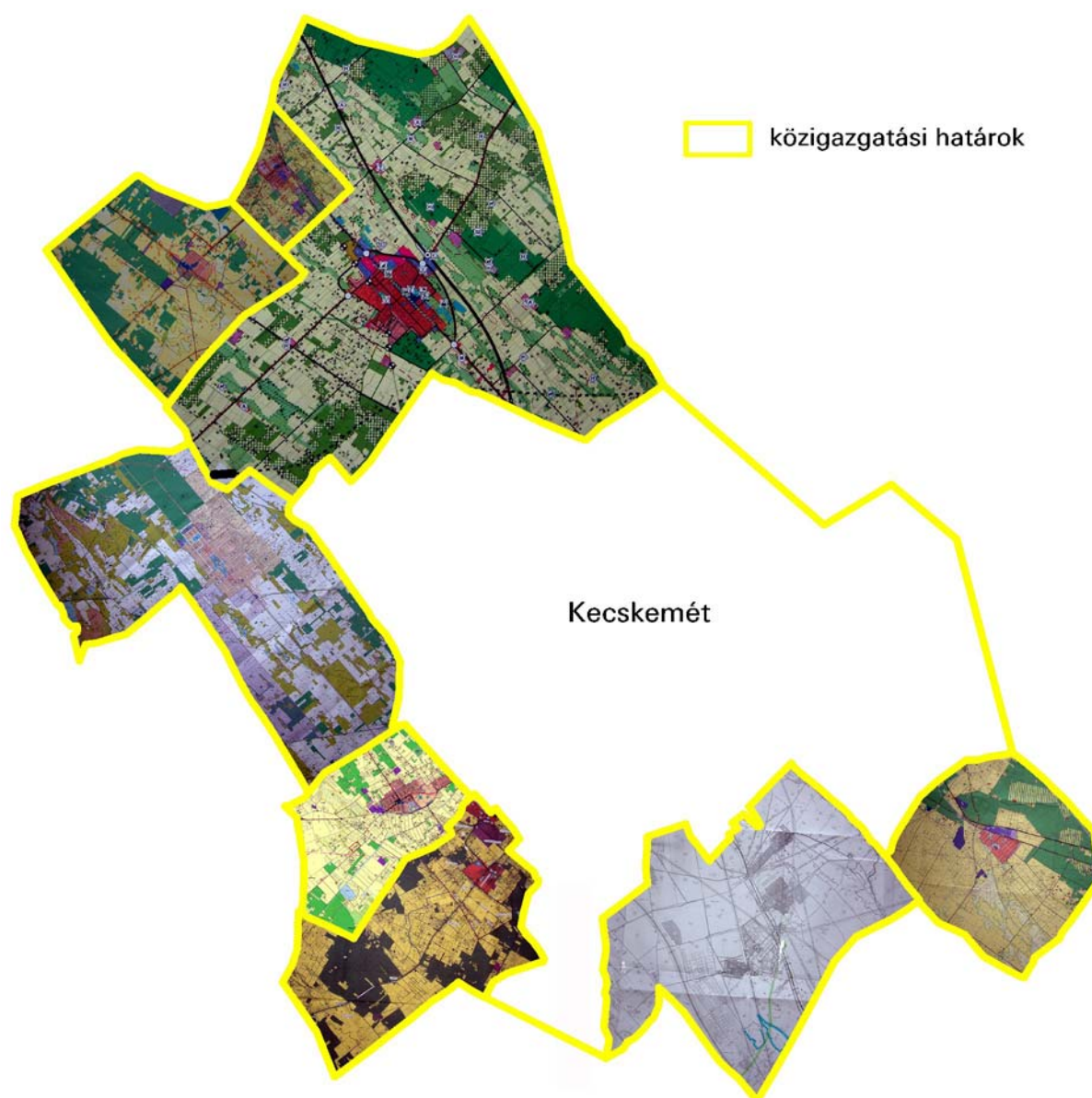
Kecskemét tervét – melyet a város web oldaláról tudtuk letölteni¹² – az átláthatóság elérése érdekében külön mutatjuk be (35. térkép).

A jövőbeni terveket illetően kiemelhető a terület északi részén áthaladó, tervezett M8 autópálya építés, ami fokozza a térség gazdasági lehetőségeit. Valószínűleg ennek is köszönhetően nagy területek szerepelnek gazdasági beruházási területként, vagy egyéb beépítési területként az egyes önkormányzati tervekben. Kérdésként merül fel, hogy egyéb gazdasági-statisztikai adatokra alapulva mindennek mennyi realitása van?

Felsőlajos, Lajosmizse gazdasági beruházásainál jellemző az M5 és a tervezett M8 autópályák hatása. A két település láthatóan egy irányba tervez, de a tervekből nem derül ki, hogy van-e egyéb szerveződés a térbeli kapcsolaton kívül. Nagy kiterjedésű, gazdasági beruházási területeket láthatunk Kerekegyháza Fülöpháza felé. Az előző kérdés itt is felmerül; van-e egyéb kapcsolat a térbeli elhelyezkedésen kívül. A beépítést Ballószög és Helvécia esetében is „természetesen” Kecskemét felé tervezik.

A közúti kapcsolatoknál nyilvánvaló hiány Felsőlajos és Ladánybene közötti közvetlen út hiánya (2008. évi terven szerepel). A térkép szerint a vezetés megelégszik a meglévő bicikliúttal – ami Lajosmizsével összeköt –, mert az önkormányzat nem tervez újabbat. Bicikliút szempontjából Ladánybenén sem látszódik tervezési hajlandóság, pedig csatlakozhatna a tervezett lajosmizsei-kerekegyházai kerékpárutakhoz. Lajosmizse Kecskemét felé tartó bicikliútja a tervek szerint a másik oldalon nem itt kapcsolódik a településhez, hanem a kerekegyházi útnál. Kerekegyháza, amelyet szintén közvetlenül érint az M8 építése, már elkerülő autópálya terve is szerepel. Kerékpárutak kötik össze Ballószöget Kecskeméttel és Kerekegyházával is. Városföldnél hiányzik a Kecskeméttől a közigazgatási határig tervezett kerékpárút folytatása. Szintén itt feltűnő, hogy a szomszédos Nyárlőrincel nincs közvetlen közúti kapcsolat, bár ez valószínűleg egyik település szempontjából sem éri meg, mivel Nyárlőrinc is Kiskunfélegyháza és Nagykőrös irányába tervez, amely utakra gazdasági beruházások is számítanak.

¹² <http://kecskemet.hu>

34. térkép: Településrendezési szerkezeti tervek mozaikképe

A beépítéseket Felsőlajoson erdőterület megszüntetéssel tervezik, de ezt máshol erdősítéssel pótolják. A zöldterületeket illetően itt sok erdőfoltot látható a közigazgatási határ, pedig egy ÉK-DNY irányú ökológiai kapcsolat jót tenne a meglévő zöldhálózatnak. Lajosmizsén nagyon jelentős erdősítési szándék látható, amely erdőfoltok csatlakoznak a határon kívüli felsőlajosi és kecskeméti erdőkhöz. Ladánybene erdei is csatlakoznak a lajosmizsei foltokhoz, de itt a közigazgatási határon belüli erdősítés minimális. Az erdőterületek megszakadása, közigazgatási határokhoz igazodása jellemző Kerekegyházán keleti, Kecskemét felőli határán. Kecskeméttől északra tervezett jelentős erdősítés fokozza a védett területek stabilitását. Kerekegyháza-Ballószög-Helvécia határokon sincs összehangolt erdő- és zöldterület tervezés. Városföld homogén, mezőgazdasági területhasználata, már a kezdeti térképezéskor kiemelkedett (lásd 7. térkép), és észak felé Kecskemét határáig folytatódik. Szükséges lenne

egy zöldterületi (erdő, vagy gye) hálózat tervezésének gondolata. A zöldfoltok erősítése, homogenizálása jellemző Nyárlőrinc északi területein.

35. térkép: Kecskemét területrendezési terv térképe (forrás: <http://kecskemet.hu>)

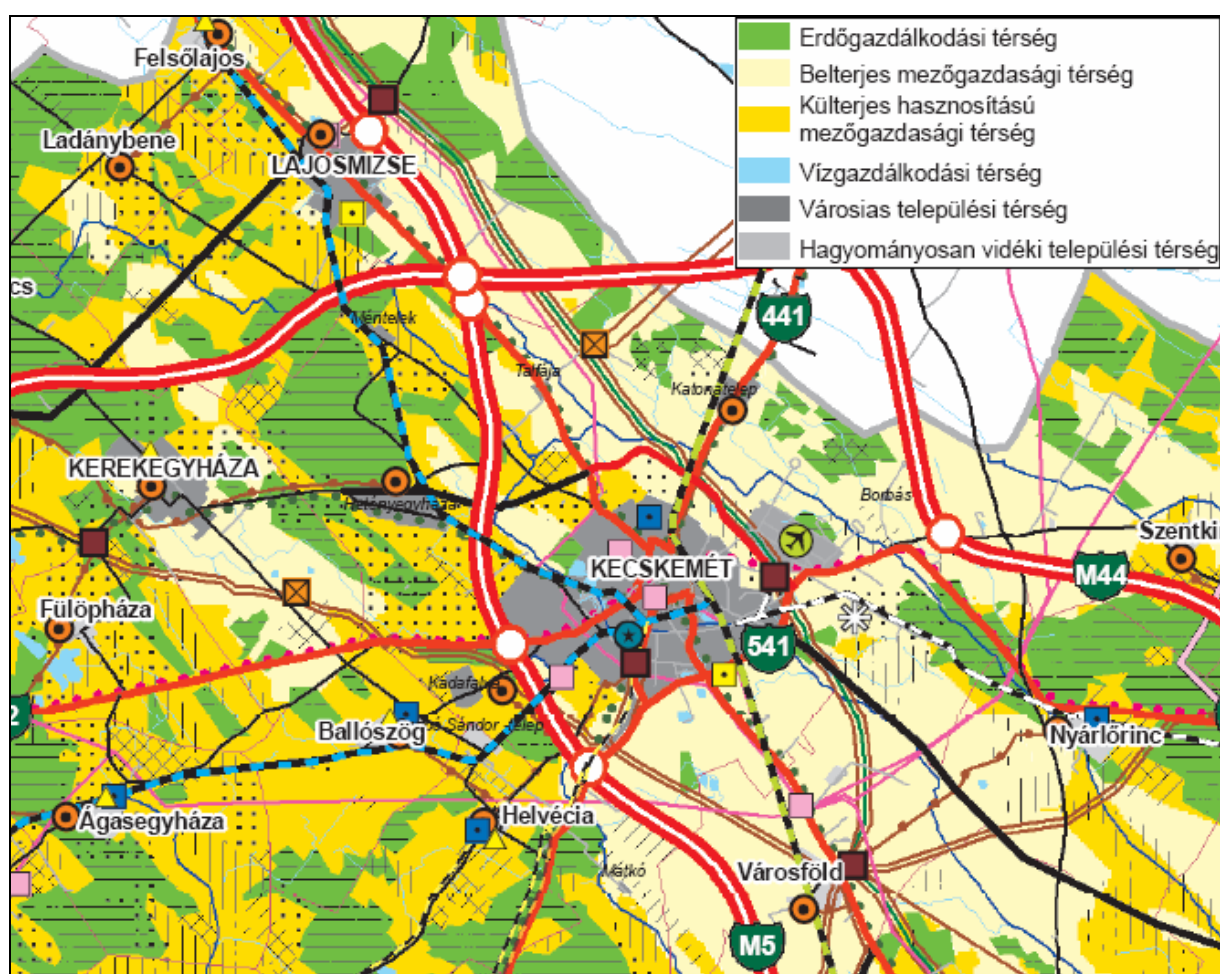

36. térkép: Területrendezési tervek felülbírálat

3.5.3 A megyei rendezési terv tartalmi vonatkozásai

A kutatás során megvizsgáltuk Bács-Kiskun megye területrendezési tervét is az együtt tervezhető térség területfelhasználási kategóriáinak bemutatása szempontjából.

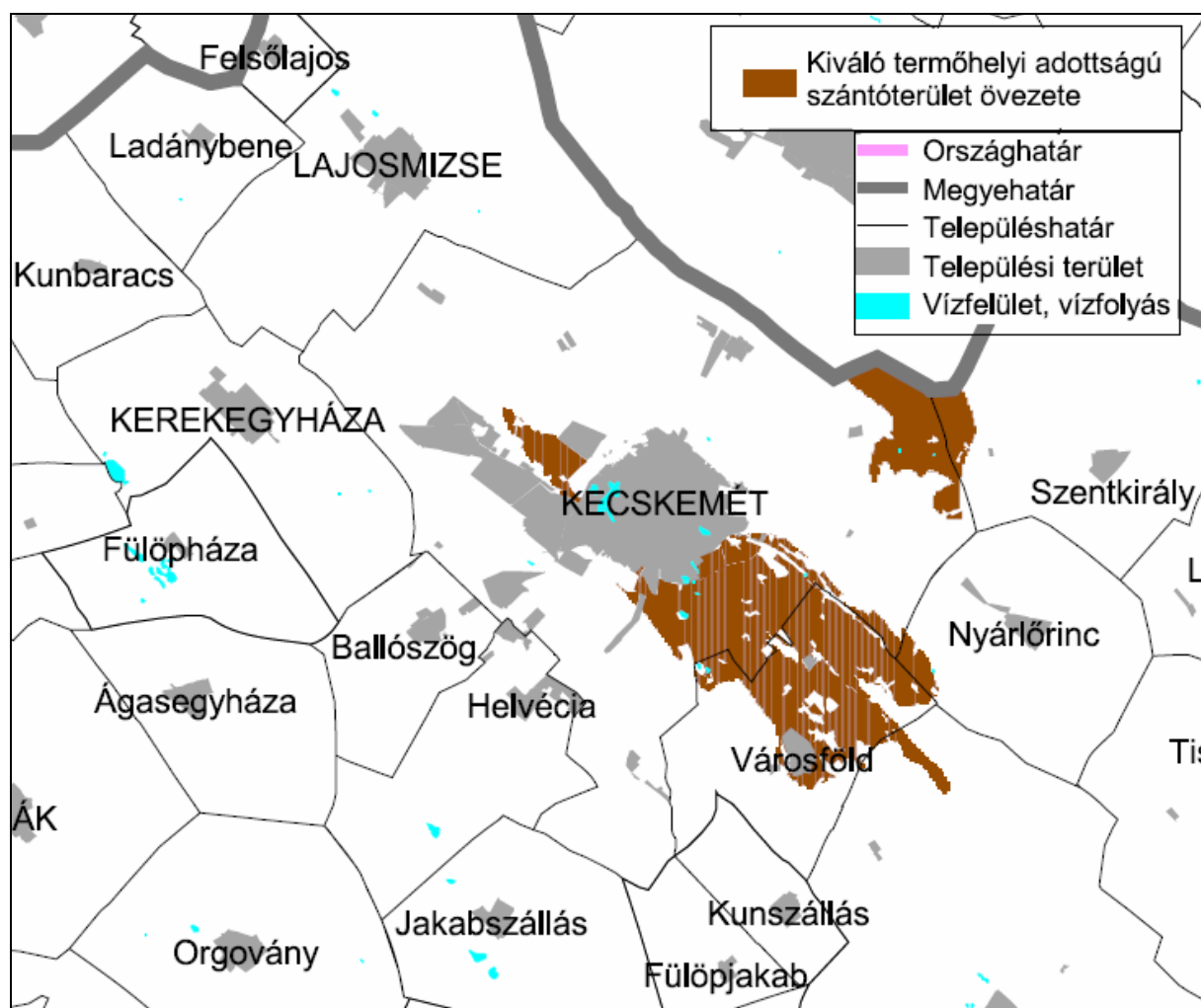
A megyei szerkezeti terv (37. térkép) szerint a legnagyobb belterjes mezőgazdasági térség Kecskemét belterületén található, a város beépített területeitől inkább keletre. Városföld település egészét is ilyen belterjes mezőgazdaságú térség veszi körül. A többi település tekintetében megosztott a kép: a városoknál (Lajosmizse és Kerekegyháza) szintén jellemző az ugyanezen kategóriájú területek nagyobb aránya, szintén keleti kiterjedésben, viszont nagyobb a külterjes hasznosítású mezőgazdasági térségek kiterjedése és az erdőgazdálkodási térségek aránya is (utóbbi megállapítások a községekre is igazak). A külterjes hasznosítású mezőgazdasági térségek alapvetően vegyes művelési szerkezetű területek, ritka a gyümölcsösök, szőlőterületek előfordulása, pedig korábban ezek számottevő szereppel bírtak a térségben.

37. térkép: A megye szerkezeti tervének részlete

Kiemelten fontos érzékeny természeti területek bizonyos arányban mindegyik településen találhatóak, ezekről részletesebben a későbbiekben teszünk említést.

Külön érdemes említést tenni a kiváló termőhelyi adottságú szántóterület övezetéről a megyében (3838. térkép). A vizsgált térségben igen nagy területen találunk ilyen kategóriájú földeket, ezek nagyrészt Kecskemét D-DK-i határában találhatóak, valamint Városföld községtől északra. Ez a kategória azért kerül most különösen is a figyelem középpontjába, mert éppen ezeken a területeken tervezik a közeljövőben a Mercedes telepítését végrehajtani.

38. térkép: Kiváló termőhelyi adottságú szántóterületek övezete Kecskemét térségében

A további kategóriák tekintetében: a vizsgált térség vízháztartási szempontból viszonylag előnyös tulajdonságokkal rendelkezik, nincsenek kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőség-védelmi kategóriájú területei, viszonylag kis kiterjedésű a rendszeresen belvízjárta övezetek nagysága. Azonban a szélrózsiának erősen ki van téve a terület, ez a megye nagy részére jellemző egyébként.

Összességében megállapítható: a megyei rendezési terv a városkörzet egészét érintő, településhatárokon átívelő olyan kérdésköröket, mint a különböző közös övezetek kijelölése, beépített területek térhódításának korlátozása, illetve olyan potenciálisan együtt tervezhető térségi kategóriák - mint pl. az ökológiai és rekreációs célú zöldterületek, mezőgazdasági területek, ipari és kereskedelmi célú területek, közszolgáltatási funkciók terei, közlekedési hálózatok - nem érint, ezeket érdemben nem kezeli. Mindez még erőteljesebbé teszi az igényt egy, a térségi szintű problémákat megválaszoló, az együtt tervezhető térségi kategóriákat, tématerületeket közösen kezelő stratégiai megközelítés, illetve tervdokumentum típus irányában.

3.6 Települési válaszok a kihívásokra: a települési interjúk tapasztalatai

A kutatás során helyszíni vizsgálatokat folytattunk a Kecskeméti kistérség együtt tervezhető településeiben, egészen pontosan Ballószög, Helvécia, Kerekegyháza, Ladánybene, Lajosmizse, Nyárlőrinc, Városhíd, Felsőlajos és Kecskemét településeken. A helyszíni

vizsgálatok egyrészt a koordinálatlan városnövekedés, az *urban sprawl* jelenséghez kapcsolódó folyamatok feltárására, másrészt pedig az együtt tervezés lehetséges gyakorlati megjelenési formáinak megismerésére koncentráltak. A vizsgálatok módszertani alapját a települési vezetőkkel - jellemzően polgármesterrel, főépítésszel, településfejlesztési szakemberrel - való strukturált kérdéssor alapján készített interjúk jelentették. A beszélgetések azon információk feltárását szolgálták, melyek önmagában statisztikai adatelemzés, rendezési tervdokumentum-elemzés, vagy távérzékelési módszerek alkalmazása során egyáltalán nem, vagy csupán nehézkesen, közvetve tárhatóak fel. A teljes interjú-jegyzőkönyvek a Függelékben (F/1) tekinthetők meg. Ebben a fejezetben az interjúk rövid összefoglalása kap helyet, a fejezet végén pedig táblázat formájában találhatóak meg a főbb kérdések és az azokra adott válaszok az áttekinthetőség megkönnyítése érdekében.

Az interjúk hat fő fejezetre tagolhatóak, ezek sorrendben: (1) *a településszerkezet, térhasználat*; (2) *a természeti, táji adottságok*; (3) *a társadalmi változások*; (4) *az infrastrukturális fejlesztések*; (5) *az önkormányzati tevékenységgel és települési funkcióval kapcsolatos kérdések*; valamint a (6) *válaszlehetőségek a koordinálatlan terjeszkedés problematikájára* című kérdéscsoport, utóbbin belül az együtt tervezhetőség kérdéskörének körüljárása.

3.6.1. A településeggyüttes adottságai, jellemző tendenciái

3.6.1.1. Változások a településszerkezetben, térhasználatban

Bevezetésképpen érdemes kitérni arra, hogy a településszerkezet, térhasználat változásait illetően a települések igen eltérő fejlődési pályákon mozognak, azonban mégis el lehet különíteni két markáns csoportot: az első az, amelyek demográfiai folyamataikban alig-alig történt változás, itt nem jellemző a városlakók kiköltözése, a nagy mértékű növekedés; a másik pedig, ahol nő a betelepülők száma, ez erősebb változásokat eredményez a települések szerkezetében. Ez a kettősség egyébként szinte minden területen megmutatkozik majd, a többi vizsgált témakörrel kapcsolatban is.

Az **elkülönülő, újonnan épült településrészeket** illetően általában nem lehet jelentős elkülönülésről beszélni, ha van is ilyen jellegű eset, az sem feltétlenül az elmúlt évtizedek tendenciáinak eredménye, (kivételt képez például Ballószög, ahol az Újfalu településrész kialakulása ehhez köthető, vagy Kerekegyháza újonnan kiépülő lakóterületei). Ladánybenén teljesen homogénnek tartják a településszerkezetet, Nyárlőrincen is csupán a tanyák elkülönülését hangsúlyozták (a külterületi lakosság aránya egyébként minden település esetében magas), nagyobb elkülönülés Városföld és Helvécia települések esetében jelentkezik, ez azonban korábbi folyamatok eredménye.

A **beépítettségi változások** esetében szintén kettősséget tapasztalni. Vannak a lakosságszámot tekintve stagnáló települések, ahol semmilyen lényeges változás nem figyelhető meg az elmúlt évtizedekben (Ladánybene, Nyárlőrinc, Városföld), a népesség stagnál, vagy akár csökkenő tendenciát mutat. Ezzel szemben több településen is jelentős növekedés figyelhető meg a lakófunkciójú terek kiterjedését tekintve, néhány esetben ez párosul a gazdasági területek bővítésével is (Ballószög, Helvécia, Kerekegyháza, Lajosmizse). Ezzel együtt azonban a települések belterületén lévő zöldterületek arányának csökkenéséről sehol sem lehet beszélni, ez alapvetően a falusias beépítésből is fakad, de még további parkosítások, fásítások is zajlanak több helyen, erre tehát gondot fordítanak a településvezetők. A koordinálatlan terjeszkedés természetes felszíneket bekebelező tendenciái tehát egyelőre kevésbé jelentkezik, elsősorban a szuburbanizációs folyamatok térségbeli kisebb léptéke miatt.

A beépítettséggel kapcsolatban fontos szót ejteni a mezőgazdasági területekről, illetve a külterületi lakóterületekről is, ebben a térségben jelentős a tanyákon élők aránya. Az erdők, rétek, legelők, illetve a szántóföldek, kertek területváltozásait tekintve egyik településen sem lehet kirívó változásokat tapasztalni interjúalanyaink beszámolóí alapján. Struktúraváltás néhány helyen lejátszódott (például Nyárlőrincen jelentősen nőtt az erdőterületek aránya; Városföldön pedig a kertterületeké a szántók rovására), de tendenciaszerű folyamatokra utaló jelek nem mutatkoznak ebben a témában. Ennél sokkal lényegesebb a **tanyák helyzete**, amit kivétel nélkül **problemátikus területként** kezelnek a települések vezetői. Több helyen egyértelműen sorvadásról beszélnek (Ladánybene, Nyárlőrinc, Városföld), előregedik a tanyákon lakó népesség, idővel „kihálnak” az ott élők, a tanyák elértéktelenednek, a mezőgazdasági művelés nehézkes, elköltözések jellemzőek. Ezzel szemben viszonylag ritkábban érhető tetten a funkcióváltás is (Helvécia, Kerekegyháza), ahol felvásárolnak tanyákat, majd hétvégi házakat, hobbitelkeket alakítanak ki belőlük, ez mindenképpen pozitív folyamat a polgármesterek szerint.

A bővítések terén megosztva jelentkezik a gazdasági területek bővítésének prioritása (Ballószög, Városföld), illetve a lakófunkciók bővítésének elsődlegessége (Helvécia, Kerekegyháza, Ladánybene), de több településen ilyenfajta alapelveket nem is fogalmaznak meg a területátminősítésekkel kapcsolatban.

3.6.1.2. Természeti, táji adottságok jelenléte és védelme a településeggyüttesben

A vizsgált települések egy csoportja a Kiskunsági Nemzeti Parkhoz kapcsolódik, külterületük egy részét a nemzeti park foglalja el, ez hatással van a mezőgazdasági művelésre is, illetve a területhasználatra. További védelem alatt álló területekkel (NATURA 2000) is rendelkeznek a települések, összességében tehát elmondható, hogy **a természeti értékek hangsúlyos részét képezik a Kecskemét környéki tájképnek**, település- és térszerkezetnek. Ezt ellensúlyozza, hogy a kulturális, épített értékek általában kisebb jelentőségűek – egy-két kivételtől eltekintve. A Kiskunsági Nemzeti Park Helvécia, Kerekegyháza és Ladánybene külterületét érinti, NATURA 2000 területekkel Lajosmizse és Nyárlőrinc külterületén találkozunk. Fontos táji értékeknek számítanak a kiszáradt tavak, lápok (Ludas-tó, Madaras-tó), ezek élővilága, őstölgyesek, ősbtorokások is találhatóak egyes települések külterületén (Nyárlőrinc, illetve Kerekegyháza). A természeti táji értékek ilyen mértékű jelenléte ezek védelmének fontosságára hívja fel figyelmünk a területhasználati funkciók kialakítása során. A kulturális értékek közül kiemelhető Kerekegyháza kunpusztai temploma és temetője, a nyárlőrinci XIII. századi romtemplom, Helvécia egyes tanyái (Géró-tanya, Kerekes Ferenc tanyája) építészeti megoldásaik miatt. Ezen kívül több helyi védelem alatt álló épület is található az egyes településeken, valamint találkoztunk a saktáblaszerű utcaserkezetet is a helyi értékek közé soroló polgármesterrel (Kerekegyháza) is.

A **települési környezet állapotát** általában **megfelelőnek ítélik** a polgármesterek, kisebb problémáktól eltekintve (ilyenek a még hiányosságokat mutató infrastrukturális kiépítettség). Egyedül Városföld települése szenved meg az oda települt gazdasági létesítmények tevékenységéből származó hátrányos hatásokat (zaj-, légszennyezés, magas forgalom), ezzel azonban valóban kivételes eset a vizsgált települések közül.

3.6.1.3. Társadalmi összetétel és folyamatok

A vizsgálat szempontjából a lakosság körében végbemenő változások igen fontos tématerületet jelentenek, ezen belül is az újonnan beköltözők száma, megoszlása és a helyiek hozzáállása ehhez a kérdéshez különösen fontos.

A **társadalom összetételét** illetően vegyes képet kapunk. Általánosan több helyen is azt a vélemény fogalmazódott meg, hogy e téren nincsenek kiugró, speciális sajátosságok a településen, ez azt jelenti, hogy általában az országos jellemzőknek megfelelően alakul a társadalom összetétele. Rossz helyzetben vannak azok a települések, ahol nem számottevő a beköltözés, itt a népesség előregszik, a fiatalok megtartása is nehéz (pl.: Nyárlőrinc). A roma kisebbség magas arányát egyedül Lajosmizsén tartották fontosnak kiemelni, itt 10% körüli az arányuk, de kisebb arányban a többi településen is jelen vannak. Kerekegyháza igen kedvező társadalmi összetétellel rendelkezik, ezt hangsúlyozta a polgármester (fiatalos korösszetétel, alacsony munkanélküliség). Városföld pedig egészen egyedi helyzetben van, hiszen az elmúlt 40 évben épült ki a település, a Kecskemétről kiköltözők népesítették be, ennek megfelelően alakult a társadalmi összetétele is.

A **lakosság szám változása** a bevezetőben leírtaknak megfelelően kettőséget mutat. Az egyik csoportban lévő településeket – eddig – elkerülte a Kecskemétről meginduló kiköltözés (Ladánybene, Lajosmizse, Nyárlőrinc, Városföld), itt stagnál, vagy csökken a népesség. A másik településcsoport kapcsán ugyanakkor dinamikus növekedés figyelhető meg (Ballószög, Helvécia, Kerekegyháza), évente akár 100 fő fölötti lakosság szám-növekedés is előfordul. Az új beköltözők megítélése ezeken a településeken kivétel nélkül pozitív, **társadalmi konfliktusról** egyáltalán nem számolnak be a megkérdezettek, két településen viszont vélhetően okoz gondot az alacsony státuszú népesség beköltözése, bár erre csak utalás formájában kaptunk választ (Kerekegyháza, Lajosmizse), alapvetően azonban nem ez a jellemző. A **beköltözők társadalmi státusát** illetően elsősorban magasabb jövedelmű/végzettségű, fiatal párok illetve családok betelepülése történik nagyobb arányban. Ezek legnagyobb arányban Kecskemétről kiköltöző emberek, azonban emellett a megkérdezettek még több települést is felsoroltak, ahonnan érkeznek betelepülők. Szegregáció, elkülönülés nem jellemző az újonnan beköltözők és a régebbi lakosok között, természetesen azért léteznek új településrészek több helyen (Ballószög, Kerekegyháza), ahol vélhetően magasabb arányban élnek új betelepülők, ez azonban mégsem okoz számottevő településen belüli eltéréseket a megkérdezettek szerint. Lajosmizse település vezetője itt is kitért a romák elkülönülésére, ez mindenképpen problémaként merül fel.

3.6.1.4. Gazdaság- és infrastruktúra-fejlesztés

Az infrastruktúra területén minden település elkönyvelhetett kisebb-nagyobb fejlesztéseket az utóbbi években, ezek legtöbbször a kommunális infrastruktúrában történő változásokat jelenti, vagy a közlekedési infrastrukturális háttér javítását, de a gazdasági infrastruktúra is több helyen fejlesztésnek indult.

A **gazdasági funkciókat** kivétel nélkül minden település egyaránt fontosnak tartja, bevételeik nagy része ebből származik. Több helyen az is elhangzott, hogy szeretnék még tovább erősíteni a település gazdasági funkcióit. A települések nehéz helyzete miatt azonban igen korlátozottak a lehetőségek például új vállalatok vonzására. Ezért a legtöbb esetben az önkormányzat csak annyit tud tenni – amit meg is tesznek -, hogy földeket vásárolnak fel, amit aztán esetleg közművesítenek, telkeket alakítanak ki rajtuk, majd lehetőség szerint értékesítik őket.

A **kommunális infrastruktúra fejlesztésének** nagy szerepe van a lakókörnyezet élhetőbbé tételében, tulajdonképpen beköltözésektől függetlenül, tehát azokon a településeken is, ahol nincs jelentősebb lakosság szám-növekedés. Megoldottá vált a legtöbb helyen a csatornázás (vagy a jövőben tervezik ennek kiépítését), a szemétszállítás (illetve bezárt szeméttelpek

rekultivációja). A települési hulladékprodukciónak növekedése interjúalanyaink szerint nem mérvadó még azokon a településeken sem, ahol nagyobb arányú a beköltözés.

3.6.1.5. Települési funkciók és elérhetőségük

A betelepülésekkel kapcsolatban az önkormányzatok kivétel nélkül pozitívan vélekednek, mindenképpen növelni szeretnék a település lélekszámát, ott is, ahol nagyarányú a beköltözés, valamint ott is szívesen fogadnák a betelepülőket, ahol ez még kevésbé jellemző folyamat. Felső népességhatárt egy helyet kivéve (Ballószög, itt a jelenlegi népesség közel kétszerese lenne az elméleti „határ”) nem emelnek, minél magasabb a népesség, annál nagyobb a gazdasági potenciál, annál életképesebb a település a polgármesterek szerint. A népesség számának emelkedésével növekedhetnek az adóbevételek, azonban a megnövekedett népességgel együtt a települési közszolgáltatások színvonalát is növelni kell idővel.

Többnyire kistelepülésekről lévén szó az **adóbevételek növekedése** kevés helyen tapasztalható, kis mértékű az emelkedés, vagy sok esetben egyáltalán nincs is változás. Nagyobb növekedésről csupán Ballószög, Kerekegyháza és Városföld vezetői adtak számot, kisebb mértékben Lajosmizse, valamint Ladányben. Kerekegyháza polgármestere megjegyezte, hogy a pozitív tendenciák esetükben 2005-ig tartottak, és a jövőben még további visszaesésre számítanak, ez a jövőben lehet, hogy a többi településnél is így alakul. Ebben a témában mindig a helyi iparüzési adóról volt szó, mint legfőbb (vagy egyetlen) adóbevételei forrásról.

A **közszolgáltatások** számát, jellegét tekintve a települések megfelelőnek tartják összességében az ellátást, azon a szinten, ami nekik szükséges. Problémák felmerülhetnek a finanszírozásban, erre példa Kerekegyháza, ahol egy ideje szünetel az orvosi szolgálat (pedig a település városi jogállású). Helvéciaán a polgármester szerint nehézkes az oktatási intézmények fenntartása. Nagy mértékű fejlesztéseket ezen a téren nem is terveznek, hiszen általában jó közlekedési kapcsolatokkal bírnak Kecskemét irányába, ahol a legtöbb magasabb szintű közszolgáltatás iránti igényüket kielégíthetik. Igazság szerint a helyben elérhető közszolgáltatások spektrumának szélesítésére nem is nagyon kínálkozik lehetőség, hiszen ma is finanszírozási problémákkal néznek szembe a települések. A lakosok Kecskeméten intézik el nagyobb volumenű bevásárlásaikat, legtöbb esetben ide járnak középiskolába, a kórházi ellátást itt veszik igénybe, sokan munkát is itt vállalnak. Több helyen említették, hogy korábban Budapest is fő irány volt a magasabb szolgáltatások igénybe vételére, mára azonban egyértelműen háttérbe szorult a főváros Kecskeméttel szemben – de természetesen még mindig fontos a szerepe. A személygépkocsi-használat mellett a közszolgáltatások elérésében nagyobb súlya van a helyi buszjáratoknak (Kunság Volán), amik sűrűn járnak és nagy a kihasználtságuk is. Emellett eltöpreng a vasúti közlekedés, amit egyedül Nyárlőrincen említettek meg.

3.6.2. Válaszlehetőségek a koordinálatlan terjeszkedés problémájára

A kutatás egyik leghangsúlyosabb kérdése, hogy milyen válaszokat lehet adni a koordinálatlan terjeszkedés problémájának kérdésére, azaz milyen jellegű megoldásokat lehet találni a túlzott területi terjeszkedés megfékezésével kapcsolatban. Az alfejezetben belül kiemelt hangsúllyal kerül bemutatásra az együtt tervezhetőség kérdése, a településközi kooperációval kapcsolatos területek. A térségben a szuburbanizáció alacsonyabb mértéke, a beépített felszínek korlátozott ütemű térhódítása miatt az utóbbi tendenciák megfékezését

célzó fiskális, szabályozási jellegű és egyéb, „szoft” módszerek bemutatása kisebb súllyal szerepel a fejezet zárásaként.

3.6.2.1. Településközi együttműködések és közös tervezés

Az **együttműködésekkel** kapcsolatban a legtöbb település vezetője első helyen említette a kistérségi társulást, a Kecskemét és térsége Többcélú Önkormányzati Társulást. Ezzel kapcsolatban szinte minden esetben elhangzott, hogy az együttműködést jónak ítélik a kistérségen belül, a települések között, illetve a települések és Kecskemét között, azonban itt már megjelent az a vélemény is (Lajosmizse, Nyárlőrinc), hogy „Kecskemét túl erős szereppel rendelkezik a kistérségen belül, nem szerencsés, hogy egy ilyen nagy település is benne van a társulásban, könnyen elviszi a fejlesztési forrásokat”.

Az együttműködések egyik szorosabb formája a mikrotérségi társulás, ilyenből több is működik a kistérség települései között. Ezek a mikrotérségi formációk bizonyos konkrét szakterületekre koncentrálnak, együtt oldják meg a települések például a szociális, oktatási, gyermekjóléti, családjogi, infrastrukturális, egészségügyi ellátásbeli területeken felmerülő kérdéseiket. Konkrét eredmények is vannak már, például a csatornázás, kerékpárút építése, szennyvíztelep, ivóvízjavító építése együttműködési formában valósult meg.

Ezzel a témával kapcsolatban a megkérdezett kecskeméti illetőségű regionalista szakemberek állítása szerint az itt élők között **nincs meg a tradíciója a szó szoros értelmében vett közösségi tervezésnek**, hiányzik a szellemben gyökerező, önmagától értetődő igény a kooperációra, ezért is ilyen (viszonylag) csekély mértékű a települések közötti együttműködés. Ezért a területi tervezési együttműködések is nagyjából kimerülnek abban, hogy az egyes települések ismerik egymás rendezési terveit, jobb esetben egyeztetik is egymással őket az esetleges súrlódások elkerülése miatt. Együtt tervezésről azonban ma még nem lehet beszélni, és a legtöbb megkérdezett véleménye szerint erre a jövőben sincs túl nagy esély, illetve igen korlátozott a lehetséges területek köre.

A kérdésre, miszerint van-e **olyan területhasználati elem**, amelynek a **települések közötti együttműködés keretében** megvalósuló **együtt tervezését** támogatná, igen vegyes válaszokat kaptunk. A települések egy nagy hányada szkeptikus ezzel a kérdéssel kapcsolatban, egy területen sem támogatná az együttműködést, nem is látja ennek jövőjét, illetve jogosultságát (Ballószög, Helvécia, Ladánybene, Nyárlőrinc). Az okok között szerepel a forráseloszlás problémája, valamint az önkormányzatiság, Nyárlőrinc vezetője például ebben látja az együttműködések korlátját. Vannak azonban akik látnak reális esélyt az együttműködésekre, sőt hasznosnak is találnák azokat, többek között az ipari együtt tervezésben, zöldterületek tekintetében, intézményi feladatellátás együtt tervezésében, infrastruktúra együtt tervezésében. A lehetőség tehát többek szerint megvan a közös, koordinált együtt tervezési tevékenységre, a kezdeményezést viszont egyik település sem venné át, nem „erőltetik” különösebben ezt a fajta kooperációt – többek között a korábban már említett tradíciók hiánya miatt is. Az egyéb szereplők – például civil szféra – esetében ugyanez nyilvánul meg, egyedül Ballószög település vezetője számolt be szoros együttműködésről a civilekkel, akiket még a koncepciókészítésbe is bevontak; ezen kívül még két település szerint van valamilyen szintű kapcsolat a civilekkel, a többiek esetében egyáltalán nem jellemző az ilyenfajta együttműködés.

A települések közül konkrét tervezési együttműködés szándéka két esetet leszámítva nem merült fel. Városföld és Kecskemét az a két település, ahol ilyen tematikájú kooperációt elképzelhetőnek tartanak, Kecskeméten ráadásul az OTrT tavalyi módosítása kapcsán várhatóan megjelenő közös egyszerűsített településszerkezeti terv kialakítása kapcsán. A település vezetése 2008-ban –a közelgő OTrT módosításra mintegy reagálva– felvették a

kapcsolatot a környező településekkel, kiemelten Nagykőrössel (illetve részben az együtt tervezhető térség települései közül a Kecskeméttel szomszédosakkal). A KTSzT majdani szerepe, funkciói terén Kecskemétnek nincsenek előzetes metodikai elképzelései: egyelőre a településrendezési és a megyei rendezési terv közé várják az új dokumentumtípust. A valódi vonzaskörzetekre reagáló szemlélet megjelenését a város üdvözli a tervezésben. Szóba került a pozitív fogadtatás kapcsán azonban az is: a gyakorlati részletekbe belegondolva, mivel még az együtt tervezhetőség tartalmi háttére is kérdéses, a mélyebb településközi együttműködés szintén bizonytalanoknak tartják.

Érdekes kérdést vet fel e témakörben Nagykőrös felbukkanása, mely nem tartozik az OTTrT szerinti együtt tervezhető térséghez. A múlt század '50-es évtizedében a több, Kecskemétről „leszakított” község ellenére a város tágabb környezetében még él a „Kecskemét-tudat”; a török időktől számítva ezen észak-nyugat alföldi vidék központhármasát a Nagykőrös-Cegléd-Kecskemét várostrió alkotta. A ma önálló kisebb települések nagy része korábban nem is létezett. Természetes így a funkcionális összetartozás a közigazgatási különállás ellenére. Nagykőrös felé tradicionálisan erősek ráadásul a funkcionális kapcsolatok, így a településvezetés a jövőben mindenképpen ösztönözné a megyehatárokon átnyúló várostérségi együttműködéseket.

A **közigazgatási átszervezés** (városrégió irányába elmozduló) lehetősége egy település kivételével sehol sem fogalmazódott meg, mindegyik település ragaszkodik önállóságához és jelenlegi jogállásához. Egyedül Városföld vezetése tartotta elképzelhetőnek, hogy a jövőben csatlakozna Kecskemét városához közigazgatásilag, ez azért nem annyira meglepő, mert a település amúgy is igen szoros kapcsolatokat ápol a központtal, tulajdonképpen Városföld az elmúlt negyven évben épült ki, nagyrészt Kecskemétről kiköltözött emberekkel népesült be.

3.6.2.2. Finanziális és szabályozási eszközök, lehetőségek

Elöljáróban a koordinálatlan városnövekedéssel kapcsolatban érdemes azt elmondani, hogy a megkérdezett szereplők többsége nem igazán érzi problémának, tehernek azt, hogy dinamikus kitelepülés jellemző a községbe vagy városába, ennek egyértelműen csak a pozitív tartalmát ismerik fel, miszerint növekszik a népesség, a gazdasági potenciál, esetleg a bevételek, fejlődik a település. Többen értetlenül is álltak az olyan kérdések előtt, amik valamilyen korlátozás bevezetéséről szóltak (pl. ingatlan alapú adók bevezetése). Több település tekintetében pedig ezek a kérdések nem is tűntek relevánsnak, hiszen nem játszódik le területükön nagyobb népességbeáramlás. Egyedül Kecskeméten érezhető jelentősen a város terjeszkedése, itt nagy változások történtek az utóbbi években lakó-, és gazdasági funkciójú területek terjeszkedésével kapcsolatban egyaránt, általában a zöldterületek és mezőgazdasági területek rovására, ez a folyamat azonban ma még a közigazgatási határokon belül folyik.

Önkormányzati tulajdonú földterületek adás-vétele jellemző több településen. A későbbi értékesítési célú földvásárlás (Kerekegyháza, Lajosmizse) mellett az eladás is jellemző (Helvécia). E tevékenységek fontos részét képezi az önkormányzati gazdálkodásnak. Lakó- és gazdasági funkciójú területek esetében egyaránt jellemző ez az adás-vétel.

A **területátminősítések** kapcsán az derül ki, hogy nagy változások (például nagy arányú külterület belterületbe vonása lakófunkció bővülése miatt) az elmúlt években nem történtek. nem történt), egyelőre legtöbbször még elég a rendelkezésre álló belterület, de kisebb változások lezajlottak ebben az irányban is (Ballószög, Lajosmizse). Ipari-gazdasági céllal is történtek bevonások, ezek is hasonló jelentőséggel bírnak az adott településekben (Ballószög, Kerekegyháza, Lajosmizse). Nagyobb volumenű gazdasági fejlesztések egyébként csak

Lajosmizse esetében és (természetesen) Kecskeméten történtek az elmúlt évtizedben, a többi település is rendelkezik gazdasági területekkel és szabad potenciállal ezen a téren, ahova várják a betelepülni szándékozó vállalatokat, azonban nincs sok eszköz a kezükben, hogy ezt kellőképpen ösztönözzék. Mezőgazdasági illetve erdőterületek lakóterületté sorolása a megkérdezettek szerint egyik településen sem fordult elő, ezt egyedül Nyárlőrincen tartják lehetségesnek a jövőben.

Az **adókkal** kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a helyi iparüzési adót a települések jelentős része kivetí, azonban egyéb fejlesztési típusú adót, vagyoni vagy ingatlan alapú adókat egyáltalán nem alkalmaznak. Speciális lakástámogatási rendszereket több helyen lehet igénybe venni, ez azonban nem feltétlenül a nagyfokú beköltözéssel függ össze.

A **településmarketing** eszközökkel kapcsolatban a legtöbb település első helyen említette az interneten való megjelenés fontosságát, ezek mellett a helyi sajtóban, TV-adásokban való megjelenés is igen fontos.

* * *

3.6.3. Településközi együttműködések és közös tervezés: alacsony aktivitás és hajlandóság; pozitív megítélésű nagyvárosi terjeszkedés – az interjúk alapján levont végkövetkeztetések

A Kecskeméti kistérség együtt tervezhető településeinek egy részét érintő szuburbán jellegű folyamatok – Kecskemét kivételével - egyértelműen pozitív megítélésű. Ez alapvetően abból fakad, hogy a Kecskemét környéki települések lakosságszáma viszonylag alacsony, több esetben előregedő, valamint a külterületi lakosság is számottevő, ezért a beköltözések, betelepülések mindenképpen támogatott folyamatok. Hazánkban alapvetően a kistelepülésekről való elvándorlás jellemző a hátrányos demográfiai folyamatok miatt, ezért is érthető, hogy a lakosságmegtartást, valamint lakossággyarapodást ösztönöznék a települések. Nem jellemző a konfliktus a betelepülők és az őslakosság között, valamint a településen belüli elkülönülésük, szegregációjuk sem, tehát társadalmi feszültséget sem okoz a növekedés ebben az esetben. A beépített területek arányának növekedése szintén nem olyan léptékű, hogy azt problémaként élnék meg az itt élők, hiszen alapvetően falusias beépítésű területekről lévén szó, ez nem okoz érezhetően nagyobb „zsúfoltságot”, vagy sűrűsödést.

A várostérségen belüli együttműködések a koordinálatlan városi területi terjeszkedéssel kapcsolatban éppen ezért egyáltalán nem jelennek meg. Egyrészt tehát a városkörnyéki települések nem érzik szükségesnek a nagyváros „szétterjedésének” koordinálását, másrészt pedig az is fontos tényező, hogy a települések egy részén mindezidáig nem is érzékelhető tulajdonképpen a folyamat, tehát lakosságszámuk ugyanúgy stagnál, vagy éppen csökken is a hátrányos korszerkezet, elvándorlás stb. miatt.

A **jövőképek** gyakorlatilag egyöntetűen a beköltözések növelését célozzák meg, valamint ezzel párhuzamosan a gazdasági szerep erősítését. A betelepülők által kevésbé preferált helyeken ez úgy jelentkezik, hogy a népességet nagy erővel próbálják megtartani, a gyarapodó települések pedig tovább szeretnék fokozni a növekedést. Gazdasági célok között megjelenik az idegenforgalom fejlesztése (Kerekegyháza), illetve a szelektált gazdaságfejlesztés is (Lajosmizse), tehát a veszélyes üzemek betelepülésének elkerülése. Igény van a jövőben a közösség, az együttműködési formák, valamint a civil szféra erősítésére is, ez is több esetben megfogalmazódik (Kecskemét, Ladánybene). A jövőkép általában azon települések esetében tűnik pozitívabbnak, ahol nagyobb mértékű a lakosságnövekedés, a beköltözések aránya az elmúlt években.

Az **együttműködések szintje** egyébként az interjúk tanulsága szerint a többi szakterületen is viszonylag **alacsony**. Ez visszavezethető a történelmileg kialakult „hagyományokra”,

tradíciókra is, mint ahogy egyik interjúalanyunk megfogalmazza, tehát, hogy ebben a térségben soha nem is alakult ki ez a fajta kooperáció, ezért nehéz sok esetben az együtt gondolkodás. Mivel a települések vezetőinek nincs igénye az ilyenfajta kapcsolatok erősítésére (jellemzően ez derült ki a válaszokból), ezért talán nehéz lenne felülről való kezdeményezéssel is eredményt elérni.

Mégis vannak pozitívumok, amik alapján azt gondolhatjuk, hogy van jövője ennek a próbálkozásnak. Hiszen létezik egy **többcélú kistérségi társulás** a települések között, aminek keretében számos lehetőség nyílik az olyan projektek együtt történő megvalósítására, ami egyaránt kedvező minden résztvevő település számára. Ezen kívül pedig léteznek **mikrotérségi együttműködések** is, ami már tulajdonképpen napi kapcsolatot jelent az egyes települések között, ez igen szoros összeköttetést eredményez (bizonyos területeken).

Két **akadály** merült fel az együtt tervezhetőség illetve a területi kooperáció megvalósítása kapcsán, az egyik a **finanszírozás, forráselosztás** kérdése. Több megkérdezett szerint az is problematikus, hogy Kecskemét tagja ennek a kistérségnek, hiszen jelentős mértékben *elszívja* a többiek elől a forrásokat, de az esetleges jövőbeni együtt tervezett beruházások kapcsán is többen problémásnak ítélik a pénzek elosztását. A másik legfontosabb akadályként az **önkormányzatiság** került elő, ez bizonyos szinten összefügg az előzővel, de ezen felül arról van még itt szó, hogy a települések önállóságuk elvesztésétől félnek az együtt tervezhetőség kapcsán, ezt pedig a legtöbben szeretnék elkerülni.

Az **együtt tervezés** tehát többnyire abban merül ki, hogy a települések megküldik egymásnak terveiket egyeztetésre, ez azonban **csak formalitás** többnyire. Az is probléma, hogy ha esetleg bizonyos területen elképzelhetőnek is tartja egy polgármester az együtt tervezést, együttműködést, akkor sem vállalná a kezdeményező szerepét, így azonban nem tudnak kiteljesedni az erre irányuló törekvések.

Az együtt tervezés tehát mindenképpen fontos lenne, ezt többé-kevésbé az itt élők is támogatnák, ha valamilyen formában előnyöket remélhetnek általa, azonban mindenképpen ösztönözni kell a folyamatokat ahhoz, hogy sikeresebb legyen.

Kérdés/témakör		Ballószög	Helvécia	Kerekegyháza	Ladánybene	Lajosmizse	Nyárlőrinc	Városföld	Kecskemét
Településszerkezet, térhasználat	Elkülönülő településrészek	az Újfalú rész elkülönül, 110 telekkel	Két fő településrész, a "régi falu" és a Szabó Sándor telep	városközpont; ÉNY-i és D-i részen egy-egy új lakóövezet (másodlagos központ); harmadik központ - még épülőben	nincs, homogén a településszerkezet	a roma városrész elkülönül (kb. 10% aromák aránya a lakosságból)	a külterületi tanyás településrész különül el	két nagy lakótelep különíthető el a településen belül (10-15 éve épültek)	"Régi Kecskemét" a belváros; új településrész főleg NY-ÉNY-i irányban fejlődött; NY-DNY: harmadik településrész, Felső-, illetve Alsószezőtő, K-en Hunyadváros és Műkertváros; repülőtér is nagy egység; D-en ipari-gazdasági hasznosítás; a központi belterületen túl 7 "falú" is tartozik a város közigazgatási területéhez
	Beépítettségi változások	110 új építési telek kialakítása	folyamatos beépítés, önkormányzati telkeken belterületen; külterületen is	folyamatosan nő a beépítettség, a lakosság dinamikus növekszik	lényegében nincs	városközpontban újépítésű lakások; tanyákra beköltözés jellemző inkább; mezőgazdasági területekből lakóterületek; új gazdasági területeket is kijelöltek	lakosságszám stagnál, csökken, jelentősebb változások nem voltak az elmúlt időkben a beépítettségben	lakóterületek nem változtak, ipari területek bővültek	jelentős változások; 2 fázisban: először a települések határában hipermarketek kiépülése, 2. hullám: Máriahegy beépülése - természeti, mezőgazdasági területek kárára
	Erdők, rétek, legelők területének változása		nem változott	kismértékben nőtt az erdők aránya	nem változott	nem változott lényegesen	erdők területe jelentősen nőtt	nem változott	változott, de nem drámai, sikerül megtartani a zöldterületeket
	Szántók, kertek, tanyavilág területének változása		szántóföldek kertek nem változtak, tanyavilágban funkcióváltás megfigyelhető: hétvégi házak, hobbitelkek	szántók aránya kismértékben csökkent, gyümölcsstermesztés visszaszorulóban; a tanyavilág sorvad, de funkcióváltás is jellemző	mezőgazdasági területek nagysága nem változott, tanyák sorvadása jellemző	nem változtak	szántók, kertek aránya lecsökkent, tanyavilág sorvad (idősek, etnikai kisebbség, mezőgazdaságból élők)	kertészet utóbbi időkben fejlődött, szántóföldek aránya így csökkent; tanyák sorvadóban	a városhatárban megjelent a kontrollálatlan sűrű beépítés, településhatáron belüli szuburbanizáció erős
	Településen belüli zöldterület-változás		magas arányban van jelen, nem változott jelentősen	folyamatosan bővülnek: fásítás, parkosítás jellemző	nem változott	nem változott, de tervben van a bővítése	parkosítás: 1 hektár (templomkert)	parkosítás, sportpálya létrehozása	"zöld ék" fenntartása fontos, Műkertvárosban is fontos zöldterületek; zöldfelületi kataszter készülében
	Területátminősítési prioritások	jelenleg a Mercedes beszállítói kör keres itt területet	fontos a lakófunkciók bővítése	lakófunkció bővítése fontos	lakófunkció kialakítása	nincs különleges prioritás, folyamatos változtatás	nincs különleges prioritás, folyamatos változtatás	ipari területek és lakóterületek bővítése is prioritás	nincsenek konkrét prioritások; gazdasági területek koncentrációja délen

Kérdés/témakör		Ballószög	Helvécia	Kerekegyháza	Ladánybene	Lajosmizse	Nyárlőrinc	Városföld	Kecskemét
Természeti, táji adottságok									folytatódna, ehhez kapcsolódik a Mercedes-fejlesztés is.
	Természeti táji értékek figyelembevétele milyen mértékű az építési engedélyek kiadásánál?		ha ilyenre kerül sor, figyelembe veszik	ha ilyenre kerül sor, figyelembe veszik	ha ilyenre kerül sor, figyelembe veszik	ha ilyenre kerül sor, figyelembe veszik	ha ilyenre kerül sor, figyelembe veszik	nincsenek természeti táji értékek	kevés jele látszik, hogy figyelembe vennék
	A települési környezet általános állapota		rendezett, tiszta, kellemes a település képe	pozitív megítélés, a város kellemes, vonzó hely, „persze tennivaló is van még” (infrastruktúrabővítés)	Jó állapotú, rendezett a lakókörnyezet, hiányosság a szennyvízhálózat kiépítetlensége	javuló (pl.: galvánüzem felszámolása)	jó állapotú	jó adottságok, de hátrányos a gazdasági telepek által okozott zaj- és szaghatás, légszennyezés, nagy gépjárműforgalom	Csak a városkörnyéki településekre vonatkozó kérdéscsoport
	Van-e a település külterületén természetvédelmi terület vagy tájvédelmi körzet?		Kiskunsági Nemzeti Park részei	Kiskunsági Nemzeti Park részei	Külterületen a Kiskunsági Nemzeti Parkhoz tartozó terület	NATURA 2000 terület és helyi védelem alatt álló területek	NATURA 2000 terület, östölgyessel	nincs	
	Sajátos területhasználaton alapuló, speciális természeti táji értékek megjelenése a külterületen		Ludas-tó (kiszáradt tömeder)	Kondor-tó, állat-, növényvilág értékes, ősborkás	Madaras-tó, kiszáradt lápok, védett növények (árvalányhaj)	nincs	östölgyes	nincs	
	Speciális kulturális (táji) értékek, műemlékek a településen?		Gérő-tanya, Kerekes Ferenc tanyája, Wéber Ede háza	Kunpusztai templom és temető; vasbeton szerkezetű templom; sakktáblaszerű utcaserkezet	nincs	helyi védelem alatt álló épület van	XIII. századi romtemplom; régészeti tárgyak a kecskeméti múzeumban	nincs	
Társadalmi változások	Helyi társadalom összetétele		nincsenek kiugró jellemzők	népesség kedvező összetételű, fiatalos korszerkezet; többgyermekes családmodell; munkanélküliség alacsony	nincs különösebb sajátosság az etnikai vagy demográfiai jellemzők alapján	romák aránya 10% körül	jelentős az előregedés, etnikai kisebbség aránya elhanyagolható	a település az elmúlt 40 évben épült ki és népesült be a Kecskemétről kiköltözőkkel	Csak a városkörnyéki településekre vonatkozó kérdéscsoport
	Hogyan változott a település lakossága az elmúlt években?	az elmúlt hat évben 700 fővel nőtt a népesség	igen jelentős betelepülés, 100 fő évente kb. leginkább családok, fiatalok	növekedett folyamatosan	nincs nagy arányú beköltözés	népességszám mérsékelt növekedése, beköltözés nem annyira jellemző, előregedés, fiatalok száma csökken	stagnál, csökken	stagnál, csökken	

Kérdés/témakör		Ballószög	Helvécia	Kerekegyháza	Ladánybene	Lajosmizse	Nyárlőrinc	Városföld	Kecskemét
Infrastrukturális fejlesztések	Újonnan beköltözők megítélése a helyi lakosság szemében?	nem jellemző a konfliktus	nincs társadalmi konfliktus	nincs társadalmi konfliktus	nem jellemző a beköltözés	nem jellemző, Budapestről szegényebb rétegek kis számban	nem jellemző a beköltözés	nem jellemző a beköltözés	
	Milyen státusú népesség beköltözése a leginkább jellemző a településen?	főként magasabb státusúak, fiatal családok, elsősorban Kecskemétről, de messzebről is (Baja, Szekszárd)	magasabb státusúak, fiatal párok, családok	fiatalok, családdal, letelepedés céljából, főleg Kecskemétről; érkeznek szegényebb státusúak Ózd, Miskolc környékéről is, de nem ez a jellemző	nem jellemző a beköltözés	alacsonyabb státusúak, megélhetési migráció	nem jellemző a beköltözés	nem jellemző a beköltözés	
	Különböző társadalmi csoportok térbeli elkülönülése a településen?	az újonnan beköltözők az új településrészen; de részt vesznek a településéletében	nincs elkülönülés, az új beköltözők elsősorban helyezkednek el (nagyobb koncentrációban a két belterületi részt összekötő út mentén)	nincs nagyfokú elkülönülés	nincs	romák elkülönülése jellemző	nincs	nincs	
	Kialakítottak-e a településen vagy külterületén új gazdasági / szolgáltató területeket az elmúlt 1-1,5 évtizedben?	Mercedes számára földeket vásároltak fel	nem, de szívesen fogadnak betelepülő vállalatokat	2 meglévő iparterület mellé 2 új egységet is lehatároltak, magántőke bevonásával	vannak kialakított területek, de kihasználatlanul	igen, de nem közművesítették - betelepülő vállalkozásokra hárul	ipari terület belterületbe vonása, ipari fejlesztési területek is rendelkezésre állnak	igen, egy 20ha-s területet hasznosítanak, és még van szabad kapacitás	igen, főleg délen
Infrastrukturális fejlesztések	Mennyire tartja fontosnak a település gazdasági funkcióit?		fontos, erősíteni szeretnék	kiemelkedően fontos a gazdasági szerep, a több lábon állás is fontos	fontos lenne új vállalkozások vonzása	fontos, bevételi forrást jelentenek, próbálják segíteni a vállalkozások betelepülését	nagyon fontos, bevételek 70%-át adják	rendkívül fontos	alapvető fontosságú, de csak a városfejlesztési koncepcióval összhangban szabad a gazdaságot fejleszteni
	Az elmúlt évtized nagyobb fejlesztései a kommunális, illetve közlekedési infrastruktúra terén		csatornázás, szemétszállítás	csatornázás, úthálózat-felújítás, csomópontok kialakítása, kerékpárutak építése, ivóvíz/áram kivezetése külterületekre (tanyák); kábelTV, internet bővül; csapadékvíz-elvezetés probléma	útburkolás 5-10 km hosszan (5202 sz. út)	autópálya-elkerülőút, szennyvíztelep bővítése, aszfaltozás belterületen, kerékpárút építése	közlekedés: járatok számát akarják növelni, burkolt belterületi utak aránya nőtt, csatornázás lesz a jövőben	szilárdhulladék-kezelés megoldott, szelektív gyűjtés beindult, utak aszfaltozása megtörtént; csatornázottság hiánya probléma	konkrét válasz nem érkezett
	Növekedett érezhetően a települési szilárd és folyékony hulladékprodukción az		a külterületi szemétszállítás jelent olykor gondot, de ez nem feltétlenül a betelepülők miatt;	nincs jelentősebb növekedés, elbírja a rendszer	nem jellemző a beköltözés	nem növekedett	nem jellemző a beköltözés	nem növekedett	konkrét válasz nem érkezett

Kérdés/témakör		Ballószög	Helvécia	Kerekegyháza	Ladánybene	Lajosmizse	Nyárlőrinc	Városföld	Kecskemét
	elmúlt évtizedben a beköltözések nyomán?		növekedés nincs						
Önkormányzat tevékenységével és a települési funkciókkal kapcsolatos kérdések	Hogyan viszonyul az önkormányzat a településre történő beköltözésekkel szemben?		abszolút pozitívan áll hozzá	abszolút pozitívan, növekedést szeretne	jelenleg ez nem jellemző, ha megindulna, pozitívan állnak hozzá	nincs nagy számú beköltözés	szívesen fogadná a betelepülőket	szívesen fogadnák	Csak a városkörnyéki településekre vonatkozó kérdéscsoport
	A helyi adóbevételek növekedése milyen mértékben jelentkezik a település életében?	növekedtek az adóbevételek: iparüzési adó	nincs növekedés	iparüzési adó 2005-ig dinamikusan növekedett, azonban most csökkenésre számítanak	iparüzési adó kis mértékben (1,5%) növekedett	Iparüzési adóbevétel nőtt kis mértékben, vállalkozások fejlődése miatt	nincs meghatározó növekedés	az iparüzési adó folyamatosan növekszik, 5-10%-al évente	
	Milyen a közszolgáltatások elérhetősége, száma, jellege?		az elérhetőség jó, a szolgáltatások szintje elégséges; fenntartásuk nehézkes	az elérhetőséget jónak ítéli, vannak hiányosságok, pl. orvosi ügyelet, ezen javítani kell, egyébként megfelelő a szolgáltatások szintje	helyben: fogorvos, gyógyszerár, háziorvos, tanyagondnoki szolgálat; a szociális szolgáltatások mikrotérségi szinten szerveződnek, elérhetőségük jó	a település méretének megfelelő a közszolgáltatások szintje	ami feltétlenül szükséges, az elérhető	a közszolgáltatások szintje kielégítő	
	Melyek azok, amelyekért ingázni kénytelen a lakosság és jellemzően mely településre, milyen eszközzel?		a jellemző irány Kecskemét elsődlegesen, nagyon jó az elérhetősége, egyenlő arányban használnak tömegközlekedést (busz) és személygépkocsit; ingázás munkahelyre, magasabb szintű közszolgáltatásokért, nagybevásárlások miatt	orvosi ellátás, magasabb szolgáltatások, közép- és felső oktatás, munkahelyek, nagybevásárlások; az irány Kecskemét elsősorban, elsősorban személygépkocsival, de a buszforgalom is sűrű	középiskola, munkavállalás, Kecskemétre elsősorban, Budapestre is; inkább személygépkocsival, de busszal is sokan	nagybevásárlás, uszoda, kórház, autószalon, munkavállalás kis mértékben (10-15%); főleg Kecskemétre (korábban Budapestre is); személygépkocsival, vagy autóbusszal	magasabb szintű szolgáltatások, munkavállalók többsége bejár Kecskemétre, személygépkocsival, busszal vagy vonattal	a település szorosan kötődik szolgáltatások és munkahelyek tekintetében is Kecskeméthez, szívesen veszik igénybe a tömegközlekedést (busz) a személygépkocsi mellett; alapvető élelmiszerek vásárlásán kívül minden tekintetben jellemző ingázás	

Kérdés/témakör		Ballószög	Helvécia	Kerekegyháza	Ladánybene	Lajosmizse	Nyárlőrinc	Városföld	Kecskemét
Válaszlehetőségek a koordinálatlan te eszkesedés problematikájára	Fontosnak tartja-e a település bizonyos szolgáltató funkcióinak bővítését?		nem ez az elsődleges szempont, a meglevőket akarják fenntartani	az orvosi ügyeletet kivéve a szolgáltatások szintjét nem kívánják emelni	igen, de nem nevezett meg konkrét szolgáltatásokat	megfelelőek a közszolgáltatások	nem tartja fontosnak	nem rajtuk múlik, hanem a piaci folyamatokon	
	Jellemző-e a településen az önkormányzati tulajdonú földterületek adás-vétele? Ha igen, milyen céllal?		az értékesítés a jellemző, fontos bevétel az önkormányzat számára	jellemző, inkább földvásárlás, ezek felfejlesztése, majd későbbi eladása	nem jellemző	ipari terület céljából történő földvásárlás történt, egyébként nem jellemző	jelenleg bérbe adott földeket szeretnének eladni	konkrét válasz nem érkezett	egyre kevésbé, inkább koncessziós szerződéseket kötnek
	Történt-e az elmúlt években külterület belterületbe vonása, és ha igen, milyen céllal?	gazdasági területek: Mercedes beszállítók számára; lakócélra is az új beköltözők számára	még nem történt	ipari célra történt, lakóterület-bővülés miatt egyelőre nem kellett	nem történt	igen, kb. a jelenlegi terület 5%-ának megfelelő területet vontak be, ipari céllal, kismértékben lakócéllal bevonás is jellemző	ipari célra bevonás történt	konkrét válasz nem érkezett	nem jellemző
	Jellemző-e a mezőgazdasági területek, erdőterületek stb. lakóterületté nyilvánítása?		nem jellemző	nem jellemző	nem jellemző	nem jellemző	a jövőben lehetséges (az eladásra szánt telkeken)	konkrét válasz nem érkezett	nem jellemző
	Van-e megcélzott felső népességhatárt a település távlatos fejlesztési elképzelései kapcsán?	5000 fő	nincs felső korlát	nincs felső korlát	nincs felső korlát	nincs felső korlát	konkrét válasz nem érkezett	konkrét válasz nem érkezett	nincs
	Alkalmaznak-e különböző speciális övezeti lehatárolásokat?	külterületen lakóövezetet határoltak le	az ÁRT-ben foglaltak szerint igen	az ÁRT-ben foglaltak szerint igen	az ÁRT-ben foglaltak szerint igen	az ÁRT-ben foglaltak szerint igen	nem	nem	igen: védett terület, veszélyes üzem kialakítására kijelölt fejlesztési terület
	Jellemzőek-e a nagyobb volumenű gazdasági fejlesztések a településen? Ha igen, gondoltak-e a fejlesztési költségek áthárításán a fejlesztőkre?	50 fővel dolgozó vállalkozások jellemzőek (húsupar, gépipar)	eddig nem történt, de ha sor kerülne rá, mindenképpen áthárítanák a fejlesztési költségeket	a gazdasági területek kialakítása ilyen, de egyelőre várják még a nagyobb beruházásokat	nem jellemző eddig, nem is ösztönzik kifejezetten	jellemző, az elmúlt 10 év nagyberuházásai: hűtőház, Freudenberg, Mizsepack, Folplast, Gerébi Kúria	nem	nem	igen pl.: Mercedes, de ebben az esetben nem hárították át a költségeket

Kérdés/témakör	Ballószög	Helvécia	Kerekegyháza	Ladánybene	Lajosmizse	Nyárlőrinc	Városföld	Kecskemét
Vetnek-e ki fejlesztési adókat?		iparüzési adót	iparüzési adót	iparüzési adót	konkrét válasz nem érkezett	iparüzési adót	iparüzési adót	konkrét válasz nem érkezett
Vetnek-e ki a településen (megosztott rátájú) vagyoni vagy ingatlan alapú adókat?		nem	nem	nem	nem	nem	nem	nem
Vannak-e speciális lakástámogatási rendszerek a településen?	felújításra	igen, ez kamatmentes támogatást jelent	jelenleg nincs	konkrét válasz nem érkezett	van, első lakáshoz jutási támogatás	konkrét válasz nem érkezett	konkrét válasz nem érkezett	konkrét válasz nem érkezett
Mennyire jellemző a térségben a települések közötti együttműködés? Ha jellemző, milyen területeket érint?	szociális, orvosi ellátás, oktatás, munkaprogramok területén	többcélú önkormányzati társulás; mikrotérségi összefogások, ez szorosabb kapcsolatot jelent, területei: szociális, gyermekjóléti, családsegítő; Ballószög településsel oktatási jellegű összefogás	többcélú önkormányzati társulás; mikrotérségi társulás; ügyeleti rendszer, közmunka, szociális ellátás szervezése; szociális együttműködés még négy településsel; kisebb együttműködések: turizmus, kereskedelem terén	többcélú önkormányzati társulás, jelentősége egyre nő; sokrétű: infrastrukturális, oktatási, fejlesztés, közmunkaprogram	többcélú önkormányzati társulás meghatározó; szorosabb kapcsolat Felsőlajossal oktatási, egészségügyi téren; társulások még: szennyvízelvezetés, tűzoltóság	többcélú önkormányzati társulás, mikrotérségi társulás Tiszakécskével (szociális gondozás), Kecskeméttel orvosi ügyelet, könyvtár, gyógypedagógiai társulás	utóbbi négy évben élénkültek meg a társulások, többcélú önkormányzati társulás fontos; oktatás, szociális ellátás, egészségügyi ellátás	többcélú önkormányzati társulás, együttműködés számos területen, viszont hiányzik az együttműködés tradíciója, a kooperáció igénye; elsősorban szociális területeken
A területi tervezés során van-e példa a gyakorlati együttműködésre? Jellemző-e az együtt tervezés?	a rendezési terveket egyeztetik	nem jellemző s tervezési kooperáció, nem is tervezik, de van példa gyakorlati együttműködésre: csatornázás	nem jellemző a tervezés kooperáció, nem is tervezik, bizonyos esetekben pedig hasznos lenne, pl.: gazdasági együttműködés	területi tervezési együttműködésről nem lehet beszélni, együtt tervezés nincs, de van tudomásuk egymás terveiről	Felsőlajossal és Kecskeméttel van kapcsolat, kistérségi együttműködés is jelentős pl.: közmunkaprogram	ismerik egymás terveit; egyeztetni szokták az iparüzési adó mértékét; együttműködés: kerékpárút, szennyvíztelep, ivóvízjavító	uniós pályázatok koordinálását a kistérség végzi; de nehéz összehangolni a tervezést egyéb területeken	megküldik egymásnak a rendezési terveket, egyeztetésre; SAPARD program jó példa a korábbi együttműködésekre; de az együtt tervezés nem jellemző
Milyennek ítéli a település kapcsolatát a központi várossal, Kecskeméttel és annak vezetésével? Mennyire működnek együtt, működik-e a tervezési kooperáció?	jó kapcsolat, közös területek: szociális, orvosi ellátás, oktatás, munkaprogram	jó a kapcsolat, kistérségi szinten, mikrotérségi szinten még inkább	jó, napi szintű kapcsolat	a Kecskeméttel való kapcsolat jó; a tervezési kooperáció csak egymás terveinek ismeretéig terjed	harmonikus kapcsolat, bár Kecskemét túl erős szerepű a kistérségben megyei jogú város jogállása miatt; összefogás fontos lenne a feladatellátásban	nem tartja szerencsésnek, hogy Kecskemét benne van a kistérségben	jó kapcsolat Kecskeméttel, egymás terveinek véleményezése történik	Jó kapcsolat, tervezési kooperáció igen korlátozott a rivalizálás miatt (csak zöldterületek, illetve közműveknél lehetséges)

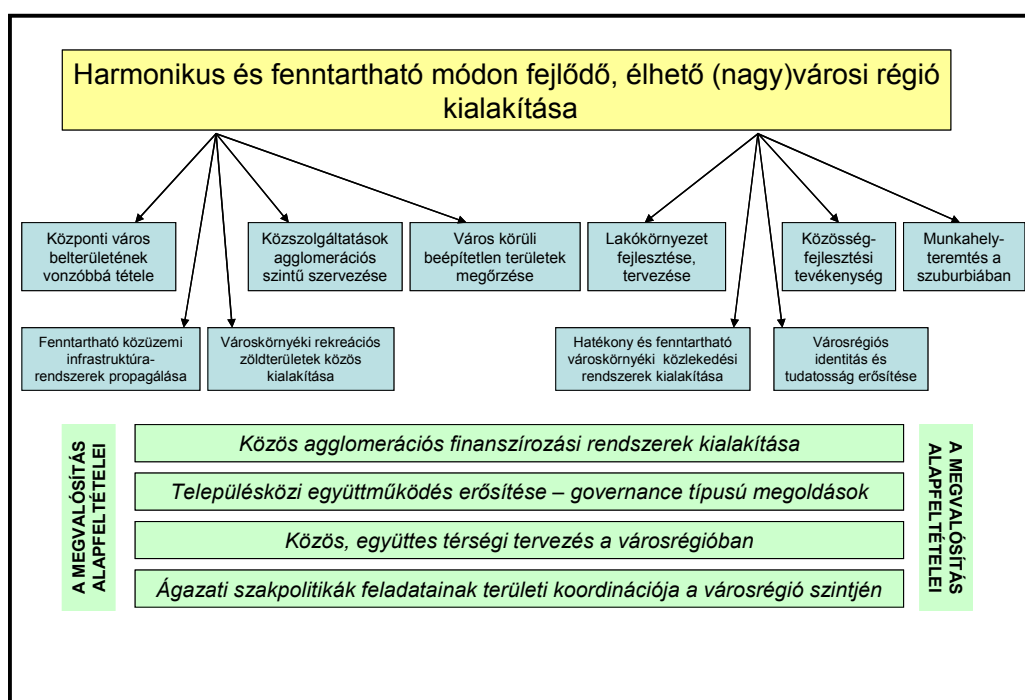
Kérdés/témakör	Ballószög	Helvécia	Kerekegyháza	Ladánybene	Lajosmizse	Nyárlőrinc	Városföld	Kecskemét
Van-e olyan területhasználati elem amelyeknek a települések közti együttműködés keretében megvalósuló együtt tervezését támogatná?	egyik elemet sem tartja érdemesnek az együttműködésre	nem támogatná a közös fejlesztéseket, nem látja ennek jövőjét	ipari együtt tervezés, illetve zöldterületek együtt tervezése megvalósítható lehetne a polgármester szerint	problémás terület a pénzforrások miatt (adóbevételek)	főleg az intézményi feladatellátásban lenne fontos az összefogás	el tudná képzelni, ha megszűnnének a kistelepülések önkormányzatai	a közös területrendezésnek van jövője az alany szerint, a fejlesztéseknek egy ideig még nincs	lakóterületek együtt tervezését támogatná (de ez nem reális), gazdasági együttműködés (szintén nem reális); zöldfelületek és közmű, úthálózat, infrastruktúra együtt tervezése lehetséges
Mennyire jellemző az egyéb szereplők együttműködése?	szoros együttműködés a civil szférával; zöldek bevonva a koncepciókészítésbe	kevésbé	kisebb mértékben	léteznek ilyen együttműködések	civil szervezetekkel jó kapcsolat, befektetők rivalizálása jellemző inkább, de segítik is egymást	konkrét válasz nem érkezett	nincs együttműködés	konkrét válasz nem érkezett
Felmerült-e a közigazgatási átszervezés lehetősége?		nem	nem	nem	nem	konkrét válasz nem érkezett	Nem, de a járási erősítését hasznosnak, racionálisnak találná	konkrét válasz nem érkezett
Alkalmazzák-e a településmarketing-eszközöket a településvezetésben?	honlap, kiadvány, újság, turizmust reklámozzák sok helyen	alkalmazzák, fontos terület az internet, helyi sajtó	igen, politikai jelegű és média-eszközöket is alkalmaznak	tudatosan nem, de fontos a célcsoportok meghatározása az egyes fejlesztéseknél	konkrét válasz nem érkezett	konkrét válasz nem érkezett	nem jellemző	konkrét válasz nem érkezett
Hogyan látja a település jövőjét? Cél a beköltözések további ösztönzése? Cél a gazdasági funkciók erősítése?	Cél a beköltözések ösztönzése és a gazdasági szerep erősítése is	a jövőkép pozitív, a polgármester ösztönözné a további betelepülést, gazdaság erősítését is szeretné elérni	cél, hogy a város a kistérség második gazdasági erejű városa legyen; cél a betelepülők vonzása, itt élők megtartása, idegenforgalom bővítése, intézmények fenntartása; a jövőkép alapvetően pozitív	fontos a "szinten tartás", mind a népesség, mind a helyi vállalatok, intézmények megtartása; lakóterületek, gazdasági funkció bővítése, közösség, civil szféra erősítése	A beköltözések ösztönzése nem kifejezett cél szinten tartás fontos, fiatalok megtartása; gazdasági funkciók erősítése veszélyes is lehet (galvánüzem, biogáz üzem)	Cél a népesség és a gazdasági funkciók bővítése is.	A lakosság növekedésének örülnének, de ez nem látszik időszerűnek; szükséges a gazdaság erősítése; lehetséges, hogy a település Kecskemét kertvárosává válik	A város célja a népesség növelése, gazdaság erősítése, valamint az együttműködési formák erősítése is

4. A nagyvárosi szétterülés, agglomerációs növekedés kezelésének lehetséges válaszai – egy stratégia leendő sarokkövei

A fejezet elején fontos leszögezni: a következőkben bemutatandó ajánlások, az alapelvektől kezdve a célokon át az együtt tervezhető tércategóriák leírásáig egy város-és-vidéke stratégia alapelemeiként szolgálhatnak a jövőben. Elsődlegesen stratégiai problémafeltárás történik meg az elkövetkező alfejezetek során, melyek elsősorban az adott városrégiók központi városa és környező települései vezetőinek, helyi civil aktoroknak kíván iránymutatást adni és részben a problémakör szélesebb körben való tudatosításához is alkalmazható szempontokat kíván összefoglalni. (Éppen ezért egyes kérdésekben s gyakorló tervezők számára esetenként triviális részmegállapításokat tartalmazhat.) Az anyag ebben a megközelítésben valóban stratégiai jellegű: konkrét, eljárási, szabályozási kérdésekkel nem terjed ki, az egyszerűsített településszerkezeti terv tartalmi követelményeiről és eljárási szabályaival közvetlenül kapcsolatos javaslatokat nem tesz. Ez utóbbi megközelítésben készült el a közelmúltban az NFGM megbízásából egy másik az együtt tervezhető térségek témakörét boncoló tanulmány: „Módszertani javaslat a közös, egyszerűsített településszerkezeti terv tartalmi követelményeinek és az eljárási szabályainak meghatározására” (Paksy Gábor) A két tanulmány ilyen értelemben egymást kiegészítő jellegű.

* * *

A városkörnyéki szuburbanizációs, városterjeszkedési folyamatok és a várostérségek egymásrataltságának jelentősége és tendenciája alapján a koordinálatlan városnövekedés és általánosságban a városrégiók kihívása egyre fokozódik. Éppen ezért szükséges egy olyan **határozott szakpolitika meghatározása** a témakörben, amely kijelöli várostérségek fejlődésével kapcsolatos alapvető prioritásokat, értékeket, a problémakör kezelésének irányításának, megfelelő közösségi koordinációjának irányait. Ha megszületik egy ilyen koncepcionális dokumentum, ami mögött valóban határozott kormányzati támogatottság alakul ki, akkor van esély arra, hogy a városkörnyéki fejlődés a közjó számára harmonikusabb irányt vegyen.

34. ábra: A nagyvárosi szétterülés kezelésének lehetséges stratégiája

E jelenséget kezelő közösségi szakpolitika minden bizonnyal számos elemre kell, hogy építkezzen (településközi együttműködések, szabályozás, adópolitika, közművek árképzése, távmunka, közlekedésfejlesztés stb.), de ezek közül is kiemelt szerepet kell, hogy betöltsön a **településtervezés, területi tervezés**, beleértve a településhálózat tervezésére irányuló törekvéseket.

Az alábbiakban szakmai javaslatot fogalmazunk meg a (nagy)városi térségekre irányuló szakpolitika lehetséges stratégiai sarokköveire vonatkozóan, olyan elvek és követendő célok meghatározásával, amelyek következetes érvényesítése a szabályozásban, tervezésben, intézményrendszer alakításában és mindenek előtt az önkormányzatok, szaktárcák együttműködési és döntéshozatali kultúrájában biztosíthatná a problémakör kezelését, de egyúttal a benne rejlő lehetőségek fenntartható kiaknázását. Az utolsó részfejezetben témánkat szűkítve javaslatokat fogalmazunk meg az OTTrT-ban is megjelenő együtt tervezhető várostérségek tervezésére vonatkozóan a témakör szempontjából.

A **javaslati fejezet felépítését** tekintve először a (nagy)városi régiók területi terjeszkedésének kezelése kapcsán a felmerülő megoldásokat megalapozó alapelvek bemutatása történik meg, melyet a tényleges válaszlehetőségek célkitűzéseként megfogalmazott számba vétele követ. A bemutatott (rész)célokon túl ezen célkitűzések megvalósulásának alapfeltételeit jelentő, a részcélokon átívelő feladatok leírása is megtörténik. A fejezetet végül - az esettanulmány-térség, a Kecskeméti településeggyüttes példáján szemléltetve - a városségiók lehetséges együtt tervezendő térkategóriáinak bemutatása zárja.

4.1 Alapelvek

A nagyvárosi koordinálatlan területi terjeszkedés, az agglomerációs zónákban tapasztalható növekedés kezelésének lehetséges stratégiájának felvázolása előtt érdemes számba venni azokat az alapelveket melyek a problémához való közelítés sajátosságait kiemelve jelentik szemléletbeli alapját a felsorolandó javaslatoknak, célkitűzéseknek. Ezen alapelvek a következők:

► A városségió szinten való közös felelősségvállalás melletti elköteleződés

A közös cselekvés és együttműködés elsődleges feltétele, hogy a társadalom választott vezetői, az egyes várostérségek meghatározó szereplői körében megjelenjen a városségió problematikájának markáns felismerése, ennek jelentősége az állampolgárok életminősége és a jövő generációk esélyeinek szempontjából és mindezek alapján kialakuljon egy közös térségi felelősségvállalás, amit a probléma iránt érzékeny nyilvánosság is kontrollál.

Ez azt feltételezi, hogy a települések vezetői a településeken túlmutató, várostérséget érintő problémákra is tekintettel vannak és saját eszközeivel, együttműködésben a többi településsel hozzájárulnak e problémák megoldásához, illetve az agglomeráció kínálta előnyöket, együttműködésben és nem a többi település kárára aknázzák ki.

► A fenntartható, hatékony és egyenlő esélyeket nyújtó területhasználat

- a városi és a rurális funkciók térbeli csoportosítása és a barnamezős fejlesztéseket a zöldmezős beruházásokkal szemben előnyben részesítő területhasználat;

- a közkincset képező természeti és kulturális értékek megőrzése mellett ezen értékek és a közszolgáltatások – terhelhetőségen belüli - értékmegőrző elérhetősége, hozzáférhetősége, akadálymentesítése;
- a fejlesztések helykiválasztása, a területi közigazgatás és a közszolgáltatások szervezése szolgálja a fenntarthatóságot, az értékmegőrzést és a biztonságot;
- a helyi környezettudatosság, a táji értékek iránti felelősség, a helyi adottságokhoz igazodó térségi gazdaság és társadalom kialakításának szolgálata;
- a fejlesztéseknek a meglévő területekhez kapcsolása, a települések közti területek lehetőség szerinti természetközeli állapotban tartása, illetve fenntartható mezőgazdasági hatása.

► Zöld, élhető, egészséges lakókörnyezet iránti igény elismerése

Az állampolgárok joga az egészséges lakókörnyezethez az alkotmányban is rögzített princípium. A tisztább, zöldebb, világosabb és tágasabb lakókörnyezet iránti igényt – amely az életszínvonal emelkedésével határozottan növekszik – tiszteletben kell tartani, és a településtervezésnek (várostervezésnek) is azon kell fáradoznia, hogy az állampolgárok lehetőségeit e téren bővítse. Ugyanakkor ezt az igényt csak úgy szabad kielégíteni, hogy az mások tágabb környezetének minőségét – beleértve a városok körüli zöld területeket -, helyi regionális vagy nemzeti közösség érdekeit, értékeit (pl. rurális kultúra, tájhasználat értékei), s mind emellett az esélyegyenlőséget is biztosítani kell. (Éppen ezért ez nem lehet tisztán piaci fizetőképes kereslet-kínálati viszonyon alapuló folyamat.)

► Közlekedési igény mérséklése

A városrégiók településeinek együttműködése, közös, illetve településenkénti tervezési és fejlesztési tevékenysége során a biztonságosabb, tisztább környezet elérése és fenntartása, illetve a hatékonyabb gazdaság érdekében a fejlesztéseknek a közlekedés és az áruszállítás környezeti, műszaki, közbiztonsági károkozásának, illetve a károkozás kockázatának csökkentését kell szolgálniuk. A tisztább környezet, az egészségesebb, a kulturális és szociális szükségleteire több időt fordító társadalom érdekében pedig törekedni kell az utazási kényszer és az utazási idő csökkentésére, hasznosítására, valamint a fenntartható és biztonságos utazási módok alkalmazására.

► Térségi és táji szemlélet elve

A településfejlődési, fejlesztési törekvések nem csak adminisztratív, települési- és területegységeket érintik, hanem a földrajzi tájak életét is befolyásolják. A tájak a természeti környezeti elemek által meghatározott és a társadalmi-gazdasági tevékenységek által alakított területi rendszerek, melyekben az egyes tájalkotó elemeket (domborzat, talaj, vízrajz, napsugárzás, növény- és állatvilág, társadalom) érintő beavatkozások kihatással vannak a többi elemre is, valamint a helyi gazdasági és társadalmi tevékenységeket is befolyásolják. Ezért a fejlesztések során a beavatkozás célterületét érintő tájak sajátosságait, változásait, működési mechanizmusát is figyelembe kell venni. A fejlesztési beavatkozásokat a tájak területi rendszereibe integrálni kell, hogy illeszkedjenek a helyi táji adottságokhoz, támaszkodjanak a tájak erőforrásaira, hozzájárulva azok védelméhez és kibontakozásához is.

► Sok központú várostérség és kooperáló településeggyüttes - policentrikusság alapelve

A többközpontúságot városségi szintjén, valamint városi határokon belül egyaránt támogatni kell. A városségi térszerkezetének egyoldalúságát, a városségi központi településének dominanciáját csökkentik a városségi megerősített alközpontjai, illetve az egyes kisebb településeken megerősített funkciók. Hasonlóan a városon belüli térben is a többközpontúság a térszervező alapelv, amely segítségével a túlsúlyolt és túlterhelt városközpontokra nehezedő nyomás tudatosan csökkenthető, ezáltal annak élhetősége javítható. A szerves oda-vissza kapcsolódások, egyértelmű funkciómegosztás és a központ – alközpontok, valamint az alközpontok egymás közötti viszonylatában intenzív, partnerségen alapuló együttműködések jelentik itt a kulcstényezőket (melyek felváltják a jelenlegi rivalizáláson alapuló kapcsolatokat és kényszerű együttműködések).

► Települési funkciók együtt tervezése és integrált fejlesztése

A városségiön belül az egyes települési funkciók tervezése és fejlesztése során egyrészt a város és környékének egysége jelenti a releváns területi egységet – azaz az egyes településeket együtt kell tervezni városségiön kereteken belül, másrészt az egyes funkciókat egymással is összehangoltan kell fejleszteni, tervezni. A városségiön szintjén is érvényesítendő, hogy a *„társadalmi-gazdasági-környezeti alrendszerek és a környező (horizontális és vertikális) területi rendszerek közötti harmónia megteremtése érdekében koncentrált, de az egész rendszerre ható beavatkozások”* –ra van szükség a települési funkciók tervezése és fejlesztés folyamán.

A települési funkciók (lakhatás, munkalehetőségek, közlekedés, szociális, egészségügyi, oktatási, kulturális és közigazgatási tevékenységek, valamint egyéb szolgáltatások) tudatos és területi alapú együtt tervezését és integrált fejlesztését kell megvalósítani. Egy sikeres városségiön esetében az említett funkciók területi alapon kerülnek elosztásra/megosztásra, a városségiön szintjén integrált és koordinált módon szerveződnek, és ezáltal szinergiákat alakítanak ki.

(Ez azt jelenti, hogy például egy lakóövezet kijelölésekor nem csak az egyes települések közötti elosztás tekintetében kell figyelembe venni az egész városségiön területét, hanem azt is, hogy a lakóövezetet a további funkciókkal (például közlekedés, közszolgáltatások, rekreációs övezetek) összhangban, együtt kell tervezni. Tehát egyrészt a lakóövezetbe is kell tervezni közparkokat, nyílt területeket és egyéb funkciókat, másrészt a lakóterületek kiterjedésének növekedését követnie kell a rekreációs, közszolgálati és egyéb kapacitások növekedésének is, és ami talán a legfontosabb ezeket térben is el kell helyezni.

► Hosszú távú, tudatos, jövőorientált gondolkodásmód

A koordinálatlan (nagy)városi terjeszkedésre, a növekvő ütemű terület-átalakításra adható válaszok formálása során kardinális kérdés az ad hoc megoldások helyett a hosszú távra előretekinő, jövőorientált szemlélet térnyerése. A tényleges közösségi szemléletű, a közjó előmozdításán fáradozó köztervezés meghonosodásával természetessé kell váljon a nagy távlatokban gondolkozó fejlesztési és ehhez kapcsolódó rendezési tervezés a gyakorlatban is; a tudatos jövőalakítás részeként. Ennek keretében a fejlesztési akciók megtervezése, illetve az ehhez illeszkedő szabályozási tevékenység meghatározása során a rövid távú érdekek helyett a hosszabb távon megterülő beruházások, a természeti, társadalmi és gazdasági környezet fenntartható fejlődését előmozdítani képes gondolkodásmód össztársadalmi haszna

felbecsülhetetlen. Összességében a tervezői oldalról a proaktivitás az alapvető elvárás, azaz az utólagos, tüneti problémakezelés helyett a megelőző megoldásokra kell helyezni a hangsúlyt.

4.2 A harmonikus városrégiós fejlődés lehetséges sarokkövei

Az alábbiakban a kutatás keretében elvégzett vizsgálatok és korábbi tapasztalataink alapján kísérletet teszünk azon alapvető célok megfogalmazására, amelyek érvényesítése megteremtheti a várostérségek fenntarthatóbb fejlődésének előmozdítását.

1) Központi városok belterületének vonzóvá tétele

A (nagy)városok területi terjeszkedésének egyik alapvető okaként tekinthetünk a városkörnyéki zöldfelületekben gazdag egészséges lakókörnyezet hívogató hatására szemben a leromló állagú, negatív folyamatokkal terhelt belső városi terekkel. A városrégiók központi településeink hazánkban is egyre gyakoribb (igaz a fővároshoz képest elmaradó mértékben) a fokozódó zsúfoltság, mely kevés zöldfelülettel párosul; a növekvő gépjárműforgalom okozta forgalmi dugók, illetve erősödő lég- és zajszennyezés. A belső városi terek jellemzője, hogy kevés a szabad, beépíthető terület, mindez magas ingatlanárakkal társulva mind a lakosságot, mind a gazdasági szereplőket az olcsóbb és tisztább városkörnyéki területek felé „hajtja”. Egyes városainkban ezt a folyamatot erősítheti egyes lepusztuló épületállományú belső városrészek gettósodása, ahol az elköltözni képtelen, szegényebb rétegek helyben maradása mellett a folyamat önmagát erősítő spirált alkot.

Ugyanakkor a mérleg másik serpenyőjében találjuk a (nagy)városi előnyök sorát (közeli munkahelyek, szolgáltatások, kulturális és szórakozási lehetőségek), melyek rendelkezésre állása növelik a belső városrészek vonzerejét. Éppen ezen előnyök szem előtt tartásával a nagyvárosokból való lakossági kiáramlás egyik mérséklő megoldásként tekinthetünk a központi város belső tereinek vonzóbbá tételére, a lakókörnyezet élhetőbbé alakítása révén lakófunkciójának újbóli megerősítésére, reurbanizációs tendenciák ösztönzésére.

Lehetséges eszközök:

- **településmenedzsment-eszközök**
 - városi területek kulturális kínálatának szélesítése
 - városrehabilitációs akciók, PPP konstrukciókban
- **ösztönzőkön alapuló megközelítések**
 - barnamezős fejlesztések ösztönzői
 - belső városi területek lakófunkcióját erősítő lakástámogatási rendszerek
- **szemléletformálás**
 - belső városi területeket népszerűsítő információs kampányok

2) Az új lakóterületek környezeti fejlesztése

A településfejlesztés-tervezés elmúlt évtizedeinek általában is érvényes jellemzője, hogy a lakhelyet keresők számára vonzerőt jelentő környezeti értékeket (zöld területek, tájkép, erdők, közterületek, játszóterek, csendes környezet, tiszta levegő stb.), inkább csak fogyasztja, és a lakóterek bővítésére irányuló extenzív településfejlesztés nem tér ki a környezeti értékek

fejlesztésére illetve a megőrzéshez szükséges befektetésekre. (Vö. települési funkciók komplex tervezésének elvével.) Ez a megállapítás halmozottan érvényes a szuburbán településfejlődés lakóterület fejlesztésére.

Ahhoz, hogy a tágabb várostérség (és a konkrét település) számára is értéket jelentő környezet minősége és értéke ne pusztuljon urbanizálódó közegben fokozottan szükség van a környezetbe való beruházásra (fejlesztés, megjelenítés, védelem fejlesztései) és a környezetorientált településtervezésre. Ennek keretében például:

- lakóterületekhez rekreációs (és védett) erdő illetve mező területek kialakítása, kijelölése (erdőtelepítés, védelem alá helyezés) (elvként bevezethető, hogy új lakóterület bővítésével ne csökkenhessen a természeti területek aránya a település közíg területén.)
- tágas játszóterek kialakítása
- kellő szélességű utcafrontok – minimum 15-15 m széles zöld sávval az útburkolat és a telkek között
- A lakóterület tagolása közterületekkel: terekkel, zöld fasorokkal, közhasználatú szolgáltatások tereivel
- Rekreációs szabadtéri infrastruktúra kiépítése: kerékpárút, gyalogos – jelzett-táblázott sétautak, mind nagyobb arányban a teljes közösség számára hozzáférhető lehetőségeket kell biztosítani
- stb.

3) Városkörnyéki rekreációs zöldfelületek kialakítása

Intenzíven urbanizálódó agglomerációs közegben fokozottan szükséges a természeti-ökológiai rendszereknek nemcsak a védelme, hanem tudatos területi kiterjesztése, illetve ezzel szoros összefüggésben a (főként városi életmódot folytató) állampolgárok számára szabadtéri rekreációs lehetőségeinek bővítése.

A beépítetlen természet-közelű területek hatása fontos a város és környezetének klimatikus viszonyai, az ökológiai hálózatok eredményes funkcionálása szempontjából.

Ehhez szükséges részcélok:

- város körüli térben zöldterületek ökológiai rendszerének összehangolt megteremtése
- kiránduló és parkerdők hálózatának megteremtése
- kerékpárutak, turista és sétautak agglomerációs hálózatának megteremtése
- e helyszínek közösségi közlekedési (kiemelten kötött pályás) megközelítési lehetőségének megteremtése
- egyéb aktív szabadidős lehetőségek térségileg összehangolt kialakítása tudatos tervezés keretében és nem (csak) egyéni befektetői kezdeményezések elfogadásával
- stb.

4) Város körüli beépítetlen területek megőrzése

Alapvető gondot okoz a nagyvárosi terjeszkedési folyamatok során, hogy a városok és lakosságuk valamint gazdaságuk koordinálatlan területfoglalása, mintegy „letarolja” a városkörnyéki vidékies területeket. A városrégió, mint nagyobb terület egység belső szerkezetét felborítja a zöld gyűrűk feltörése, megszüntetése; ezzel párhuzamosan a felgyorsult agglomerációs fejlődés által előidézett további infrastrukturális és környezeti strukturális feszültségek jelennek meg.

Egy város és vidéke, azaz egy városrégió tudatos, hosszú távra előrettekintő fejlesztése során tehát kiemelt szempont kell legyen a városkörnyéki természeti és mezőgazdasági beépítetlen területekkel való fenntartható gazdálkodás: bizonyos zöldhálózati, ökológiai jelentőségű elemek megőrzésére kell törekedni, egyrészt az élővilág, a biodiverzitás fenntartása, illetve ezzel párhuzamosan a városi lakosság számára is szabadidős környezet biztosítása szempontjából. A városkörnyéki zöldterületek városklimatológiai hatása sem hanyagolható el ugyanakkor: légszennyezést és zajszennyezést gátló, mérséklő szerepük nyomán a terek a város „tüdejeként” is értelmezhetők. Fontos ugyanakkor megjegyezni: a beépítetlen, természeti és természetközeli területek megőrzése során nem a válogatás nélkül, „vakon” történő, a beépítetlen terek érintetlenségének mindenáron való fenntartására kell törekedni, hanem egy integratív rendszerben, közös térstruktúrában gondolkodva kell az említett területek közül az e célra leginkább alkalmasabbakban a várost kiegészítő funkciókat erősíteni.

Lehetséges eszközök:

- ***föld-tulajdonnal kapcsolatos lehetőségek***
 - *zöldterületek, parkok, rekreációs övezetek köztulajdonban tartása*
- ***tervezési/szabályozási eszközök:***
 - *abszolút korlátozás – rendezési előírások: övezeti lehatárolások*
 - *gondos környezeti hatásvizsgálatokat követően történő kijelölése az új lakótereknek, új városoknak*
 - *város körüli zöld zóna rögzítése*
 - *környezeti fenntarthatóságot mérő és ellenőrző módszerek fejlesztése*
- ***ösztonzőkön alapuló megközelítések***
 - *barnamezős fejlesztések ösztonzői*
 - *földvédelmi járulék emelése, kiterjesztése*
- ***szemléletformálás***
 - *környezettudatosságot erősítő kampányok*

5) Hatékony és fenntartható közlekedésfejlesztés a városrégiók szintjén

Az egymástól földrajzilag elkülönülő lakó- és munkahelyek természetszerűleg térbeli mozgásfolyamatokat, áramlásokat generálnak, ennek legszembetűnőbb példáit jelentik a különböző célú ingavándorforgalmak (pl. munkavégzési és oktatási célú ingázás, egyéb szolgáltatás igénybevételének célja stb.). A növekvő helyváltoztatási szükséglet növekvő igényeket támaszt a városok és környékük közötti összeköttetésre, a várost és vidékét, ellátott területét integráló, egybefogó közlekedési rendszerek iránt. Ezen rendszereknek egyaránt

részét képezik az infrastrukturális hálózatok (utak, pályák, állomások stb.); illetve az ezeket biztosító szolgáltatások (busz-, vasút és egyéb közlekedési formák) kifejlesztése illetve minőségének javítása iránt.

A különböző elővárosi közlekedési rendszerek fejlesztése során a városrégió lakó- és természeti környezetének védelme, a térség fenntartató módon való fejlődése érdekében célszerű a közösségi közlekedési formák preferálása az egyéni motorizált típusokkal szemben (személygépkocsi-használat); ezen belül is a környezetkímélőbb kötöttpályás verziók (elővárosi vasút, HÉV, villamos stb.) támogatásával. Hasonlóképpen fontos az egyéb alternatív közlekedési formák, kiemelten a kerékpáros közlekedés fejlesztése, mind infrastrukturális háttérét (megfelelő kerékpárút-hálózat, B&R parkolók, kerékpártárolók stb.), mind szemléleti háttérét (a lakosság körében való népszerűsítése e közlekedési eszköznek) tekintve.

Lehetséges eszközök:

- **településmenedzsment-eszközök**
 - *Agglomerációs közlekedési szövetségek létrehozása*
 - *Kötöttpályás közlekedés infrastruktúrájának és szolgáltatási színvonalának erősítése*
 - *Közösségi közlekedéssel való munkába járást megkönnyítő intermodális közlekedési csomópontok kiépítése, P&R parkolók kialakítása*
 - *Alternatív közlekedési módok infrastrukturális háttérének erősítése (kerékpárutak, B+R parkolók)*
- **ösztönzőkön alapuló megközelítések**
 - *zónás tarifarendszerek bevezetése*
- **szemléletformálás**
 - *fenntartható közösségi közlekedési formákat népszerűsítő kampányok*

6) Munkahelyteremtés a szuburbiában

A városrégió területileg harmonikus fejlődésének egyik kulcstényezője a munkahelyteremtés a szuburbia településein. Ez lehetővé teszi, hogy ezek a települések kikerüljenek az „alvótelepülési” kategóriából és egy harmonikusabb fejlődés felé mozduljanak el. Ennek egyik kézenfekvő módja a távmunka támogatása, míg a másik, ugyancsak egyértelműen adódó eszköz a helyi vállalkozások és egyéb munkalehetőségek fejlesztése. A városkörnyéki települések munkahelyteremtő képességének növelése egyben a közlekedési igényt is csökkenti, amennyiben a lakó- és munkahelyek közelebb kerülnek egymáshoz.

Ez elsősorban gazdaságfejlesztési (ill. részben intézménytelepítési) kérdés, azonban bizonyos településrendezési eszközök, építési megoldások is ösztönözhetik. Jó megoldás a munkahelyteremtés elősegítésére a holland példa, ahol a városkörnyéki, újonnan beépített negyedekben az újépítésű lakóházak alsó szintjét megtartották üzleti célokra, helyben lehetővé téve szolgáltatóházak és irodák kialakítását. Ez egy ösztönző típusú eszköznek tekinthető, amennyiben a lehetőséget biztosítják a potenciális helyi vállalkozások számára. A nemzetközi gyakorlatban további eszközöket is találhatunk a helyi vállalkozásfejlesztésre, munkahelyteremtésre, ezek a városi vállalkozási övezetek, melyeket egyes országokban

gazdasági lehetőségek zónáinak is neveznek. Ezekben a városi zónákban jellemzően szervezési, menedzsment és tanácsadó tevékenységekkel, mintegy inkubációs szolgáltatások nyújtásával ösztönzik a helyi vállalkozások alapítását, működését (vállalkozói központ).

7) Közszolgáltatások agglomeráció szintű szervezése

Adott térségben a központi szerepkörű település általában a különböző – magasabb szintű – közszolgáltatások jelentős hányadát tömöríti. Kiterjedtebb agglomerációkban célszerű az elsődleges centrum árnyékában esetlegesen kinövő alközpontok szolgáltató szerepét is erősíteni a policentrikus hálózatfejlődés elősegítése érdekében. A különböző, központi településen telepített funkciók elérhetőségének biztosítása legalább akkora jelentőséggel rendelkezik, mint a közfunkciók optimális telepítése. Nem várható el minden településről, a településhierarchia bármely szintjén, hogy a közszolgáltatások, hatósági funkciók teljes spektrumát biztosítsa lakossága számára – a hozzáférés egyenlő esélyét azonban megfelelő közlekedési rendszerek (infrastruktúra és szolgáltatás szempontból egyaránt) biztosításával el lehet érni.

Az agglomeráció egészének vonatkozásában a közszolgáltatások megszervezése során a központi város és környező települések hatékony együttműködésére van szükség, melynek kialakítása együttes tervezést, valamint kölcsönös megegyezésem, konszenzuson alapuló intézményi együttműködéseket és ezek alapján funkció megosztást igényel.

8) Közösségfejlesztés

A városrégió szerves fejlődéséhez szükség van az azt alkotó központi város és környező települések közösségeinek fejlesztésére. A helyi szinten megvalósuló közös akciók, az alulról kiinduló kezdeményezések mind hozzájárulnak a nagyvárosi térség sikerességéhez, élhetőségéhez. A saját lakókörnyezet értéként való kezelése, az összetartozás érzése jelenti azt az alapot, amire felülről jövő kezdeményezések is építhetnek. Mindehhez szükséges annak tudatosítása a helyi lakosokban, hogy ők is érintettek és egyben alakítói is, ezáltal alanyai és nem csak „elszenvedői” lehetnek a helyi folyamatoknak.

A közösség kialakulásának azonban teret is kell adni, lehetőséget is kell biztosítani. Ez messze túlmutat az egyedi alkalmakat jelentő és felülről megszervezett lakossági fórumok összehívásán, és más kötelezően teljesítendő akciókon, és a helyi lakosok aktivitásának növelését, gyakorlatilag a helyi közösségek kialakítását, inspirálását jelenti, melyet kiegészíthet (de nem helyettesít) az egyes társadalmi érdekcsoportok érdekei mentén szerveződő a helyi szintű civil csoportosulások létrehozásának ösztönzése, a civil társadalom megerősítése.

9) Városrégiós identitás és tudatosság fejlesztése

A nagyvárosi térségek harmonikus területi fejlődésének, hatékony fejlesztésének kiinduló pontja, és egyben motorja is lehet a városrégiós identitás, a helyi lakosok kötődése a saját lakóterükhöz, és a helyi környezeti értékek ismerete, valamint védelme iránti elkötelezettsége, azaz környezettudatossága.

A városrégió arculatának kialakítása elsősorban a külső szereplők irányába történő kommunikációt segíti elő és turisztikai, befektetés ösztönzési célokat szolgál, szükség van egyúttal a helyi lakosok közös értékrendjét tükröző, azt alakító tevékenységekre is, amely a városrégiós identitás kialakítását célozza. A **társadalom figyelmének** felhívása,

tudatosságának és környezeti-társadalmi felelősségvállalásának erősítése is fontos, ugyanis csak akkor lehet a problémakörre megfelelő, támogatott és elfogadott megoldást találni, ha térbeli környezetünk alakítása, a városnövekedéssel járó társadalmi-gazdasági feszültségek, az értékek elvesztése az állampolgárok (szavazók, vásárlók) számára is ismert, megélt és megértett problémává tud válni.

Ahhoz, hogy az állampolgárok számára megélt kérdéssé váljon településükön túl a tágabb terület ügye is, indokolt a térséggel kapcsolatos ismereteiket, érdeklődésüket és térségi identitásukat erősítő szemléletformálás támogatása. Ehhez szükség van a helyi folyamatok átláthatóvá tételére, valamint a helyi lakosok és a helyi intézmények környezethez, természethez fűződő jogainak erősítése és kötelességeinek nyilvánvalóvá tételére. A helyi identitás, összetartozás érzése és a hely-tudatos lakosok elősegíthetik a helyi körülményekhez illeszkedő fejlődési lehetőségek felismerését.

10) Fenntartható közüzemi infrastruktúra rendszerek közös kialakítása az agglomerációban

A közlekedési rendszerek agglomerációs szintű együttes tervezéséhez hasonlóan az infrastrukturális hálózatok másik nagy rendszerének, a közmű-elemeknek a települések feletti, térségi szinten való együttes tervezése is megfontolandó feladat városkörnyéki relációkban. A tervezési tevékenység során különös figyelmet kell fordítani a fenntartható, ökológikus rendszerek előnyben részesítésére, melyek az egyébként növekvő népességű városkörnyéki településeken vagy településrészekben a növekvő környezetterhelést (hulladék- és szennyvízprodukciónak, vízhasználatnak stb.) valamelyest mérséklő, akár egyéni, sajátos megoldásokat kínálnak.

4.3 A megvalósítás feltételei

A fenti stratégiai célokon túl fontos rendszerszinten meghatározni azokat az alapvető intézményeket és eszközöket, amelyek nélkülözhetetlenek a várostérségek harmonikus fejlődését támogató alapvető koordináció kialakításához.

Javaslatunk megpróbál alapvetően a jelen realitásainak talaján maradni és nem fogalmaz meg a nagyrendszerek átalakítására javaslatot. Abból indulunk ki, hogy az együttműködési és tervezési kultúra javulása, a kérdés nyilvánosságának bővítése, a tervezés jelen jogszabályi és intézményi feltételek mellett is lényegesen nagyobb hatékonyságban tudná megvalósítani a várostérségek együttműködését. Mégis fontos megemlíteni, hogy az önkormányzati rendszer elaprózottságát oldó, akár a területi önkormányzatok helyzetének ellentmondásosságát kezelő önkormányzati reform teremthet alapvetően megfelelő feltételeket. Ugyanakkor a jelenlegi kistérségi határok várostérség szempontú korrekciója, a régióhatárok és regionális kompetenciák kérdése (Közép-Magyarországi régió szerepe a Budapest körüli nagyvárosi térség agglomerációs problémáiban) jelentős előrelépést hozna abban, hogy e várostérségek valós problémateréhez közelítő területi kompetenciájú területi intézmények működhessenek.

♦ Közös, agglomerációs finanszírozási rendszerek kialakítása

A városrégiók szintjén megvalósítandó harmonikus és fenntartható fejlődés elősegítése érdekében további alapvető, a részcélokon horizontálisan átívelő eszköze, a városrégiók településeit összefogó közös finanszírozási tevékenység. Ez azt jelenti, hogy a városrégió települései között megvalósuló funkciómegosztást részben, legalábbis pénzügyi értelemben

intézményesíteni javasolt az alábbi formában: ha az egyik település egy jövedelmezőbb tevékenységről való lemondás fejében, más kevésbé jövedelmező tevékenységet végez, akkor cserébe részesüljön a másik település bevételeiből is. Ennek egyik lehetősége a bevétel-átengedés, míg másik módszer a közös „agglomerációs kasszának” is nevezhető, amikor egy közös alapba fizetnek be bizonyos előírások alapján a települések, és abból a közös érdekeket megvalósító fejlesztéseket finanszírozzák.

Egy rövid példa alapján könnyebben érthető ez a megvalósítási, horizontális alapfeltételként aposztrofált javaslat: a városrégió egyik települése vállalja, hogy fenntartja az erdőterületeit, vagy rekreációs célokra kijelöl területeket, és ezáltal ellátja a városrégiót jó levegővel, és lehetővé teszi annak összes települési lakossága számára, hogy rekreációs típusú szabadidős tevékenységet végezzenek. Cserébe a többi település vállalja, hogy a nála befolyt iparüzési adó egy részét átengedi az elsőként említett településnek.

♦ Településközi együttműködések

A közös, térségi szintű, több települést átfogó tervezési tevékenységen túl a településközi együttműködésnek további területein is erősítendő a kooperáció. A települések ilyen közös együtt gondolkodása és cselekvése a fejlesztések terén szintén egyfajta horizontális alapfeltételként járulhat hozzá a (nagy)városi régiók harmonikus fejlődéséhez, az agglomerációs növekedés negatív hatásainak mérsékléséhez, az egész folyamat koordinálásához. Hosszabb távon a települések együttes fellépése bizonyos területeken a közigazgatás egyfajta városrégiós egységek kialakításának irányába ható átszervezésével is erősödhet, újfajta governance típusú megoldásokat alkalmazva, melynek eredményeként egy új, integrált város-vidék viszonyrendszer fejlődhet ki, melynek keretén belül összetartozó egységként kezelhetjük adott (nagy)várost, és munkalehetőségekkel, szolgáltatásokkal ellátott területét. Az együttműködések a településvezetés szintjén túl optimális esetben kiterjedhetnek a különböző társadalmi (civil), gazdasági szervezetek kooperációra is.

♦ Települések közös, együttes tervezési tevékenysége

A felsorolt részcélok megvalósításának egyik alapvető, több részcélon átívelő, horizontális eszköze lehet a közös, települési együttműködésben megvalósuló területi tervezési tevékenység. Ennek során a területi tervezés mindkét fő térrétegében, a fejlesztési és a rendezési tervezésen belül is célszerű a városrégiókban a városok és környező településeik kooperálása, a víziók, fejlesztési elképzelések közös kialakítása (az egymással párhuzamosan de izoláltan folyó így felesleges átfedéseket eredményező megoldásokkal szemben), majd ehhez kapcsolódóan a rendezési, szabályozási jellegű munkarészek elvégzése. Utóbbi keretein belül a közös övezeti lehatárolások, együttes terület-felhasználási tervek kialakítása kerülhet elsősorban előtérbe.

Mindezen tervezési kooperációk kialakításához Magyarországon kiindulási alapként szolgálhat a főváros metropolisz térségében működő agglomerációs fejlesztési tanács, a BAFT, illetve különös aktualitást ad a javaslatnak az Országos Területrendezési Terv 2008-as módosítása során az OTTrT-ben megjelenő „együtt tervezhető térségek”. Utóbbiak hazánk (nagy)városi agglomeráció, agglomerálódó térségei és településegységei körül kirajzolódó terek, melyeken belül a tervezési kooperáció különösen nagy jelentőséggel bírhat kiindulva az ezen településcsoport elemeit összefűző funkcionális kapcsolatok erősségéből. Erre vonatkozó részletesebb javaslatunkról a 4.3. részfejezet szól.

♦ Ágazati szakpolitikák feladatai

Hasonlóképpen fontos, és több részcélon átívelő horizontális célkitűzés a különböző ágazatok tevékenységének területi elven való koordinálása. Ebbe beleértendő az egyes ágazatok adott területet érintő fejlesztési elképzeléseinek integrálása csakúgy, mint különböző javaslatok megfogalmazása azt érintően, hogy az adott ágazatoknak adott városrégiót érintő tervezési, fejlesztési akcióik során milyen alapelveket kell figyelembe venniük, milyen megközelítést célszerű alkalmazniuk a koordinálatlan (nagy)városi terjeszkedés szabályozott mederben való tereléséhez, a város és környéke fenntartható fejlődéséhez való hozzájárulás fokának maximalizálásáért. A szuburbanizációs konfliktusok, az urban sprawl kezelésében a helyi és területi önkormányzatokon, intézményeken túl így pl. fontos szerepe lehet a környezetvédelmi-természetvédelmi szakpolitikának, agrárpolitikának, adópolitikának, közlekedéspolitikának és bizonyos esetekben a gazdaságfejlesztésnek is, de akár a szociális ellátórendszerek telepítési politikájának vagy akár a közoktatásnak is..

4.4 Lehetséges együtt tervezési térkategóriák-funkciók

A települések közötti együttműködések legfontosabb felülete a közösségi koordinációt rendszerszerűen biztosító tervezés.

A vizsgált szakirodalom, kutatási tapasztalatok, a Kecskeméti esettanulmány vizsgálat tanulságai, és a munkában résztvevő illetve bevont szakemberek szakmai tapasztalataink alapján összegeztük a közös területhasználati, térszervezési témák lehetséges körét, amelyeket kielégítően e várostérben egységesen, és/vagy koordináltan együtt lehet kezelni.

Ez alapján megfogalmazunk négy olyan témakört, amelynek együttes illetve koordinált tervezése indokolt lehet egy központ – környezet kapcsolatokkal, vonzáskörzeti összefüggésekkel, agglomerálódási folyamatokkal és szuburbanizációs trendekkel összekapcsolódó nagyvárosi térségben.

A várost és környékét magába foglaló várostérségek belső összekapcsoltsága természetesen jelentős mértékben eltér a különböző méretű városok körüli terekben, hiszen pl. Budapest esetében e szuburbanizációs-agglomerációs viszonyok sokkal nyilvánvalóbban jelentkeznek, a városi szétterülés sokkal határozottabb, a nagyfokú befektetői, kiköltözői aktivitás révén sokkal komolyabb feszültségeket hordoz, mint a vidéki városoké. Az alábbi javaslat a kecskeméti példából kiindulva a közepes méretű, az OTTrT-ben együtt tervezhető térségként (is) definiált vidéki városok esetében is értelmezhető témákat jelenít meg.

Megközelítésünk stratégiai orientációjú: javaslatunkat a városkörnyékben, mint rendszerben jelentkező problémák, megoldandó feladatok (mindenek előtt szuburbanizáció és urban sprawl) szempontjából vezetjük le, nem a jelenlegi tervek, szabályok, támogatások (vagyis eszközök) kereteiben keressük a lehetséges módosítható pontokat.

Ugyanakkor tisztában vagyunk azzal, hogy az agglomerációs térszervezés általunk képviselt szempontjain túl számos egyéb szempont (pl. önkormányzati kompetenciák tiszteletben tartása) is figyelembe veendő. Éppen ezért javaslatunk nem terjed ki arra, hogy milyen tervnek mely tervektől kell konkrét kompetenciákat átvennie, illetve kell-e várostérségi terveknek településtervezési kompetenciákat elvonnia. Az általunk javasolt térben közösen alakítandó funkciók esetében a közös gondolkodás és az összehangolás fontosságát hangsúlyozzuk, vagyis a közösen tervezhető várostérségek tervezési együttműködéséhez kívánunk stratégiai alapon szempontokat adni.

Az együtt tervezés megítélésünk szerint a stratégiai, koncepcionális, fejlesztésorientált és a térhasználat-orientált rendezési tervekre egyaránt vonatkozik, bár a továbbiakban elsősorban a térhasználati, rendezési tervekre irányulnak javaslataink, kiegészítve azzal, hogy e funkciók kialakításához a fejlesztési programoknak, projekteknek kell hozzájárulniuk.

4.4.1 Az együtt tervezés lehetséges szintjei

A közös tervezés szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy nem a dokumentumok kialakítását tekintjük elsődlegesnek, hanem mindenek előtt a valóban közös gondolkodást és érdemi együttműködést, ami nem reked meg szakmai szinten, hanem a döntéshozók bevonásával valósul meg. Ezt az alapvető célt különböző tervek, dokumentumok, megállapodások formalizálhatják, különböző mélységben, részletezettségben.

<i>Tervezési együttműködés</i>	<i>Az együttműködés végterméke</i>
Közös vizsgálati munkafázis (jelenleg nem kötelező elem)	Közös megalapozó munkarész
Együttműködés magasabb területi szintek tervezésében	Kistérségi, megyei, regionális, kiemelt térségi koncepcionális, fejlesztési, rendezési tervekben megjelenő tartalom
Folyamatos szakmai és döntéshozói egyeztetés	-
Közös várostérségi célalakítás (stratégia, jövőkép)	Közös keretkonceptió Várostérségi koncepció
Struktúratervezés	Közös struktúraterv
Közös fejlesztési program	Várostérségi fejlesztési program
Közös településrendezés (közös szerkezeti terv)	Közös egyszerűsített szerkezeti terv
Fejlesztési projektekre több település közös RRT-t készít	Egy kisebb területre készített közös RRT
Intézményi megállapodások	Intézményi társulás Közös közszolgáltatási program

4.4.2 Alapelvek a várostérségi együtt tervezendő funkciók meghatározásához

Az alábbiakban meghatározásra kerülő közösen tervezhető témák köre különböző adottságú, méretű, földrajzi helyzetű városok környezetében eltérő lehet. Éppen ezért elsőként fontosnak tartjuk, hogy a közösen tervezendő témák-funkciók meghatározásához bizonyos általános szempontok fogalmazódjanak meg.

A tapasztalatok alapján az alábbi funkciók, struktúrák együttes tervezése lehet indokolt:

- a várostérség egészét átszövő struktúrákra irányuló tervezés;
- a központi város és vidéke közötti munka és feladatmegosztást biztosító funkciók betöltéséhez szükséges térstruktúrák;
- olyan elemek fejlesztése illetve térbeli kijelölése amelyek nem csak az adott települést, hanem meghatározóan a várostér egészét szignifikánsan érintik;
- olyan fejlesztési területek, funkciók kijelölése, amelynek megszerzésében a várostérség települései egymással versenyhelyzetben vannak, ugyanakkor a megfelelő (takarékos, hatékony, olcsó, fenntartható stb.) telepítése az egész várostérség érdeke;

- alapvetően az egyes települések olyan településszerkezeti elemei, amelyek a településhatáron átnyúlnak, illetve folytatásuk, vagy éppen azt kiegészítő/ellensúlyozó térhasználat illetve szerkezeti elem megléte a szomszédos település területén indokolt;
- minden egyéb, aminek összehangolt tervezésére közös szándék mutatkozik valamennyi települési önkormányzat között és a közérdekeket képviselő fő térségi szereplők (mindenek előtt civil szervezetek).

4.4.3 Együtt tervezési tématerületek

A szakirodalmi vizsgálat és a kecskeméti esettanulmány eredményei alapján, és korábbi tervezői-kutatói tapasztalatainkra építve vitaalapként javaslatokat teszünk azokra a tématerületekre, funkciókra, amelyeket egy várostérségben együttesen lenne indokolt tervezni. A javasolt tématerületek szemléltetésére kísérletet tettünk az adott jelenség Kecskemét környéki jelenlegi megjelenésének térképi ábrázolására, amely illusztráció sok esetben sántít (pl. a Kecskeméti példa sajátosságaiból adódóan bizonyos jelenségeket nem tud megjeleníteni), ugyanakkor más esetekben jól szemlélteti a közös tervezés és együttműködés hiányából adódó összehangolatlanságot, a hálózatlanság hiányát.

4.4.3.1 Lakóterületek terjeszkedésének koordinációja

Indokoltság:

A szuburbanizációs tendenciákat mutató (nagy)városi terekben az egyik legjellemzőbb tendencia a lakosság kiáramlása a belső városi terekből a városkörnyéki rurális környezetbe, az egészségesebb, tisztább, kevésbé zsúfolt, zöldfelületekben gazdagabb lakóterületek iránti (jogos) igény miatt. A növekvő népességű városrégiók környezetében tehát a lakóterek megjelenése és térhasználatban való növekvő aránya „természetes” folyamatnak tekinthető, azonban el kell kerülni e tendenciák koordinálatlanná válását, azaz tudatosan egy meghatározott mederben célszerű tartani a beépített felszínnek térhódítását. Ennek lehet eszköze a lakóterületek terjeszkedésének felügyelete, szabályozása; azaz meghatározott célterületekre való irányítása és ezáltal az értékes mezőgazdasági földterületek, az ökológiai szerepű természeti (erdő- és rét-) területek megőrzése egyrészt a jövő generációk, másrészt a jelenbeli, lakófunkciótól eltérő célú felhasználás számára, ami a városrégió lakossága számára is kiemelt hasznosságú (pl. nyílt rekreációs terek – szabadidőparkok, parkerdők, közösségi használatú sportpályák stb.). A tervezési együttműködés lényeges elemeként tekinthetünk így a lakóterületi célra kijelölt lehetséges zónák közös meghatározására, melyet koordinációs jelleggel végezhetnek a tervezők egy adott tervidőszak során.

Tervezési szempontok:

- közlekedési hálózatok, közüzemi infrastruktúrák lakóterületekhez való igazítása;
- értékes mezőgazdasági területek védelme;
- a lakókörnyezet minőségének védelme érdekében a lakóteret tagoló zöld és szabad területek biztosítása.

4.4.3.2 Térségi zöldfelületi és rekreációs rendszer

Indokoltság:

A táji-ökológiai rendszerek biztosításában a településrendezés, területrendezés szerepe meghatározó, ugyanakkor ezek a rendszerek értelemszerűen nem értelmezhetőek a rendezési

kompetenciák terét kijelölő közigazgatási terület egységekben (vö. települések határain átívelő struktúra).

Ugyanakkor a nagyobb városok környezetében ideálisan sajátos urbanisztikai funkciót is be kell, hogy töltsenek a zöld területek a város és környéke funkciómegosztás jegyében (város körüli ökológiai és rekreációs funkciók), esetenként pedig egészen sajátos konkrét funkciót is viselhetnek. (Ez utóbbira példa a kecskeméti városkörnyék észak-nyugati körzetében telepített erdők jelenléte, amelyek a homokvidéken elhelyezkedő várost védi a szél szállította homoktól az uralkodó széliránynak megfelelő lokalizációval.) Nyugati városok sora igazolja a mesterséges városi területek körüli természetközeli területek áldásos hatásait (klimatológiai, szociális-jóléti, rekreációs, ökológiai szempontból). A városnövekedéssel, (különösen az extenzív fejlődés esetében) különösen fontos e zöld területek tudatos bővítése, fejlesztése.

A városok körüli zöldfelületi rendszerek - típusosan a zöld gyűrű - a város körüli térben kell, hogy értelmezhető és hasznos övezetet alkossanak. Éppen ezért tervezésére is ebben a kontextusban van szükség. Természetesen e tervezésnek a főbb zónákat, övezeteket kell kijelölnie és a szabályozási szintet települési kompetenciában szükséges tartani.

Külön kell hangsúlyozni az urbanizációval (környezettudatosság, az egészséges életmód stb.) jelentkező igényt a szabadtéri rekreációs lehetőségek megteremtése vonatkozásában. A város körüli térségben szükséges védeni/megteremteni/megerősíteni/kijelölni a környezetbarát (nem motorikus, kevés beépítést igénylő) sportolási lehetőségeket, kiránduló erdőket, parkerdőket, a kapcsolódó turistautakat, kerékpárutakat illetve területtől függően egyéb környezetbarát, szabadtéri szabadidős tevékenységek tereit. [Fontos megemlíteni, hogy évtizedekkel korábban ezen funkciók kijelölése természetes része volt a települési terveknek és meghatározott szakmai standardjai voltak a terület- és településtervezésnek e vonatkozásban (vö. Héder S. – Mészöly Gy. 1969¹).]

Területhasználati funkciók, tervezési szempontok:

- A.) Ökológiai hálózatok (belterületen átfutó folyosók is):
 - o Natura2000 területek – Ramsari egyezmény területek
 - o Védelmi erdők (talajvédő, Kecskemét esetében homokfűvást megfogó erdők stb.)

A cél a hálózatoság, a városi beépítettséget ellensúlyozó természeti (illetve ilyen karakterű) területek biztosítása, lehetőség szerint a város körüli zöld gyűrű megteremtése.

- B.) Szabadtéri rekreációs helyszínek:
Ajánlott területek kijelölése az alábbi funkciók számára:

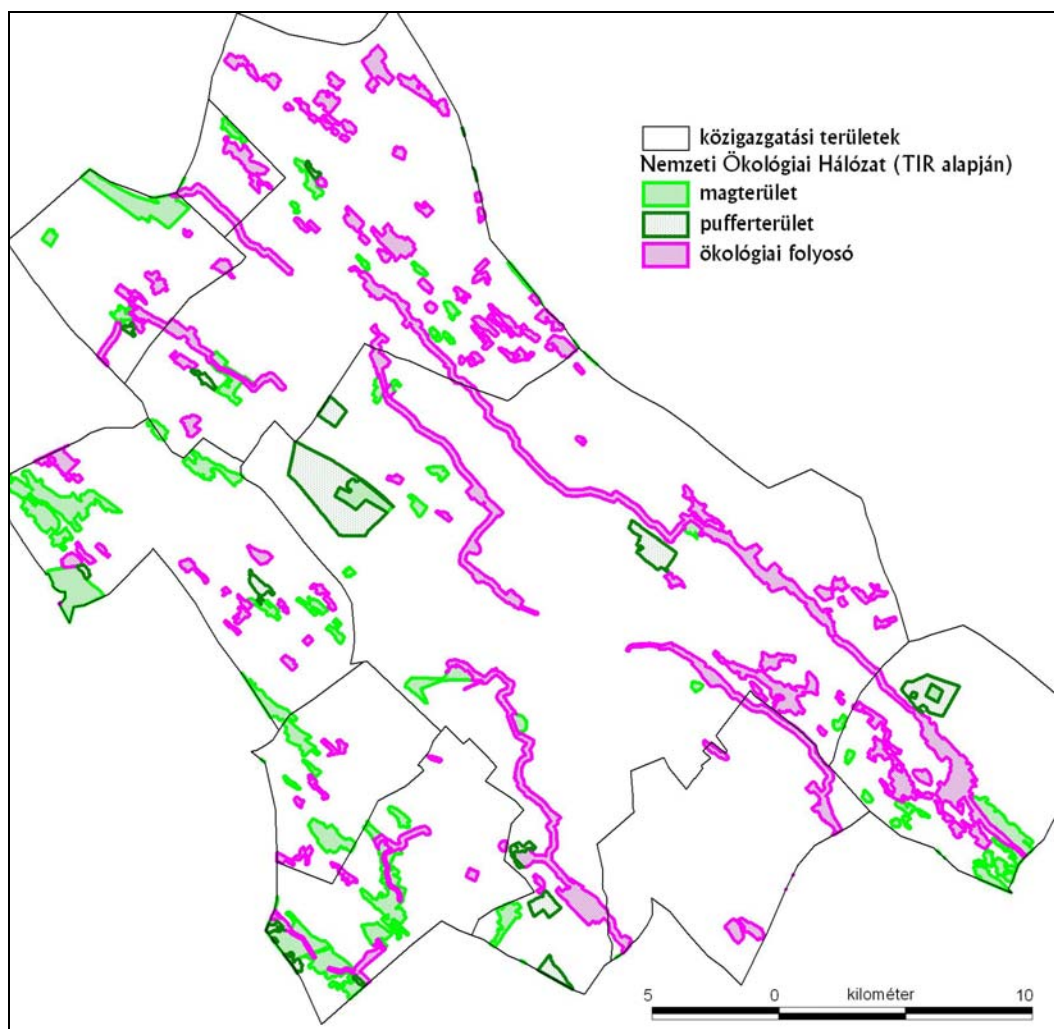
- o Parkerdők, kirándulóerdők
- o Turistautak, kerékpárutak, természeti látnivalók
- o Vendéglátó tanyák-lovaglási lehetőségek
- o Egyéb szabadtéri sport helyszínek

Cél ezek hálózatba szervezése annak érdekében, hogy egymáshoz kapcsolódó kínálat jelenjen meg a lakosok és látogatók számára egyaránt.

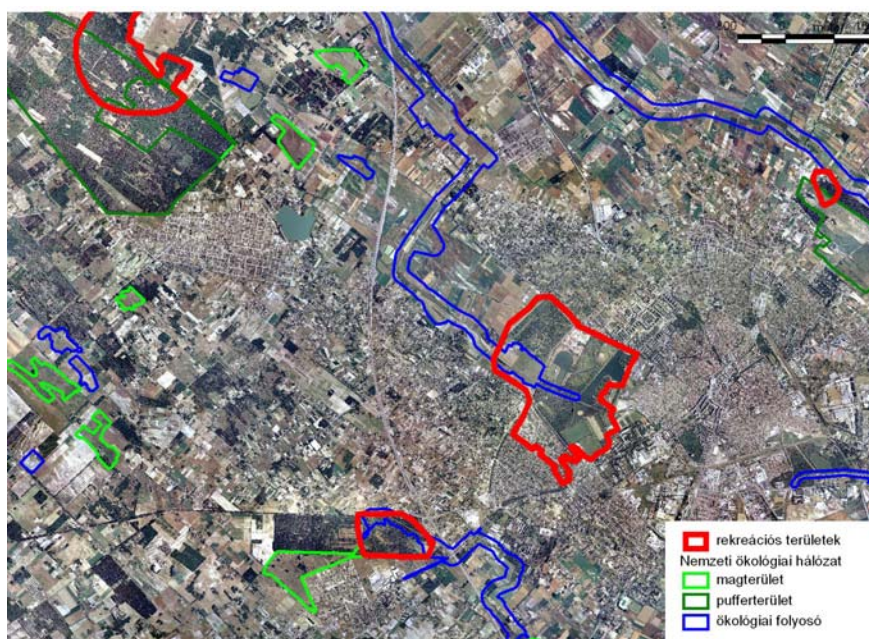
Ezen területeken kerülni kell minden a zöld felületet csökkentő, táji, természeti és esztétikai értéket erodáló tevékenységet; továbbá fejleszteni kell a szükséges rekreációs infrastruktúrát.

Fontos megemlíteni, hogy a városok környezetének zöld területeinek alakításában meghatározó szerepe van az erdőgazdálkodásnak is, amelynek aktorai sok esetben a helyi önkormányzatokkal szinte alig vannak kapcsolatban. Az erdőgazdálkodásban a nagyvárosok

körüli területeken előtérbe szükséges helyeznie az erdők közjóléti funkcióit, illetve részben az ökológiai szerepeit, miközben a gazdasági (fakitermelési) funkciót e területek korlátoznia szükséges. A vadászati tevékenységet is csak olymértékben indokolt támogatni, amennyiben az nem korlátozza a közkincset képező erdők szabad megközelíthetőségét, bejárását a pihenni, sportolni vágyó állampolgárok számára.

39. térkép: Főbb ökológiai zónák Kécskemét térségében: Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) alapján meghatározott nemzeti ökológiai hálózat

35. ábra: Rekreációs területek Kecskeméten

4.4.3.3 Térségi jelentőségű gazdasági területek

Indokoltság:

A gazdaság alapvető térségi kerete nem a település. A piaci kapcsolatok a vállalkozások mind nagyobb hányadánál nemzetközi jelentőségűek, de legalábbis regionálisak, a beszállítói kapcsolatok is legalább regionális léptékben szerveződnek, de a vállalatok, intézmények foglalkoztatási tere is minimálisan vonzáskörzeti léptékben szerveződik.

A gazdasági tevékenységek negatív és pozitív externáliái markánsan jelentkeznek egy – az ingázási vonzáskörzeti kapcsolatokat is körvonalazó – várostérségben. Külön fontos hangsúlyozni, hogy e közös érintettség mellett a várostérség települései között erős verseny jelentkezik a helyi adók lokalizálása érdekében, amely egyértelműen kedvezőtlen folyamat. A térség egésze (és jó eséllyel a befektető) szempontjából optimális (területtakarékos, fenntartható, jól megközelíthető stb.) elhelyezés érdekében a közös tervezés által biztosított közösségi koordináció kínálhat megoldást.

Éppen ezért javasolt arra törekedni, hogy a nagyobb beruházások (illetve az azoknak helyet adó területek) foglalkoztatási, beszállítói hasznait élvező térség települései együttműködésben tervezzenek, amely lehetővé teszi, hogy a leginkább megközelíthető, a lehető legkevesebb környezeti (vagy éppen tájlesztettkai) hatással járó helyszínen valósuljon meg a beruházás. Ideálisan a közös tervezéshez az iparüzési adóbevételek megosztásának is kapcsolódnia kell, amelyre bár kivételes jelleggel, de Magyarországon is találunk példát (Abai kistérség ipari parkja).

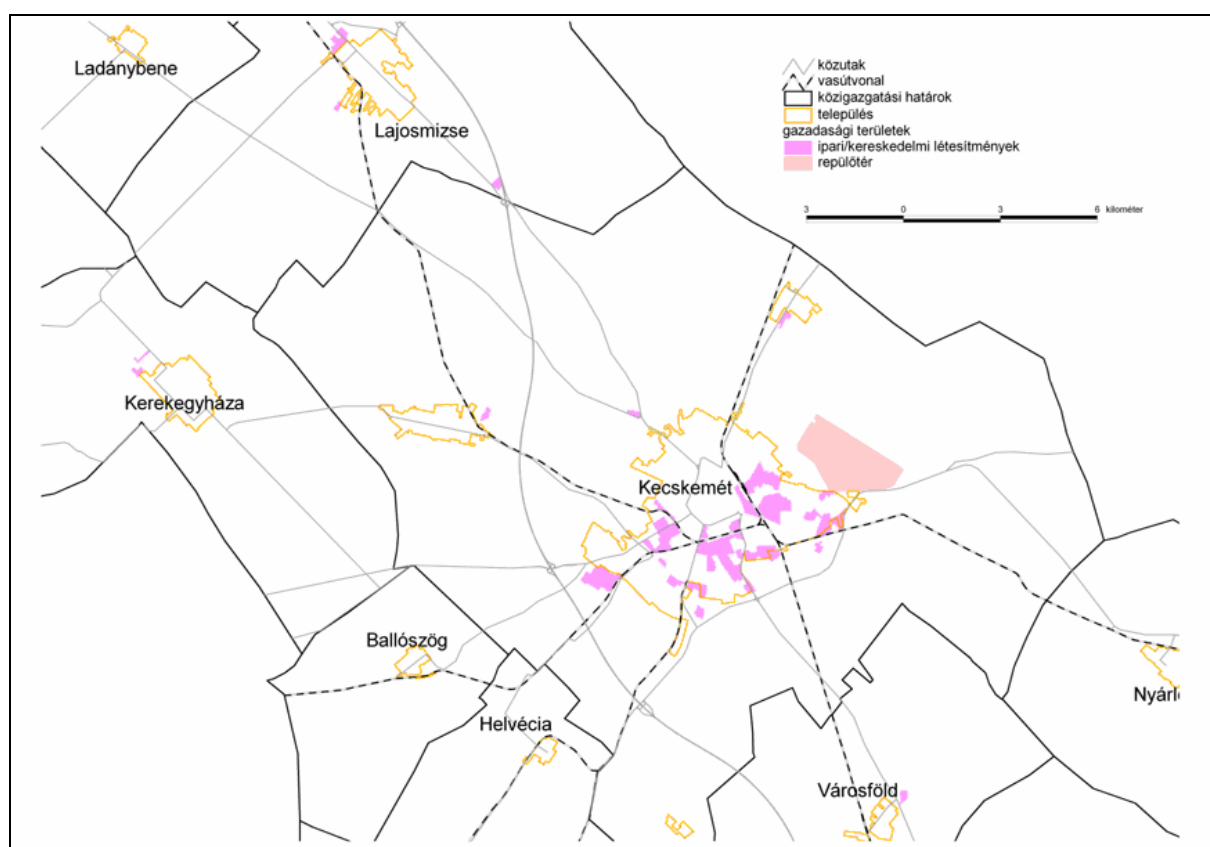
Különösen fontos azon iparterületek összehangolt kijelölése, amelyek sok embert foglalkoztatnak (nagyobb iparterületek), és azon bevásárlóközpontok, amelyeket sok ember látogat. Mindkettő az ingázási viszonyokra lehet nagy hatással, amely az elérhetőség rendszereinek, a terhelés-koncentráció megosztásának szempontjai szerint mindenképp várostérségi keretben mérlegelendő.

Területhasználati funkciók:

- meghatározó iparterületek – kijelölése koordinált, akár IP adóbevétel megosztással (Pl. Mercedes)
- városperemi, városkörnyéki kereskedelmi zónák (bevásárlóközpontok) telepítése
- akár helyi iparüzési adóbevétel megosztással

Tervezési szempontok:

- közös munkaerőpiac együttes, hatékony szervezése
- versenyhelyzet helyett kooperáció, szinergiák, közös fellépés a telephelyi versenyben
- közlekedési hálózatok, infrastruktúrák igazítása annak érdekében, hogy a fő foglalkoztató helyszínek, a lakóterületekről elérhetőek legyenek (közösségi közlekedéssel, kerékpárral, autóval)
- értékes mezőgazdasági területek védelme

40. térkép: Térségi jelentőségű gazdasági területek Kecskemét térségében

4.4.3.4 Mezőgazdasági területek védelme**Indokoltság:**

A lakossági szuburbanizáció és a gazdasági szervezetek városkörnyékre települése jelentős „területfaló” hatással jár a (nagy)városi agglomerációkban. Már a lakóterületek koordinált kijelölése kapcsán is szót ejtettünk arról, hogy a mesterséges felszínborítás térhódítása során fokozott figyelmet kell fordítani az értékes földterületek megőrzésére. Mindez érvényes a mezőgazdaság terén is: a magas aranykorona-értékkel bíró, kiemelkedően értékes földterületek akár lakófunkció, akár gazdasági célú területhasználat céljából való beépítését el kell kerülni. A jó minőségű termőföldeken a helyi termelés fenntartása, ösztönzése javasolt a helyi piac ellátása céljából. A helyi termelés, termékek felfutása nem csak gazdasági, de

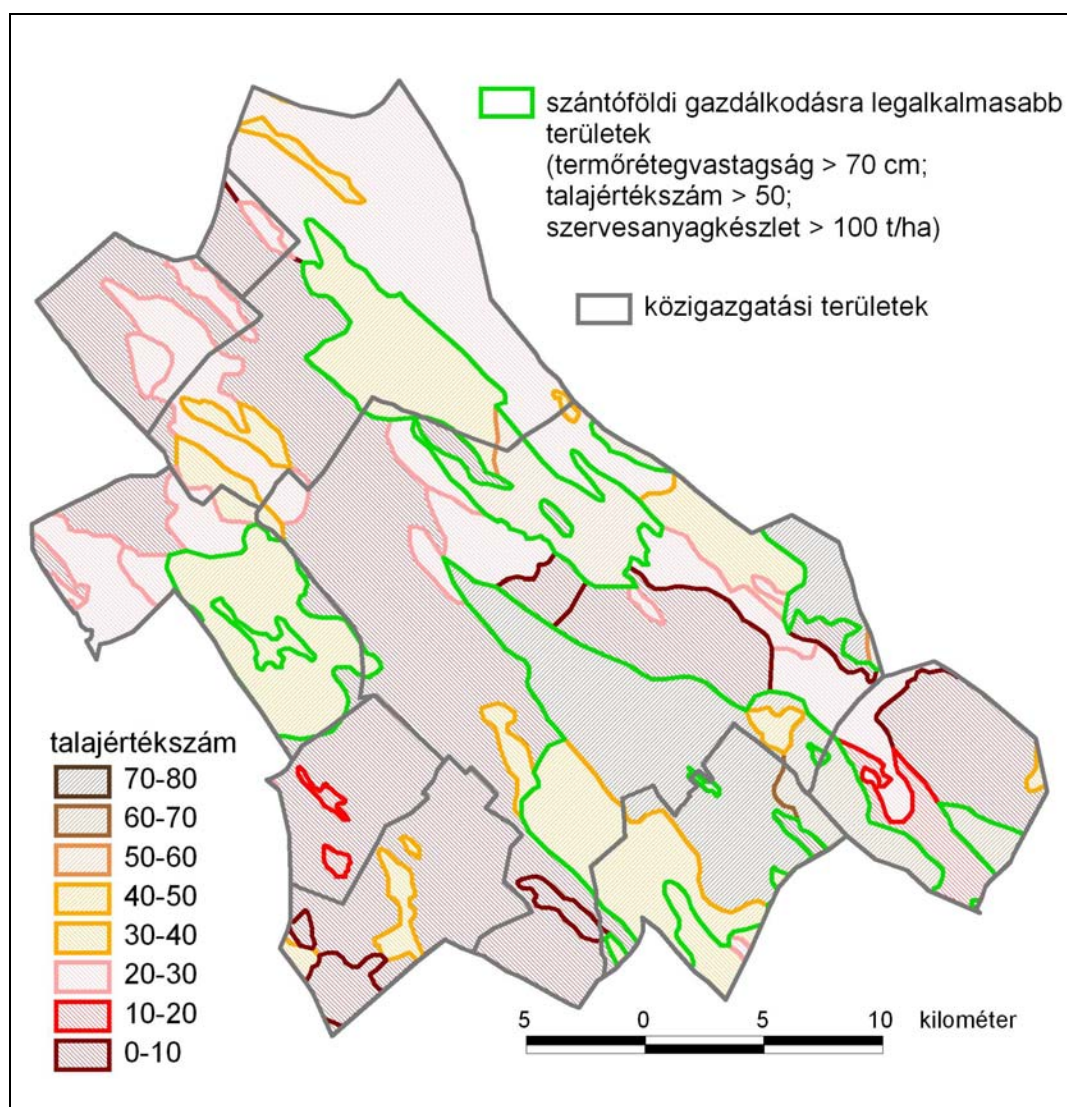
fenntarthatósági szempontból is előnyös, és a térség versenyképességét növeli. Ezen földekkel így hosszabb távon számolhat a városrégió, mint „stratégiai területekkel”, ahol a helyi ellátás biztonsága érdekében bármikor folytatható mezőgazdasági tevékenység, illetve alapjául szolgálhat a központi várost, mint felvevőpiacot ellátó helyi mezőgazdasági termékek iránti növekvő igény esetén ezek előállításához. A közös városrégiós tervezési tevékenység kapcsán történhet meg e területek, esetleg összefüggő zónák közös, koordinált, jelzésértékű kijelölése.

Területhasználati funkciók:

- kiemelkedő talajminőségű szántók (kategorizálva)
- város környéki kertgazdálkodás zónái

Tervezési szempontok:

- Minőségi termőföldek védelme - legmagasabb aranykorona-értékű földterületek kijelölése
- Stratégiai termőföld területek fenntartása - tartalékolása (helyi ellátás biztonsága érdekében)
- Mezőgazdasági feltáró/dülő utak megfelelő minőségű hálózatsnak biztosítása, településközi összehangolása
- A város és környező agrár területek között helyi kereskedelmi kapcsolatok erősítése, a környező termelők, helyi termékeit vásárolják a városban, ami fenntarthatósági és gazdasági-társadalmi szempontból is kívánatos lenne, ezzel is erősítve a város-vidéke kapcsolatokat.

41. térkép: Jó minőségű talajok lehatárolása Kecskemét térségében az érintett településrendezési tervdokumentumok alapján

4.4.3.5 Közzolgáltatások közös szervezése-telepítése

Indokoltság:

A közzolgáltatások településközi együttműködések keretében történő ellátása kulcsfontosságú és jelentős hatékonyság növekedéssel jár a hazai elaprózott önkormányzati rendszerben. A munkamegosztáson túl az egyes közzolgáltatások területi telepítése, elérhetőségük optimalizálása (elsősorban közösségi és fenntartható alternatív közlekedéssel) különösen fontos tervezési feladat, amelyet közlekedés rendszereivel szorosan összehangolva célszerű fejleszteni.

Egységesen tervezett várostérségi intézményi együttműködés keretében több lehetőség kínálkozhat arra is, hogy ne egyetlen településen koncentrálódjanak e funkciók, hanem eredményes munkamegosztások is kialakulhassanak. Ez a várostérségi szinten megvalósított funkciómegosztást jelenti.

Az alábbi közzolgáltatások ellátási rendszereit sok esetben ma is többcélú társulások látják el, várostérségi szintű egységes és tudatosan tervezett szervezésük (továbbá a többi funkció kijelölésével való koordinációjuk) azonban indokolt.

Területhasználati funkciók:

- Általános iskolák, középiskolák, szakiskolák
- Szociális közszolgáltatások (családsegítő, hajléktalanok, szenvedélybetegek nappali ellátása, pszichiátriai betegek stb.) – ezeket ma is jellemzően többcélú társulás keretében látják el
- Kulturális szolgáltatások (könyvtár)
- Házi orvos, szakellátás (járóbeteg), védőnői szolgálat, sürgősségi és ügyeleti ellátások
-

Tervezési szempontok:

- A térség egészében a népesség és annak az egyes szolgáltatások esetében releváns csoportjainak elhelyezkedése,
- e csoportok elérhetőségi viszonyainak elemzése (közúti távolság, közösségi közlekedési, kerékpáros, illetve személygépjárművel történő elérése stb.)

4.4.3.6 Agglomerációs közlekedési rendszerek tervezése**Indokoltság:**

A felsorolt együtt tervezendő tématerületek mindegyikén „átívelő” kérdésként tekinthetünk a közlekedési rendszerek tervezésére. Elsődleges szempont a közös hálózat kialakítása során hogy a létrehozandó rendszerek a fenti területhasználati illetve térfunkciókat kiszolgálja illetve azokat ne sértse. Az infrastruktúra kialakítása vagy továbbfejlesztése során előnyt kell, hogy élvezzenek a fenntartható megoldások, így a közösségi közlekedés (ezen belül is a kötöttpályás formák) valamint az alternatív egyéni közlekedési módok (pl. kerékpár) és az ezeket kiszolgáló háttérelemek (állomások, parkolók stb.). A hálózatok vonalvezetésének tehát amellet, hogy össze kell kötnie a főbb funkcionális tereket (munkahelyek, lakóterek, rekreációs terek), tiszteltben kell tartania az ökológiai, mezőgazdasági vagy rekreációs funkciók miatt beépítetlenül hagyni szándékozott területeket is. A rendszerek tervezése során az alábbi részfeladatokra kell külön figyelmet fordítani:

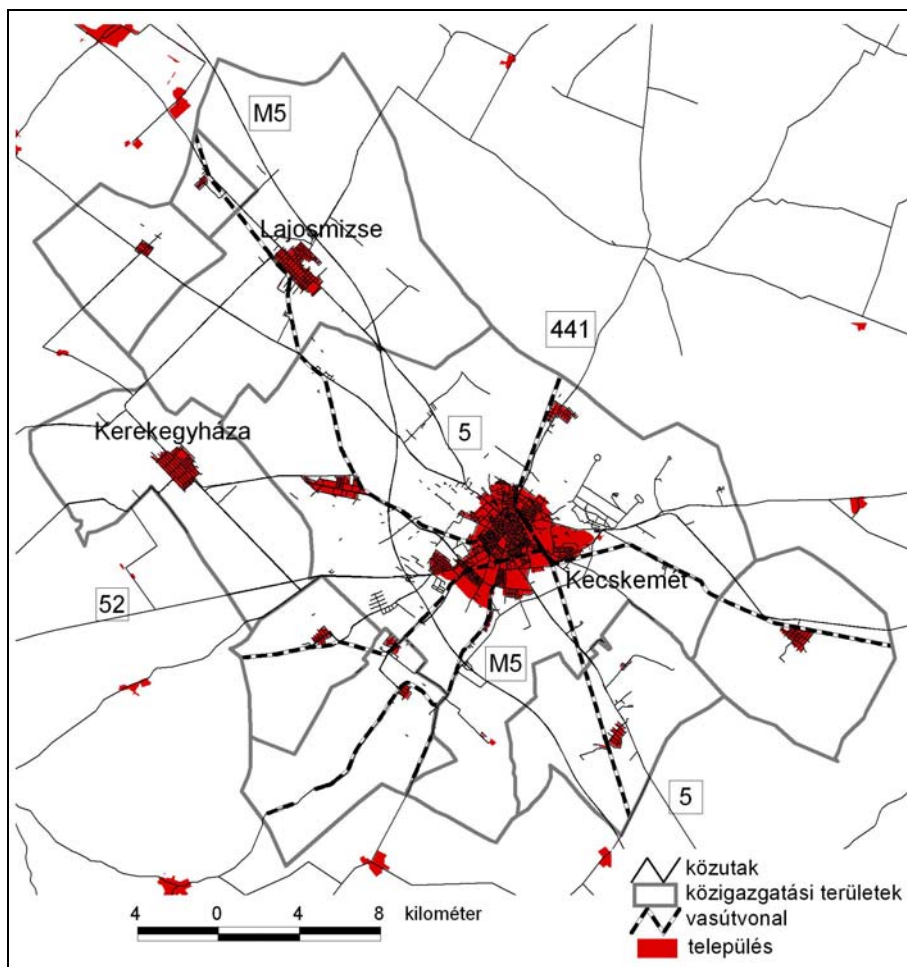
- közösségi közlekedés hálózatai;
- kerékpáros és egyéb alternatív közlekedés hálózatai (olyan belterületi hálózati elemeket is ideértve, amelyek nagyobb egységeket kötnek össze, illetve városi közlekedési tengelyek részei);
- közutak (az összes külterületi elem, illetve a belterületiek közül a településből ki- illetve bevezető tengelyek illetve a településeket átszelő utak);
- dűlőút hálózat (szilárd burkolat és portalanítás nélküli utak, külön figyelemmel a tanyákat összekötő hálózati elemekre)

Területhasználati funkciók:

- közutak (autópálya, autót, fő- és mellékúthálózat, bekötőutak);
- dűlőút-hálózat;
- vasút;
- közösségi közlekedés;
- kerékpárút-hálózat.

Tervezési szempontok:

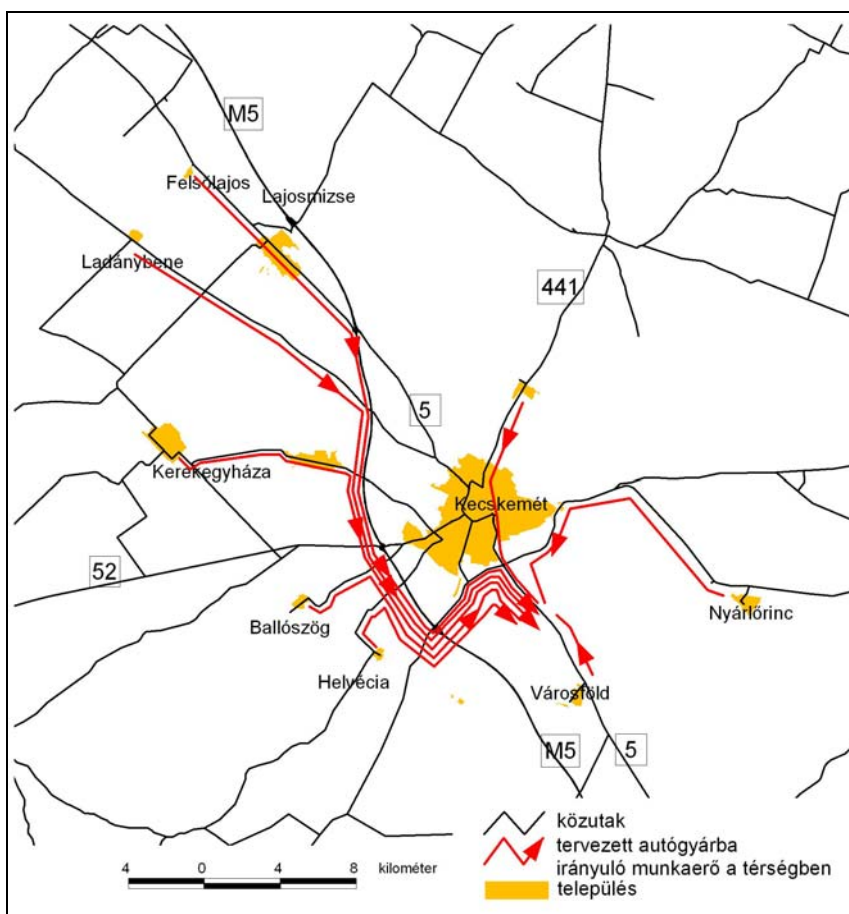
- lakóterületek feltárása és a központi várossal való összeköttetése;
- ökológiai szerepű zöld zónák, védett természeti területek elkerülése;
- intermodalitás elősegítése;
- közösségi (kiemelten kötőtpályás) és alternatív közlekedési formák támogatása.

42. térkép: Közúthálózat Kecskemét térségében

36. ábra: Bevásárlóközpontok Kecskemét belterületének peremein

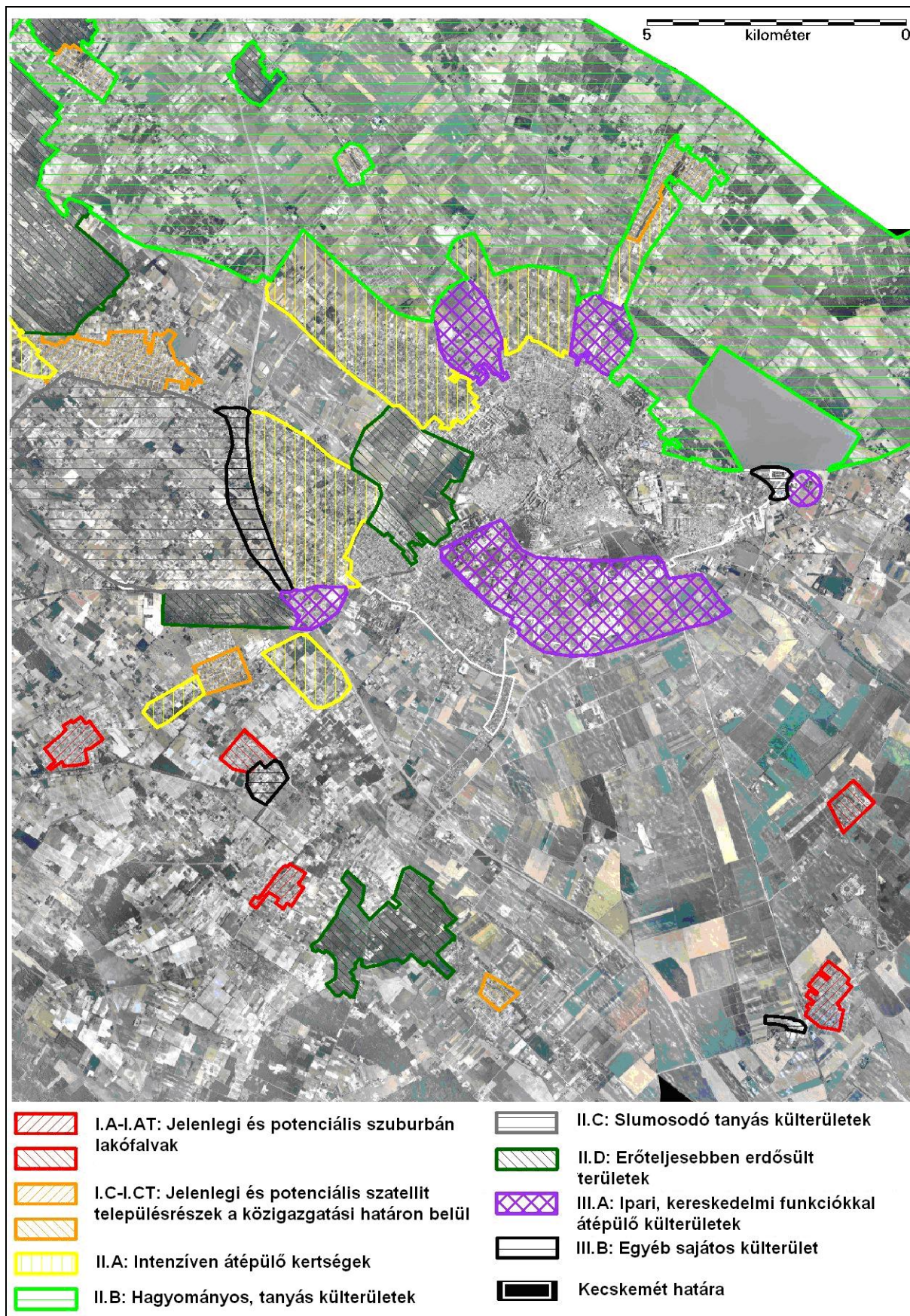

43. térkép: A tervezett Mercedes autógyárba irányuló munkaerő becsült ingázási térképe

Az együtt tervezendő tématerületek, térkategóriák közül többnek az összesített, sematikus ábrázolására vállalkozik Kecskemét közvetlen környezetében a 37. ábra. A térképet megvizsgálva jól látható: a **lakófunkciójú** területek terjeszkedése egyrészt a szuburbán falvakban jellemző: Ballószögön és Helvéciaán (az I.AT jelzésű Szabó Sándor Teleppel együtt) már megindult ez a folyamat, Városföldön pedig a lakócélra kijelölt telkek megvásárlásával indulhat meg a beépített területek növekedése (I.A). A kutatási jelentésben már több ízben körüljárt településszerkezeti sajátosságok eredményeként erőteljesebb lakófunkció célú területváltozás jellemző a közigazgatási határon belüli szatellit településrészekben, így Hetényegyházán, Kadafalván és Katonatelepen is (I.C). Talfája és Matkó (I.CT) a volt kecskeméti nagyüzemek által létrehozott kisebb méretű, ma már szuburbán jellegűnek tekinthető lakófalvak.

Az **intenzíven átépülő kertségek** (II.A), a volt belső tanyazóna és az 1960-70-es években keletkezett hobbikert övezetekének kertségeiben a további építések drasztikus korlátozása kívánatos a jövőben. A viszonylag **hagyományos tanyás külterületeken** (II.B) a tanyás gazdaságok újjászülése jelenthetne kitörési pontot agrárkörnyezetvédelmi programok, biogazdálkodás, fiatal gazdák támogatása, a korszerű külterületi infrastruktúra megteremtése révén. A pusztuló, slumosodó tanyák területén (II.C) a tanyákat az előbbi , B. típus felé kellene terelni.

Az erőteljesebben **erdős területek** esetében (II.D) akár a teljes együtt tervezési területen közös erdősítési programot megtervezése is lehetőségként merül fel. A főutak mentén levő **vegyes ipari, kereskedelmi funkciókkal átépülő külterületek** (III.A) további növekedését szigorúan korlátozni kellene. Az **egyéb, sajátos külterületeknek** (pl. repülőtéri lakótelep, volt külterületi iskola, kutatóintézet stb.) növekedése is fékezendő a jövőben.

37. ábra: Az együtt tervezés térkategóriái

A közös funkciók és a tervezési együttműködés lehetséges formái

Főbb funkció → Közös tervezési forma ↓	Lakóterületek	Térségi zöldfelületi és rekreációs rendszer		Térségi jelentőségű gazdasági területek		Mezőgazdasági területek	Közzolgáltatások, humán infrastruktúra	Közlekedési rendszer	Egyéb műszaki infrastruktúra
		Zöldfelületi rendszer	Rekreációs területek	Nagyobb iparterületek	Nagyobb kereskedelmi területek				
Közös vizsgálati munkafázis	++	++	++	++	++	+	++	++	+
Együttműködés magasabb területi szintek tervezésében	+	+	++	++	++	+	++	++	+
Folyamatos szakmai és döntéshozói egyeztetés	++	+	+	++	+	+	+	++	+
Közös várostérségi célalakítás (stratégia, jövőkép)	++	++	++	++	++	+	++	++	+
Struktúra tervezés	++	++	++	++	++	+	+	++	+
Közös fejlesztési program	+	+	++	+	-	-	+	++	-
Közös településrendezés (közös egyszerűsített szerkezeti terv)	++	+	+	+	+	-	-	+	+
Fejlesztési projekt területére több település közös RRT-t készít	++	-	+	+	+	-	-	+	-
Intézményi megállapodások	-	-	+	++	++	+	++	++	+

Felhasznált irodalom

- Angel et al.: *The Dynamics of Global Urban Expansion*. 2005.
<http://www.citiesalliance.org/doc/resources/upgrading/urban-expansion/1.pdf>
- Austin, A.: *City and suburban competition*. 2005. <http://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp251.pdf>
- Brigitte Adam: *Spatial Policies for Metropolitan Regions—Identity, Participation and Integration*. 2003. European Planning Studies
- Barta Gy. – Beluszky P. szerk.: *Társadalmi-gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban*
- Bekele, H.: *Urbanization and urban sprawl*. 2005.
<http://www.infra.kth.se/BYFA/publikationer/examensarbeten/2005/294.pdf>
- Bengston, D. N. Fletcher, J. O. Nelson, K. C.: *Public policies for managing urban growth and protecting open space: policy instruments and lessons learned in the United States*. 2004. Landscape and Urban Planning 69 (2004) 271–286.
- Brueckner, J. K.; Kim, H. A.: *Urban Sprawl and the Property Tax*. 2002. International Tax and Public Finance, Volume 10, Number 1 / January, 2003, pp. 5-23.
- Csatári Bálint: *Kecskemét, mint regionális központ a városhálózatban és a rurális térben*. 2006., Ekisztika Bt. (A REPUS c. INTERREG III B CADSES kutatás háttéranyaga).
- Csatári Bálint: *Adalékok Kecskemét és együtt tervezési területe lehetséges térkategóriáinak meghatározásához*. 2009.
- EEA Report: *Urban sprawl in Europe. NBER Working Paper No. W9733*; chapter for Volume IV of the Handbook of Urban and Regional Economics.
- Egedy Tamás: *A városrehabilitációs stratégiák szerepe az épület- és lakásállomány megújulásában*. 2006. Tér és társadalom 2006. 1. sz. 37-56. old.
- ESPON 1.4.1.: *The Role of Small and Medium-Sized Towns (SMESTO)*. Final Report. 2006.
- Faragó László: *A funkcionális városi térségekre alapozott településhálózat-fejlesztés normatív koncepciója*. In.: Falu-Város-Régió, 2008./3. szám.
- Fleischer T., Kontra J., Koszorú L., Medgyasszay P., Novák Á., Schuchmann P., Tosics I.: *Világváros vagy világfalu -avagy fenntartható építés és településfejlesztés Budapesten és az agglomerációban*
http://www.eukn.org/binaries/hungary/bulk/research/2005/10/113-vilagvarosvagyvilagfalu_p98_2004_fleisher.pdf
- Gayda et al.: *Sprawling Cities And Transport: from Evaluation to Recommendations*. 2005.
- Glaeser, E. L.; Kahn, M. E.: *Sprawl and Urban Growth*. 2003.
- Gregg, V.: *Taming urban sprawl*. 2001. Public Health Magazine Spring 2001,
http://whsc.emory.edu/_pubs/ph/spring01/index.html

- Héder Sándor-Mészöly Győző: *Zöldövezeti erdők – Tájfásítás*. 1969. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Lang Boomburbs R. E.: *The Rise of America's Accidental Cities*. 2007.
<http://www.brookings.edu/press/Books/2007/boomburbs.aspx>
- Lewyn, M.: *How Overregulation Creates Sprawl (Even in a City without Zoning)*. 2005. <http://www.eukn.org/binaries/eukn/eukn/research/2007/11/ssrn-34-bijlage.pdf>
- Kovács Róbert: *Gondolatok a közlekedés és szervezeti kapcsolatai kérdésköréről a budapesti térség közigazgatási problémáinak kapcsán*. 2001 *Tér és társadalom* 2001/3-4, 69-81.
- Kovács Z.-Szirmai V.: *Városrehabilitációs beavatkozások és a térbeli társadalmi kirekesztés: A társadalmilag fenntartható városfejlődés budapesti lehetőségei*. 2006. *Tér és társadalom* 2006. 1. sz. 1-20. old.
- Marteen van Ginkel: *Town Expansion Nijmegen*. Prezentáció. 2009. április 6. Nijmegen.
- Marteen van Ginkel: *Spatial Policy - Kansenboek Nijmegen*. Prezentáció. 2009. április 6. Nijmegen.
- MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet: *Kecskemét integrált városfejlesztési stratégiája*. 2008. Kecskemét. Pál János: *A városi terjeszkedés valódi költségei*. 2006. Országos Környezetvédő Szövetség, Levegő munkacsoport
<http://www.levegő.hu/konyvtar/olvaso/varositerjeszkedes.pdf>
- Pálné Kovács I. szerk.: *Városi kormányzás – tematikus szám TÉT 2008/1*
- Paksy Gábor: *Módszertani javaslat a közös, egyszerűsített településszerkezeti terv tartalmi követelményeinek és az eljárási szabályainak meghatározására*. NFGM Területrendezési és Építésügyi Főosztály számára készített tanulmány. 2009. Budapest.
- Raab József: *Stratégia és struktúra a középső régióban*. 2004.
<http://epiteszforum.hu/files/raab3.pdf>
- Raab József: *Településpolitika és építészet* <http://epiteszforum.hu/files/raab2.pdf>
- Slaev, A.: *Sustainability in different urban development contexts: The Southeastern European experience*. 2004.
<http://www.eukn.org/binaries/eukn/eukn/research/2006/3/eukove004-tm-uic2pdf-uz-060316.pdf>
- Sütő Attila: *Város és vidék rendszerek és típusaik Magyarországon*. In.: *Falu-Város-Régió*, 2008./3. szám.
- Timár Judit: *Mégis kinek az érdeke? – Szuburbanizáció a kapitalizálódó Magyarországon*. 2001. <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/Timar.pdf>
- Tózsza István: *A „káros” urbanizáció*. 2002. *Tér és társadalom* 2002/1, 1-16.
- Trade working group: *TRADE: Building policies for the outskirts of cities*. 1998.
<http://www.eukn.org/binaries/eukn/eukn/practice/2007/11/dg-regio-belgium-6-bijlageii.pdf>
- Tosics Iván: *Városi fenntarthatóság és Budapest városfejlesztési koncepciója*
<http://www.terport.hu/download.php?ctag=download&docID=5681>

- Transportation Research board: *Cost of sprawl*. 2000.
http://onlinepubs.trb.org/onlinepubs/tcrp/tcrp_rpt_74-a.pdf
 - URBED: *Growing sustainable communities: Northstowe Local Management Study Final Report*. 2006.
http://www.eukn.org/binaries/greatbritain/bulk/research/2007/8/growing_sustainable_communities.pdf
 - URBS PANDENS: *Urban Sprawl: European Patterns, Environmental Degradation and Sustainable Development – Detailed Report*. 2005. www.pik-potsdam.de/urbs
 - VÁTI TTÉI – MTA RKK: *Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció*. Munkaanyag, 2008. december 31. változat.
 - VÁTI TTÉI: *A városok területi növekedése — konfliktusok és kihívások a városi és környező terek között*. 2008. ÉCE 2007 - „Településtudományi, valamint jogszabályalkotást megalapozó kutatások” jogcímén nyertes kutatási projektje.
-